

UNIVERSITAT DE BARCELONA

La participació d'adolescents i joves en els grups llatins a l'àrea de Barcelona: impacte en el seu procés socioeducatiu

Marta Maldonado Diez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

TESI DOCTORAL

La participació d'adolescents i joves en els grups llatins a l'àrea de Barcelona: impacte en el seu procés socioeducatiu

Marta Maldonado Diez

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

2019

**La participació d'adolescents i joves en
els grups llatins a l'àrea de Barcelona:
impacte en el seu procés socioeducatiu**

Programa de doctorat en “Educació i Societat”

Facultat d'Educació

Doctoranda: Marta Maldonado Diez

Directors: Miquel Gomez Serra i Carles Feixa Pàmpols

Tutor: Jaume Trilla Bernet

INDEX

INTRODUCCIO	6
PRIMERA PART: MARC TEÒRIC I METODOLÒGIC	14
1. FONAMENTACIÓ TEÒRICA, OBJECTIUS I METODOLOGIA	15
1.1. Fonamentació teòrica	16
1.2. Objectius de la investigació	18
1.3. Metodologia.....	20
1.4. Contextualització del treball de tesi	23
2. APROXIMACIÓ AL FENOMEN DE LES BANDES LLATINES	30
2.1. Origen de les bandes de carrer a Nord Amèrica i Europa	32
2.2. La presència a Espanya: de banda de carrer a banda llatina	51
2.2.1. Els Latin Kings	62
2.2.2. Els Ñetas.....	67
2.2.3. Les “Maras”	69
2.2.4. Deportacions i fluxos migratoris: un fenomen transnacional	72
2.3. Trajectòria del fenomen a Barcelona.....	75
2.4. Bandes i gènere	96
SEGONA PART: ADOLESCENTS I JOVES DE GRUPS LLATINS A BARCELONA	103
3. JOVES I PROCÉS SOCIOEDUCATIU: DADES ESTADÍSTIQUES	104
3.1. El procés socioeducatiu: pistes i indicadors.....	105
3.2. Les categories de “jove” i de “jove migrant”	109
3.3. Fonts estadístiques	114
3.4. Dades sobre població estrangera.....	118
3.4.1. Dades relatives a situació familiar i socioeconòmica	119
3.4.1.1. Població estrangera i mercat laboral.....	122
3.4.2. Relació dels joves amb el món educatiu. Dades relatives a ensenyament no universitari	128
3.4.2.1. Fracàs escolar i abandó prematur dels estudis.....	135
3.5. La població estrangera a la ciutat de Barcelona	146
3.6. Dades en relació a la criminalitat organitzada	162
4. JOVES I BANDES: LA VISIÓ DE LA PREMSA	166
4.1. Trajectòria del fenomen als mitjans	168

5. JOVES I INTERVENCIÓ SOCIAL: LA VISIÓ DELS PROFESSIONALS	174
5.1. Introducció	176
5.2. Disseny de l'entrevista	179
5.3. Anàlisi de la informació obtinguda a les entrevistes realitzades	181
5.3.1. Elements clau del procés socioeducatiu i indicadors a valorar	181
5.3.1.1. Família	181
5.3.1.2. Escola	186
5.3.1.3. Grup d'iguals.....	192
5.3.1.4. Entorn sociocultural més immediat.....	198
5.3.1.5. Altres espais de desenvolupament complementari o d'oci	200
5.3.1.6. Feina, participació o no en el mercat laboral	202
5.3.1.7. Temps lliure/desocupat	205
5.3.2. Aspectes comuns a destacar	206
5.3.3. Estratègies d'acció: evolució, valoració i prospectiva.....	208
5.3.3.1. El contacte i la relació amb els grups.....	209
5.3.3.2. Condicionants i evolució des les estratègies d'intervenció	212
5.3.3.3. Valoració de les estratègies d'intervenció	219
5.3.3.4. Situació actual.....	223
5.3.3.5. La relació professional-institució. Mirada compartida o divergent .	225
5.3.3.6. Prospectiva. La mirada de futur dels professionals.....	227
5.4. Aspectes comuns a destacar	230
TERCERA PART: CONCLUSIONS I RECOMANACIONS PER A LA	
INTERVENCIÓ SOCIOEDUCATIVA	232
6. CONCLUSIONS CONTEXTUALS	237
7. CONCLUSIONS PROPOSITIVES	244
ANNEXOS	252
ANNEX 1. Introducció sobre el treball de tesi lliurada als professionals a entrevistar.	253
ANNEX 2. Guió de l'entrevista als professionals.....	255
REFERÈNCIES	259

INTRODUCCIO

Aquest estudi explora el fenomen de les conegudes com a “bandes llatines” a la ciutat de Barcelona, en el període 2005-2015, basant-nos en dos elements clau.

En primer lloc ens centrem en la persona jove participant en aquests grups, o susceptible de participar-hi, i en l'impacte que té en el seu procés socioeducatiu el fet de pertànyer o relacionar-se amb aquests grups, així com els factors que influeixen en la fidelització o en l'abandonament dels mateixos. I en segon lloc, l'estudi explora les diferents visions d'aquest fenomen que tenen els professionals que treballen i intervenen amb aquests nois/es.

Un cop explorats els elements anteriors, es formulen unes conclusions, i en base a aquestes, s'apunten eines i estratègies d'intervenció socioeducativa cap a aquests grups.

Per poder arribar a aquestes conclusions, fruit de l'observació d'aquests dos elements, comencem per fer un apropament a la història, a la tipologia i al funcionament d'aquests grups i a les característiques dels seus membres, per poder identificar aquells aspectes que propicien la pertinença i l'abandó del grup. Parlem d'“apropament” perquè sobre aquestes qüestions ja existeix bibliografia i diversos estudis reconeguts i aquest no vol ser un treball d'investigació exhaustiu sobre els grups de carrer, les bandes, les subcultures juvenils i les “bandes” llatines pròpiament dites. El que sí que vol ser, és una exploració de les característiques dels joves participants o en situació de ser-ho i una exploració de les diferents imatges dels grups llatins, entenent per imatge les diferents visions del fenomen que hi ha des dels agents que s'hi relacionen i que intervenen, d'una manera o altra, amb aquests grups.

Partim de la base que cada professional, des de les seves competències, té diferents aspectes a aportar envers aquesta realitat, així, seran aquests professionals (més endavant descriurem els seus perfils amb detall), les fonts d'informació principals per obtenir una descripció d'aquestes diferents imatges

relatives als grups llatins, ja que pensem que la percepció dels grups i dels seus membres es veu fortament condicionada per la posició de l'agent que hi entra en contacte o que hi intervé. Es per això que pensem que és interessant poder formular conclusions sobre l'impacte de la pertinença als grups precisament des d'aquesta pluralitat de professionals i de camps de contacte, ja que aquestes diferents visions dels professionals, contribueixen, junt amb d'altres elements (dels que també parlarem més endavant), a la construcció del fenomen en si.

Així, al llarg del treball s'ha contactat amb professionals de diferents sectors: agents educatius (mestres i professors del sistema educatiu reglat), professionals del món socioeducatiu, tècnics en diferents àmbits d'intervenció (educadors socials de diferents sectors –carrer, serveis socials, centres oberts...-, tècnics de prevenció...), experts acadèmics i, finalment, cossos policials.

Dins les diferents visions que conformen el fenomen també es tindrà com a font d'informació la imatge que tenen i ofereixen dels grups els mitjans de comunicació, concretament aquells que han recollit el fenomen des de que es detecta al nostre país, i especialment aquells que recullen la trajectòria del fenomen a Catalunya i a Barcelona.

Per fer-nos una idea de fins a quin punt la percepció del grup pot veure's condicionada per aquestes diferents visions, tenim un primer exemple en la terminologia de la que es fa ús per fer referència als grups. Per exemple, des del Cos de Mossos d'Esquadra es parla de Nous Grups Juvenils Organitzats i Violents (NGJOV); des de l'Ajuntament de Barcelona s'ha parlat de Bandes Llatines (Lahosa, 2008), de Grups Llatins, de Grups Juvenils de Risc, de Grups de Joves al Carrer, de Grups de Joves que fan un ús intensiu i territorialitzat de l'espai públic, entre d'altres.

El que ens interessa és poder veure que la denominació es veu fortament condicionada en funció del professional i del servei públic que en fa referència, així com de les directrius polítiques de la conjuntura en que la intervenció sobre

aquests grups es desplega. I alhora, la denominació condiciona el com es defineix el fenomen. Des d'altres administracions i moments històrics, per exemple, es fa referència a Agrupacions de joves llatinoamericans (Generalitat de Catalunya, 2006). I pel que fa als mitjans, es parla de “bandas latinas”, de grups violents, de “pandillas” i de “maras”.

Si sortim de l'Estat Espanyol, veiem que a Europa es denomina Eurogang a la xarxa de recerca que investiga el fenomen de les bandes al territori europeu. Tot i que són diferents de les americanes¹, es fa servir el mateix terme per referir-se als grups llatins europeus que als nord americans: “gangs”. Així a Nord Amèrica se'ls coneix com a Street Gangs o simplement Gangs; mentre que a l'Amèrica Llatina es parla principalment de “pandillas”, “maras” i moltes altres denominacions en funció del país i/o del territori².

Com es pot veure la nomenclatura és diversa i en alguns casos, especialment en aquells en que es vol fer un treball preventiu des de les administracions, es vol evitar generar prejudicis o connotacions negatives. Parlar de “banda”, “pandilla” o “mara” i fer una referència explícita a l'origen (en aquest cas, llatinoamericà) pot tenir un impacte negatiu pel ressò social que pot comportar. A més facilita que es relacioni el fenomen directament amb actituds delictives, i que determinats comportaments es facin extensius a col·lectius que hi tenen poc o res a veure, com és el cas dels joves que fan un ús més o menys intensiu de l'espai públic, dels joves amb una estètica determinada (hip-hop, rapers...), de membres de la comunitat llatina en general, o del mateix fet migrant.

Pel que fa al ressò social, cal mencionar que és un fenomen que es caracteritza per l'impacte social que té la reiterada publicació de notícies sobre actes delictius als mitjans de comunicació³ i per les informacions contradictòries i alarmistes que es donen relatives als fets.

¹ Red Eurogangs. The Eurogang Project <http://www.umsl.edu/ccj/Eurogang/euroganghome.html> [Darrera consulta: Maig de 2018]

² Com ara Clica a la frontera nord entre Mèxic i Estats Units, Combo a Colòmbia, Coro a República Dominicana, Pibes Choros a Argentina, Naciones a Equador, etc.

³ http://www.abc.es/espana/abci-hijos-inmigracion-nutren-88-bandas-latinas-fichadas-espana-201608150138_noticia.html, <https://cronicaglobal.elespanol.com/vida/pugna-bandas-latinas-control->

Sovint un succés, normalment delictiu i violent, és l'inici de tota una sèrie de notícies de premsa, de reportatges televisats i d'entrevistes a "testimonis". I quan es pretén anar més enllà i oferir una anàlisi del funcionament d'aquests grups, els mitjans acostumen a donar una visió sensacionalista i superficial. La pertinença al grup, o el simple fet de relacionar-s'hi, es veu com a conducta de risc i/o marginal. Dins d'aquest projecte d'investigació, es vol valorar també aquest fet: fins a quin punt, no ja la pertinença, sinó el simple contacte amb el grup o els seus membres, esdevé factor de risc social, i posa en risc el procés socioeducatiu del jove.

No s'ha de perdre de vista que la "banda" és un grup immers en una determinada societat, en un context concret. Així, pot ser interessant veure quines són les relacions dels grups llatins amb el seu entorn més immediat i amb la comunitat que l'envolta, observant també la visió que es té de l'altre. És a dir, la visió que té la banda de la resta de la comunitat i a la inversa: la visió que té la comunitat de la banda. És aquí quan es pot veure de manera més clara el paper que tenen els mitjans de comunicació en la construcció del concepte col·lectiu d'aquests grups. No podem perdre de vista que la majoria de la societat, el que coneix i sap de la "banda" és el que mostren els mitjans. Per tant, aquests construeixen en gran mesura la imatge que el conjunt de la societat té d'aquests grups. Per això, a més de les visions dels professionals, es farà especial menció a la visió que donen els mitjans de comunicació del fenomen amb l'objectiu de poder identificar trets comuns i diferenciadors.

territorio-tras-tiroteo-meridiana_66113_102.html, <https://www.20minutos.es/noticia/2690655/0/bandas-latinas/violencia-madrid-barcelona/policia-justicia/>, <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20160203/detenidos-miembros-banda-latina-agresion-barcelona-menor-cornella-4867498>, <http://www.lasprovincias.es/sucesos/condenados-anos-prision-20180414004213-ntvo.html>, https://www.elespanol.com/espana/20170428/211978882_0.html, https://elpais.com/ccaa/2016/10/28/catalunya/1477686547_732737.html, <http://www.lavanguardia.com/sucesos/20120319/54270672998/bandas-latinas-ninos-eso-catalunya.html>, <http://www.lavanguardia.com/vida/20120414/54284769529/bandas-latinas-disputan-parques.html>, <http://www.20minutos.es/noticia/1367938/0/bandas-latinas/parques/barcelona/>, <http://www.elmundo.es/elmundo/2012/04/15/barcelona/1334513239.html>, <http://www.abc.es/20120410/espana/abci-bandas-pruebas-valor-201204091345.html>, <http://www.lavanguardia.com/ciudadanos/noticias/20091219/53849205169/los-mossos-estudian-el-giro-violento-dado-por-las-bandas-latinas-en-barcelona-collblanc-america-lati.html>, <http://www.elperiodico.com/es/noticias/internacional/las-bandas-latinas-cuentan-catalunya-con-3500-miembros-2180189>, ...entre moltes altres. S'inclou una petita mostra. [Darrera consulta: juny de 2018]

El fet d'aproximar-nos als aspectes mencionats -per una banda conèixer la història, la tipologia, el funcionament i el consum cultural d'aquests grups i les característiques dels seus membres, i, per altra banda, valorar l'impacte de la pertinença a aquests grups- ens ha de permetre elaborar unes conclusions que ens facilitin pistes per millorar l'acció socioeducativa dirigida a aquests grups de joves, amb l'objectiu principal de potenciar la prevenció, millorar la seva integració i afavorir la cohesió social.

Així, el treball s'organitza a partir de les següents parts:

La primera part, corresponent al marc teòric i metodològic, s'estructura en dos grans apartats. En el primer trobem la fonamentació teòrica, els objectius de la investigació, la metodologia emprada i es contextualitza el treball de tesi. En el segon apartat es fa una aproximació al fenomen dels grups de carrer mitjançant la documentació del món acadèmic i publicacions d'experts en el tema, així com la literatura i bibliografia pròpia dels diferents grups. A partir d'aquestes fonts es fa un resum del fenomen en general, i es recull la trajectòria d'aquests grups a la ciutat de Barcelona.

La segona part del treball, titulada "Adolescents i joves de grups llatins a Barcelona", està formada pels capítols 3, 4 i 5. En el Capítol 3 ("Joves i procés socioeducatiu: dades estadístiques") trobem una sèrie de dades quantitatives sobre els joves i el seu procés socioeducatiu. Aquestes dades són extretes dels diferents organismes competents en l'obtenció de dades estadístiques i d'altres estudis que es concretaran en l'apartat corresponent i fan referència a determinats indicadors que tenen a veure amb el que entenem per procés socioeducatiu dels joves. Aquests indicadors es concreten més endavant. Així mateix es recullen dades quantitatives de la població estrangera a la ciutat de Barcelona i de cossos policials en relació a criminalitat organitzada.

En el Capítol 4 ens aproximem a la visió del fenomen dels grups llatins que ens ofereixen els mitjans de comunicació ("Joves i bandes: la visió de la premsa") i per això s'explora com aquests fan referència al tema (dins de certs límits que expliquem amb detall en l'apartat corresponent). En el Capítol 5 ens aproximem

i valorem la visió que tenen els professionals que hi intervenen i/o que tenen contacte amb aquests joves (“Joves i intervenció social: la visió dels professionals”). Per això, es fa servir l’entrevista personal en profunditat per obtenir informació relativa a aquells aspectes dels que, prèviament se n’han obtingut dades quantitatives, ja que pensem que la seva anàlisi i relació permet establir unes pautes que poden ser d’interès per a la següent part del treball, la que tracta de les conclusions i les estratègies d’acció.

Finalment, a la tercera i darrera part, trobem els Capítols 6 i 7, corresponents a les Conclusions Contextuals i Conclusions Propositives, respectivament. En aquesta part s’ofereixen una sèrie de conclusions relatives al context en el que ens trobem i en relació a la intervenció socioeducativa en base a tota la informació recollida. Es planteja així quins aspectes són els que s’han de tenir en compte per elaborar un model d’intervenció amb aquests grups. També s’apunten diverses recomanacions per a l’acció comunitària amb les “bandes” que tinguin una base sostenible i que tinguin els seus fonaments en la praxi de l’educació social per aplicar-la al treball amb aquests grups de joves, així com en la realitat d’aquests grups i no en les imatges més o menys deformades que se n’ha difós.

L’enfocament metodològic per dur a terme el treball passa per combinar tres estratègies de recerca, que corresponen a tres fases de la investigació. En primer lloc, la recerca teòrica i bibliogràfica, que ens ha permès definir l’objecte d’estudi a nivell general i descriure el context de la recerca a la ciutat de Barcelona. En segon lloc, els mètodes quantitius pel que fa a i al recull de diferents dades estadístiques que es consideren rellevants per a l’estudi. I en tercer lloc, els mètodes qualitius, entre els que convé destacar la observació participant fruit d’una trajectòria professional de més de 10 anys especialment enfocada als adolescents i joves en risc d’exclusió des de la prevenció i la intervenció socioeducativa i les entrevistes amb els professionals seleccionats, així com l’anàlisi de contingut de la presència a la premsa de les anomenades “bandes llatines”, que configura l’imaginari entorn el tema.

Pel que fa a les motivacions que justifiquen el meu interès personal per aquest tema, ens hem de traslladar fins l'any 2008, moment en el que començo a treballar als Serveis Socials d'Atenció Primària de l'Ajuntament de Barcelona. Des d'aquell moment, i fins als nostres dies, aquest fenomen ha anat canviant i ha acabat esdevenint una realitat diversa en la que convergeixen diferents tipologies de grups. La categoria "llatí" en certs grups ha deixat de ser el principal tret identificador, per donar pas a una diversitat de procedències i a un element cohesionant inqüestionable que comparteixen la majoria de joves que avui en dia anomenem "de carrer": la vulnerabilitat i la feblesa de les xarxes tradicionals de protecció, és a dir, la família, l'escola i el treball. Tot això, amb la presència dins de la seva quotidianitat de conductes que els professionals anomenem "de risc".

L'interès personal (que acaba materialitzant-se en aquesta tesi) radica especialment en explorar aquest perfil de jove i en veure de quina manera, des de la vessant socioeducativa, es poden donar eines per a la intervenció amb aquests col·lectius de joves. És per això que aquest treball es desenvolupa des de posicionaments socioeducatius i es focalitza en un perfil d'adolescent-jove de curta edat, que encara és atès per serveis de proximitat en el seu context més immediat i que, en la majoria dels casos no ha entrat al circuit de recursos especialitzats i/o de justícia.

Pensem que un aspecte fonamental del treball és valorar fins a quin punt aquestes conductes, que motiven l'alerta, són conseqüència de la vulnerabilitat social i la desigualtat, més que no pas de la seva adscripció o simpatia cap a les "bandes" o "grups". És a dir, poder respondre a si la "banda" n'és la causa o la conseqüència, ja que en primer lloc ens cal conèixer bé el fenomen, així com projectar amb èxit intervencions cap al col·lectiu de joves en els que la desigualtat impacta de forma més greu i prevenir que dites conductes de risc no acabin consolidant-se en forma de delictes i marginalitat, amb l'agregant del component grupal.

Identificar el funcionament d'aquests grups a la ciutat de Barcelona, més enllà dels antecedents dels que es poden disposar pel que fa als països d'origen, i

poder aïllar quines són les causes de l'apropament o de l'entrada al grup, de la fidelització cap al mateix i de l'abandó o no d'aquest, resulta significatiu per tal de poder treballar des de la prevenció i la intervenció socioeducativa tant de manera individual com grupal amb aquest col·lectiu.

Finalment, no puc deixar d'assenyalar dos fets que em motiven especialment. Per una banda, la dimensió aplicada d'aquesta recerca que aspira a que aquest treball pugui arribar a oferir pistes per al treball socioeducatiu, contribuint així, a la millora de la intervenció socioeducativa. I per altra banda, el poder donar visibilitat a aquesta part de feina quotidiana que es duu a terme per part dels professionals dels recursos socioeducatius preventius i de proximitat, i poder relacionar aquesta tasca amb dades objectives i una base teòrica de la que sembla estar, de vegades, tant lluny.

PRIMERA PART: MARC TEÒRIC I METODOLÒGIC

1. FONAMENTACIÓ TEÒRICA, OBJECTIUS I METODOLOGIA

1.1. Fonamentació teòrica

A continuació parlarem de les premisses de les que es parteixen per a desenvolupar el treball.

S'han seleccionat aquestes i no altres per centrar-nos en els aspectes de caire més social que fan que els joves puguin sentir-se convidats a participar dels grups o que els puguin resultar una alternativa vital atractiva. Com anirem veient al llarg del treball, en parlar d'aquests grups, és freqüent que el discurs es situï al voltant dels aspectes delictius i/o sectaris dels grups, en cap cas pretenem negar l'existència d'aquests, però aquest estudi busca l'apropament al fenomen des de posicionaments socioeducatius.

Així, les premisses de les que partim són les següents:

- ✓ **“Bandes” llatines com a opció més viable per a assolir una integració a una determinada estructura. Davant la manca d'oportunitats, de recursos i d'alternatives, la banda esdevé la darrera opció a la que es pot accedir des de la vulnerabilitat (Ubieto, 2011).**

Des d'aquest punt de vista es dona per fet que els seus membres parteixen d'una certa mancança i fragilitat social provocada per una o varies causes. El grup esdevé així l'estructura necessària per al seu desenvolupament personal i per esdevenir “algú” dins d'un entramat social (l'entramat de l'agrupament) que si que posa al seu abast un lloc per arribar a ser “algú” acceptat i adaptat. Aquesta possibilitat només l'ofereix l'entorn del grup, la integració a la societat normalitzada no ha estat possible o és vista com a molt difícil. Es donaria per fet, doncs, que la marginalitat i la desadaptació és la principal causa que fa que els nois i noies formin part d'aquests grups o que tinguin relació amb aquests. Dins d'aquesta premissa és interessant observar i concretar quins són els principals indicadors de risc que portarien a aquest apropament.

- ✓ **“Bandes” llatines com a reafirmació del jo, com a reivindicació identitària** (Feixa, 2006).

Tot i que si que es tenen altres opcions, es tria aquesta per una qüestió de reafirmació personal i cultural o bé per un sentiment de proximitat, d'identificació cap a aquesta, es formi o no part de la comunitat llatina (hi ha membres i/o simpatitzants que no són llatins). Des d'aquest punt de vista, es valora que, tot i poder triar d'altres opcions vitals, que serien més avantatjoses per l'individu des de el punt de vista de l'acceptació del conjunt de la societat, el fet identitàri i/o de proximitat cultural, és el factor que té més pes entre els individus que decideixen formar-ne part. És important esbrinar els factors que mouen aquesta voluntat. Si responen a factors ideològics, emocionals, romàntics, contestataris cap al model social establert... o simplement a la normalitat d'un procés adolescent que es viu amb les característiques pròpies de l'edat

- ✓ **“Bandes” llatines com a grup social amb entramat i ideari propi, amb antecedents històrics, amb un escenari i consum cultural determinat** (Curbelo Cora, Expresiones culturales de las pandillas, 2004)

La proximitat i anàlisi d'aquests grups pot ajudar a entendre el fenomen i a aproximar-nos a aquest per al posterior disseny d'accions socioeducatives a nivell grupal i/o individual. És a dir, independentment dels motius i/o causes (les dues opcions descrites anteriorment) que porten a un subjecte a formar-ne part del grup, es veu com a imprescindible per a fer qualsevol valoració el fet de conèixer els elements descrits per a abordar el tema, arribar a conclusions i poder dissenyar les esmentades accions socioeducatives amb aquests grups. És a dir, sigui la “banda” vista des de la perspectiva de la subcultura (primer plantejament) o sigui vista com a contracultura (segon plantejament), és necessari analitzar l'entramat dels grups més enllà de la perspectiva delinqüencial i marginal que no és més que una aproximació superficial al fenomen.

1.2. Objectius de la investigació

Els objectius de la investigació són els següents:

A. Analitzar el fenomen de les “bandes” llatines:

A.1: Identificar l'origen d'aquests grups i el perquè de la seva existència, tot veient en quin context té lloc aquest origen i fent una comparativa entre el fenomen al país d'origen i al nostre país.

A.2: Mostrar les diferents tipologies de grups i els seus trets característics més rellevants: l'ideari de grup, l'estètica dels seus membres i la iconografia/simbologia que utilitzen, la música que consumeixen, el consum de drogues...

A.3: Estudiar el seu funcionament i les relacions amb les altres “bandes” i amb la comunitat, tot veient possibles rivalitats entre els diferents grups i conflictes amb l'entorn més immediat. En fer aquesta anàlisi, la violència pot ser analitzada com a fenomen que forma part del funcionament del grup i de les seves dinàmiques.

A.4: Identificar la jerarquia, la normativa i les relacions entre els seus membres, en el si del grup a nivell noi-noi; noia-noia; i noi-noia. Al veure aquest component relacional, pot ser interessant observar des d'una perspectiva de gènere els diferents aspectes estudiats i/o valorats i com els rols masculí-femení es veuen influenciats o perpetuats per les dinàmiques de funcionament del grup, pel seu ideari i pel seu consum cultural.

A.5: Estudiar la percepció del fenomen per part dels professionals que intervenen més o menys directament (personal docent i professionals del món socioeducatiu), experts acadèmics, cossos policials, els mass media (veure publicacions al respecte, quan se'n fa esment i quin és el tractament de les notícies...), l'entorn social més

immediat que té contacte amb el fenomen, l'autoimatge, o imatge que ens ofereixen els propis membres del grup i els seus exmembres.

B. Analitzar la trajectòria dels adolescents i joves que entren en contacte amb aquests grups: des del moment dels primers contactes i l'arribada al grup; passant pel procés de fidelització; i acabant per la sortida del grup, o la permanència.

B.1: Explorar els indicadors que fan al jove susceptible de l'apropament o de la pertinença, valorant els antecedents, entesos aquests com els motius que poden instar a formar-ne part i relacionar el fenomen amb aspectes com la immigració, la identitat, la reafirmació del jo, la manca de recursos i/o alternatives i la desestructuració de l'entorn més immediat.

B.2: Valorar fins a quin punt la no integració i la marginalitat són la causa, o una de les causes, de la pertinença; o per contra, aquesta pertinença és viscuda com la via o una de les vies per a la integració a la societat, sense renunciar als trets identitaris propis.

B.3: Analitzar quins factors determinen que l'apropament acabi o no en una participació activa en arribar a ser un dels membres reconeguts, és a dir, com és el procés de fidelització.

B.4: Explorar el perfil majoritari dels seus membres.

B.5: Identificar, en el cas de l'abandó del grup, que és el que motiva aquest procés, i les característiques del mateix.

C. Analitzar l'impacte socioeducatiu pel jove de la pertinença o el simple contacte amb el grup, així com de l'abandó o intent de desvinculació del grup.

C.1: Analitzar l'impacte en el procés socioeducatiu del jove i en la seva socialització en ambdós casos (en el cas de la pertinença i en el cas de l'abandó).

C.3: Detectar els punts forts i els punts febles dels dos processos, entenent per aquests quines són les conseqüències negatives o positives tant d'apropar-se i formar-ne part com de voler desvincular-se i abandonar el grup.

D. Elaborar recomanacions per a dissenyar accions d'intervenció socioeducativa des del món escolar i el camp social.

D.1: Elaborar conclusions que puguin servir per millorar la prevenció i la intervenció amb aquests grups, tant a nivell individual com grupal.

D.2: Facilitar orientació als professionals que intervenen per poder treballar des dels seus diferents contextos -des del món educatiu reglat, fins als serveis socioeducatius de l'entorn dels joves-, per tal de millorar la prevenció i la intervenció directa.

1.3. Metodologia

Per tal d'assolir els objectius abans esmentats, la metodologia emprada ha estat la següent:

En la primera part del treball, la corresponent al marc teòric i metodològic, s'estudia la documentació del món acadèmic i publicacions d'experts en relació al fenomen de les agrupacions juvenils i les "bandes" llatines i es duu a terme un recorregut per la història dels grups i per la trajectòria del fenomen a Barcelona. Per dur a terme aquesta part, per una banda, s'ha accedit a diferents fonts bibliogràfiques relacionades amb l'origen dels grups i les subcultures i contracultures juvenils i els diferents posicionaments teòrics envers el fenomen. I per altra banda, s'ha fet una reconstrucció de la trajectòria del fenomen a la ciutat de Barcelona, des de les primeres evidències de la presència dels grups a la ciutat fins als darrers anys.

En la segona part, que tracta dels adolescents i joves de grups llatins a Barcelona es posa el focus en la informació quantitativa i s'accedeix a dades estadístiques sobre població migrant/estrangera llatina i a estudis relatius a aquesta franja de població. Es dona especial atenció a aquelles dades associades amb aspectes educatius (com l'abandó escolar, èxit i fracàs escolar) i amb el món laboral. També s'analitzen dades de cossos policials en relació a fets delictius, si bé aquestes no són dades a les que es vulgui donar una especial atenció, atès que aquest treball vol centrar-se en el procés socioeducatiu dels joves, és a dir, en la part prèvia que hi hauria abans de la possible arribada als circuits de justícia juvenil.

Per altra banda, a nivell qualitatiu, s'obté informació de la imatge que es té dels grups i dels joves participants o susceptibles de ser-ho. Així per una banda s'analitza, tot i que de forma breu al no ser aquest el tema central de la nostra tesi, la visió que des dels mass media s'ofereix del fenomen, i per altra banda es para atenció a la visió que tenen els diferents professionals que intervenen amb aquests joves. L'instrument que es fa servir ha estat l'entrevista oberta i en profunditat.

Quan parlem de professionals que intervenen amb els joves, ens hem volgut centrar en aquells que duen una tasca des de recursos socioeducatius de proximitat en el territori. Si bé es dona espai a un representant del Cos de Mossos d'Esquadra, no es compta amb professionals d'altres recursos com la justícia i l'internament (educatiu i/o privatiu de llibertat). Això ha estat perquè hem volgut centrar l'estudi en l'atenció primària i en poder arribar a conclusions per a poder treballar des del territori i el context més immediat de la prevenció.

Alhora, atesa la dificultat que suposa separar els joves que són membres i els que simplement s'hi relacionen i poden arribar a esdevenir membres, a les entrevistes s'ha demanat que els professionals parlin sobre joves membres/simpatitzants o susceptibles d'arribar a ser-ho, sempre en base al seu bagatge i a la seva experiència professional quotidiana.

Per una banda, s'entrevista a experts en el tema i a professionals que tenen a veure amb el fenomen: membres de cossos policials, personal docent, tècnics de prevenció ciutadana, tècnics de serveis socials, professionals de diferents serveis d'intervenció socioeducativa i experts del món acadèmic en el fenomen en concret i/o en moviments socials, juvenils, i/o alternatius. S'analitzarà la informació obtinguda i les entrevistes originals s'annexen en un arxiu digital de so per a possibles consultes.

Amb l'obtenció de tota aquesta informació es vol establir una fotografia de les diferents "imatges" del fenomen. A partir de les entrevistes esmentades, es veurà com és el fenomen des de les seves diferents experiències i vessants i es podran diferenciar matisos i trobar punts en comú entre els diferents agents.

No s'ha inclòs entre els subjectes a entrevistar a membres/simpatitzants i/o exmembres dels grups per diferents motius. El més rellevant és que la majoria dels joves als que la doctoranda té accés en el seu entorn laboral són menors, i aquests contactes es donen en l'entorn d'un servei públic al que la majoria arriben per alertes dels serveis del territori (instituts i equipaments socioeducatius) i per peticions de la Fiscalia de Menors arran de les intervencions dels cossos de seguretat motivades per infraccions legals, per conductes de risc o per incompliments de les ordenances cíviques.

Alhora, els joves que ja són majors d'edat i mantenen l'adscripció a la "banda" no es freqüent que mantinguin el vincle amb els Serveis Socials d'Atenció Primària, ni amb d'altres serveis socioeducatius de proximitat (normalment atenen a població que es troba a d'altres franges d'edat, no han aconseguit vincular-se als professionals ni als equipaments o es troben en un moment vital diferent i aquests recursos no es resulten una opció atractiva). També, aquells que mantenen l'adscripció a certa edat presenten ja un perfil específic, amb un cert "estatus" dins dels agrupaments. Ara bé, aquest estudi vol focalitzar-se principalment en aquells adolescents i joves que es troben en el moment d'apropament o bé en els que la fidelització és relativament recent i que el seu procés socioeducatiu es troba en plena definició i en un moment determinant.

I per últim, amb tota la informació obtinguda en els apartats anteriors, a la tercera part del treball s'elaboren unes conclusions i recomanacions per tal d'establir possibles criteris que serveixin per orientar la prevenció i la intervenció socioeducativa, tant en el camp escolar com en el camp social. Aquestes conclusions també haurien de ser una guia i un suport pels professionals que treballen amb els adolescents i joves que poden ser més susceptibles d'entrar a formar part d'aquests grups, així com ajudar a millorar la detecció i l'abordatge dels conflictes vinculats a aquests grups.

1.4. Contextualització del treball de tesi

Un cop feta la introducció, convé contextualitzar el treball de tesi pel que fa a la trajectòria professional de la doctoranda donat que ambdós elements estan fortament relacionats.

Actualment, i des de l'any 2008, desenvolupo la meva tasca com a educadora social a l'Ajuntament de Barcelona, en concret als Serveis Socials d'Atenció Primària Garcilaso, que inclou la zona de Navas (amb 21.699 habitants), Sagrera (amb 29.136 habitants) i el Congrés-Indians (amb 14.063 habitants) del Districte de Sant Andreu⁴.

Convé assenyalar que tot i ser un Servei d'Atenció Primària, és un dels més grans amb els que actualment compta l'Ajuntament de Barcelona. Així, els recursos humans del Centre de Serveis Socials (CSS) Garcilaso estan formats per una Directora, tres membres de la Unitat de Gestió Administrativa (UGA), onze treballadores socials (tres d'Unitat de Primera Atenció -UPA- i vuit de la Unitat de Seguiment i Tractament -USTAC-), cinc educadores socials d'Atenció Primària (entre les que m'hi trobo), dos educadors socials APC (Educatadors A Partir del Carrer, perfil professional que anteriorment es coneixia com a Educatadors de Carrer, i que desenvolupen la major part de la seva tasca al carrer, fent contacte i prospecció de joves i de grups susceptibles d'intervenció

⁴ Dades de finals de 2015

socioeducativa), una psicòloga, i una advocada (que ofereix suport jurídic 4 hores setmanals).

A continuació es fa un petit resum del funcionament de l'equipament en general i de les funcions dels diferents professionals, i, especialment, de les educadores, per tal d'exposar quines són les funcions principals que es desenvolupen.

Entre les funcions general com a Centre de Serveis Socials d'Atenció Primària volem destacar les següents:

- Informació, orientació i assessorament al públic en general.
- Atenció i suport a persones i famílies en situació de necessitat o en risc d'exclusió social.
- Tramitació i seguiment de les prestacions a persones en situació de dependència.
- Tramitació i seguiment de serveis d'atenció a domicili.
- Valoració de necessitats i de demandes expressades i, si s'escau, fer les gestions per a que els ciutadans accedeixin al recursos de la cartera de serveis socials bàsics, ja siguin del propi Ajuntament com d'altres serveis i/o Entitats.
- Derivar i orientar a altres Serveis Especialitzats (residències de gent gran, Equips d'atenció a la Infància i l'Adolescència, serveis de toxicomanies, serveis especialitzats en dona ...).

L'atenció s'ofereix en tres nivells diferenciats d'atenció: mitjançant el treball individual, mitjançant el treball grupal i mitjançant el treball comunitari.

El CSS s'organitza en diferents unitats d'atenció. Les funcions generals de cada unitat serien les següents:

Unitat de Gestió Administrativa (UGA):

- Funcions internes: donar informació protocol·litzada, tramitar prestacions que no requereixen una valoració tècnica especialitzada i donar cites amb els professionals especialitzats (educadors, treballadors socials i psicòloga).
- Funcions externes: donar suport a la resta de professionals i a la tramitació de recursos.

Unitat de Primera Acollida (UPA):

- Realitza la primera escolta i valoració.
- Aborda de forma àgil les situacions que comporten una informació, una orientació o un suport bàsic.
- Deriva a la Unitat de Seguiment i Tractament (USTAC) aquelles situacions en que es detecta que requereixen un suport més intens o sostingut en el temps i la implementació d'un pla de treball.

Unitat de Seguiment i Tractament (USTAC):

- S'atén a persones i famílies que precisen d'una atenció sostinguda en el temps, o es necessita un tractament social i un pla de treball.
- És la unitat que dissenya i desenvolupa metodologies d'atenció grupal i projectes d'acció comunitària.

Més enllà del treball individual "clàssic" i de tot l'exposat anteriorment, les educadores de serveis socials duen a terme certes actuacions cap al col·lectiu d'adolescents i joves amb la finalitat principal d'atendre la vulnerabilitat, combatre la desigualtat i prevenir conductes de risc. Alguns del projectes que es duen a terme actualment són:

- Projecte JOVIAL: projecte grupal per oferir suport a nois i noies per augmentar la motivació i l'èxit a l'ESO i la responsabilització cap als estudis. Hi participen nois/es que cursen l'ESO i que les seves famílies estan en Tractament/Seguiment des de l'USTAC.

- Projecte INSIDE OUT: projecte grupal que es duu a terme conjuntament amb l'Espai Jove en el que està ubicat el CSS Garcilaso. Es fa un treball de detecció i prevenció conjunt a un entorn més normalitzat i menys estigmatitzat (el de l'Espai Jove, on accedeix la població juvenil de manera oberta) i es programen diferents activitats, a demanda dels propis joves, essent sempre l'eix transversal el treball de gestió de les emocions. Hi participen un nombre variable de joves (en funció de la demanda) que accedeixen a l'Espai Jove.

- Taula de prevenció, grups de Joves al carrer: Aquest és un projecte comunitari que sorgeix en relació als grups objecte d'aquest estudi, es va constituir per iniciativa municipal arran d'un projecte pilot implementat a dos districtes de la ciutat (Sants Montjuic i Sant Andreu) l'any 2012. Aquesta és una Taula interdisciplinària, on tenen representació diferents professionals que treballen amb joves a la zona de Navas, Sagrera i Congrés. L'objectiu principal de la Taula és la detecció i el diagnòstic dels diferents grups de joves que tenen presència al territori (llatins i no llatins), la prevenció de conductes de risc i la implementació d'accions conjuntes cap a aquests grups.

Alhora, des de la Taula també es duen a terme accions cap als professionals que intervenen amb joves del territori i del Districte per tal de conscienciar sobre la necessitat del treball conjunt i donar pistes i eines per a l'abordatge de certes conductes.

- Projecte TALLA UNICA: Es realitza als instituts de secundària. El conjunt dels educadors del CSS (Educatadors de Carrer i Educatadors d'Atenció Primària) i els professionals de l'Espai Jove Garcilaso fan una sèrie d'activitats i tallers amb l'alumnat per treballar especialment la prevenció sobre les violències, especialment el bullying i la desigualtat de gènere.
- Projecte FES-TE'L TEU: els educadors de carrer ofereixen aquest recurs d'acompanyament als joves nousvinguts per reagrupament (regularitzat o irregular). Es vol acompanyar en el procés d'adaptació en tots aquells nivells que tenen a veure amb la seva nova situació (el nou entorn, assessorament formatiu i/o laboral, derivació a d'altres recursos si és necessari...)

Pel que fa al territori on està ubicat el Centre de Serveis Socials de Garcilaso on desenvolupo la meva tasca, s'ha d'assenyalar que la presència de població llatina és significativa. En una franja de temps relativament curta es va donar un increment significatiu (quantitativament parlant) de persones d'origen llatinoamericà (posteriorment en aquest treball es parlarà amb més detall del paper dels fluxos migratoris sobre el fenomen dels grups llatins).

Amb l'augment de l'arribada de població llatina, els grups de joves llatins (majoritàriament, tot i que també hi ha presència d'altres nacionalitats) que fan un ús intensiu i territorialitzat de l'espai públic va augmentar i es va fer present de manera quotidiana.

Així, durant els darrers anys, des de Serveis Socials s'ha vist un increment notable d'alertes relatives a joves que protagonitzen incidents o que adopten certes conductes de risc i/o incíviques que tenen a veure amb la relació o vinculació amb les anomenades "bandes" llatines i amb d'altres grups de joves, més o menys organitzats. Cal dir que la majoria de les alertes provenen dels centres educatius de secundària, però també d'altres serveis i entitats del territori.

A nivell personal, és des d'aquest context d'arribada d'alertes al servei (principalment des d'altres recursos del territori) on es dona l'apropament com a professional a aquest perfil de jove, tant pel que fa a les coordinacions amb professionals com pel que fa a les entrevistes en profunditat amb els propis nois/es que arriben al servei.

El que sí que es una evidència que s'observa en el treball quotidià de la doctoranda és que, més enllà de la casuística i els condicionants del fenomen, des dels diferents recursos i entitats que treballen amb joves es viu amb preocupació l'accés, la pertinença o el simple apropament a aquests grups, especialment per part del personal docent dels centres educatius.

L'escola esdevé el principal lloc on es fa la detecció i on poden sorgir conflictes, alhora que també té un potencial molt elevat per fer una tasca preventiva. També existeix un sentiment d'incertesa, per part dels professionals dels centres educatius, en el sentit de no saber quins conflictes i actituds s'explicarien per dinàmiques pròpies de l'adolescència o per la vulnerabilitat que es deriva de la feblesa de la xarxa social i familiar i/o amb el moment de crisi econòmica que es viu a la nostra societat; i quins conflictes tenen a veure de forma expressa amb la pertinença o no a aquests grups.

Es posa així de manifest que el "pànic moral" (concepte del qual parlarem més endavant en aquest treball) s'ha estès fins al punt de generar angoixa entre els professionals pel fet de no poder distingir amb claredat que és correspondria amb actituds adolescents normals i que no, què és correspon amb fets aïllats o individuals i què amb fets que tindrien a veure amb la pertinença o apropament a les "bandes" llatines.

Alhora, s'ha pogut comprovar com certs comportaments dels adolescents són abordats de diferent manera en funció de si existeix o no la sospita de pertinença o proximitat a certs grups, en perjudici pel jove del que es tenen indicis de participació o de relació amb aquests grups.

Totes aquestes qüestions, i d'altres, s'abordaran al llarg del treball per arribar a les conclusions que presentem a la darrera part de la tesi. A continuació, comencem amb l'aproximació al fenomen dels grups de carrer i les bandes llatines.

2. APROXIMACIÓ AL FENOMEN DE LES BANDES LLATINES

En aquest capítol fem una aproximació a la bibliografia relativa als estudis del fenomen dels grups de carrer i les subcultures juvenils.

De l'important volum de material existent s'han seleccionat aquells autors que s'han considerat més representatius dels postulats de la tesi, que passen per tenir en compte el context que envolta els grups i el procés socioeducatiu dels joves que acaben per formar-ne part o ser susceptibles d'apropar-se. Alhora, es fa especial incidència en la tendència a relacionar els grups amb el fet delictiu i com el discurs teòric es veu afectat per posicionaments polítics i socials i a l'inrevés, fent un recorregut pel fenomen a Nord Amèrica i Europa i a Espanya.

Posteriorment es fa un històric dels grups més coneguts i que més ressò social susciten: Latin Kings, Ñetas i Maras. En l'apartat corresponent es recull com de vegades resulta difícil poder ser rigorós en la informació relativa a un grup o altre atès que sovint es barregen mites i esdeveniment llegendaris amb informacions objectivables. En qualsevol cas, s'ha de fer menció del que sens dubte és un condicionant determinant per als grups: les deportacions i els moviments migratoris, que entre d'altres fets, han aconseguit que el fenomen esdevingui transnacional.

Posteriorment, es fa un recorregut per la història dels grups llatins a la ciutat de Barcelona, prenent com a punt de partida el moment en el que els professionals comencen a detectar els primers indicadors de la presència de grups a la ciutat i el que seria el primer esdeveniment que faria visible a nivell social els grups: l'assassinat del jove Ronny Tapias a la sortida de l'institut. El recorregut para especial atenció al posicionament dels poders públics i a les intervencions socioeducatives, ja que, tal i com hem comentat, des d'aquest treball s'entén que l'abordatge de fenomen condiona el seu funcionament.

S'ha valorat també important el dedicar un apartat a les "bandes" i al gènere, especialment per visibilitzar altres aspectes relacionats amb aquest tema més enllà del caràcter de transmissors i defensors de les desigualtats de gènere associat als grups. Com per exemple l'existència d'altres desigualtats

estructurals i la necessitat de fer més i millor recerca pel que fa al paper de les noies als grups.

2.1. Origen de les bandes de carrer a Nord Amèrica i Europa

Per poder fer una aproximació i entendre el fenomen de les que es coneixen habitualment com a “bandes llatines”, és convenient fer una mica d’història i apropar-nos a les primeries del segle XX amb els inicis dels estudis dels anomenats “grups de carrer”.

Al 1915 Robert E. Park crea el Departament de Sociologia de la Universitat de Chicago, i amb aquest, neix l’escola d’Ecologia Humana (que acabaria coneixent-se com a Escola de Chicago), amb la voluntat d’estudiar la “desviació juvenil” des de postulats no patologitzants i atorgant responsabilitat al context social.

Als anys 20, un deixeble de Park i membre d’aquesta escola, Frederick Thrasher, duu a terme la primera investigació sobre Street Gangs (Thrasher, 1927). En aquesta primera investigació, identifiquen a la ciutat de Chicago 1.313 “grups” molt heterogenis: pandilles, gangs, agrupaments... D’aquesta classificació, alguns grups podien catalogar-se com a grups de caràcter delictiu, però d’altres tenien com a tret significatiu aspectes relacionats amb l’oci o interessos comuns, essent simplement grups musicals, esportius o grups de joves que feien un ús més o menys intensiu de l’espai públic.

En aquest estudi, Thrasher (1927) elabora una tipologia amb diferents categories en funció de les característiques d’aquests grups i es descriu la gènesi dels grups de carrer com una formació espontània de grups d’iguals (*peer group*) que dediquen el seu temps a activitats lúdiques a la via pública. Així com també ens descriu que els nois que formen part d’aquests grups són majoritàriament fills dels migrants que viuen als suburbis de la metròpoli.

Aquesta aportació de Thrasher continua sent aplicable en els nostres dies, tal com mostren alguns estudis actuals, en els que es coincideix en assenyalar que la participació dels joves a les “bandes” es mostra com una resposta natural cap als problemes i contradiccions dels seu món, una mena d’adaptació que inclou normativa, rituals, simbologia i certs conceptes que donen sentit col·lectiu (Kontos & Brotherton, 2008).

L’estudi afirma que els caracteritza una certa estructura irreflexiva, i els uneixen una sèrie de tradicions comuns, que fan que la banda es diferenciï de la massa. Tot això duu a que es configuri una moral mitjançant els conflictes que mantenen amb l’entorn, principalment amb les institucions socials i amb altres grups que acaben per esdevenir “rivals”. Les conclusions del seu estudi assenyalen la desorganització social i el deteriorament i l’absència de control a les zones urbanes de les classes més populars com a factors que influeixen notablement en la formació d’aquests grups.

Aquests ambients urbans “desfavorables”, conjuntament amb la desestructuració de la família, la indiferència de les institucions, la precarietat econòmica, les activitats laborals poc o gens qualificades, l’atur i la manca d’opcions per al desenvolupament i la mobilitat social, esdevenen elements determinants per al sorgiment dels grups i formen part de la quotidianitat amb la que cert tipus de jove ha de conviure.

Cal remarcar que al seu estudi, Frederick Thrasher també crítica el paper de la premsa, com a creadora d’estigma i alarma social, moltes vegades, de forma gratuïta.

Posteriorment a l’estudi de Thrasher hi ha hagut altres iniciatives d’investigació criminològica a Nord-Amèrica, i concretament, cap a la problemàtica de les bandes juvenils en una temptativa de recerca d’un model causal de l’origen de les conductes antisocials i delictives. William Foote Whyte (1943) desenvolupa un estudi etnogràfic que va culminar amb la publicació d’una altra obra de referència en el fenomen dels grups juvenils de carrer: *Street corner society*. En aquesta obra recull la seva experiència com a observador participant d’un barri

de Boston anomenat Cornerville, de població majoritàriament immigrada d'Itàlia i caracteritzat per un nivell socioeconòmic i cultural baix, al que va arribar a mudar-se per a poder desenvolupar el seu treball.

Davant d'aquesta cultura de *corner boys*, Carles Feixa (1999), al seu llibre *De juvenes, bandas y tribus*, recull el sorgiment de la cultura juvenil dels *college boys*. Així ens parla de com ja al 1929 Robert i Helen Lynd van assenyalar les diferències generacionals de la societat nord americana i com en determinats contextos aquestes poden esdevenir més importants que les diferències de classe. El fet que la institució escolar fos cada cop més rellevant a la vida dels joves va fer que sorgissin una sèrie de cultures formals i informals que es donaven als instituts (*high school*) i com aquests acaben sent una part fonamental de la vida dels joves més enllà dels aspectes purament acadèmics.

“La high school se había convertido en centro de la vida social de los muchachos: la escuela no solo ofrecía una cultura académica sino también un espacio de sociabilidad compuesto por deportes, clubes, sororidades y fraternidades, bailes y fiestas, un mundo con una lógica propia que genera «una ciudad dentro de la ciudad» al uso exclusivo de la joven generación.” (Feixa, 1999, pág. 53)

Aquesta línia de pensament que assenyala com els joves comencen a tenir uns patrons culturals propis i diferenciats de la resta de la societat “adulta” la segueixen altres autors de l'escola estructural-funcionalista, com Ralph Linton, Talcott Parsons o James Coleman (Feixa, 1999)

Ens trobem, així, amb una distinció important: per una banda, els *corner boys*, orientats al carrer i normalment procedents de les classes populars i més desfavorides; i, per altra banda, els *college boys*, que tot i que són generadors d'una cultura pròpia, que pot entrar més o menys en conflicte amb l'entorn adult dominant, gaudiran de la “bonança” que suposa el haver participat de l'entorn acadèmic.

Ja a mitjans del segle XX, principalment a causa dels fluxos migratoris i del creixement de les grans ciutats, les bandes comencen a fer-se més presents i visibles a la societat nord-americana. I, més enllà de l'adscripció dels seus membres per nacionalitat, ètnia, o pel fet de si són o no són migrants, la realitat és que el tret comú, al que apunten els diferents teòrics és l'origen social, essent aquest de procedència socioeconòmica inferior a la mitjana.

L'enfocament dels diferents estudis que es donen a partir d'aquest moment, fent ús de la terminologia de Brotherton (2015), tendeixen a la "patologització" dels grups i dels seus membres. És a dir, l'abordatge de la problemàtica que suposen les "bandes" passaria pel "tractament" (entenent el terme des d'un posicionament patològic) dels agrupaments i els seus membres per tal d'evitar mals majors a la societat en la que es troben immersos.

Si bé la influència del treball de Thrasher arriba fins a la dècada dels anys quaranta, posteriorment, ja als anys cinquanta, hem de destacar el treball d'Albert K. Cohen (1955) sobre les subcultures delictives. Aquest autor fa especial incidència en la frustració creada en el jove quan existeix un model social establert amb el que sentir-se identificat i al que s'ha d'aspirar, però, alhora, no hi ha opcions per poder assolir aquest model i formar-ne part (Cohen A. K., 1955).

S'ha de destacar també el treball de Miller (1958), qui fa una vinculació directa entre el comportament delictiu del subjecte amb els valors que li són propis com a membre de la classe treballadora que és, no pas amb la frustració derivada de no poder respondre a certs estàndards socials imposats. Així, certs valors de la banda no serien aliens als membres d'aquesta, ja que els resultarien propers per ser valors també del seu entorn familiar i social més immediat.

A la *Encyclopedia of Gangs* (Kontos & Brotherton, 2008) s'assenyalen els treballs de Cohen (1955) i Miller (1958) com els més influents de la dècada dels anys cinquanta, i se'ls descriu dins d'una lògica més neopositivista que el treball de Thrasher (1927) al que abans hem fet referència. La principal

diferència entre un autor i un altre, seria que mentre Cohen parla d'una certa defensa de la dignitat i d'una expressió de la frustració que suposa no poder assolir el model establert, Miller afirma que l'adscripció a la banda passa per la identificació amb certs valors que ja els són propis als joves de classe treballadora. No parlariem, doncs, de cap reivindicació, sinó de l'apropament per la simple proximitat personal cap als valors que ja els són familiars pel seu origen i entorn quotidià. La "banda" esdevé, doncs, una extensió de la cultura de la classe treballadora, que, sense un context favorable, es veu com a quelcom patològic (Miller, 1958).

A la dècada dels anys seixanta cal destacar el treball de Cloward i Ohlin (1966), autors que ens presenten un ventall de subcultures delictives i assenyalen, més enllà de la frustració, la relació existent entre la "subcultura de la banda" i les estructures de les oportunitats a les àrees urbanes. Aquests dos autors també ens parlen d'altres factors que cataloguen de determinants per a la pertinença o no: el fracàs en el sistema educatiu, i, més enllà d'aquest, les barreres pròpies de la desigualtat social, les habilitats pròpies del subjecte, l'entorn socioeconòmic individual i la presència o no de models delinqüencials propers i familiars (Cloward & Ohlin, 1966).

Podem considerar que, després dels primers ecòlegs urbans clàssics de l'Escola de Chicago, s'acaben configurant dos grups ideològics a l'hora de parlar del fenomen. Un grup que focalitza la seva atenció en les manifestacions delictives i criminals d'aquests agrupaments, i un altre grup, amb postulats més crítics, que dona més valor a les dimensions socials d'aquests agrupaments, assenyalant la vulnerabilitat de la majoria dels seus membres i el possible espai de dignitat i apoderament que pot esdevenir el grup com a dotador d'espai de desenvolupament personal.

A continuació, parlarem d'alguns autors referents d'un i altre posicionament, tot i que facilitem més referències a autors que defensen i comparteixen els postulats crítics, ja que des de la mirada de l'educació social, ens sentim més propers a la seva visió del fenomen. Especialment perquè entenem que des d'aquesta visió més crítica es va més enllà dels fets purament visibles dels

grups, normalment delictius i incívics, i es té en compte altres elements com el context, i s'assenyala obertament a d'altres violències i injustícies dutes a terme per l'establishment que es veuen legitimades i justificades com a necessàries. Alhora, hi ha també un reconeixement de la desigualtat i de la necessitat de recerca d'una estructura personal, que si no la dona l'entorn més proper, la subministra la "banda".

Pel que fa als autors que centren la mirada en les manifestacions delictives i criminals d'aquests agrupaments de joves, cal destacar a principis dels anys setanta els treballs de Klein (*Street gangs and street workers*, 1971). Klein vincula la participació dels joves en aquests grups amb la procedència de classes populars, l'absència d'oportunitats, l'increment de la presència de minories ètniques i racials (normalment com a conseqüència de moviments migratoris, en molt casos en situació d'irregularitat) i, assenyala l'ambient familiar i personal dels joves, com a element condicionant per a aquesta pertinença. Klein també fa referència, en el que esdevé una novetat fins aquell moment, a l'existència de mites relatius al caràcter exclusivament antisocial i delictiu de les bandes, al paper dels mass media oferint una visió sensacionalista que moltes vegades no s'ajusta a la realitat, i incorpora elements com el ressò i l'alarma social i fa menció a l'efecte que puguin tenir determinades intervencions i polítiques d'abordatge de la problemàtica.

La definició de "banda" que aquest autor ens ofereix és la següent: "una banda és un grup de joves que es pot identificar per: ser vist com una agregació diferent a la resta en el barri; reconèixer-se com un grup definit; estar involucrat en diferents episodis delinqüencials que generen una constant reacció negativa dels veïns i /o dels serveis encarregats de l'aplicació de la llei" (Klein, 1971, p. 13).

Així, el principal tret característic de la "banda" esdevé el fet delictiu. La conseqüència lògica, doncs, és l'abordatge des del "tractament" d'aquesta amb les eines adequades (de "reeducació" i "reinserció" en el millor dels casos, i/o penals i judicials majoritàriament).

Des d'aquest posicionament, és interessant veure que, posant la mirada en la violència dels grups, s'invisibilitzen d'altres violències estructurals i acceptades que executa la societat cap a la majoria dels membres d'aquests grups (precarietat laboral, fracàs escolar, poca presència en activitats i espais de participació ciutadana...). El que Bourdieu (2003) anomenaria circularitat i conservació de la violència:

“No se puede bromear con la ley de la conservación de la violencia: toda violencia se paga y, por ejemplo, la violencia estructural que ejercen los mercados financieros, en forma de despidos, precariedad laboral, etcétera, tiene su contrapartida, más pronto o más tarde, en forma de suicidios, delincuencia, crímenes, droga, alcoholismo y pequeñas o grandes violencias cotidianas”. (Bourdieu P. , 2003, p. 58)

Pel que fa als autors que no centren la mirada en els aspectes delictius de les bandes, sinó en les dimensions socials associades a aquestes (vulnerabilitat, creació de vincles, apoderament, etc.) podem destacar el britànic Jock Young (1999) que elabora el seu discurs teòric entre la teoria nord-americana del *labelling* (Becker, 1963) i la teoria britànica de les subcultures (de la que parlarem més endavant). Aquest autor va desenvolupar conceptes com la “bulímia social” i les contradiccions que es donen entre la inclusió cultural i l'exclusió material i posteriorment, juntament amb Cohen (1972), el concepte de “pànic moral”.

Seguint amb la línia dels postulats crítics, volem destacar autors com Hagedorn (2006, 2007), Brothertorn (2015) i Barrios (2003) autors que ens parlen d'aquests grups com a espais de resistència política i social davant de certes mancances que pateixen determinats individus i grups.

En aquesta mateixa línia, s'incorpora també l'element del context, en el sentit que no és comparable mai un grup en un lloc o en un altre, precisament per la influència que té el context pel que fa a que aquests grups es puguin definir d'una manera o una altra. No es pot parlar, per exemple, del grau de violència

d'un grup, sense tenir en compte el grau de violència que existeix en el context social en el que es troba immers aquest grup.

Així, s'assenyala que la "patologització de les bandes" (Brotherton, 2015) fa passar per alt l'existència de desigualtats, el possible potencial de reivindicació que poden representar (davant dels processos de discriminació per cultura, ètnia i classe del context) i com aquesta "patologització" justifica tota una sèrie d'accions punitives per a la seva eradicació i per a la correcció dels seus membres, tot donant com a resposta polítiques i intervencions properes a les esferes jurídic-policials, però allunyades del camp sòcio-educatiu.

És en aquesta línia, on Barrios (Barrios, 2003) proposa l'abandonament del terme "banda", per les referències delictives que implica, i planteja fer ús del terme "organització de carrer" per a fer referència als grups formats en gran part per joves i adults provinents de les classes marginalitzades, que tenen com a objectiu proveir als seus membres d'una identitat de residència, d'una oportunitat d'apoderament, tant a nivell individual com col·lectiu, d'una possible veu capaç de desafiar a la cultura dominant, d'un refugi respecte de les tensions i patiments de la vida quotidiana del ghetto i, finalment, d'un "*espai espiritual en el que poden desenvolupar pràctiques i rituals considerats sagrats*" (Kontos & Brotherton, 2008, pág. 23)

Aquest enfocament obre una sèrie de possibilitats i d'oportunitats de les organitzacions i dels seus membres i no es focalitza en les possibles activitats delictives, fent així que es puguin visibilitzar d'altres trets característics d'aquests grups, com per exemple, cert capital cultural propi, el que Dgwith Conquergood anomenaria "street literacy" (Conquergood)⁵. Es dona així espai a aquesta part de "contracultura" en detriment de la "subcultura" i de la part delinqüencial. A una de les entrades de la *Encyclopedia of Gangs* (Kontos & Brotherton, 2008) es recull com aquest mateix autor, Conquerhood, assenyala que el fenomen de les "bandes" actualment ha esdevingut més complex que en

⁵ A heart broken in a half: https://www.youtube.com/watch?v=np7WkGxYHy4&list=PL85C-gxx5vv8ObJ3H_-I6t9mPOOYusKj2

els seus orígens, principalment pel fet que la mateixa societat també és en molts aspectes més complexa i incoherent, i assenyala que aquest fenomen és més elaborat, intricat i detallat, i, per tant, més fosc, intel·ligible i terrorífic pels estranys (Conquergood, 1993 a (Kontos & Brotherton, 2008, p. 8)).

Si repassem la trajectòria europea dels grups, convé parlar de l'escola de Birmingham i els seus estudis sobre les subcultures juvenils britàniques de postguerra. Amb l'emergència de diferents grups, (Mods, Rockers, Skinheads etc.) al 1964 es creà el Centre for the Contemporary Cultural Studies (CCCS) sota la direcció de Richard Hoggart, posteriorment, el substituïria en la direcció Stuart Hall. Des d'aquesta escola es destaca la incorporació de la classe social i de com el component de classe pot influenciar de manera significativa en la formació dels grups i en les dinàmiques d'aquests.

Destaquen autors com Phil Cohen amb una de les primeres publicacions sobre el sorgiment dels Mods i els Skinheads a l'East End de Londres (Cohen P. , 1972) i Stanley Cohen i el seu concepte de "pànic moral" (Cohen S. , 1972). Aquest terme el fa servir per referir-se al sobredimensionament per part de la societat i mitjans de comunicació britànics dels esdeveniments succeïts entre Mods i Rockers. Així, exposa com se li dona molta rellevància a certs aspectes del comportament que podrien ser entesos com un desafiament al model social establert, els mitjans fan de transmissors d'aquest comportament oferint així un model a seguir pels, "outsiders" (Becker, 2009 (V.O 1963)), provocant un "pànic moral" a la societat que els mitjans també acaben per representar i transmetre, i donant-se la paradoxa que aquest "pànic moral" incentiva encara més el comportament socialment transgressor i inacceptable, que en surt reforçat, donant-se un enorgulliment de pertinença a determinada classe o procedència i el grup com a espai de resistència. Esdevenint, així, l'estigma, en emblema.

Diferents autors de l'escola de Birmingham mostren els seus postulats a la publicació *Resistance through rituals* (Hall & Jefferson, 1975). En aquesta obra, com ens diu Feixa (1999) es mostra com

“Los estilos juveniles son considerados como intentos simbólicos elaborados por los jóvenes de las clases subalternas para abordar las contradicciones no resueltas en la cultura parental; así como formas de «resistencia ritual» frente a los sistemas de control cultural impuestos por los grupos en el poder. Una distinción básica se impone entre las formas de disidencia y bohemia juvenil características de sectores medios, y las subculturas juveniles propiamente dichas, que surgen todas ellas en distintos estratos de la clase obrera urbana (aunque con posterioridad estos estilos puedan ser apropiados por jóvenes de otros sectores sociales)” (Feixa, 1999, pág. 75)

Altres autors que Feixa destaca de l'escola de Birmingham són Paul Willis i Dick Hebdige (Feixa, 1999). Del primer és interessant el com assenyala el paper de l'escola en mantenir i fomentar en els joves de classe treballadora l'estatus d'obrer en una mena de “cultura antiacadèmica”, fent així que la mobilitat entre classes no es doni i que es perpetuïn les desigualtats. Del segon destaca els seus estudis en el terreny del consum i el valor simbòlic que tenen certs objectes dins de certs estils subculturals.

Del CCCS resulta interessant destacar la següent apreciació: la consideració de “subcultura juvenil” d'aquells moviments sorgits d'entorns populars i obrers que acaben essent etiquetats com a “banda”; i la consideració de “contracultura juvenil” d'aquells moviments que tenen el seu origen en les classes mitjanes (com poden ser els *college boys* dels que ja hem parlat, la *beat generation* dels anys cinquanta o els hippies dels anys seixanta, sorgits aquests dos darrers a la Costa de Califòrnia).

Feixa també fa referència a autors italians que aborden el fenomen de l'agrupament dels joves fills de la immigració i que habiten els extraradis de les ciutats. Recull l'obra de Pasolini, *Ragazzi di vita*, (Pasolini, 1955) i *Una vita violenta*, (Pasolini, 1981 (1958)). Feixa destaca com Pasolini recull la presència d'aquests joves als suburbis (*borgate*) de les grans ciutats, una quotidianitat de marginalitat i el capital cultural que suposen i que es troba en risc de desaparició per la homogeneïtzació de la cultura dominant, i reivindica la seva

visibilització. Recull així els postulats de Gramsci, que ja assenyalava com la hegemonia cultural de les classes dominants sobre les subalternes fa que les primeres controlin no només els recursos econòmics, sinó també aquells altres capitals com són el sistema educatiu, les institucions religioses o els mitjans de comunicació, tot fent que les desigualtats es perpetuïn (Feixa, 1999).

Feixa també reconeix les aportacions del que considera un etnòleg injustament oblidat: Monod, qui en els anys previs al maig del 1968 francès va estudiar el fenomen dels grups dels extraradis de París i dels joves marginals, centrant el seu estudi en un grup de *bloussons noirs*, tot estudiant la seva lògica, codis i funcionament des de dins. També dins de l'escola francesa, destaca altres autors que als anys 80 i coincidint amb una nova crisi de l'Estat del Benestar, van parar la seva atenció a l'emergència de grups de joves de la segona generació de migrants africans i antillans que habitaven a les perifèries de París, i als seus codis culturals.

Com a conseqüència d'aquests diferents posicionaments teòrics, podem trobar diferents definicions en el món acadèmic del que s'entén per "banda", amb discrepàncies pel que fa al consens per elaborar una definició compartida. Així, diferents investigadors ens ofereixen diferents definicions, normalment condicionades per les seves pròpies experiències i estudis i pel seu posicionament ideològic envers al fenomen. Tot i que les definicions poden tenir certs punts en comú, tot depèn de si el posicionament és més proper a donar importància a l'activitat delictiva i antisocial, o bé si com a tret definitori d'aquests agrupaments se li vol donar més importància a aquells aspectes socials, culturals i/o d'estatus socioeconòmic, i llavors el grup es dibuixa com a espai de reivindicació, de resistència envers a la desigualtat social existent al context que l'envolta.

En el primer cas, amb major probabilitat, es donarà resposta al fenomen des de les eines que Bourdieu (2003) anomena mà dreta de l'Estat, és a dir, repressió policial, actuacions judicials i aplicació de mesures penals. En el segon cas, i, de nou seguint la terminologia de Bourdieu (2003), les respostes a aplicar passarien per fer ús de les eines de la mà esquerra de l'Estat, donant

protagonisme, entre d'altres, a l'aplicació de polítiques de prevenció i d'intervenció socioeducatives⁶.

Més enllà del posicionament teòric i/o ideològic dels autors, altres elements que condicionen una definició consensuada del que s'entén per "banda" són, entre d'altres, el territori i la societat on aquestes es conformen, el moment social i econòmic o el disseny de l'espai públic.

Així, tots aquests elements fan que puguin existir diferents definicions que facin especial incidència en un o altre aspecte i que totes puguin ajustar-se a una determinada realitat, en funció del posicionament que adoptem.

Arribem, així, a un punt al que ens interessa fer especial incidència: el nostre posicionament envers el fenomen condiona de forma determinant l'abordatge del mateix, però al mateix temps aquest abordatge determina com es desenvoluparà el fenomen, amb diferents conseqüències pel grup, pels seus membres i simpatitzants i pel seu context més immediat. Aquesta reflexió s'anirà desenvolupant al llarg d'aquest estudi, ja que diferents informacions ens portaran de nou a poder fer la següent afirmació: els grups són extremadament sensibles a l'aplicació de polítiques socials, educatives, migratòries..., i aquestes polítiques depenen del posicionament ideològic i teòric de qui les idea i aplica.

Atès que ens trobem amb un fenomen molt heterogeni pel que fa al discurs teòric davant els diferents posicionaments i teories, es crea una Xarxa per tal d'aglutinar la informació i el coneixement per a l'estudi comparatiu de les bandes, i, arribar a conclusions vàlides que facilitin l'abordatge de la problemàtica. Neix així la Xarxa Eurogang⁷, i és en el marc d'aquesta Xarxa on els investigadors nord americans i Europeus inicien un procés de treball conjunt i arriben a una definició consensuada de "banda de carrer", en la que,

⁶ Si bé és cert que com veiem el fenomen, determina com ens posicionem, i que, els posicionaments ideològics condicionen, és convenient explicitar que, de vegades, el posicionament ideològic no té perquè correspondre's a una política pública de la mateixa línia. És a dir, des de la mà dreta de l'Estat es poden aplicar com a resposta polítiques que es correspondrien a la mà esquerra, i al revés.

⁷ Xarxa Eurogangs. The Eurogang Project <http://www.umsl.edu/ccj/Eurogang/euroganghome.html>
[Darrera consulta: juny de 2018]

finalment, l'aspecte delictiu dels grups, pren un protagonisme especial, i és considerat l'eix vertebrador de la seva activitat, "guanyant" així, a d'altres visions més crítiques que no volen perdre de vista la part social i d'espai de resistència. La definició consensuada per la Xarxa Eurogang parla de grup juvenil, amb certa permanència, amb orientació cap al carrer i d'altres espais públics i amb una identitat grupal definida principalment per la participació en activitats delictives⁸:

"A street gang (or a troublesome youth group corresponding to a street gang elsewhere)* is any durable, street-oriented youth group whose own identity includes involvement in illegal activity."

*For those preferring not to use the word gang (bande, etc.), the phrase "troublesome youth group" can be substituted

Aquesta definició ens parla d'un component juvenil que situaria els membres de la "banda" entre l'adolescència i els 20 anys aproximadament, si bé no es pot obviar el fet que hi ha "bandes" que compten entre els seus membres a persones de 20 a 30 anys. La "banda" pot durar uns mesos, però el concepte de "permanència" fa referència al fet que independentment de la rotació dels seus membres, el grup es manté. És a dir, el grup perdura més enllà dels seus integrants.

L'orientació cap al carrer mostra que el grup passa bona part del seu temps fora dels que serien els espais tradicionals "d'integració" per a l'edat dels seus membres, és a dir, l'escola, el treball, les llars personals/familiars... i es concentren majoritàriament al carrer, als parcs i les places, als centres comercials, a determinats espais d'oci...

Pel que fa al concepte d'existència d'una "identitat", aquesta s'entén com a identitat grupal, no com a autoimatge personal o individual. El principal tret definitori d'aquesta "identitat grupal" seria la participació en activitats delictives, entenent aquestes no només com a activitats "molestes" per a la comunitat o

⁸[Eurogang Consensus Nominal Definition of Street Gangs](#) [Darrera consulta: 29 de maig de 2018]

l'entorn més immediat (el que podríem entendre com a incompliments de les ordenances cíviques). El comportament delinqüencial formaria part de la seva essència més bàsica i la seva identitat esdevé així problemàtica i clarament orientada cap a la il·legalitat.

A més de la definició consensuada, la xarxa Eurogang ens ofereix també una tipologia de les diferents “bandes” (tradicional, neotradicional, comprimida, col·lectiva i especialitzada). Aquesta tipologia, en origen, va ser elaborada per Klein i Maxson (Klein & Maxson, 2006, págs. 175-179) i va ser aplicada a la majoria de “bandes” dels EEUU. A Europa també ha pogut ser aplicada a determinats col·lectius i, en el cas d'Espanya, s'ha fet ús d'aquesta tipologia en diversos treballs en referència a certs grups presents al territori (Bartolomé Gutierrez & Rechea Alberola, 2006).

A continuació, facilitarem una breu descripció dels cinc tipus de banda que inclou la tipologia elaborada per la Xarxa Eurogang.

La banda tradicional es caracteritza per ser un agrupament gran, que compta amb anys d'antiguitat (per sobre dels 15 anys) i on cohabituen membres de diferents edats. Això fa que dins del grup hi hagin diferents “subgrups”, en funció de l'edat. Existeix el component territorial, amb el que els seus membres s'identifiquen i es senten adscrits.

La neotradicional, seria un agrupament que es troba en el estadi previ a convertir-se en tradicional. No és tan gran pel que fa al nombre de membres, ni té tanta antiguitat (per sota dels 10 anys), però amb el temps, si el grup persisteix, acabarà esdevenint tradicional i adoptant així les seves característiques. Pot comptar amb subgrups i també presenta una forta adscripció territorial.

Pel que fa a la banda comprimida, té una història més curta, així és més petita i no compta amb subgrups ni amb diferents franges d'edat. El component territorial no té perquè ser rellevant. No és possible preveure si creixerà i

acabarà esdevenint tradicional o neotradicional o si es mantindrà en aquest estat menys complex.

La banda col·lectiva és caracteritzada per ser un agrupament d'adolescents i joves més grans d'edat que no ha desenvolupat els trets característics d'altres "pandilles". La seva duració normalment oscil·la entre els 10 i els 15 anys, no presenta subgrups i la seva mida estaria entre mitjà i gran.

I per últim, la banda especialitzada es caracteritza per una activitat més delictiva que social i, a diferència de les altres, el delicte és especialitzat. És un agrupament petit, amb una durada de menys de 10 anys i no compta amb subgrups ni amb diferents rangs d'edat.

Més enllà dels autors i escoles nord-americanes, europees i la Xarxa Eurogang, que integra acadèmics dels dos continents, convé també fer menció dels acadèmics de l'Amèrica Llatina, atès que el fenomen hi està fortament vinculat i la seva trajectòria s'ha vist notablement afectada pels moviments migratoris, en forma de deportacions, o no, cap a països del centre i del sud d'Amèrica.

Així, és a l'Amèrica Llatina on, als anys 70, es comença a parlar de "bandas de barrio" i de "pandillas". En aquest discurs, s'incorporen postulats de l'Street Gang (donant espai a la part delictiva dels grups), però també d'altres aspectes sociopolítics dels grups i com aquests poden acabar esdevenint espais de resistència, en la línia dels postulats més crítics que hem mencionat. Així, entre els diversos autors llatinoamericans que han abordat aquest tema, cal destacar Rossana Reguillo-Cruz amb una publicació sobre les bandes a Mèxic, entre d'altres (Reguillo-Cruz, 1991).

Reguillo fa constar que el nivell de violència del context que envolta el grup ha de ser tingut en compte per poder entendre les dinàmiques del grup i el seu propi exercici o no exercici de la violència i com i amb què s'executa i es materialitza aquesta. És a dir, no seria adequat parlar de grups més o menys

violents, sense tenir en compte el que els envolta en el seu entorn més immediat.

Aquesta autora assenyala també com el creixent deteriorament econòmic, el fracàs dels mecanismes tradicionals d'integració (especialment del mercat de treball i l'escola) i el descrèdit de les institucions polítiques donen pas a una mena d'acceptació del que podríem anomenar determinisme social, un destí cap al que no es pot lluitar i que esdevé inevitable (Reguillo, 2000).

Per la seva part, Mauro Cerbino (Cerbino M. , 2004) fa especial atenció al paper dels mitjans de comunicació, i els assenyala, junt amb l'àmbit institucional, com a generadors d'enfocaments patologitzants, en els que una sèrie d'elements distorsionadors (els "pandilleros") amenacen la suposada normalitat de la societat. Aquesta societat, alhora, responsabilitza de la violència als membres d'aquests grups i els dibuixa com una amenaça per a la resta de la societat.

Aquest autor incorpora l'element de l'entorn i assenyala com es genera estigma cap a aquests grups i els seus membres quan es responsabilitza a les "bandes" de l'execució de la violència i se les presenta com a les úniques responsables de l'exercici d'aquesta, tot passant per alt que en el context en el que es troba el grup aquesta problemàtica esdevé estructural i permanent (independentment de la presència de la "banda" o no). Cerbino assenyala com el fet de generar alerta sobre la pèrdua de valors que implica l'exercici de la violència, i assenyalar només a les "pandillas" com a executores d'aquesta, com si fossin les úniques responsables del fet violent, implica una forta estigmatització d'aquests grups i dels seus membres.

Aquest mateix autor parla dels mitjans de comunicació (Cerbino M. , 2005) com a creadors d'aquesta visió alarmant de les "pandillas" i dels seus membres, i com se'n beneficien de la rendibilitat de la crònica de successos i seleccionen quin material audiovisual cal mostrar i com. Convida, així, a adoptar una postura crítica cap el que ell anomena doble discurs mediàtic: aquell que, per una banda, assenyala i condemna l'univers i els membres de les "pandilles"; i

per altra banda, contribueix a crear i fomentar. Assenyalant, s'estigmatitza, i reclamant (normalment més control, més seguretat, més accions repressives...), els mitjans de comunicació esdevenen creadors de límits del que val i del que és intolerable i inassolible per a la societat (la violència és legítima si l'exerceix l'estat, mentre que és il·legítima si l'exerceixen els "pandilleros").

Cerbino exposa com el fet de donar veu als "pandilleros" pot esdevenir un element clau per entendre el seu univers, el seu simbolisme i el funcionament d'aquest. I exposa que hi ha un reclam de visibilització, de recerca de respecte i d'obtenir cert estatus i capital simbòlic per part d'aquests grups. Quan l'entorn es viu com exclusiu i expulsiu, la recerca de reconeixement pot tenir lloc fora d'aquest entorn, en espais creats a tal efecte. Les "pandillas" constituïrien aquest espai necessari de projecció que assumiria les funcions que no aconsegueix la societat en la que es troba el grup.

Una altra autora, i alhora activista i treballadora de camp, és Nelsa Curbelo (2007). Curbelo forma part de l'ONG Ser Paz, en la que desenvolupa una tasca de gestió de conflictes i de recuperació dels joves "pandilleros" a la ciutat de Guayaquil (Equador). En un acte celebrat a la Universitat Oberta de Catalunya l'any 2007, va exposar les seves línies de treball en una experiència concreta que es va dur a terme en un territori de joves "pandilleros" de la ciutat de Guayaquil (Barrios de Paz):

"Apostamos a que es posible cambiar la violencia explícita e implícita de las bandas y pandillas juveniles, si se las aborda desde las expresiones culturales propias que les permitan, -a los individuos que las componen y los grupos como tales-, expresar su identidad, ser tratados como sujetos y facultar su emergencia en una sociedad que los desconoce y los teme. Si se generan condiciones de trabajo que levanten su autoestima y puedan vivir con dignidad. Si se convierten en grupos legales. Si se realiza una intervención pluriprofesional en los diferentes ámbitos sobre

todo en la drogodependencia y tráfico de drogas, así como en la educación para el amor”⁹ (Curbelo Cora, 2007).

El discurs de Curbelo exposa que, per voler tractar l’abordatge de la violència i l’eliminació de les conductes antisocials, s’ha de dotar d’estructura bàsica als individus adscrits a les “pandillas”, estructura que passa per dotar d’espais alternatius on poder desenvolupar-se com a éssers humans i amb dignitat.

Matias Viotti Barbalatto va fer la seva tesi doctoral sobre dues “pandillas” del Perú, concretament de Lima, Los Chacales i Los Dioses (Viotti Barbalato, 2017). El seu posicionament i les seves conclusions queden recollides molt bé en una entrevista¹⁰ de la que citem les paraules següents:

“Nunca deberían perderse de vista las circunstancias sociales, políticas, económicas, culturales e históricas que rodean a estos grupos. Pero sobre todo lo que es crucial son los procesos y mecanismos de desregulación del estado que legitiman la criminalización de una pobreza que se nos impone como sistémica y sin alternativa.” (2016)

També assenyala com l’existència d’un discurs hegemònic establert fa que conceptes com delinqüent, violent, drogoaddicte... siguin automàticament relacionats amb “pandillero”. I es passa per alt com la majoria estan sota una pobresa extrema, tot exposant com és precisament la pobresa la característica principal de la violència estructural que exerceix l’Estat peruà sobre certa part de la societat (Viotti Barbalato & Delgado-Romero, 2010).

Mario Zuñiga Nuñez, mitjançant el treball de camp, recull els relats i els records de vida de membres de “pandillas” a El Salvador. Com a fet a destacar, la consideració, en general, per part dels “pandilleros” de la “pandilla” com a “família”. Fet que el porta a qüestionar-se que ha passat amb la família biològica d’aquests nois (Zuñiga Nuñez, 2008) (Zúñiga Núñez, 2008).

⁹ <http://www.uoc.edu/symposia/pau/art/Curbelo.pdf>

¹⁰ <http://theprisma.co.uk/es/2014/05/04/matias-viotti-barbalato-neoliberalismo-y-pandillas-criminalizacion-de-la-pobreza/> [Data de consulta: 31 de gener de 2016]

En la línia de remarcar la importància del context i la necessitat d'observar aquest per a poder parlar de les dinàmiques de les "pandillas", Zuñiga fa un estudi de vida d'un "pandillero" i relaciona fets vitals del noi, amb fets reals succeïts al context (Zuñiga Nuñez, 2010).

Per la seva part, Wim Savenije (2007 i 2009) ha estudiat el fenomen de la Mara a Centre Amèrica. Assenyala l'exclusió, la pobresa i la vulnerabilitat social com a element clau per a la consolidació d'aquest grups i de les seves dinàmiques violentes i delictives i analitza com certs mecanismes i processos socials, en situacions d'exclusió social, faciliten l'aparició i la consolidació d'agrupacions violentes entre les "pandillas" juvenils, fomentant alhora, processos d'autoexclusió dels membres adscrits i incrementant la intensitat de l'exclusió social. Aquest autor també exposa com el caràcter transnacional de la Mara és font de tensions i conflictes entre Amèrica Central i els EEUU i com les polítiques repressives actuals en ambdós territoris (Amèrica Central i els EEUU) han afectat aquests grups i les seves trajectòries (Savenije, 2009).

Finalment, convé destacar la feina de Claudia Pedone, investigadora i directora del Àrea de Migració del CIIMU¹¹ i integrant i fundadora del Grup Interdisciplinari d'Investigador@s Migrants (GIIM). Si bé, el seu camp no és estrictament el de les "bandas" o "pandillas", si que resulta molt interessant la seva aportació al fet migratori llatinoamericà (especialment equatorià) cap al nostre país en els darrers anys i com aquesta migració ha afectat i ha canviat a les famílies i les seves relacions. Pedone fa especial incidència en les relacions de gènere i en l'element intergeneracional. Així, actualment investiga les migracions internacionals llatinoamericanes des d'una perspectiva transnacional i centra el seu treball de recerca en les xarxes migratòries, les relacions de gènere i generacionals, les famílies transnacionals, les pautes de criança transnacionals, els contextos educatius en origen i destí i la incidència de les polítiques migratòries en les estratègies de les famílies migrades.

¹¹ Institut Infància i Món Urbà: www.ciimu.org [Data de Consulta: Març 2018]

Aquesta autora, a la seva tesi doctoral, analitza precisament les xarxes migratòries de les famílies equatorianes cap a Espanya (Múrcia, Madrid i Barcelona) en el període comprés entre el 1995 i el 2004) i la feminització d'aquest moviment migratori (Pedone C. , 2004) .

Altres publicacions seves, recullen precisament, com les famílies migrades, arran dels reagrupaments familiars, es troben amb que les relacions de gènere, les relacions generacionals i les relacions de poder del grup domèstic, dibuixen un context familiar que esdevé un espai de negociació i conflicte (Pedone C. , 2009). Així, el seu treball resulta interessant per entendre els canvis en el context familiar de molts joves llatins fills de migrats i migrats alhora.

Feta aquesta visió dels estudis i les escoles americanes i europees sobre el concepte i les etiologies de les bandes de carrer, tot seguit, parlarem de la trajectòria dels grups de carrer a Espanya.

2.2. La presència a Espanya: de banda de carrer a banda llatina

A Espanya, la realitat dels “grups de carrer” no és nova. Al segle XX, ja a finals dels anys cinquanta i inicis dels seixanta, tot coincidint amb el procés d'urbanització de les ciutats i amb les migracions del món rural al món urbà, era força habitual que els joves tinguessin espais de trobada, tant en l'àmbit urbà com en el rural, i moltes vegades, més enllà de simplement “trobar-se” i “relacionar-se”, també per reivindicar la pertinença a un territori o uns trets comuns. Ara bé, la presència d'aquests grups no ocupava espai a l'escenari polític, en el sentit que no constituïen una preocupació social i, per tant, no tenien un espai en l'agenda política. És a partir dels anys seixanta que comencen a arribar influències de la resta d'Europa pel que fa a l'eclosió de determinats moviments juvenils.

Als anys setanta, amb la transició democràtica i l'increment del tràfic de drogues com l'heroïna, i mantenint-se el creixement urbà de la perifèria conseqüència dels fluxos migratoris que hem mencionat, sorgeix el fenomen de les "bandes" de joves amb elevada activitat delinqüencial, conegudes sobretot pels sobrenoms dels "caps" més mediàtics i visibles (com, per exemple, "El Vaquilla" o "El Torete", entre altres). En aquest moment, els mitjans de comunicació comencen a tenir un paper importantíssim en la "imatge" col·lectiva del fenomen, que es bateja amb el nom genèric de "quinquis"¹².

Posteriorment, comencen a sorgir les que s'anomenaran com a "tribus urbanes" (fent ús d'una terminologia propera a l'escola de les Subcultures Juvenils de Birmingham), especialment per les influències que es reben de la resta d'Europa amb l'obertura que viu el país amb l'arribada de la democràcia. Amb la integració d'Espanya a la Unió Europea al 1986, les "tribus urbanes" passaran a formar part inseparable de l'escena global juvenil.

Tot coincidint amb la "movida madrileña"¹³ d'inicis dels anys vuitanta, els mitjans de comunicació vinculen les "tribus urbanes" a estils culturals i juvenils diferents, i el terme s'aplica a grups que gaudien de la seva pròpia diversitat interna i també, en certs casos, es donaven fortes rivalitats entre ells.

A finals dels vuitanta sorgeixen, al nostre país, tot un seguit d'estudis acadèmics i de publicacions sobre aquest fenomen, el qual és visibilitzat pels mitjans de comunicació, tot i que amb una mirada fortament estereotipada. També es comencen a realitzar diferents estudis sobre la "joventut" en general, aglutinant sota aquest concepte, el de "jove", un col·lectiu enormement

¹² A destacar l'arribada d'una nova categoria de cinema, l'anomenat cinema "quiqui", en el que es reflexa el funcionament d'aquests grups i els seus caps: Perros callejeros; Yo, el vaquilla; Deprisa, deprisa... entre d'altres. Aquesta filmografia també va contribuir a estendre entre la ciutadania el fenomen dels grups de carrer i a que aquests es relacionessin amb el fet delictiu de forma inseparable.

¹³ Es coneix com a tal, al moviment contracultural que va sorgir durant els primers anys de la transició democràtica espanyola. Posteriorment, es faria extensiu a d'altres províncies de l'Estat Espanyol i va arribar fins a mitjans dels anys 80. El moviment va tenir un fort suport per part de les institucions públiques (especialment municipals de Madrid) i va tenir un abast molt ampli en diferents sectors: música, cinema... entre d'altres expressions artístiques.

heterogeni amb pocs elements en comú, o directament cap ni un, més enllà de l'edat i del fet de "ser jove"¹⁴.

Arribant als anys 90, i en relació a les "tribus urbanes", comença a centrar-se l'atenció en els comportaments antisocials i/o violents de certs grups (especialment skinheads, okupes, punks...), més que no pas en les estètiques i cultures alternatives que podien suposar aquests grups.

Posteriorment, amb l'arribada de l'any 2000, i amb el canvi de segle, entren altres factors en joc. Anteriorment hem afirmat que no es pot fer una anàlisi d'aquest fenomen obviant el context que l'envolta. Es per això que a l'inici del segle XXI, certs elements novedosos del context on es troben els grups esdevenen determinants en l'evolució d'aquests: la presència d'internet i les xarxes socials, el canvi en les comunicacions, el traspàs de la informació, la globalització de fenòmens i la comercialització i fusió d'estils, caracteritzen el canvi de segle i condicionen el moment actual en el que ens trobem.

La situació actual al nostre país, i a la que ens referim quan parlem de les "bandes" llatines, incorpora elements nous als ja coneguts fins ara en els grups de "carrer" o "tribus urbanes", més enllà que els membres dels grups puguin compartir determinat ideari, estètica, música o llocs d'oci i trobada. Com a novetat trobem, per una banda, l'element de l'adscripció al grup en funció de l'ètnia, l'origen i/o nacionalitat, (sense ser un fet exclouent per a la participació i presència de joves autòctons i/o nacionals, o d'altres nacionalitats i orígens no necessàriament "llatins") i, per altra banda, també es destaca l'ús intensiu i territorialitzat de l'espai públic (sense excloure tampoc la cohabitació amb la quotidianitat pròpia d'aquests espais públics).

Arribats a aquest punt, no podem deixar d'assenyalar que, un cop entren en joc de manera molt evident factors com l'ètnia, l'origen i/o la nacionalitat i el fet

¹⁴ Més endavant desenvoluparem aquest aspecte: el de igualar per la variable de l'edat persones que poden no tenir res a veure entre si. Però s'ha d'assenyalar que trobem com a fet coincident amb el que acabem d'exposar, que, en el cas que ens ocupa, el de les "bandes" llatines, també porten adscrita aquesta relació: "pandillero" i "jove". Hem de dir, però, que en realitat, no seria ajustat parlar d'organitzacions juvenils, ja que no sempre ho són, i és freqüent trobar entre les seves files i a nivell jeràrquic elevat, membres que no estarien dins de la franja d'edat considerada "jove".

migratori, la terminologia de referència cap als grups canvia, i no s'afegeixen Lating Kings i Ñetas (per posar un exemple de grups llatins i triant els primers en fer-se visibles i ser els més coneguts) a la llista dels grups considerats com a “tribus urbanes”.

Així, no es pot ignorar que en incorporar-se el fet migratori (motivat principalment per un afany de millora socioeconòmica i d'estatus), el fet d'ocupar una posició de vulnerabilitat socioeconòmica a la societat d'acollida i la presència de certes diferències culturals (el que seria l'aparició d'un “ells” i “nosaltres”) comencen a emprar-se uns conceptes molt menys asèptics i benèvols per referir-se a aquests grups. La terminologia s'apropa així a la línia de les Street Gangs nord americanes i la seva denominació fa referència al delicte (“banda”) i a l'origen migrant dels seus membres (“llatina”). Cal destacar que conceptes d'aquest estil no havien estat aplicats ni tan sols a grups marcadament violents i antisocials, com per exemple els skinheads, que socialment han gaudit del privilegi que se'ls catalogués com a tribu urbana, incloent-los, així, en la mateixa categoria que d'altres grups que en cap cas feien ús de la violència i/o el delicte.

Al canviar “tribu” per “banda”, el possible component cultural o contracultural juvenil, més o menys “exòtic” i alternatiu del grup, queda invisibilitzat, per donar protagonisme al caràcter delictiu i antisocial. Com ens diu Queirolo: “no hay que olvidar el tema de clase: la etiqueta *tribus* se aplica a los miembros inconformes de la clase media –jo afegiria: autòctona-, la etiqueta *banda* a las nuevas clases peligrosas (Wacquant 2002), a los *underserving poors*”- jo afegiria: de majoria estrangera migrant” (Queirolo Palmas, 2013, pág. 21).

Així, i més enllà dels estudis duts a terme per les diferents administracions mitjançant els seus observatoris, instituts o departaments d'estadística (dels que parlarem més endavant), s'han de destacar els estudis duts a terme per diferents autors sobre la joventut i les subcultures juvenils.

Carles Feixa compta amb una àmplia bibliografia en la que ha estudiat els moviments juvenils tant a Espanya com a Amèrica Llatina.

En un treball col·lectiu d'aquest mateix autor (Feixa, Porzio, Gutierrez & Bordonada, 2004) es repassa la trajectòria d'aquests agrupaments a l'Estat Espanyol i es recullen de manera cronològica la presència dels diferents grups des dels anys seixanta fins als nostres dies. Aquesta obra va facilitar l'edició d'un número monogràfic de la *Revista de Estudios de la Juventud* (Feixa, 2004).

Repassem així, els anomenats "Golfos i Jipis" on ens parlen des de la primera filmografia de Saura, fins a l'estudi de Riocerezo del 1970 (López Riocerezo, 1970) sobre el vandalisme i la "problemàtica mundial del gamberrisme".

Parlen també dels "Punkis i els Progres" i repassen la movida madrileña que mostra Almodovar a les seves primeres pel·lícules, l'inici de les "tribus urbanes" i el paper fonamental dels mitjans de comunicació, que ja no abandonaran fins als nostres dies. Destaquen també el paper de les administracions amb la realització de diferents estudis sobre la "joventut".

Segueixen amb els "Pijos i Makineros" fent menció de les pel·lícules *Historias del Kronen* (Montxo Armendáriz, 1995) i *El ángel de la guarda* (Santiago Matallana, 1996) i de la certa apatia política i consumisme de la joventut envoltada de tot un ventall d'opcions de "tribus" amb les que poder identificar-se. Amb l'aparició de la música comercial electrònica i les noves drogues de disseny, un altre grup sorgiria amb força: els Makineros.

Els Okupas i els Pelaos, on ens parlen de nou d'una pel·lícula de Saura del 1999, "Taxi", en la que un grup de caps rapats (skins nazis) ataquen a migrants i membres del col·lectiu LGTB. La presència dels skins coincideix amb un altre moviment, el dels Okupes, d'ideologia oposada. Destaquen també en aquest apartat la publicació d'una obra de referència: "Tribus Urbanas" (Costa, Pérez i Tropea, 1996)

Segueixen els Fiesteros i Alternativos, vinculats al canvi de mil·lenni, amb l'evolució de la música electrònica, molt vinculada a l'evolució de la tecnologia digital, la presència dels macrofestivals musicals i la presència dels moviments

antisistema i antiglobalització. En qualsevol cas, la influència d'Internet i de les noves tecnologies determina el desenvolupament d'aquests grups. Es destaca un estudi de Romo (2001) sobre la cultura del ball i el consum de les drogues de síntesi des d'una perspectiva de gènere.

Finalment, fan referència als Latin Kings i els Moro Kings, per parlar dels nous grups sorgits arran dels nous moviments migratoris, aquest cop, internacionals (d'Amèrica Llatina en el cas dels Latin Kings, i del Magreb en el cas dels Moro Kings). També recullen la primera visibilització pública del fenomen de les "bandes" llatines (l'assassinat del jove Rony Tapias a la sortida de l'Institut) i fan menció també dels Gypsy Kings, grups de joves gitanos de zones urbanes desfavorides. També fan esment de com es produeixen enfrontaments entre els grups de joves migrants i els joves autòctons de classe treballadora.

En una línia semblant a aquest treball que hem mencionat, trobem una fotografia interessant dels estudis de cultures i identitats juvenils en els darrers trenta anys a Espanya en un article de la *Revista de Estudios de Juventud* (Feixa & García, 2015). En aquest article, Feixa aporta una sèrie de categories relatives als moviments juvenils. Aquesta categorització és la següent: les "bandes" (1960-1976), les "tribus" (1977-1985), les "subcultures" (1986-1994), les "escenas" (1995-1999), les "ciberculturas" (2000-2003), les "bandas latinas" (2004-2010) i els "movimientos indignados" (2011-2015). De cada categoria i moment històric, Feixa ens assenyala autors que han realitzat diferents estudis representatius del moment que es descriu. Apuntem, a continuació, alguns trets característics d'aquests diversos moments.

El període de "las bandas" es correspondria amb el moment de transició entre els darrers anys del règim franquista i la instauració de la democràcia. Si bé des de l'Intituto de la Juventud es comencen a realitzar enquestes entre els joves, pràcticament no es dona espai a les tendències culturals juvenils. Si que comencen a realitzar-se estudis, que l'autor els descriu en primer lloc, centrats en la influència perniciosa que poden arribar a tenir certes corrents sobre la moralitat dels joves espanyols (Feixa parla de Trías Mercant, i al ja mencionat López Riocerezo); en segon lloc, aquells que fan incidència en el creixement

demogràfic de les perifèries de les grans ciutats amb tot el que això implica (menciona a Huertas) i a autors que viatgen fora de les fronteres espanyoles i recullen els moviments contraculturals estrangers (parla de Mellizo i De Armas); i en tercer lloc, publicacions de caire més acadèmic que paren atenció a les protestes universitàries del moment (destacant autors com Tierno Galván o López Aranguren).

Les “tribus” coincideixen amb la transició democràtica i van tenir una forta atenció mediàtica. Les competències sobre joventut son transferides per l'Estat central a les diferents administracions autonòmiques i es comencen a realitzar estudis des dels diferents organismes de caràcter autonòmic i local creats a tal efecte. Feixa divideix els estudis en els següents àmbits: en primer lloc, aquells que paren atenció a les contracultures juvenils dels anys setanta fent balanç teòric, reconstrucció història o bé per reflexionar sobre el que implica per a la condició juvenil l'arribada del “pasotisme”, la cultura del haixix, les noves delinqüències juvenils i les bandes de menors. En segon lloc, aquells que amb mètodes quantitativs comencen a centrar l'atenció al consum cultural dels joves. Destaca aquí, entre d'altres, la Monografia de l'Informe de Juventud sobre oci i pràctiques culturals de 1985 i, en tercer lloc, aquells que Feixa anomena “protoetnogràfics” i que posen els seu focus ens les mogudes nocturnes i el sorgiment de les tribus urbanes.

Les “subculturas” coincideix amb l'època del govern socialista a l'Estat Espanyol, i classifica les cultures juvenils de la següent manera: les tribus urbanes les constitueixen diferents subcultures, existeix una reivindicació sense rubor de la pertinença a la classe alta que Feixa anomena “renacimiento de lo pijo” (Feixa & García, 2015, pág. 108), i a l'escena nocturna sorgeix l'estil makinero. Pel que fa als estudis, els divideix en tres categories: aquells d'estil teòric-conceptual; les monografies locals de les diferents tribus urbanes presents a un territori o altre i els estudis etnogràfics que proposen noves metodologies com l'ús de les històries de vida i estudis sobre productes culturals, i posa com a exemple els Fanzines.

Del 1995 al 1999 descriu el que anomena el "*tiempo de las escenas*", en el que tot coincidint amb problemàtiques socials com són noves arribades de migrants, les dificultats d'accés a l'habitatge, i el que Feixa anomena la "nocturnització" de l'oci juvenil, es produeixen onades de "pànic moral", auspiciades pels mitjans i centrades en dos temes recurrents: les drogues i la violència urbana i en dos grups que focalitzen la major part dels protagonismes: els okupes i els skinheads. Hi ha un increment de la producció acadèmica en forma d'estudis que Feixa caracteritza en tres tipus: l'acceptació acrítica dels conceptes de "tribus urbanes" per a referir-se als grups, una categorització estereotipada dels diferents estils i la negació del conflicte social i/o polític.

En el "*tiempo de las ciberculturas*", Feixa recull com les cultures juvenils es generalitzen a Espanya en tres grans tendències: l'activisme (materialitzat sobretot en els moviments antiglobalització), la cultura del ball i l'oci nocturn. A més, amb la generalització de l'ús d'internet s'obre la via a les comunitats virtuals i a les relacions sense sortir de casa. Pel que fa a la producció acadèmica en aquest període, Feixa distingeix cinc tendències: monografies sobre els grups dels que hem parlat anteriorment (okupes i punks), estudis etnogràfics sobre l'oci nocturn i la festa, estudis sobre els nous moviments socials (alternatius i antiglobalització), estudis sobre algun aspecte rellevant (música, comunicació, tatuatge, graffiti, etc...) i estudis sobre com impacta la cultura juvenil en la quotidianitat dels joves.

El "*tiempo de las bandas latinas*" suposa l'aplicació del terme "banda" a aquelles formes de sociabilitat juvenil protagonitzades per migrants (en aquest cas, joves migrants de Llatinoamèrica), mentre que el de "tribu" queda reservat als joves autòctons. Feixa situa a la investigació acadèmica a remolc del interès mediàtic, tot assenyalant que es reproduïxen els mateixos estereotips i assenjala com a punt d'inflexió el fet que al 2010 al codi penal s'introdueixen les figures d'associació criminal i grup criminal per aplicar-les a aquests grups. Dins de les publicacions destaquen aquelles basades en fonts policials i encàrrecs de les diferents administracions, més o menys centrats en la perspectiva criminal.

Posteriorment a l'ocupació de les places per part del moviment 15M, a l'etapa dels “*movimientos indignados*”, Feixa assenyala que els estudis sobre cultures juvenils experimenten una transformació en tres sentits: per una banda, els estudis es polititzen; per altra banda, es focalitzen al món digital i en les xarxes socials; i en tercer lloc, els estudis arriben a l'abast de la vida quotidiana i entra en joc el component intergeneracional, tot deixant de ser estrictament juvenils.

Pel que fa a la trajectòria dels grups a la ciutat de Barcelona, s'ha de destacar l'estudi dut a terme durant el curs 2004-2005 (Feixa, Porzio i Recio, 2006) i al que ens referirem més àmpliament en l'apartat que dediquem al fenomen a la ciutat de Barcelona.

Una altra autora de la que hem de parlar és Scandroglio, qui ha estudiat les violències i els agrupaments juvenils.

Scandroglio assenyala la importància de defugir de la terminologia propera al delicte a l'hora de parlar dels grups i proposa fer ús del terme “banda” com a sinònim de “pandilla”, no com a equivalència a grup criminal. Exposa que de no fer-ho, s'incrementa l'estigma cap als grups. L'autora també visibilitza un racisme que diu que impregna tot el que té a veure amb les “bandes” llatines, incloent també en aquest tot, allò que té a veure amb la investigació i estudi del fenomen. Mostra també el que hem assenyalat anteriorment, el poder que pot tenir la terminologia: els skinsheads són coneguts com a “tribu urbana”, mentre que Latin Kings i Ñetas són una “banda”, amb tot el que suposa (Scandroglio, 2009).

En aquesta línia de repassar la literatura científica a Espanya, Queirolo (2013) resumeix de la següent forma el panorama:

“podemos aquí adelantar algunas observaciones generales: 1) la producción académica especializada es escasa, reciente y asentada en algunas disciplinas (antropología, psicología social, sociología, criminología). Falta una literatura vinculada a políticas y tratamiento de bandas, y a la evaluación de las mismas; 2) el discurso académico más

citado se situa en el marco de un enfoque crítico, aun así queda en las investigaciones sobre la juventud migrante rasgos importantes de la visión que hemos llamado patologizante. Sin embargo la doxa sobre bandas en sociología, psicología y criminología se refleja fácilmente en el derecho y corrobora la producción de leyes y definiciones normativas; 3) las etnografías realizadas han utilizado como caso de un grupo específico (Reyes y reinas latinos), mientras faltan trabajos de investigación sobre las otras denominaciones callejeras, que solo han sido evocadas por el sensacionalismo de la prensa. Algunas investigaciones empíricas se sustentan únicamente en fuentes policiales; – i posa com exemple la tesi doctoral de Kazyrytski (2008)- 4) el papel de los académicos críticos ha sido también un papel de intervención y relación con los grupos, lo que nos permitirá asumirlos como actores al par de los otros sujetos, desde la mano derecha e izquierda del estado, que conforman el campo.” (Queirolo Palmas, 2013, pág. 47)

Pel que fa a la descripció de la producció acadèmica centrada en els estudis de les subcultures, a l'esmentat article de Feixa (Feixa & García, 2015) es recullen els projectes d'investigació nacionals i transnacionals sobre aquest tema.

Pel que fa als joves d'origen llatinoamericà a Espanya, es destaca el projecte JOVLAT, que tenia com a objectiu influenciar en les polítiques públiques envers la comunitat llatina i que es va desenvolupar en tres etapes. La primera etapa posava la mirada en els itineraris dels adolescents llatinoamericans que migren, la segona es centrava en l'organització social urbana de la comunitat, fent incidència en l'aparició i transformació de les “bandes” llatines, i la tercera etapa es centrava en la transició cap a la vida adulta i en la transició social de les formes associatives que la comunitat adopta en funció de les possibilitats que dona la societat d'acollida (la legalització i transformació en associacions juvenils i la persecució com a grups criminals o associacions il·lícites). A l'article es recull com diferents iniciatives culturals van tenir resultats positius, però finalment, es va retirar el suport des de les administracions públiques i es van donar diferències entre els grups de joves i l'equip d'investigadors. Tot

coincidint amb els inicis de la crisi (2008-2009) la situació dels joves migrants va empitjorar i, al 2010, la reforma del codi penal va suposar que els grups fossin assenyalats com a grup criminal i associació criminal. A Catalunya es va donar el canvi de govern que va anunciar la “fi del bonisme” i l’aplicació de polítiques de mà dura per part del Cos dels Mossos d’Esquadra. En l’apartat corresponent a Barcelona, es tornarà a abordar aquest procés.

Des de la nostra perspectiva coincidim en afirmar que la producció acadèmica en relació als moviments juvenils en forma de contracultura i subcultura és molt àmplia. En el cas de l’Estat Espanyol, coincidint amb el tardo franquisme i la transició, però si mirem fora de les nostres fronteres, la seva trajectòria és més llarga i les investigacions i els estudis coincideixen amb moviments migratoris que porten el creixement demogràfic de les ciutats. Els estudis són diversos pel que fa al seu enfocament i estan condicionats per factors com el posicionament ideològic del propi autor, l’entitat o servei públic que sol·licita l’estudi o la seva finalitat.

Ara bé, des del punt de vista del professional que ha de treballar amb joves membres o simpatitzants de grups (col·lectiu en el que m’hi trobo), es troba a faltar que el cos teòric es pugui materialitzar en estratègia d’intervenció concreta per a l’aplicació en el dia a dia per part dels professionals dels diferents serveis i recursos que treballen. A la part de les conclusions es tractarà amb més profunditat aquest tema.

En el pas de “tribu urbana” a “banda llatina”, dos han estat els grups dels anomenats “llatins” que més protagonisme han tingut d’ençà que la presència d’aquests agrupaments es fes evident: Els Latin Kings i els Ñetas¹⁵. Es fa difícil fer una aproximació a la història d’aquests grups, ja que sovint les informacions són contradictòries, amb un fort component de mite i de transmissió oral.

Ens trobem també amb un fenomen altament voluble i canviant. Les escissions als grups són contínues, els canvis de lideratge i, de vegades, ideològics,

¹⁵ En la reconstrucció històrica d’ambdós grups, s’han emprat les següents fonts d’informació: (Kontos & Brotherton, 2008); (Romaní, Porzio, Rodriguez, Canelles, & Giliberti, 2009) I la pròpia experiència de la doctoranda, en el seu exercici professional.

també són freqüents, amb la conseqüència que la normativa i el funcionament del grup o del capítol¹⁶ pot veure's modificada. Un altre element que també pateix canvis és la vinculació territorial. Aquesta es veu afectada especialment pels canvis del propi context i pels canvis interns dels grups.

A continuació, sense passar per alt les dificultats que acabem de mencionar, repassarem la història dels dos grups més nombrosos, més estudiats i amb més presència al nostre país. Per poder entendre l'arribada del fenomen a Espanya i la situació actual dels grups, és necessari que ens remuntem als seus orígens, fora d'Espanya, als EEUU.

2.2.1. Els Latin Kings

Previ a la seva presència al nostre país, l'origen més o menys llegendari dels Latin Kings es situa a la ciutat de Chicago, als voltants dels anys quaranta del segle XX. Aquest origen, es situa entre el carrer i la presó. Com ja hem dit, hi ha informacions contradictòries i poc contrastades, però la seva creació la justifica la pròpia agrupació emparant-se en les conductes xenòfobes de les que eren víctimes els migrants d'origen llatinoamericà per part d'altres col·lectius, tant d'autòctons, com d'altres nacionalitats o ètnies (italians, irlandesos, afroamericans...). En els anys següents, i fins els anys setanta, es van perdent de l'ideari els valors "socials" i de suport al col·lectiu que representen i els seus membres adopten cada vegada més dinàmiques properes a la delinqüència, el tràfic de drogues i la violència. Ja en els anys vuitanta, un dels seus líders, Luís Felipe (King Blood), arriba a Nova York procedent de Chicago i és des del correccional de Collins on l'any 1986 funda i dirigeix el capítol dels Latins Kings de Nova York durant la que seria la seva època més activa delictivament parlant. L'any 1994 són les mateixes autoritats penitenciàries les que prohibeixen tot contacte amb l'exterior de King Blood, en un intent de finalitzar i controlar les seves activitats, quedant, així, apartat del seu lideratge. Els Latins Kings de Nova York passen a autodenominar-se la

¹⁶ El terme "Capítol" fa referència als diferents subgrups a nivell local que formen la "banda"

Todopoderosa Nación de Reyes y Reinas Latinos (ALKQN: The Almighty Latin King and Queen Nation), i es reivindica la part social dels seus orígens (tot volent trencar amb el seu passat violent i delictiu més immediat).

Fins a dia d'avui segueixen coexistint aquestes dues escissions: per una banda, Chicago, més activa delictivament parlant, i per altra banda, Nova York (ALKQN), més activa socialment parlant i més centrada en reivindicacions col·lectives i de drets civils. L'any 1996, Antonio Fernández (King Tone), assumeix el lideratge i promou una organització políticament activa i amb objectius propers al treball comunitari. L'any 1999, King Tone és condemnat a dotze anys de presó per tràfic de drogues, tot i això, manté el seu discurs original: és necessària la implicació política, el treball comunitari i la recuperació dels objectius "socials" que van dur a la creació del moviment.

L'any 2005 segueix mantenint aquest discurs en la revista "El grito de los Reyes" (King Tone, 2005)¹⁷ on demana que l'organització s'impliqui en activitats acadèmiques formatives i en promoure la participació. Mentre King Tone compleix condemna, és King Mission qui recull el testimoni per substituir l'absència del líder mentre aquest és a la presó. L'any 2011 King Tone queda en llibertat, produint-se certes desavinences amb King Mission al voler recuperar el lideratge del moviment. Fins el moment, King Tone segueix exercint de líder, amb un caràcter més simbòlic, i King Mission continua formant part del grup.

Per altra banda, la fundació de la Sagrada Tribu Atahualpa Equador (STAE), (que constitueix l'inici de la presència dels Latin Kings a l'Equador), es relaciona directament amb les polítiques de deportació del govern dels EEUU. L'any 1994, com a conseqüència d'una d'aquestes deportacions, King Boy Gean arriba a Guayaquil, i, amb l'autorització dels líders de Nova York, crea la Nación en aquell altre territori, produint-se així, un salt transnacional: dels EEUU a l'Equador. Les mateixes deportacions van dur a Guayaquil a King Lucky, membre de la branca de Chicago, fent que els dos reis fundessin conjuntament l'organització a Equador des de dues formes i maneres

¹⁷ <http://www.alkqn.org/elgrito/issue47/intro.html>

d'entendre la Nació molt diferents: la branca de Chicago (“madre tierra”) que segueix el model dels “street gangs” i de les lluites territorials amb altres grups rivals semblants, i el model de Nova York, la “street organization” essent més proper a un moviment social. Ens trobem, doncs, amb la paradoxa que la nova formació neix de la unió de dues línies que fins aquell moment eren rivals, la qual cosa suposarà tota una sèrie de conflictes i de contradiccions en aquesta nova implantació territorial.

La Nació equatoriana es basa oficialment en la literatura de Nova York, però amb influències de la branca de Chicago (“madre tierra”). Les relacions entre aquests dos líders tan diferents comencen a esquerdar la STAE (Sagrada Tribu Atahualpa Equador) i els partidaris d'un líder i altre comencen a enfrontar-se entre sí. Aquesta situació perdura fins l'any 1997 quan Boy Gean decideix dissoldre la STAE pels conflictes interns. Aquesta decisió no va ser acceptada per tots els membres de la tribu i, un altre líder, King Mufe, decideix tirar endavant una nova organització. La STAE reorganitza els seus “capítulos” sobre la base de la literatura de Nova York, convivint amb reis formats amb el model més dur de King Lucky (branca de Chicago, “madre tierra”).

Un canvi de lideratge a favor d'un altre rei, King Majestic, apadrinat per King Lucky, canvia el rumb de la STAE que comença a fonamentar els seus principis, normes i propòsits sobre la línia de Nova York, amb elements de Chicago; tot això submergit en el context sociocultural dels suburbis de Equador, però expandint-se també cap a Colòmbia, República Dominicana i, fins i tot, Cuba.

Pel que fa al funcionament intern del grup, els membres de la Nació esdevenen reis/reines, després d'haver passat per una sèrie de “Fases”¹⁸, (al procés que es segueix abans de ser rei/reina es coneix com estar en “Fase”) i els aspirants són anomenats “Wannabes”¹⁹. Les diferents “Fases” passen per una “Verificación” de la teva persona, de la teva història de vida, del teu currículum

¹⁸ Observación, Five Alive, Probatoria, Coronación, Juramento.

¹⁹ Fent referència a l'expressió anglesa: “Want to be”, que es traduiria com a voler ser, voler esdevenir.

vita i per una “Probatoria” que consisteix en aprendre la literatura del grup i “Reportarse”²⁰.

Pel que fa al contingut “teòric” o “normatiu” del grup, els seus membres i/o aspirants es troben subjectes al discurs de la Nació, donant-se el binomi d’aprenentatge/reportar-se, és a dir, tot passa per aprendre el discurs i la literatura de la Nació²¹ i per donar comptes a aquesta.

Pel que fa a la relació entre el que és global i el que és local estableixen una sèrie de categories jeràrquiques. Parlen de Tribu, essent aquesta una branca que pot coincidir amb estat, país i/o Nació (en el sentit de frontera política real) o no. A Espanya, per exemple, parlen de la Sagrada Tribu Atahualpa Spain (la STAS de la que hem fet menció anteriorment), fundada a Madrid el 2001.

Per sota de la Tribu trobem el “Capítulo” com a espai bàsic de participació amb vinculació de barri²² que té la seva estructura de càrrecs, on cadascú desenvolupa les seves tasques en funció de la posició que ocupa: cap de capítol, secretari, tresorer... Com a càrrec a destacar, tenim la Corona Suprema, que és la persona que coordina entre els diferents Capítols i és un càrrec a nivell de Tribu.

Dins de cada Capítol tenen lloc reunions setmanals i activitats programades, i, destaca “El universal”, que és la trobada dels diferents Capítols en una cerimònia fortament ritualitzada, on no es pot entrar ni bosses ni mòbils, es fan pregàries, s’arriben a acords relatius a la seva organització i es celebren les “360°C” (mena de prec comunitari en forma de cercle, d’aquí la referència als 360°C).

La participació dels membres en la Nació es dona fonamentalment en l’àmbit del Capítol i en les reunions que aquests celebren, en l’assistència a activitats

²⁰ Rendir comptes, donar explicacions.

²¹ S’anomena “literatura” al conjunt de normativa de la Nació, així com a la seva història, organització i funcionament.

²² Actualment, i, en base a contactes amb joves, les darreres informacions que arriben a la doctoranda en la seva quotidianitat laboral, parlen de que el mínim per capítol ha estat rebaixat a 10 membres.

socials programades, i passa també per la col·laboració en forma de satisfacció de quotes per al Capítol.

Es donen també en aquestes reunions dels Capítols les “Lliçons”, que impliquen l’aplicació de sancions per aquells que han infringit consignes i normativa de la Nació. Sancions, que molt sovint passen per la violència, és a dir, la sanció clàssica passa per ser apallissat²³. Aquest és un fet assumit pels seus membres.

Dins de la simbologia i la ritualitat, s’ha de destacar la importància del cos, de la gestualitat (“Levantat Corona”, que fa referència a quan “dibuixen” amb les mans les punxes de la Corona que els distingeix), de la simbologia (els seus colors són el groc i el negre, els acostumen a lluir en collarets i poden estar presents també a la roba que porten), una sèrie de precis, cerimònies i consignes (“Amor de Rey”!!, “once a king, always king”).

També tenen l’“AKA” (que fa referència a les inicials que formen l’expressió “Also Known As...”, és a dir, “també conegut com a...”), o “Chapa” (una altra manera per referir-se a l’“AKA”). Aquesta forma d’adoptar aquesta espècie d’al·lies, esdevé una mena de “rebateig”, amb tot el contingut simbòlic que té l’adopció d’un element com un nou nom, una mena de “vida nova” que s’inicia.

Segons les fonts que ja hem mencionat anteriorment²⁴, per trobar el moment en que els Latin Kings comencen a tenir presència al nostre país, hem de referir-nos a l’any 2001, amb l’arribada a Madrid de King Wolverine, un dels líders de la STAE. En arribar, inicia una sèrie de contactes per dur la Nació al nou territori, per desavinences amb en King Majestic (STAE Equador), decideix fundar la STAS (Sagrada Tribu American Spain) i trenca lligams amb la STAE.

²³ En l’exercici de la professió, la doctoranda ha pogut veure com, pels joves participants o que se senten atrets pel grup, el ser receptor d’aquesta violència, és vist com un orgull, dona un capital simbòlic, un respecte, una visibilització, poder esdevenir algú...

²⁴ Tal i com ja hem mencionat, en la reconstrucció històrica d’ambdós grups, s’han emprat les següents fonts d’informació: (Kontos & Brotherton, 2008); (Brotherton & Barrios, 2003); (Romaní, Porzio, Rodriguez, Canelles, & Giliberti, 2009)

I la pròpia experiència de la doctoranda, en el seu exercici professional.

La STAS arriba fins a la ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana al voltant de l'any 2001. Al 2003, les disputes territorials i les baralles amb d'altres grups porten a diversos incidents violents i, finalment, King Wolverine (líder de la STAS) és acusat i condemnat per un delictes de violació.

S'inicia així una forta estigmatització, no només dels Latin Kings, sinó de la comunitat llatina en general.

S'ha de mencionar, per la importància que tindrà, sobretot pel "model Barcelona", una altra arribada des de l'Equador, primer a Madrid, i després a Barcelona. Es tracta de la parella formada per King Manaba i Queen Melody, membres ambdós de la STAE, però que acabarien formant a Barcelona ALKQN-ESPAÑA (Almighty Latin King and Queen Nation-ESPAÑA) que s'estén per diferents ciutats de la geografia espanyola i mantenen desavinences i conflictes amb la STAS (amb presència sobretot a Madrid i rodalies), que King Wolverine dirigeix des de la presó. Des de l'STAE de l'Equador no es ben vist el procés engegat per Manaba i Melody, i això fa que hi hagi un apropament per part de la ALKQN-ESPAÑA cap a Nova York, essent King Mission, el principal interlocutor de la parella i els seus seguidors.

Entre el 2005 i el 2006 es viu el procés d'intent d'obertura cap a l'exterior que culminarà amb l'intent de normalització i de conversió en associació dels Latin Kings. Parlarem d'aquest procés més endavant, en el moment en el que parlem de la trajectòria del fenomen a Barcelona.

2.2.2. Els Ñetas

L'altre grup del qual hem de fer menció, i que també té una forta presència al nostre país, són els Ñetas. L'origen d'aquest grup té lloc a la presó de Bayamon a Puerto Rico, de la mà de Carlos Torres Iriarte ("La Sombra"), aquest morí el 30 de març de 1981. Avui en dia, es segueix celebrant el "Dia

del Grito” dels Ñetas, el 30 de març, en la que ha esdevingut una data “sagrada”, per ser la de la mort del seu fundador i líder²⁵.

En la seva fundació, l'objectiu principal d'aquest grup és la millora dels drets i de les condicions de vida dels interns del centre penitenciari i l'establiment d'un codi ètic entre els propis interns de la presó de Bayamon. Així, neix la Asociación Pro Derechos y Rehabilitación del Confinado “Ñeta”. Val a dir que a Puerto Rico, el seu lloc d'origen, els Ñeta només tenen presència a les presons, on la majoria dels interns en formen part, i que, des d'allà es rebutja que es faci servir el nom de l'Associació com d'una “banda” llatina més enllà del seu objectiu inicial: per una banda, el suport a qui compleix condemna i la reivindicació de les millores en la qualitat de vida mentre són interns, i per altra banda, l'increment de recursos que facilitin la integració per quan es fa efectiva la sortida de la presó. Així ho manifesta, el líder actual de l'Associació, Bonifacio López Rivera (2008)²⁶ en una carta oberta.

Tot i les diferències entre els dos grups, ambdós justifiquen la seva creació i existència en la reivindicació de drets socials en un sistema econòmic i sociopolític que genera desigualtat, opressió i marginalitat, amb l'objectiu de poder veure incrementades les opcions a reeixir una determinada situació que els és condicionant pel seu desenvolupament personal. Posteriorment, les diferents escissions, canvis de lideratges i d'altres circumstàncies, han fet que es mantinguessin més o menys fidels a l'objectiu inicial.

La influència dels fluxos migratoris suposen una constant en la història d'aquests grups. No només dels Latin Kings i Ñetas. En el cas de Las Maras, aquests fluxos també han fet que passessin de ser un fenomen local, a ser un fenomen transnacional arran de les deportacions.

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=ss8NVA4wgFU> [Data de consulta: juny de 2018]

²⁶ <https://enteresehoyenpuertorico.wordpress.com/2008/03/28/carta-abierta-del-lider-maximo-de-la-asociacion-neta-de-puerto-rico/> [Data de consulta: 25 de novembre de 2014]

2.2.3. Les “Maras”

Tot seguit repassarem també l'inici del fenomen conegut com a Mara. Tal i com ens diu Savenije:

“Es tracta d'agrupacions formades majoritàriament per joves que comparteixen una identitat social que es reflecteix principalment en el seu nom, interactuen sovint entre ells i es veuen implicats amb certa freqüència en activitats il·legals. Expressen la seva identitat social compartida mitjançant símbols o gestos (tatuatges, graffitti, senyals, etc.), a més de reclamar control sobre certs assumptes, sovint territoris o mercats econòmics (Goldstein i Huff, 1993; Klein, 1995). A Centreamèrica, tradicionalment, les Maras consisteixen en grups de joves que viuen a la mateixa comunitat on creixen junts, s'uneixen i estableixen una colla per passar el temps, escoltar música, ballar, barallar i defensar-se de joves d'altres barris” (Savenije, 2007, pág. 638).

De totes maneres, el que actualment coneixem com a “maras” tenen el seu origen a Los Ángeles. Però, posteriorment, amb les deportacions massives que fa el govern dels EEUU, els grups arriben a Centre Amèrica i d'allà, com a fruit de nous fluxos migratoris, arriben també a Europa i a Espanya.

Les Maras més conegudes, i de les que podem parlar com a fenomen transnacional, per la seva presència a Amèrica Central i al nostre país, són la Mara Salvatrucha i el Barrio 18 St.

La Mara Salvatrucha també és coneguda com “MS”, “MS 13” o “la 13”. El seu nom fa referència a “Mara” (grup d'amics), “Salva” (El Salvador), i “Trucha” (terme que es fa servir per referir-se a algú quan és espavilat i eixerit). El número 13 fa referència al carrer de East Los Angeles on originàriament va néixer.

El Barrio 18 St. (constituïda inicialment sobretot per mexicans, però amb presència també d'altres nacionalitats) també es coneguda com “la 18”. El seu

nom fa referència al carrer 18 de Los Ángeles. Cal dir que als anys vuitanta, la 18 és una de las “pandillas” més grans de la ciutat de Los Angeles.

L'origen d'ambdues es similar al que hem exposat fins ara amb la resta d'agrupaments: fruit dels moviments migratoris dels anys vuitanta cap a EEUU de zones d'Amèrica Central (especialment motivats per conflictes armats) es produeix aquesta tendència a agrupar-se per nacionalitat per combatre les desigualtats i per defensar-se d'altres grups de diferents procedències, autòctons o no. Així, els primers anys de la dècada dels anys vuitanta, és també quan els joves del Salvador que es troben Los Ángeles decideixen agrupar-se en la que acabaria per ser la MS 13.

En origen no existia cap rivalitat entre elles, però al principi de la dècada dels anys noranta, la 18 tenia certa superioritat, i la 13 va decidir enfrontar-se a aquest poder, iniciant-se així una guerra que perdura fins els nostres dies, en alguns territoris amb resultats dramàtics, fins al punt que suposen un dels problemes més greus a nivell social i comprometen la seguretat ciutadana.

Amb la intenció de lluitar contra la conflictivitat social que suposaven, als anys noranta es donen deportacions massives des dels EUA cap als que són considerats els països d'origen dels joves membres pandillers. Arriben així aquests grups a Centre Amèrica, convertint-se en un greu problema social i policial. Fruit de la conflictivitat social, que comença a atribuir-se a les pandilles, s'implementen una sèrie de polítiques repressives als països del que es coneix com a Triangle Nord de Centre Amèrica: Guatemala, Hondures i El Salvador (Wolf, 2017).

Així, a Hondures, s'implementen els Planes Libertad Azul (2002-2003) i Mano Dura (2003-2005); a El Salvador, els Planes Mano Dura (2003-2004) i Súper Mano Dura (2004-2006); i a Guatemala el Plan Escoba (2003-2004). El principal objectiu d'aquestes polítiques era el control de les pandilles i reduir el nivell de violència però hi havia un rerefons de voler treure rèdits electorals, especialment a El Salvador.

Com a conseqüència de l'aplicació d'aquestes polítiques a Hondures, Guatemala i El Salvador, les mares han acabat esdevenint grups relacionats amb homicidis, extorsions, violència sexual i desplaçaments forçats de la població. Així, les bandes juvenils de centre Amèrica que en origen eren agrupaments d'adolescents vulnerables de barri que feien festes, consumien drogues i "molestaven" a nivell cívic, han acabat esdevenint un tema de seguretat nacional (Wolf, 2017).

Els Plan Mano Dura i el Plan Super Mano Dura d'El Salvador van consistir en realitzar amplis desplegaments policials on es feien detencions massives i indiscriminades de joves membres de pandilles i es van aprovar una sèrie de lleis de forma transitòria que donessin cobertura legal a aquestes actuacions policials instigades per l'Estat (lleis que amb posterioritat van ser catalogades d'anticonstitucionals).

Les detencions estaven justificades en el comportament i aparença física dels joves i en la presència i/o adscripció a certs territoris, més que no pas en l'evidència de les proves que els poguessin relacionar amb la comissió de delictes. Això va provocar un alt nombre de detencions, una congestió greu al sistema judicial i que la majoria dels detinguts haguessin de ser alliberats per falta de proves²⁷ (Aguillar Villamariona, 2006).

Altres mesures preses, com la política de separació dels interns als centres penitenciaris en funció de la seva adscripció a una o altra pandilla, va incrementar la complexitat del fenomen, va refermar la figura dels líders i els vincles entre els membres, alhora es va donar lloc a una organització, planificació i especialització del delicte i a la ingovernabilitat dels centres, que tot i mostrar saturació i incompliment dels drets humans, acabaven per ser una mena de "seus autogestionades" per les pròpies pandilles.

²⁷ Durant el Plan Mano Dura es van fer 19.000 detencions, d'aquestes, només el 5% dels casos van passar a la instrucció formal, la resta ven ser alliberats per falta de proves. Durant el Plan Super Mano Dura, es a aconseguir arribar al 30% de processats. (Aguillar Villamariona, 2006)

Alhora, ambdós Planes, han suposat un increment de la violència pel que fa al grau i a la complexitat, i un enfortiment de les pandilles que adopten funcionaments propers al crim organitzat.

Una altra conseqüència greu té a veure amb com s'ha vist compromesa la capacitat de l'Estat per afrontar el fenomen. De cara a la població que és qui majoritàriament pateix les conseqüències de les pandilles, si els efectes dels Planes duts a terme pel Govern, són aquests, la desconfiança cap a les estructures estatals creix, l'Estat de dret i democràtic es debilita i es donen les circumstàncies ideals per al sorgiment de grups propers a ideologies extremistes i que prometen “neteja social” i “solucions dràstiques i definitives” (Aguilar, 2006).

2.2.4. Deportacions i fluxos migratoris: un fenomen transnacional

Parlem d'un fenomen en el que els fluxos de població (en forma de deportació o de migració més o menys forçada o voluntària) són determinants per a la formació, consolidació i trajectòria d'aquests grups.

Frederick Thrasher (1927) al seu estudi ja identifica com a factor determinant per a la creació dels “grups de carrer” l'arribada de migrants de diferents procedències a les grans ciutats per les oportunitats laborals derivades de la industrialització.

Independentment de la història específica dels grups més nombrosos i coneguts que acabem d'exposar, a continuació, farem un repàs en general dels grans fluxos de població (en forma de deportació o de migració) que han afectat al fenomen de les “bandes”, fins que aquestes han arribat al nostre país.

Els primer moviments són fora de l'estat espanyol i de Catalunya, però es creu convenient fer un breu repàs per entendre millor el fenomen amb el que ens trobem actualment i com aquests moviments de població han afectat el fenomen de les bandes i l'han convertit en el que és.

Amb posterioritat a aquests primers fluxos als que ja Thrasher (1927) feia referència (d'arribada de diferents països als EEUU), es donen altres moviments dins dels propis EEUU, normalment cap a Nova York (especialment en el cas dels Latin Kings i Ñetas), on es dona una primera consolidació de les activitats que podríem denominar antisocials i delictives.

Seguint al segle XX, ja a finals dels anys setanta i principis dels anys vuitanta, hi ha un altre flux migratori significatiu cap als EEUU. Aquest flux, és majoritàriament il·legal, i té lloc com a conseqüència dels conflictes armats de l'Amèrica Central i per la precària situació econòmica, manca d'opcions de desenvolupament i la inseguretat ciutadana de l'Amèrica del Sud. Les condicions d'il·legalitat del procés migratori, les dificultats d'integració, la vulnerabilitat social i econòmica, i els propis antecedents personals, dibuixen un panorama en el que molts joves, majoritàriament fills d'aquests migrants, acaben formant part d'una o altra "banda" (no només Latin Kings i Ñetas, ens referim ara als grups en general) per diferents motius: autoprotecció, reivindicació identitària, manca d'opcions i d'alternatives... Així, si bé ja existia una tendència a les activitats delictives prèvia a aquest darrer flux migratori, l'augment de membres que s'adherien a un o altre grup, la situació sociofamiliar d'aquests, i la situació socioeconòmica, en general, va fer que aquesta tendència al delicte s'incrementés notablement, fins al punt que als anys vuitanta, les conegudes com a "bandes", "pandilles", "gangs", "gangas"... constituïen un dels principals problemes de seguretat ciutadana als EEUU. La resposta per part de les administracions va passar per fortes mesures de control i repressió. La més significativa d'aquestes mesures, per l'impacte que va suposar, va ser la deportació dels membres de "bandas" que estaven empresonats. L'administració va fer prevaldre el criteri del "país d'origen" per

expulsar del país a fills de migrants il·legals que havien nascut en molts casos als mateixos EEUU.

En qualsevol cas, nascuts o arribats essent infants, parlem de joves que havien transcorregut tot o gran part del seu procés socioeducatiu personal als EEUU, i en molts casos no tenien cap vincle amb el que era considerat el seu país d'origen (arribant a punts dramàtics com no haver estat mai allà, no comptar amb cap mena de xarxa social ni familiar ni tan sols conèixer l'idioma del considerat país d'origen).

Així, el fenomen de les “pandillas” es fa extensiu a països com El Salvador, Nicaragua, Guatemala, República Dominicana i l'Equador amb l'agreujant de trobar una situació socioeconòmica encara més precària que la que ja es tenia als EEUU, i un context polític i social que va facilitar en gran mesura una extensió ràpida i directament vinculada amb el delicte i la violència²⁸.

En el cas en concret de la Mara, Wim Savenije (2007) exposa com acaben esdevenint també fenomen transnacional. A finals del anys vuitanta, es donen per part del govern d'EEUU les deportacions de joves “pandilleros” en un intent infructuós de solucionar el problema de seguretat ciutadana que suposaven per a la societat nord americana. Posteriorment, mitjançant el Violent Gang Task Force²⁹, es van fer recerques d'immigrants amb antecedents policials i van ser deportats als que eren considerats els seus països d'origen, arribant així grans fluxos de membres de la MS13 i la 18 a El Salvador, Hondures i Guatemala. Tal i com recull Savenije, aquest fet no va només transformar les “pandillas” locals que hi havia als països als que arribaven els deportats, que portaven nous coneixements i funcionament “pandillero” dels EEUU, sinó que va suposar una reorganització de l'estructura d'aquestes, creant-se xarxes de relació entre els “pandilleros” de països diferents, convertint-se, així, el fenomen en transnacional (Savenije, 2007).

²⁸ De fet, com ja hem mencionat, els Latin kings no tenen presència “oficial” a l'Equador fins l'any 1994, quan és deportat de Nova York a Guayaquil el que va ser coronat com a Rei al Bronx de Nova York: King Boy Gean.

²⁹ Grup policial encarregat de les street gangs als EEUU.

L'altre flux migratori que s'ha de mencionar i que ha afectat a aquests agrupaments, és el que va dur el fenomen aquesta vegada d'Amèrica a Europa i a Espanya. En el cas d'Espanya, el flux més alt d'arribada es concentra entre els anys 2003 i 2006, motivada principalment per motius econòmics, per desig de millora pel futur i per sentiment d'afinitat cultural amb Espanya, sentiment motivat, principalment, per l'idioma.

2.3. Trajectòria del fenomen a Barcelona

Ja hem exposat, pel que fa als Latins Kings, com s'inicia la seva presència a l'Estat Espanyol i a Barcelona ciutat. Pel que fa a la resta de grups, és difícil assenyalar un moment concret en el que la seva presència es materialitza a la ciutat o rodalies. Si fins i tot en un dels grups que ha estat àmpliament estudiat amb el seu consentiment (The Almighty Latin King and Queen Nation - ALKQN) és complicat poder contrastar dades i esdeveniments més enllà del mite i la transmissió oral, encara ho és més amb aquells grups que no han estat objecte d'investigació exhaustiva o d'estudis de camp, més enllà de diagnòstics i mapificacions, normalment dutes a terme pels diferents professionals que treballen directament amb els denominats grups de risc, sigui des del camp socioeducatiu o des del camp policial.

Si que podem afirmar que a l'any 2002 es van donar a la ciutat de Barcelona uns esdeveniments nous fins aquell moment, ja que no es tenia constància d'antecedents en aquest sentit: arran d'un conflicte en un centre educatiu de secundària, relacionat amb alguns episodis de violència en el que es sospitava la presència de grups rivals al centre, es va sol·licitar la intervenció de la Guàrdia Urbana de Barcelona, la qual va sol·licitar la intervenció de Mossos d'Esquadra.

S'inicia aleshores la detecció de la presència de grups d'adolescents i joves, majoritàriament d'origen sud americà i centre americà, que feien un ús intensiu de l'espai públic i que es definien com a membres de determinades

agrupacions de carrer que es van començar a conèixer com a "bandes llatines". Bandes que fins aleshores no havien tingut presència al nostre país i que eren originàries d'EEUU i de Sud i Centre Amèrica³⁰. Es per aquest motiu que des de l'administració pública es fa una recerca d'informació per tal de disposar d'informació sobre una realitat que en aquell moment era gairebé desconeguda al nostre país i a la nostra ciutat. La informació obtinguda es corresponia a la situació de les bandes en els llocs d'origen de les mateixes, i mostraven una realitat difícil d'aplicar aquí. Tal com ens diu Lahosa:

“El desconocimiento del fenómeno y las dificultades para encontrar referencias académicas, impulsó a la mayoría de actores que interveníamos en el tema a bucear en la “Red”. De hecho, se fue construyendo un imaginario colectivo sobre las bandas latinas en base a lo que residía en Internet, y en una espiral de transposición informativa entre servicios policiales y medios de comunicación y entre estos y los servicios policiales se terminó por construir una mirada alarmista y escandalosa [...]” (Lahosa, 2008, pág. 5)

Així, la informació que es va obtenir en aquell moment, feia referència a grups criminals, informació que no es corresponia amb el que estava passant a Barcelona: *“Los datos de los diferentes operadores públicos de la ciudad ofrecían una información que parecía indicar fenómenos, actitudes y, en caso de producirse, enfrentamientos y conflictos, más propios de gente en edad adolescente y juvenil, que de organizaciones mafiosas o criminales”* (Lahosa, 2008, pág. 6).

El fet més significatiu, però, que marca un abans i un després en el tema que ens ocupa dins de la ciutat de Barcelona és l'assassinat a la sortida del seu institut del jove Ronny Tapias (novembre de 2003), succés que va tenir un ressò social i mediàtic molt elevat, provocant, si fem ús de la terminologia de Cohen (1972), una situació de pànic moral a la ciutat.

³⁰ Els orígens del fenomen queden recollits per Lahosa. En el document s'exposa com es detecten els primers incidents a un centre educatiu de Barcelona i com la direcció del centre requereix la intervenció de la Guàrdia Urbana de Barcelona (Lahosa, 2008)

Des del moment que té lloc aquest incident, es comença a treballar amb aquests grups de joves des de diferents vessants, entre les que destacariem el treball fet des del món socioeducatiu i des dels cossos policials.

Així, per tal d'abordar aquesta realitat, fins a aquell moment desconeguda, i a petició de l'Ajuntament de Barcelona, s'encarregà un estudi amb l'objectiu principal de dur a terme polítiques anticipatòries del que podria arribar a ser un conflicte més greu, en el sentit que fets com el del jove Tapias passessin de ser un fet aïllat a ser un nou risc a prendre en consideració. Des de la Direcció de Serveis de Prevenció de l'Ajuntament de Barcelona s'encarregà aquesta investigació que es va dur a terme al llarg del curs 2004-2005 (Feixa, Porzio i Recio, 2006).

Quan es va iniciar aquest estudi, la majoria de les dades i/o de les informacions sobre bandes llatines tenien a veure amb els aspectes de dret i/o delictius i, moltes vegades, feien referència a la realitat d'aquests grups als països d'origen de les mateixes. D'aquí la necessitat de poder fer un estudi ajustat a la realitat i al context d'aquell moment a la ciutat de Barcelona. Si bé hi havia aspectes en els que es podien establir similituds entre aquests països i el nostre, la situació no era comparable, bé per les diferències socioeconòmiques i culturals entre un lloc i l'altre (ja hem mencionat la importància del context) o perquè aquí aquests grups tenien una trajectòria històrica més curta, les diferències ja es van valorar notables en aquell moment. En la majoria de casos es parlava i es feia referència, en el cas del lloc d'origen, a dinàmiques que es corresponien més amb el crim organitzat que no pas amb el que s'havia detectat des d'aquí: tret del lamentable succés del jove Tapias, ens referim a conflictes puntuals, més o menys violents, i de dinàmiques predelinqüents o de petits delictes.

Si bé l'estudi al que estem fent referència no és específic sobre bandes i focalitza en els joves d'origen llatinoamericà, l'agrupament que va participar més activament en aquest estudi i el que va donar-se a conèixer més àmpliament, va ser el dels Latin Kings.

Pel que fa a la informació que va obtenir-se en el transcurs de l'estudi, s'ha de destacar que els Latin Kings s'autodefineixen com a Nació, fent així referència a una estructura organitzada, de caràcter transnacional, essent aquesta la principal diferència entre una "simple" pandilla i la Nació. Aquesta Nació, com ja hem pogut veure anteriorment, té normes, objectius, història i finalitat explícita. La majoria dels seus membres tenen experiència local, no global, en el sentit que el que coneixen té a veure sobretot amb el seu entorn més immediat, no pas amb les estructures més "altes" de la Nació jeràrquicament parlant. Així, l'experiència directa amb el fet transnacional no es dona a nivell personal particular per la majoria dels seus membres, essent el "Capítol" l'espai bàsic de participació amb vinculació de barri.

En el moment de l'estudi que hem mencionat (Feixa, Porzio, & Recio, Jóvenes 'latinos' en Barcelona, 2006), es parla de que cada capítol pot tenir un màxim de 20 persones³¹ i té la seva estructura de càrrecs, on cadascú desenvolupa les seves tasques en funció de la posició que ocupa: cap de capítol, secretari, tresorer... Com a càrrec a destacar, tenim la Corona Suprema, que és la persona que coordina entre els diferents Capítols i és un càrrec a nivell de Tribu. És en aquest àmbit del Capítol, i en les seves reunions on es dona fonamentalment la participació dels membres en la Nació³² i l'aplicació de les "Lliçons", que com ja hem dit, molt sovint passen per una violència³³ coneguda i assumida pels seus membres.

Alhora, i també al llarg del temps, també s'han donat pugnes per, o bé seguir directrius des de l'Equador (són membres representatius de seguir aquesta consigna: King Majestic i King Wolverine (Madrid), o bé per ser una Tribu a part i/o "reportar-se"³⁴ directament amb Nova York (membres significatius de seguir aquesta altra consigna: King Manaba i King Baby White, ambdós de Barcelona, i posteriorment, enfrontats). Alhora, també a Barcelona, en aquell moment, es

³¹ Actualment, i, en base a contactes amb joves, les darreres informacions que arriben a la doctoranda en la seva quotidianitat laboral, parlen de que el mínim per capítol ha estat rebaixat a 10 membres.

³² A l'abril de 2015, la quota que els diferents membres havien de satisfer era de 5€ setmanals.

³³ En l'exercici de la professió, la doctoranda ha pogut veure com, pels joves participants o que se senten atrets pel grup, el ser receptor d'aquesta violència, és vist com un orgull, dona un capital simbòlic, un respecte, una visibilització, poder esdevenir algú...

³⁴ Terme que es fa servir per fer referència a relacionar-se, a donar comptes.

donen diferents grups i escissions. Es pot veure així, un cop més, que el fenomen es voluble, en el sentit de que les aliances, pugnes, i nous grups associats a la Nació, varien molt i van canviant al llarg del temps i per diferents factors.

En qualsevol cas, en aquells moments de descobriment del fenomen, la pertinença a la banda o no, va posar en evidència les limitacions de les administracions envers la joventut, en el sentit que la “banda” esdevé una manera de tenir “família al carrer”, (de fet, entre ells es tracten d’“Hermanitos/as”). Aquesta evidència, segueix vigent avui en dia, en el que l’apropament als grups de carrer fan visibles les mancances de la societat a l’hora de donar espai a cert perfil de jove.

Entre els membres es dona la paradoxa que hi ha molt poc discurs per segons què i molt per a d’altres qüestions³⁵. La pertinença a la Nació implica, sense excepció, l’adopció del discurs d’aquesta i el no qüestionar-se, en cap cas, aquest discurs.

Alhora, en la mida que tu adoptes el discurs, l’aprens, i el fas teu, més possibilitats tens d’ascendir en la organització i adoptar certes quotes de poder. Trobem aquí un altre binomi, el de l’aprenent/ensenyant, en el sentit que, dins de l’organització, o aprens el discurs, o l’ensenyes. Si arribes a formar part del segon grup, el dels ensenyants, el teu poder és molt elevat dins de la Nació.

Davant la pregunta què és la Nació, els joves, en un intent de justificació, responen més el que no és (no és “una banda, una pandilla”), que no pas el que sí és. Parlen de l’organització com un espai de dignitat, un espai de sociabilitat i de vincle. La majoria de les respostes que es donen al ser preguntats per la seva pertinença i per la Nació són fórmules apreses³⁶.

³⁵ Per exemple, no existeix cap qüestionament cap a la normativa del grups i el que es pot o no es pot fer, cap a la seva estructura i jerarquia i el seu funcionament. Alhora, el discurs en relació a l’orgull de ser llatí, de la pertinença, i del futur brillant que esdevindrà, és molt extens, però alhora, “buit”.

³⁶ En l’exercici de la professió de la doctorada, quan es pregunta per la “banda” als joves membres o que volen arribar a ser-ho, parlen molt en termes “d’orgull, satisfacció, honor...”, i és difícil sortir d’expressions que es veuen “apreses”, de poder donar altres arguments que siguin fruit de la reflexió personal pròpia o crítica. Són argumentacions que fàcilment recorden als mecanismes que segueix la

Pel que fa a l'estudi de Feixa, Porzio i Recio (2006) resulta interessant recuperar algunes de les seves conclusions finals. Cal destacar com a fet significatiu la pressa de consciència del "ser llatí" que es dona a l'arribar a un nou marc en el que un es descobreix "diferent" a com s'havia percebut fins al moment al seu lloc d'origen, i no tant a una reivindicació prèvia i conscient del "ser llatí". És a dir, la consciència de "llatí", es pren quan s'entra en contacte amb un nou món, que "no és llatí", i tendeix a inclinar-se cap a la recerca d'aquells trets que, per la seva història personal viscuda fins el moment, sí que els hi són familiars. També es destaquen les profundes diferències entre el mitjà urbà i social del que es prové i al que s'arriba, tant si es prové de llocs rurals com urbans.

Pel que fa a l'ús de l'espai públic, en el lloc d'origen dels joves aquest era molt més intens. Un altre element a valorar vinculat a la presència a l'espai públic és la territorialització excloent, entenent aquesta com la presència més o menys continuada a certs espais i l'ús més o menys intens de mecanismes d'exclusió cap a d'altres col·lectius, persones o usos que habitualment es donaven en aquests espais fins a l'arribada d'aquests grups. L'estudi conclou que la territorialització excloent que es pressuposava inicialment no és tan marcada com s'havia valorat en inici. També es va poder constatar que del total de joves llatins que van participar a l'estudi (segons dades del Cos de Mossos d'Esquadra) només un 5% es van auto proclamar membres d'algun dels grups coneguts com a "bandes". Així, el mateix estudi conclou que si se li ha donat tanta importància al fenomen no ha estat tant per la seva presència quantitativa o pel fet de tenir un poder real, sinó perquè suposen l'evidència d'una problemàtica social que afecta al conjunt de la població juvenil llatina, així com a alguns membres de la població juvenil autòctona i, de retruc, a la societat que ha acollit aquesta població. La inclusió en aquests agrupaments de joves autòctons i d'altres nacionalitats fa evident que la problemàtica social esdevé

religió, i els dogmes de fe apresos, aquesta sensació "d'això és així perquè sí, i és indiscutible", que s'escapa de la raó. En algun cas, poden arribar a concretar i parlar de la pertinença com a possibilitat de protecció, de reconeixement, d'ajuda mútua...

un factor “cohesionant” més rellevant que no pas les reivindicacions de nacionalitat o identitàries.

En qualsevol cas, aquest estudi va permetre obtenir una primera fotografia de la vida dels seus protagonistes i poder establir una sèrie de contactes que van permetre crear uns vincles que van facilitar l’inici d’un procés de mediació comunitària i de rebuig de la violència a tots els nivells, començant per la proposta d’“abandonament” de certs espais públics per començar a fer ús d’equipaments municipals, proposant espais de trobada dins d’esdeveniments degudament programats, com altres col·lectius juvenils; i, culminant, finalment, en la legalització, de dos dels grups més coneguts i nombrosos en aquell moment: l’Organització Cultural de Reyes y Reinas Latinos de Catalunya³⁷ i l’Associació Sociocultural, Esportiva i Musical Ñetas³⁸. Ambdues associacions passen a formar part del Registre d’Entitats de la Generalitat de Catalunya. Podem dir que aquest procés va permetre contenir la situació de violència prèvia a l’any 2005, que va culminar amb l’assassinat del jove al que abans hem fet referència.

L’any 2009, i coincidint amb la implementació del projecte JOVLAT (Feixa & García, 2015), es formalitza oficialment la constitució de l’Associació Juvenil Sociocultural Latins Kings, Ñetas y Jóvenes de Barcelona Unidos por el Flow³⁹, i és necessari destacar com un dels fets destacables de la voluntat de dur a terme una política d’abordatge inclusiva i de fer una tasca realment comunitària, la compareixença al Parlament de Catalunya, el dia 10 de juny de l’any 2008, de representants dels dos grups esmentats: l’Organització Cultural

³⁷Inscrita al 2006.

http://justicia.gencat.cat/ca/serveis/guia_d_entitats/?accion=detalle&pag=1&identitat=61763&idtipus=2&v_tipent=&v_classif=&v_final=&v_prov=&v_comarca=&v_poblacio=&v_nom=latinos [Data de consulta: 23 de desembre de 2018]

³⁸Inscrita al 2007

http://justicia.gencat.cat/ca/serveis/guia_d_entitats/?accion=detalle&pag=1&identitat=63387&idtipus=2&v_tipent=&v_classif=&v_final=&v_prov=&v_comarca=&v_poblacio=&v_nom=ÑETAS [Data de consulta: 23 de desembre de 2018]

³⁹http://justicia.gencat.cat/ca/serveis/guia_d_entitats/?accion=detalle&pag=1&identitat=69715&idtipus=2&v_tipent=&v_classif=&v_final=&v_prov=&v_comarca=&v_poblacio=&v_nom=ñetas [Data de consulta 23 de desembre de 2018]

de Reyes y Reinas Latinos de Catalunya i l'Associació Sociocultural, Esportiva i Musical Ñetas⁴⁰.

Totes aquestes accions semblaven indicar que es volia donar un nou abordatge al fenomen des de l'administració, amb la perspectiva d'arribar a acords amb els grups que eradiquessin les conductes violentes i delictives, i que, quan aquestes es donessin, fos possible diferenciar si era un fet relacionat amb la "banda" o bé un fet comés a títol individual per algun dels seus membres. Poder establir aquesta diferenciació té com a conseqüència veure si existeix un component delictiu grupal o no. Això, socialment parlant, té un impacte diferent, ja que el ressò social no és el mateix quan es parla d'un succés com a fet aïllat comés de forma individual que si es parla d'aquest com a fet grupal i amb una terminologia propera al crim organitzat. Alhora, no es volia perdre de vista que les actuacions policials i judicials continuaven essent necessàries, però es volia posar un èmfasi especial en aquells mecanismes preventius que poguessin evitar arribar a aquest punt.

Es volia afavorir la promoció d'aquells aspectes que tinguessin a veure amb la reivindicació del "ser llatí" i la cultura llatina, tot abordant la problemàtica social que hi havia al darrera d'aquest fenomen social i visibilitzar i denunciar la desigualtat social.

Resulta interessant fer menció que els propis grups, en la seva compareixença al Parlament, ja verbalitzen que les seves actuacions i el seu suport és també extensiu als joves més vulnerables, independentment de la seva nacionalitat, ja que, tot i que els membres llatins són majoria, també en formen part joves d'altres nacionalitats, així com també joves autòctons. Els objectius principals d'ambdues organitzacions, amb el vistiplau de l'administració, eren la realització d'activitats destinades a promoure la integració, combatre la vulnerabilitat que es deriva de certa immigració i dels joves provinents d'entorns més desfavorits, així com la promoció d'activitats de lleure, esportives i socioeducatives.

⁴⁰ <http://www.parlament.cat/activitat/dspcc/08c325.pdf> [Data de consulta: 23 de desembre de 2018]

Cal fer referència, però, que el procés va generar certes resistències per part de grups polítics conservadors, de certs sectors de l'administració pública i també per part d'alguns cossos policials.

Posteriorment a aquest intent de normalització/legalització per part de l'administració, la continuïtat del procés queda en mans de la pròpia voluntat dels grups. És a dir, un cop es materialitza la constitució en associació, es valora que han de ser els propis grups els que continuïn amb aquest procés i que mantinguin per ells mateixos les dinàmiques pròpies de qualsevol associació. Així, l'acompanyament proper per part de l'administració i de certs professionals finalitza, sense tenir en compte que, precisament, per les característiques dels seus integrants, aquest acompanyament probablement era molt necessari, fins i tot determinant, per a que les associacions funcionessin i poguessin acomplir els seus objectius.

Així ens trobem que del panorama de l'any 2006-2007, moment en que els grups es van constituir com a associació, al moment actual, han canviat molts aspectes, ja que si bé és cert que les Associacions continuen donades d'alta al Registre d'Entitats de la Generalitat, la seva activitat associativa és mínima⁴¹ i la realitat del 2006 no té res a veure amb l'actual. Convé, doncs, fer una mirada crítica al procés que es va iniciar durant el curs 2004-2005 amb l'estudi encarregat per l'Ajuntament de Barcelona i que va culminar l'any 2006 amb la legalització dels grups llavors presents. Sembla no haver actualment cap procés similar a l'esmentat pels nous grups que s'han fet presents actualment i fins i tot podem trobar Latin Kings i Ñetas "fora" d'aquesta associació en forma d'escissió. Amb aquest panorama es fa difícil poder veure on està el límit entre la "banda" i l'Associació, quin espai tenen als altres grups, o directament, qui és qui i com ho és en el context actual.

És l'any 2010 quan l'Ajuntament de Barcelona es planteja tornar a reprendre la recerca envers al fenomen, fent un diagnòstic de la situació de les "bandes llatines" a dos territoris pilot de la ciutat (en funció dels resultats obtinguts, es

⁴¹ <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/societat/proyecto-abandonat-1651108#> [Data de consulta: 23 de desembre de 2018]

vol acabar fent extensiu el projecte a tota la ciutat⁴²). Els districtes de Sants-Montjuic i de Sant Andreu són els territoris escollits per tal d'implementar accions preventives, tot dissenyant un protocol i circuit de detecció i intervenció amb joves, especialment amb aquells joves de menys edat, coincidint amb l'entrada a la ESO (al voltant dels 12 anys). L'objectiu seria poder dissenyar i implementar dites accions socioeducatives cap a joves que es troben en aquest impàs educatiu i que des d'algun dels serveis del territori es considera que són susceptibles de formar part d'aquests grups.

En general, hi ha cert consens entre els professionals que treballen amb joves que el pas de l'ensenyament de primària a secundària pot esdevenir -junt amb d'altres factors personals, familiars i socials que més endavant comentarem- un moment crític pel que fa a que puguin establir vincles, més o menys intensos, amb aquests grups.

Dins del mateix projecte pilot queda constituïda una taula de prevenció. D'aquesta taula en formen part diferents recursos i serveis del territori que treballen amb adolescents i joves: Instituts de secundària, Serveis de prevenció, Serveis socials, Serveis de reagrupament, Tècnics de Pla comunitari, Entitats del territori que treballen amb joves, l'Espai Jove, Cossos de seguretat...), alguns amb presència només al territori de Navas, Sagrera i Congrés, d'altres amb presència a nivell de tot el Districte de Sant Andreu i d'altres amb presència a nivell de tota la ciutat de Barcelona.

A destacar la presència a la Taula de l'Equip d'Intervenció amb Grups de Joves Organitzats (EIGO) del Servei de Gestió de Conflictes de l'Ajuntament de Barcelona. Concretament, aquest equip té diversos objectius en relació amb els grups organitzats: centralitzar les informacions, necessitats i propostes existents al conjunt d'Àrees municipals; tenir coneixement actualitzat de la situació dels grups de joves organitzats que faciliti l'abordatge integral de les necessitats individuals, grupals i comunitàries dels i les adolescents i joves

⁴² Actualment, segueixen essent aquests dos Districtes en els que té presència la Taula de Prevenció de Joves (a juny de 2018)

vinculats i de l'entorn d'aquests grups; i promoure el treball transversal i la definició d'un model específic d'actuació per a la ciutat de Barcelona.

Al desembre de l'any 2011 la mapificació⁴³ que ens trobem en relació a aquests grups és la següent:

Hi hauria uns 6.000-7.000 membres de "bandas" i d'unes 15.000-20.000 persones entre membres i simpatitzants a Catalunya⁴⁴ i ens trobem amb que el fenomen segueix essent transcontinental, tot i que moltes vegades en territoris propers poc poden tenir a veure un "capítol" i un altre, o una escissió i una altra tot i ser del mateix grup i definir-se com a membres d'aquest. Una escissió pot canviar molt en funció de la persona que hi sigui al capdavant d'aquesta.

Els grups més nombrosos són aquells que els seus membres són majoritàriament equatorians, és a dir, els Latin Kings (A.L.K.Q.N-ESPAÑA: Almighty Latin King and Queen Nation) i els ÑETAS.

El primer grup dels Latin Kings que es crea a la ciutat de Barcelona s'instal·la a Arc del Triomf i Pubilla Cases, després al Parc de Clot.

Pel que fa als Ñetas, en aquell moment hi ha 5 grups que es fan dir Ñetas. Hi ha un altre grup vinculat a aquest grup que sorgeix per l'extorsió dels Latin Kings, i que es fan dir Liberty City.

Pel que fa a l'organització existeix una Junta Central, d'aquí surten els Pueblos (concretament, al territori en el que treballem, existeix al Parc de la Pegaso de Barcelona el "Pueblo de la Pegaso, Cuna de Europa"). Per formar-ne part, entre d'altres proves, hi ha 80 preguntes amb respostes que s'han d'aprendre relatives a la seva normativa interna.

⁴³La informació de la mapificació es facilitada per la Unitat Especialitzada del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA de treball amb els NGJOV (Nous Grups Juvenils Organitzats i Violents) al desembre de 2011, així com per la resta de membres que formem la Taula de Prevenció (Entre d'altres, l'EIGO, del que ja hem fet menció, entitats del territori, educadors APC, etc...).

⁴⁴ Segons el CME.

Els seu símbol principal és el cor i els seus colors són el vermell, el blanc, i el blau; fan ús d'un rosari amb 7 trams negres la resta, és blanca. Les consignes del grup són "La Ñeta se respeta" i "150% de corazón Ñeta".

Posteriorment a la detecció dels Latin Kings i dels Ñetas, va començar a fer-se evident la presència de diversos grups minoritaris d'origen dominicà, que es reorganitzen arran de l'impacte dels grups d'origen majoritàriament equatorià. De tots, els Trinitarios i DDP (Dominican Don't Play), són els grups dominicans més nombrosos. Els Trinitarios tenen com a consigna "DPL: Dios, Patria, Libertad" i "3nitario". Dins de la seva simbologia, s'ha destacar els números 3 i el 7. El seu color és el verd.

Sorgeixen més grups de dominicans, com són Els Black Panthers, que han fet pactes amb d'altres grups dominicans (48, 42 Bloods). Dins de la seva simbologia hi ha una presència de Codi numèric i, tot i que tenen menys literatura pròpia que els altres grups mencionats, si que existeixen el que anomenen "Tablas" que són càstigs de comportaments penats. Com a símbol utilitzen la pantera negra, el seu color és el verd, la seva consigna: "Amor de Sangre"⁴⁵.

Els 42 Bloods tenen un Codi numèric i com a símbol fan servir la V ó B. Els seus colors són el vermell i el negre i els llueixen en un collaret. Normalment porten una bandana al cap, un mocador a l'estil pirata, són Rivals dels Creeps/Cripz (aquests darrers s'identifiquen amb la lletra C i el color Blau). Ambdós grups tenen el seu origen a Los Angeles, on tenen encara presència.

I per últim, s'ha de fer esment de les Maras, els darrers en tenir presència i ser detectats a la ciutat de Barcelona. Així, pel que fa a Catalunya, l'any 2004 apareix un grup que s'identifica amb la Mara Salvatrucha (MS) i membres d'altres grups amb presència a la ciutat de Barcelona, comencen a verbalitzar que hi ha presència de la Mara a Barcelona ciutat.

⁴⁵ El CME a la seva mapificació no fa referència als orígens del grup a Califòrnia, a la dècada dels 60 com a grup de protesta i defensa dels drets civils, bé perquè el grup fa servir el nom però no es vinculen en cap sentit amb l'altre formació, o bé perquè el CME considera que no tenen res a veure en cap sentit.

Aquest grup estaria format per joves majoritàriament llatinoamericans (en la seva majoria no centreamericans) i també espanyols i filipins (Herrero Blanco, 2015). Si bé en inici el grup presenta una conflictivitat baixa, al 2005 hi ha una baralla a un local de menjar ràpid del centre de Barcelona motivada per un enfrontament amb un altre grup (Latin Kings). A l'abril del mateix any, vuit dels membres d'aquest grup són detinguts per robatoris amb violència al metro de Barcelona i el grup es desfà. A nivell policial es van descartar les connexions d'aquest grup amb la MS centreamericana (Herrero Blanco, 2015).

L'any 2006 es detecta un altre grup de la MS a Castelldefels i al 2007 a nivell policial es detecten moviments d'apropament d'alguns membres cap a la ciutat de Barcelona, amb l'objectiu (segons el CME) de poder establir un grup a la ciutat.

Entre els anys 2006 i 2008 els incidents que principalment detecta el CME a la ciutat de Barcelona tenen a veure sobretot amb baralles entre la MS i d'altres grups en el context de l'oci nocturn.

L'any 2008 es detecta un capítol estable de la MS a Barcelona ciutat i fins al 2009 es succeeixen diferents incidents amb d'altres grups i alertes des de un centre educatiu de l'Hospitalet del Llobregat on s'havien detectat pintades d'aquest grup (Herrero Blanco, 2015). Al desembre de 2010 hi ha un nou homicidi, essent l'agressor un membre de la MS. Cal destacar que tant la víctima com el victimari eren menors d'edat.

En el cas de la MS, com trets identificadors destaquen l'ús del color Blanc i Blau i entre d'altres símbols, les banyes. El 13 fa referència a la 13 Street de Los Angeles, on va néixer. El seu número és el 503, el numero 13 es correspon amb la lletra M de l'abecedari.

En relació al Barrio 18,⁴⁶ l'origen del primer grup que s'identifica com a tal, es troba a Girona el 2007, en aquest cas, si que va haver una major alarma social, ja que al mateix any una baralla en un local d'oci nocturn va tenir com a

⁴⁶ Tot i que la 18, s'autodefineix com a Pandilla o Barrio, des de l'administració i els Cossos Policials es considera Mara.

conseqüència un homicidi amb un *cholo*⁴⁷. Cinc membres d'aquest grup van acabar detinguts com a responsables en diferent grau d'aquest fet.

En el cas de la 18, l'ús del nombre ve determinat, pel carrer 18 de Los Angeles, entre la seva simbologia destaquen: XV3: 18. També el número 8 els identifica i fan ús de l'abecedari complet amb signes i gestos.

L'any 2009, es detecta a l'Hospitalet una clicca del Barrio 18 i es donen diferents atacs d'aquest cap a d'altres grups, especialment la MS.

Entre els anys 2012 i 2015 la majoria dels incidents relacionats amb les Maras han tingut a veure amb la seva rivalitat amb d'altres grups i més de la meitat dels fets han tingut lloc a la ciutat de Barcelona i àrea metropolitana (Herrero Blanco, 2015).

L'any 2014 hi ha una operació a escala nacional en la que la Guàrdia Civil fa una sèrie de detencions de membres de la MS a diferents llocs d'Espanya (Alacant, Madrid, Barcelona, Girona i Tarragona). Als detinguts se'ls imputaven delictes d'organització criminal, contra la salut pública i robatoris amb violència i intimidació (Herrero Blanco, 2015).

Segons dades policials l'any 2015 uns 200 joves formen part de la MS a Catalunya i hi ha "clicas" (equivalent al "capítulo" dels altres grups) a quatre municipis diferents, essent la presència d'espanyols molt rellevant. L'edat dels membres oscil·la entre els 16 i els 45 anys (Herrero Blanco, 2015).

De moment, no es poden establir comparacions amb el funcionament de les maras a Catalunya i els seus llocs d'origen, tot i que des dels cossos policials si que valoren que s'ha de donar especial atenció a aquests grups en concret pel funcionament que presenten en origen, essent aquest considerat dins dels paràmetres del crim organitzat, pel tal d'evitar vinculacions entre els grups d'origen i els d'aquí, i que es puguin arribar a reproduir certs comportaments.

⁴⁷ També conegudes com a *chimbos* o *homeboys*, el terme fa referència a armes de foc de fabricació casolana.

Cal dir que a la Mara el tatuatge pren una rellevància clau i el Cos de Mossos d'Esquadra havia pogut detectar que se'ls feien no visibles per evitar processos judicials, (per exemple al cap, on el cabell els tapa, i per descobrir-los, es rapen el cap) i esdevenen una presentació de credencials, quan venen des dels seus països d'origen cap aquí. Cada tatuatge tindria un significat i està relacionat amb fets i esdeveniments importants que tenen a veure amb el grup o amb actes que s'han comés vinculats a aquest.

Pel que fa a les activitats delictives, el CME exposen que es donen robatoris, amb més o menys violència, baralles per l'ús de l'espai públic, incompliments de les ordenances cíviqes, tràfic d'estupefaents a petita escala ("trapicheo", "menudeo"), moltes vegades per autofinançar-se o per propi consum. No s'ha detectat una xarxa organitzada delictiva propera al crim organitzat. Seria doncs convenient, reflexionar sobre aquesta paradoxa, en el sentit de que el binomi entre "bandes" i delicte està totalment instaurat, però resulta molt difícil de sostenir amb dades quantitatives fiables. Per exemple, les línies divisòries entre delicte i infracció i entre quins fets són comesos a títol individual i quins amb l'empara del grup resulten difícil de definir.

Tot i això, si que és cert que existeix consens entre els diferents professionals en considerar la vinculació o el contacte com un factor de risc pel jove.

I des del CME, si bé no es parla d'una màfia, valoren que tampoc podem parlar de grups que tinguin un impacte positiu pels joves que s'hi vinculen.

Així, atès aquesta valoració d'existència de risc, es segueix mantenint la línia per part dels poders públics de voler abordar el fenomen i d'actualitzar la informació sobre quin és l'estat de la situació a la ciutat (des de l'estudi de Feixa, Porzio i Recio de l'any 2006, no s'havia fet cap nova exploració ni havia hagut cap seguiment del procés de normalització per part dels poders públics), l'Ajuntament de Barcelona, encarrega un nou informe per tal de facilitar la definició d'un model teòric i d'intervenció en relació al fenomen de les "bandes".

Aquest informe (Queirolo Palmas, Giliberti, & González Morandi, 2012) recull la trajectòria de les bandes a la ciutat de Barcelona i la feina feta des de les administracions durant aquells anys. Comença referint-se a l'assassinat del jove Tapias i a la posterior elaboració de l'estudi de la situació a la ciutat de Barcelona encarregat per l'Ajuntament de la ciutat (Feixa, Porzio, & Recio, Jóvenes 'latinos' en Barcelona, 2006), i segueix amb la normalització i institucionalització de les bandes presents l'any 2006 i que va dur a parlar del "Model Barcelona" com a exemple d'abordatge de la problemàtica. Des d'aleshores, aquest autor assenyala que no s'han avaluat els resultats d'aquestes polítiques de forma profunda i fa menció que el projecte europeu Yougang va investigar el cas de Barcelona i Madrid, aspecte que ha estat estudiat en una obra posterior d'aquest mateix autor (Queirolo Palmas, 2013)⁴⁸.

Un dels aspectes a destacar d'aquest treball és identificar els punts forts i febles del procés que va tenir lloc a la ciutat de Barcelona i que va culminar l'any 2006 amb la constitució ens associacions de dos dels grups més significatius i al que ja hem fet referència anteriorment (Queirolo Palmas, Giliberti, & González Morandi, 2012).

Com a punts forts assenyala la reducció de la violència intra i intergrupals, la vinculació de Latins i Ñetas amb les institucions, una reducció de l'estigma, canvis de mirades del mitjà de comunicació, inici de projectes socials i participatius dels grups i difusió de l'experiència del que es va anomenar "Model Barcelona" a d'altres contextos, tant nacionals com internacionals. Com a punts febles, destaca que el procés es va centrar únicament en dos grups (Latins i Ñetas) i que no hi ha hagut repetició d'aquest amb els grups que han sorgit amb posterioritat al 2006, a més de centrar el procés en la normalització de l'associacionisme. Destaca també, en aquesta mateixa línia, que la major part de la intervenció social es va fer només amb els Latin Kings, mitjançant l'entitat Fedelatina⁴⁹.

⁴⁸ Materialitzat posteriorment en la següent obra: Queirolo Palmas, Luca (2017): Como se construye un enemigo público? Las "bandas latinas". Traficantes de Sueños, Madrid.

⁴⁹ Federación de Entidades Latinoamericanas de Catalunya. www.fedelatina.org

Com a punts febles a assenyalar hi ha el no traspàs de la responsabilitat per part dels Serveis de Prevenció a d'altres serveis públics com poden ser Serveis Socials i/o Joventut, la manca d'implicació d'altres entitats i serveis públics supramunicipals i dels municipis de l'extraradi de Barcelona ciutat, a més de la poca difusió del procés a escoles i altres serveis públics, així com la interrupció de la recerca científica.

Tot i els canvis de la situació des de l'any 2006 a l'any 2012, al moment de publicació d'aquest informe (2012), Queirolo recupera el decàleg elaborat anteriorment per Feixa, Porzio i Recio (2006), ja que valora que poden seguir constituint bones pistes per l'abordatge de la situació. Aquest decàleg és el següent:

- La majoria dels joves llatins no pertany a cap organització juvenil.
- La majoria dels joves que pertanyen a organitzacions juvenils llatines, no són violents.
- Les organitzacions juvenils llatines no són organitzacions criminals.
- Els joves que formen part d'organitzacions juvenils llatines poden veure's implicats en activitats il·lícites.
- Les organitzacions juvenils estan deixant d'ésser exclusivament llatines.
- Les organitzacions estan deixant d'ésser exclusivament masculines.
- Les organitzacions juvenils no controlen territoris, però si que poden adscriure's cap a ells.
- Les organitzacions juvenils poden evolucionar cap a moviments socials.
- Les organitzacions juvenils només poden evolucionar des de dins.
- Algunes organitzacions juvenils volen i poden evolucionar.

El decàleg que recupera Queirolo (2012) de l'estudi de Feixa, Porzio i Recio (2006) coincideix també en alguns aspectes amb els missatges donats pels diferents professionals que formem la Taula, i també amb els continguts elaborats pel Cos de Mossos d'Esquadra tal com Kazirytski (2008) recull a la seva tesi.

Les principals coincidències entre els diferents professionals les trobaríem en tots els casos en la desvinculació dels joves de la comunitat llatina en el seu conjunt de les “bandes”; en que la majoria dels membres de les “bandes” no són violents en termes generals tot i participar, de vegades, en activitats delictives; en el reconèixer que entre els membres de les “bandes” es troben joves autòctons i joves d’altres nacionalitats “no llatines” i que les noies comencen a tenir certa presència entre els seus membres; i si bé els grups no “controlen” territoris, si que es pot donar una presència més o menys intensa o certa adscripció a determinats espais (destaquen els parcs, els equipaments esportius i els espais d’oci nocturn) que poden donar lloc a rivalitats, més amb d’altres grups de joves (llatins o no) que no pas amb la ciutadania en general.

Queirolo (2012) recull una entrevista amb integrants del Cos de Mossos d’Esquadra en la que aquests fan referència a la mobilitat i rotació dels membres de les “bandes” i la fragmentació d’alguns grups en diferents branques. Aquests fets han derivat en situacions de major o menor conflicte intra i intergrupals i indiquen que és un fenomen en continu moviment i canvi. Això també ha pogut ser constatat per la pròpia doctoranda en l’exercici de la seva professió: les diagnosi i les mapificacions, dos elements que fan servir molt sovint les administracions per valorar quina és la situació en un determinat territori per implantar accions socioeducatives envers els grups, no són especialment útils per a poder abordar el fenomen, ja que aquestes donen una imatge estàtica de la situació, en la que es recull informació del moment en el que es fa la diagnosi, però aquesta pot veure’s modificada en un espai de temps relativament breu en molts aspectes (per exemple canvi de capítols, de participants o d’espais de reunió).

Queirolo (2012) fa esment d’un element que esdevé clau per entendre la situació actual: la crisi econòmica per la que travessa l’Estat Espanyol en la seva totalitat. La manca d’oportunitats que en el cas dels grups que ens ocupen, es fa més evident en l’educació i en el mercat laboral, dos elements tradicionals d’integració, en el sentit que no hi ha alternativa laboral, ni tan sols precària, a causa del fracàs en el món educatiu. Així, Queirolo insta al disseny

de projectes d'intervenció per tal que el que anomena "grups d'identitat" no acabin consolidant-se com a "grups de negocis il·legals".

Tot coincidint amb la situació de crisi, penso que és important recollir un altre fet significatiu en la trajectòria dels grups a Catalunya, i com a conseqüència, a la ciutat de Barcelona. El canvi de govern de la Generalitat de Catalunya a la primavera del 2012, i, com a conseqüència d'aquest, el canvi en l'abordatge de la problemàtica que suposen aquests grups per part del Cos de Mossos d'Esquadra, en el sentit que es valora que s'ha de posar fi a les polítiques implementades fins el moment per considerar-se excessivament "laxes"⁵⁰.

Aquest canvi de política també queda recollit en el projecte europeu Yougang⁵¹, del que hem fet menció anteriorment, mitjançant l'anàlisi de cas de Barcelona i Madrid en relació a les "bandes" llatines.

El resultat de la investigació del projecte Yougang s'estructura en tres parts: una primera part relativa a la construcció social de les bandes i al camp d'investigació, una segona part on precisament s'analitza el cas de Madrid i Barcelona i una tercera part on s'ofereixen indicacions per a una intervenció alternativa.

Queirolo ens avança a la introducció del projecte, que aquest està "*centrado en el encuentro/desencuentro entre políticas juveniles y escena pandillera en España*" (Queirolo, 2013: 4) i ens ofereix una definició del que ell anomena "*escena pandillera*". Aquesta és la següent:

"aquel conjunto de las agrupaciones juveniles urbanas, en sus prácticas culturales y en sus interacciones a veces cooperativas, a veces conflictivas, designado desde el pensamiento de las instituciones y de los medios en términos de bandas. La investigación entre los actores expertos y entre los jóvenes miembros irá designando los lenguajes y las

⁵⁰ <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/barcelona/bandes-mafies-3215809> [Data de consulta: 23 de desembre de 2018]

⁵¹ <http://cordis.europa.eu/docs/results/272200/final1-final-report-yougang-engl.pdf>
[Data de consulta: 23 de desembre de 2018]

palabras que los mismos sujetos utilizan por definir y representar su mundo social" (Queirolo, 2013: 4)

Aquest autor, exposa com el projecte s'articula "*a través de una cartografía de los espacios de posiciones y representaciones de los actores clave desde el ámbito policial/penal/judicial, periodístico, socioeducativo, académico, político, del asociacionismo migrante y por supuesto, juvenil*" (Queirolo, 2013: 4) i de les relacions que es donen entre aquests actors i en quina clau es donen.

Ofereix, així, una "visió" (recordem que hem començat parlant a la introducció del treball de la importància de poder recollir diferents "visions" i poder arribar a conclusions que ens puguin ésser vàlides per a l'abordatge del fenomen) del que seria la trajectòria de les bandes, l'abordatge i el posicionament de les administracions públiques envers aquestes, i la comparativa entre Madrid i Barcelona amb les seves semblances i diferències.

Per acabar aquest repàs de la trajectòria del fenomen a la ciutat de Barcelona, cal recordar que ja hem mencionat que és un fenomen dinàmic i canviant, que la majoria de les diagnosi i mapificacions es corresponen amb la realitat del moment en que es realitzen, però que la situació pot canviar en un curt període de temps i deixar el diagnòstic desfasat.

Tot i això, podem afirmar que a l'estiu de l'any 2015, i segons informació de l'Equip d'intervenció amb Grups de Joves Organitzats (EIGO) del Servei de Gestió de Conflictes de l'Ajuntament de Barcelona, a la ciutat de Barcelona aquest equip treballa a uns 181 espais de prospecció, amb 56 espais d'intervenció i 35 grups diversos de diferents procedències i orígens, amb uns 190 joves identificats com a membres adscrits a un grup o altre i amb 289 joves que poden estar adscrits o no.

En qualsevol cas, són dades que queden lluny de les dades reals relatives a exclusió i vulnerabilitat, els que sembla que són els principals factors de risc per a l'adscripció a aquests grups.

Tot i que l'any 2012 es constitueix la Taula de Prevenció de Joves arran de la preocupació pel fenomen de les bandes llatines, especialment enfocada a poder fer prevenció, detecció precoç i intervenció amb els joves vinculats a aquests grups o susceptibles de ser-ho, cal dir que actualment aquest fenomen ha anat canviant i ha acabat esdevenint una realitat diversa en la que convergeixen diferents tipologies de grups. La categoria "llatí" ha deixat de ser el principal identificador, per donar pas a una diversitat de procedències i a un element cohesionant inqüestionable que comparteixen la majoria de joves que avui en dia anomenem "de carrer": la vulnerabilitat i la feblesa de les xarxes tradicionals de protecció: la família, l'escola, el treball... I la presència dins de la seva quotidianitat de conductes que els professionals anomenem "de risc".

Des dels diferents serveis que formen la Taula es detecten moviments i canvis en els grups, trobant-se amb dificultats per poder treballar davant d'un fenomen altament canviant. Existeix consens a l'hora de concloure que estem davant d'un fenomen que per entendre'l i abordar-lo s'han de tenir presents diferents contextos: individual, familiar, grup d'iguals (escola, carrer, altres espais relacionals...) xarxes socials... i posar l'accent en certs elements que considerem transversals, com és el gènere.

A més de la família, l'escola i els espais de lleure juvenil son espais de detecció precoç, i és important que els professionals d'aquests àmbits puguin accedir a eines per a poder prevenir i treballar amb aquests joves. En base a això, des de la Taula, més enllà de ser un espai d'intercanvi d'informacions i de mantenir cert seguiment sobre l'estat de la situació, s'han engegat una sèrie d'accions destinades precisament a millorar les competències dels professionals cap al treball amb aquest joves vinculats a grups organitzats o en risc de formar-ne part i acabar vinculant-se.

2.4. Bandes i gènere

Mereix especial atenció el tema del gènere en aquests grups. La presència de les noies als grups, tot i ser un camp molt interessant per l'estudi, presenta un buit tradicional, en el sentit que la presència de les dones sempre ha estat minimitzada o passada per alt. Tal i com ens diu (Berga i Timoneda, 2015):

“Los estudios sobre juventud se han desarrollado en su mayoría al margen de uno de los ejes de estructuración de las desigualdades sociales como es la variable género. Así como la clase social o el origen cultural han sido variables explicativas centrales en el curso de las investigaciones sobre juventud, son escasas las investigaciones que incorporan el género como variable explicativa, sea de las trayectorias diferenciales de chicos y chicas (desde la perspectiva del estudio de los procesos de transición) o de la especificidad del papel femenino en las culturas juveniles (desde la perspectiva del estudio de las subculturas juveniles)” (Berga i Timoneda, 2015, p. 191)

Aquesta minimització en pro del protagonisme masculí de la majoria d'estudis podria explicar-se per la tendència d'estudiar la "joventut" des del prisma del "problema social". (Berga i Timoneda, 2015) afirma que les primeres en fer aquesta denuncia van ser les feministes dels *Cultural Studies* del món anglosaxó.

És cert que la tendència per part dels estudis és centrar-se en el que podríem anomenar "síntoma": allò que és visible en l'esfera pública i que acaba per generar alarma social. En aquest sentit, les conductes dels nois, esdevenen protagonistes en detriment d'altra tipus de conducta i de processos de transició que són menys visibles i que es donen en entorns domèstics o privats.

Berga i Timoneda (2015) menciona a McRobbie qui parla d'una "bedroom culture" com a modus operandi femení, en contraposició a les maneres de fer masculines que si que s'expressen en l'espai públic.

Així, tal i com exposa:

“desde una perspectiva de género, la cuestión no es solamente la presencia o ausencia de las chicas en las culturas juveniles, definidas en términos androcéntricos, sino poner de relieve las maneras que ellas utilizan para interactuar entre sí, y con los demás, para negociar su propio espacio, construyendo formas culturales específicas de respuesta, adaptación y/o resistencia.” (Berga i Timoneda, 2015, p. 195)

Poder abordar l'estudi del paper de les noies a les subcultures i/o contracultures en general i als grups llatins en particular, es torna complexa, atès que ja no parlem d'observar i relatar allò que és visible i succeeix a l'espai públic, i, en funció d'això, dissenyar accions centrades en la prevenció i/o intervenció. Parlaríem, doncs, de poder accedir a espais privats amb les dificultats que això suposa, amb l'afegit de poder extreure informació difícilment quantificable i qualificable. Tot això per força ha de suposar un canvi en la manera en com es planifiquen els estudis de la joventut en general i els dels grups dels que es parla en aquest treball en particular, si és que es vol incorporar la variable del gènere més enllà de quantificar la presència de noies o no.

Tal i com ens diu de nou aquesta autora:

“incorporar la perspectiva de género significa entender que una perspectiva de género aplicada al estudio de la juventud no significa únicamente estudiar o visibilizar a las mujeres, sino analizar hasta qué punto los procesos de adaptación y respuesta de los y las jóvenes frente a las condiciones materiales de sus vidas están condicionadas, en buena medida, por su socialización diferencial de género, así como en relación con el proceso de negociación de una identidad femenina o masculina”. (Berga i Timoneda, 2015, pág. 196)

Pel que fa a les “bandes”, Anne Campbell (1986) fa evident aquesta minimització de les dones. Els pocs estudis que existeixen parlen de la

presència de les dones, però no de la interrelació entre els gèneres. Campbell ha estudiat la presència de les dones a les bandes i l'exercici de la violència per part d'aquestes a la ciutat de Nova York.

Coexisteixen dues teories relatives al gènere i les "bandes": la hipòtesi de l'alliberament, per una banda, i la hipòtesi de la ferida social, per altra banda. La primera teoria afirma que la "banda" pot esdevenir un espai d'apoderament, en el sentit d'espai en el que es pot participar, on poden haver possibilitats de projecció i en el que les noies poden gaudir d'un espai on esdevenir algú.

La segona teoria parla de papers subsidiaris i secundaris de les noies, al servei dels nois i sotmeses a aquests. Així, el grup esdevindria un espai on encara s'incrementarien més les desigualtats de gènere que ja es pateixen fora, amb l'agreujant que es formalitzen, s'oficialitzen, es doten d'estructura, es justifiquen i s'accepten.

Jody Miller (2001), una de les representants de l'escola de la criminologia feminista, parla d'una tercera via, una teoria que uniria les dues anteriors: la banda pot esdevenir un espai de resistència i, alhora, de reproducció d'actituds sexistes.

Tal i com ja hem mencionat, els Latin Kings són el grup més àmpliament estudiat i del que es disposa més informació. Són també l'únic grup en el que les noies esdevenen membre per dret propi. Pel que fa a la participació d'aquestes en el grup, s'ha de destacar que hi ha canvis al llarg del temps, ja que han tingut Capítol propi o han estat membres de Capítols mixtes, en funció dels líders del moment i dels canvis organitzatius.

Pel que fa als Latin Kings, Canelles (2015)⁵² exposa que la construcció del gènere és en termes d'organització masculista⁵³ i ens parla de que el rol de

⁵² *Eines i estratègies d'intervenció entorn al fenomen dels nous grups juvenils organitzats i violents*. Curs de Formació del CEESC. 12h. Barcelona, 16, 23 i 30 d'abril de 2015. A càrrec de Carles Feixa i Noemí Canelles.

⁵³ No només en els LK, en general, als grups existeix una forta separació de rols de gènere. Pels nois existeix el patró tradicional de masculinitat (fort, protector, dominant, viril...) i per la noia el patró tradicional de feminitat (ha de ser protegida, respectada en tant és "responsabilitat" dels nois, i amb un cert status "sagrat" per al que es refereix a futura maternitat, la futura mare que permet que es perllongui

gènere es veu condicionat pels dos referents històrics que té l'organització (Chicago i New York). Els primers són partidaris de capítols separats i els segons de capítols mixtes.

En general, l'organització es defineix com a espai de "protecció" de les dones per part dels homes. Es parla de "penar" la "falta de respecte" cap a la dona, però sempre en el sentit que la dona esdevé la "possessió" d'algú. Així es construeixen les relacions de gènere com a home protector i dona objecte⁵⁴.

Sense ànim de voler minimitzar els efectes de la desigualtat de gènere el cert és que és una desigualtat més a afegir a moltes altres que pateixen els i les joves que en són membres o simpatitzants del grups. És a dir, seria una més dins dels altres eixos de desigualtat que se'n deriven de no poder tenir la condició de ciutadà, de no haver tingut èxit al sistema educatiu i d'ocupar posicions precàries dins del sistema laboral. No deixa de ser una paradoxa l'alarma social que es forma al voltant de la desigualtat de gènere d'aquests grups, i com es passen per alt altres desigualtats de les que és executor el context que envolta el grup i la pròpia administració. Aquest mateix context que produeix desigualtat jutja els mecanismes de funcionament del grup a tots nivells i l'assenyala i estigmatitza. En el treball quotidià del camp social, es pot veure com és viscuda amb molta més angoixa per part de les noies i les dones joves aspectes com la mancança de papers i les dificultats que se'n deriven d'aquesta, la precarietat laboral, els entrebancs burocràtics per reagrupar la família, els futur dels seus fills... i un llarg etcètera..., que les desigualtats de gènere.

Existeix una interrelació entre construccions de gènere socials i generacionals. La desigualtat de gènere i l'estratificació de rols de gènere es dona a tots els

la vida. Tret en els LK que en certs capítols són membres per dret propi, en els altres grups, estan vinculades en tant que són "noies de...")

⁵⁴ Segons l'experiència de la doctoranda, en el seu contacte amb noies, en alguns casos simpatitzants, en alguns casos membres, aquest fet, es viu de manera molt positiva, com a conseqüència dels mites de l'amor romàntic i del Príncep Blau que ve per protegir-te i per barallar-se per tu si això és necessari. Alhora, la possessió és vista com a un valor positiu, la gelosia del noi és necessària, i, alhora, una mostra d'"amor de veritat", de que realment "importes" al company, de que no li dones igual.

nivells socials, sigui aquesta més visible o menys⁵⁵. Així, convé no perdre de vista el context adolescent en el que es troben la majoria de joves que en són membres o simpatitzen. L'amor romàntic, la idealització i la intensitat de certes vivències fan de la condició adolescent un espai en el que les desigualtats i els rols fortament marcats es viuen amb normalitat, fins i tot amb desig. De fet, moltes vegades, el fet que les normes de gènere siguin tan explícites, tan clares, resulta seductor, fins al punt que es pot arribar a donar certa permeabilitat entre i dins de les organitzacions. Així, es poden rebre influències de fora d'aquesta, més enllà de les seves normatives, i a l'inrevés. De tota la llegenda que envolta a la "banda" a l'imaginari col·lectiu adolescent, també es construeix una imatge relativa als rols de gènere i a les relacions entre aquests que pot esdevenir seductora, transcendir els "límits" de l'organització i ser "adoptada"⁵⁶.

S'ha de destacar, com a fet sorprenent, l'existència d'un imaginari, d'una llegenda entre les aspirants noies (aspirants a ser membres del grup) que fa referència a una sospita d'abús sexual en el ritus d'iniciació, d'un fet necessari per a ser consolidada com a membre. Aquest fet, després no es materialitza, però el que resulta inquietant, és que les noies, tot i tenir la sospita que aquesta possibilitat podia ser real, ho acceptaven, en el sentit, de voler materialitzar el ritus i voler formar part del grup⁵⁷.

⁵⁵ En el cas de les "bandes" l'estratificació de gènere és explícita i oficial. Però penso que és important fer constar que les desigualtats de gènere i les "microviolències" es donen de forma molt evident a tots els nivells socials. En el cas de la meua experiència, es pot afirmar que està molt estès entre el que podem anomenar "joves", vinculats o simpatitzants dels grups o no.

⁵⁶ Segons l'experiència de la doctoranda, contrasta l'exposició de la "normativa de la banda" de membres o simpatitzants propers amb la "normativa que es coneix de la banda" per part de la resta de joves que no en formen part i el grup els resulta més llunyà, existint en aquest segon grup, un seguit de "llegendes" pel que fa a la normativa de la "banda" en general, no només a aquella que fa referència al gènere. La visió d'aquest segon grup, passa per un relat d'existència de rituals violents, d'actuacions antisocials i fortament delictives... En una mena de rebuig verbal, de certa por, però d'"enlluernament" alhora, per tot el que envolta al grup i les seves dinàmiques.

⁵⁷ Segons l'experiència de la doctoranda, coincideixen els dos relats: noies que parlen de que per formar part han d'acceptar tenir relacions sexuals, i noies que tenen al seu imaginari la idea de que això haurà de ser així, però que finalment no ho és. En qualsevol cas, tal i com també comenta Canelles a la formació del CEESC esmentada, el sorprenent és que davant de la sospita, s'accepti voluntàriament la pertinença; que davant certs relats (certs o no) d'altres noies, les altres noies del seu entorn, acceptin i desitgin l'apropament al grup, els resulti enlluernador.

Pel que fa als altres grups, les noies acostumen a esdevenir la “parella de” o “l’acompanyant de”, quan no directament, una propietat adjudicada: “la noia de...”

Segons el Cos de Mossos d’Esquadra, les rivalitats i baralles en les que han d’intervenir la majoria de les vegades tenen l’origen del conflicte per una noia. La noia que avui surt, o es relaciona amb un membre d’un determinat grup, si l’endemà és vista amb un membre d’un altre grup, pot ser el mòbil perfecte per generar un conflicte entre grups diferents que pot tenir incidents violents, i de vegades, conseqüències tràgiques⁵⁸.

Aquesta imatge del gènere, el discurs dels i de les joves simpatitzants i/o membres, fins i tot el discurs actual estès entre els joves en general pel que fa a les relacions i a d’altres factors, com l’homofòbia, alerta profundament als professionals que hi intervenen amb aquests joves o que tenen contacte amb ells d’una manera o una altra. La sensació general és de “retrocés”, d’una forta esquerda de gènere, que incrementa la desigualtat i que esdevé el camp perfecte per a la proliferació de relacions desiguals i violentes. Alhora, es genera una altra esquerda, ja que també existeix una part dels nois/es fortament conscienciats en aquest aspecte i amb un discurs molt diferent a aquell que està més estès entre els joves en general i entre els joves membres dels grups o susceptibles de ser-ho, es produeix així una visibilització de la brutal diferència que existeix entre els processos socioeducatius d’uns joves i altres.

⁵⁸ Al 2011, segons la unitat del COS DE MOSSOS D’ESQUADRA, les parelles les han d’aprovar els membres dels grups que tenen un estatus elevat dins de l’agrupament. I segons també el COS DE MOSSOS D’ESQUADRA són freqüents les celebracions de festes (es fa servir el terme “Pary”, derivat de l’spanglish) en les que hi ha un elevat consum d’alcohol, haixix, cocaïna... i poden durar dos o tres dies. Asseguren que la presència de menors és freqüent. Assisteixen noies, la majoria de les vegades, són noies menors que s’han “escapolit” de casa uns dies, i apareixen de nou als dos o tres dies. La promiscuïtat en aquestes festes és molt elevada, el consentiment de la noia en el moment de tenir relacions sexuals es torna en un reclam d’abús si es fa públic, si es coneix que ha estat amb un noi o varis i, especialment, si surt embarassada. El consentiment del moment, sota els efectes de les drogues o no, (per tant es podria parlar molt de si aquest consentiment es tal o no...) passa a ser un “jo en realitat no volia” per una qüestió d’imatge personal, d’honradesa, de decència, de no ser una noia “fàcil” i de poder seguir essent acceptada per relacionar-se amb el grup.

Aquest és un dels temes recurrents de la Taula de Prevenció de Joves, i darrerament s'han dut a terme diferents accions per prevenir i intervenir en aquests aspectes.

Un cop feta aquesta reflexió sobre la mirada de gènere i el fenomen dels grups llatins a la ciutat de Barcelona, a continuació iniciarem la part del treball consistent en una aproximació a l'anàlisi de les dades quantitatives associades al fenomen de les bandes llatines.

SEGONA PART: ADOLESCENTS I JOVES DE GRUPS LLATINS A BARCELONA

3. JOVES I PROCÉS SOCIOEDUCATIU: DADES ESTADÍSTIQUES

En aquest capítol es defineix què és el que entenem per procés socioeducatiu en base a uns indicadors que podem quantificar mitjançant la recerca de dades estadístiques i d'altres dades quantitatives. Abans però ens detindrem en les categories de “jove” i de “jove migrant” i la relació que ha establert el món estadístic amb aquestes. Repassem quines són les principals fons estadístiques abans de recollir dades en relació als indicadors que ens interessin sobre població estrangera. Es parlarà especialment atenció a dades relatives a situació familiar i socioeconòmica, al mercat laboral i al món educatiu no universitari i al fet de tenir o no èxit en aquest. Posteriorment ens centrarem en la ciutat de Barcelona i, tot i que no és un punt en el que aquest treball vulgui posar especial interès, finalitzarem fent una petita referència a dades relatives a criminalitat organitzada.

3.1. El procés socioeducatiu: pistes i indicadors

Per poder parlar de l'impacte de la participació en els grups llatins, començarem dient que entenem la participació des de la seva fase embrionària inicial (on ens situaríem davant del simple fet de tenir coneixement de l'existència del grup i mantenir algun contacte puntual, donant-se normalment aquest mitjançant coneguts o amics comuns, per la coincidència en espais comuns, per la presència del grup en entorns que els són quotidians...), fins al moment en el que el jove acaba per esdevenir un membre actiu del grup i s'hi vincula de manera més o menys “oficial”, moment en el que el grup té un pes important en la vida del noi/a.

Posteriorment, parlarem del que entenem per procés socioeducatiu, però per això, hem de poder arribar a aïllar una sèrie d'indicadors que resulten definitoris per aquest procés, i que contribueixin a poder definir el perfil de jove al que hem fet esment, i als que poder fer referència per a valorar l'esmentat impacte. És a dir, identificar i valorar quins són els trets significatius que compartien els

joves membres o susceptibles de ser membres dels grups llatins pel que fa a aquests indicadors.

Començarem per oferir una definició de procés socioeducatiu. És cert, que és un terme que recull tants elements i matisos que pot resultar força complicat fer-ho, però és fonamental per tal de saber de què estem parlant i què és el que volem valorar.

Així, podem dir que, en aquest estudi, el que entenem per procés socioeducatiu tindria molt a veure amb el que es coneix com a socialització. I entenem la socialització com aquell procés mitjançant el qual una persona interioritza les pautes i normes de la societat que l'envolta.

Per tant, quan parlem del procés socioeducatiu dels adolescents i joves, estem parlant d'aquelles etapes, dins de la socialització, que estan vinculades al desenvolupament de l'adolescent i el jove, en les que hauran d'adoptar els esquemes de conducta del medi sociocultural al que pertanyen i que tenen com a finalitat la seva adaptació i integració a la societat i establir les bases del que, en un futur, esdevindrà la vida adulta de la persona.

Sense passar per alt el fort component cultural i el fet que en funció del context en el que ens trobem el procés socioeducatiu pot ser un o un altre, destacarem una sèrie d'elements clau dins d'aquest procés per a poder valorar l'impacte i saber de que estem parlant exactament. El fet de considerar aquests elements com a fonamentals, és perquè s'entén que juguen un paper vital a l'hora de dur a terme aquest desenvolupament en el marc de la nostra societat, i el condicionen de forma rellevant. Així, els elements que aquest estudi considera clau i que, per tant, cal considerar i valorar són els següents:

- la situació socioeconòmica i familiar,
- l'escola,
- el grup d'iguals,
- l'entorn sociocultural més immediat en el que el jove desenvolupa la seva vida quotidiana.

Convé també assenyalar que poden tenir un paper destacat, en funció de la seva presència més o menys intensa, altres elements als que podem anomenar com altres espais de desenvolupament complementari o d'oci, en funció de les dinàmiques vitals personals de l'adolescent i el jove. És a dir, la participació en entitats esportives; en entitats diverses d'educació en el lleure o d'animació sociocultural; en organitzacions relacionades amb arrels culturals; la pertinença a determinats col·lectius; o la vinculació a congregacions religioses o espirituals, entre d'altres.

Com a element d'impacte indiscutible en la socialització dels joves i transversal a tots els altres aspectes esmentats que també defineixen el procés socioeducatiu trobem l'ús de les noves tecnologies i la participació en les xarxes socials per part dels joves. Aquest fet esdevé totalment estès i universal al conjunt dels adolescents i joves. Inclús en aquells casos en els que la vulnerabilitat i la mancança de l'entorn del jove és molt evident, l'ús del mòbil i de les xarxes socials forma part de la seva quotidianitat.

Resulta sorprenent el contrast que existeix en alguns casos en els que l'accés a certs recursos que podríem considerar bàsics no es dona, però l'accés a les noves tecnologies sempre es manté.

Aquest tema, el com l'ús de les pantalles i les xarxes socials impacta en la socialització, dona en si mateix per a una tesi. En aquest treball ens limitarem a assenyalar la seva importància transcendental en el col·lectiu d'adolescents i joves en els que aquest treball posa el focus que són aquells que participen dels grups o són susceptibles de participar-ne. Les xarxes socials esdevenen una potent eina de relació i d'accés a informació i a comunicacions sobre els grups i entre els membres i simpatitzants, a més de poder accedir a determinats continguts de tota mena (música, llocs d'oci, trobades, esdeveniments, tendències, etc.) i són una plataforma potentíssima de difusió a nivell local i global.

En el cas d'aquells joves que ja tenen edat laboral, a més dels elements esmentats anteriorment, també convé parlar de les experiències relacionades amb el mercat laboral. En el cas dels més joves, convé veure quin és el pronòstic d'ocupabilitat com a element destacat dins d'aquest procés socioeducatiu. I, en qualsevol cas, convé destacar la participació al mercat laboral com a fet determinant en la qualitat de vida de les famílies, sigui el propi jove el que participa del mercat laboral o siguin els seus pares i/o referents adults els que ho fan.

Per poder obtenir una visió sobre aquests aspectes, s'ha fet recerca de dades relatives a aquests elements tant pel que fa a la població en general com pel que fa a la població estrangera. Especialment, dades relatives a estrangers llatinoamericans per tal de fer-nos una idea de l'evolució i característiques d'aquest grup de població i poder obtenir informació sobre els elements clau que abans hem esmentat.

Posteriorment, mitjançant les entrevistes als professionals, es reflexiona sobre aquests elements clau aplicats als joves que tenen contacte o formen part de la "banda" i es veurà quina és la seva situació socioeconòmica i familiar, educativa i/o acadèmica-escolar, amb quins iguals es relacionen i quin és el seu entorn sociocultural.

Pel que fa a els altres espais de desenvolupament complementari o d'oci, poder recollir dades a nivell quantitatiu de forma rigorosa i aplicades a població estrangera llatinoamericana resulta una tasca força complexa per la manca de fonts, però si que són aspectes que es recolliran en l'anàlisi qualitativa en les entrevistes amb professionals.

Un cop analitzades totes aquestes fonts d'informació quantitativa i qualitativa podrem respondre si es pot extreure un patró comú dels joves simpatitzants o participants d'aquests grups i concloure si existeix o no un "patró" de jove susceptible de participar en aquests grups.

3.2. Les categories de “jove” i de “jove migrant”

Abans de parlar de la història estadística al nostre país i de les principals fonts on extreure dades oficials relatives a aquesta recerca, volem parar atenció sobre l'ús que els estudis i estadístiques oficials i acadèmiques fan de la “categoria” de “jove” .

A l'Estat espanyol les primeres enquestes sobre mostres de joves es fan entre els anys 1947 i 1955. L'any 1960 es fa la 'Encuesta de Presupuestos mentales de la juventud española', i entre l'any 1968 i l'any 1982 tenen lloc les 'Encuestas Nacionales de Juventud' que segueixen el mateix model que l'enquesta de l'any 1960 a la que acabem de fer referència. Posteriorment, s'inicia el Programa de Investigaciones Básicas sobre la Juventud en España de 1983 al 1985 (Zarraga, 2015), que tindrà continuïtat amb els *Informes Juventud en España*, de periodicitat quatre anual, promoguts per l'Instituto de la Juventud (INJUVE).

Ja hem comentat anteriorment que el concepte de “jove” (que agrupa, tot depenen de l'estudi, la franja de població entre 15 i 29 anys o entre 15 i 24 anys) s'aglutina un conjunt de persones que, en molts casos, poden no tenir res a veure entre ells més enllà de l'edat biològica.

La realitat és que l'origen i/o el nivell sociocultural o socioeconòmic són altres elements determinants que resulten emmascarats sota el que s'ha adoptat com a eix vertebrador per a la recollida de dades estadístiques: l'edat.

Més enllà de pertànyer a la franja d'edat de 15-29 anys o de 15-24 anys, el fet de tenir en comú la desigualtat i la vulnerabilitat sempre esdevé un element cohesionant per a l'adscripció a aquests grups o a qualsevol altra forma de “cultura” o “subcultura”. Alhora, també determina un major risc de veure's en posició de “marginalitat” en relació a l'estrat social que ocupa dins un context determinat. Ens trobem que sovint sota l'indicador de “ser jove” s'agrupen

persones que no tenen res a veure entre elles, donant-li a l'indicador edat una importància determinant i una dubtosa transversalitat de cara a poder formular conclusions vàlides.

Aquest treball pretén valorar l'impacte de la pertinença a les "bandes" en el procés socioeducatiu dels joves, però els "joves" presenten processos socioeducatius que poden no tenir res a veure els uns amb els altres, ja que aquests processos es veuen condicionats per altres elements, més enllà de l'edat i dels criteris purament biològics i evolutius. És la nostra intenció donar una especial atenció al fet de si els joves, a més de l'edat, comparteixen trets comuns característics en aquest procés socioeducatiu.

Així, tot retornant al recull de dades amb finalitat estadística, com a organismes estatals que realitzen estudis sobre la joventut trobem el Instituto de la Juventud que des dels Informes Juventud en España elabora enquestes quadriennals sobre la situació dels joves a l'Estat Espanyol. També cal mencionar la Fundación Santa Maria, que des de l'any 1982 ens ofereix informes quinquennals en els que es tracten temes com els valors, les relacions socials i la religiositat.

També s'ha de destacar la tasca del Consejo de la Juventud, que mitjançant l'Observatorio Juventud y Vivienda (INJUVE) i la publicació periòdica del OBJOVI, realitza una funció de recapitulació de dades a nivell nacional i regional sobre les diferents problemàtiques dels joves. Altres entitats com la Fundación Encuentro, la Fundación de Ayuda contra la Drogadicción (FAD), la Fundación Sistema o la Fundación Alternativas també han inclòs als seus estudis espais dedicats a la situació dels joves en diferents aspectes (Moreno, 2015).

A nivell autonòmic, els organismes públics encarregats de recollir dades relatives a la joventut són la Secretaria d'Infància, Adolescència i Joventut, la Direcció General de Joventut, l'Agència Catalana de la Joventut i l'Observatori Català de la Joventut. A més d'aquells estudis o informes relacionats amb la joventut que puguin desenvolupar altres entitats o organismes.

No va ser, però, fins l'any 2004 que l'Informe Juventud en España va donar visibilitat a la joventut migrant i va posar de manifest una relació deficitària d'aquesta cap al món laboral i formatiu (Cachón, 2005)

L'any 2003, en aquesta mateixa línia d'anàlisi de la relació dels joves migrants amb el món formatiu i laboral, Cachón (2003) exposa com, després de "l'efecte crida" fruit de l'època de bonança econòmica, materialitzada principalment en una oferta de llocs de treballs concentrada en certs sectors (principalment construcció i serveis), arriben amb posterioritat els desafiaments propis de la multiculturalitat, amb l'encaix d'autòctons i migrants i, dins d'aquests desafiaments, destaquen una joventut migrant de diferents nacionalitats. Tot i ser un article corresponent a l'any 2003, la seva anàlisi es aplicable al moment actual, ja que desenvolupa el que suposa aquest moment, en el qual la cohabitació en la multiculturalitat esdevé un repte per al conjunt de la societat i verbalitza com en aquest moment del cicle la societat d'acollida comença a ser conscient de que volíem mà d'obra i van arribar persones (Cachón, 2003). Així, el moment del que ens parla es correspondria, tal i com ens diu ell mateix (Cachón, 2003) amb el que Dassetto anomena "tercer moment del cicle migratori", fent referència als processos mitjançant els quals persones que pertanyen a un espai econòmic perifèric (el que entendríem per països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament) entren a l'espai d'un altre Estat-Nació que pertany als pols centrals de l'economia capitalista (aquests es correspondrien amb els anomenats països desenvolupats). Dassetto atorga així al fet econòmic una importància determinant en el fet migratori.

Per situar aquest moment actual de desafiament, Cachón (2003) ens parla del que ell considera tres moments significatius de la immigració a Espanya: 1) fins l'any 1985; 2) des de l'any 1986 i fins a l'any 1999; i 3) des de l'any 1999 en endavant.

En el primer moment, la majoria de la població migrant es majoritàriament europea (al 1981 l'autor ens diu que són el 65% del total dels estrangers), llatinoamericana (el 18%) o d'Amèrica del Nord (el 7%). Els migrants que provenien d'Àfrica o Àsia no arribaven al 10%, essent així majoritàriament

persones amb les que compartíem fets culturals comuns o similars, a més de l'idioma, en el cas dels llatinoamericans.

En el segon moment, del 1986 al 1999, la immigració ja té un component de novetat pel fet cultural i religiós, els nouvinguts són del Marroc i altres llocs d'Àfrica, d'Europa de l'Est i de països asiàtics. El nivell de desenvolupament dels països d'origen ja és diferent al nostre i s'incorporen components de diferenciació racial (color de pell i altres trets físics identificatoris), i les motivacions econòmiques i de desenvolupament personal i familiar dels nouvinguts són determinants. Moltes vegades, el procés s'inicia de manera individual, però amb el temps es dona lloc a d'altres processos que modificaran l'estructura social de la societat d'acollida, aquests són majoritàriament reagrupaments i segones generacions, amb tot el que això pot implicar.

Cachón situa el tercer moment a partir de l'any 2000, quan la immigració s'amplia i es diversifica amb els desafiaments que suposa i els indicadors de posteritat i d'assentament són una realitat.

Així, segons s'ha desenvolupat el fenomen a Espanya, podríem afirmar que, mentre l'immigrant prové d'un país més desenvolupat o proper culturalment, o, tot i ser d'un país menys desenvolupat i diferent culturalment, però es limita com a individu (únic) a desenvolupar feines que són necessàries, però poc atractives pels treballadors autòctons, la immigració no es viu com un problema. La societat d'acollida es mantindria en un rol "d'usuària" dels serveis que presta el "treballador migrant", amb la sensació que "se li permet guanyar-se la vida", "sortir endavant"... i es mantindria un cert equilibri, en el que aparentment sembla ser una relació de "win-win": hi ha algú que vol marxar o que es veu forçat a marxar del seu país d'origen i hi ha una societat que té certes mancances o demandes laborals que han de ser cobertes per algú de fora, i que, per motius demogràfics o per desig dels autòctons, no poden ser cobertes, per tant, l'immigrant "pot" treballar en dita societat.

El problema sorgiria, doncs, quan aquest treballador es fa visible en els seus altres aspectes vitals: dur a terme reagrupaments familiars, esdevé usuari de

serveis públics (especialment educatius i sanitaris), arriba a ser víctima de la crisi econòmica i de l'atur en la societat d'acollida, es converteix en beneficiari de prestacions, i es visibilitzen aspectes culturals i identitaris que poden entrar en conflicte amb la societat que rep (altres religions, altres costums, altres patrons relacionals i culturals...) i es reclamen espais de ciutadania que excedirien els límits de "l'espai del treballador". Tot arribant, així, al tercer moment: el desafiament de la multiculturalitat.

Recuperem aquest article de Cachón i les seves referències perquè pensem que en el "tercer moment", el del desafiament que suposa la "multiculturalitat", la seva cara més visible, el símptoma més evident on es materialitza tot aquest cos teòric, és precisament la joventut migrant. Aquest jove, moltes vegades nacionalitzat, però amb la càrrega identitària del migrant, del que ha estat en algun moment nouvingut, malgrat haver nascut en molts casos en una societat que no el reconeix i on no es reconeix com a autòcton.

Per la societat d'acollida, la presència del jove migrant, no ja del nen petit, és el principal indicador d'assentament, de posteritat. De com, en un principi, el que semblava una relació pràcticament mercantil (algú que necessitava poder treballar i una societat que necessitava treballadors per a fer determinades tasques no cobertes), acaba esdevenint un establiment definitiu en tota regla, en el que les expectatives del jove migrant no passen només pel fet de poder treballar per guanyar-se la vida i aspira a una ocupació digna i fa la lògica reclamació de la ciutadania a tots nivells.

A continuació parlarem de les fonts estadístiques, abans però, assenyalar un fet que valorem com a fonamental: la poca visibilització dels joves d'origen migrant i la seva relació deficitària amb el món educatiu i laboral, de l'existència de mecanismes expulsius en aquells canals que tradicionalment, han estat garantits d'èxit personal i social per acabar essent conduïts cap a mecanismes d'integració subalterna, materialitzats en processos formatius breus i poc exitosos i en llocs de treball precaris i poc desitjats pels autòctons.

3.3. Fonts estadístiques

Com a organismes oficials elaboradors d'estadístiques, a nivell de l'estat espanyol tenim el Instituto Nacional de Estadística (INE)⁵⁹ i el Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS)⁶⁰. És precisament a les dades de l'INE, basades en el padró, on es pot constatar que, ja a l'any 2010, a Espanya, gairebé un de cada cinc joves és d'origen migrant, i un de cada tres joves migrants, prové d'Amèrica Llatina.

Pel que fa a Catalunya, l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT) és qui s'encarrega de l'elaboració i anàlisi de dades estadístiques. A la seva web⁶¹ ja s'adverteix que la informació relativa a la població estrangera resident a Catalunya és segons la seva nacionalitat. És a dir, els ciutadans que ja han estat nacionalitzats com a espanyols, tot i que fossin estrangers en origen, o aquells amb pares d'origen estranger, però que ja són nacionalitzats espanyols (segona generació) no entrarien dins d'aquestes estadístiques. Alhora, pot donar-se la controvèrsia de persones nascudes aquí i que encara constin com a nacionals d'un altre país. La pròpia web exposa que

“El terme estranger fa referència a la nacionalitat de la persona. S'entén per estranger a Espanya, segons la Llei d'estrangeria 8/2000, de 22 de desembre, tot aquell que no és nacional i la nacionalitat es té segons la nacionalitat dels pares, és a dir, per dret sanguini. En altres països la nacionalitat és donada pel dret de sòl, és a dir, només per haver nascut una persona en un país determinat passa a ser considerada nacional del país. És el cas dels Estats Units.”⁶²

També assenyala el següent:

“Per nacionalitat s'entén la ciutadania legal de cada persona. Un ciutadà és una persona que té la nacionalitat legal del país en què resideix i un

⁵⁹ www.ine.es

⁶⁰ www.cis.es

⁶¹ www.idescat.cat [Consulta a maig de 2018]

⁶² <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?m=m> [Consulta a maig de 2018]

*estranger és una persona que no és nacional d'aquest país. El país de nacionalitat d'una persona no coincideix necessàriament amb el del seu lloc de naixement.”*⁶³

Les dades de la plana web s'actualitzen anualment. La font estadística d'aquestes dades són els Padrons municipals d'habitants a 1 de gener de cada any, per tant, depenen de la gestió municipal que cada un dels ajuntaments en faci del seu propi registre, la inscripció al padró esdevé una prova de residència i domicili en el terme públic, que dóna fe a efectes administratius. L'IDESCAT, a més, fa constar el següent:

*“El padró és un registre de dades personals regulat per la Llei de bases de règim local i per la Llei de protecció de dades. Aquestes dades són: nom i cognoms, sexe, lloc i data de naixement, nacionalitat i Document Nacional d'Identitat o, si són estrangers, el document que el substitueixi. El padró és, des de 1996, un registre actualitzat de manera permanent, del qual s'obtenen xifres oficials de població: el Padró continu.”*⁶⁴

Així, ens trobem que aquestes dades també depenen de com siguin de rigorosos els respectius municipis amb el manteniment dels seus padrons.

A banda, també es convenient assenyalar les estadístiques del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, especialment aquelles que fan referència a la presència a les aules i al rendiment de l'alumnat estranger⁶⁵. Però un cop més, ens trobem amb el handicap del que s'entén per estranger: aquells ja nacionalitzats, no consten com a tals. Si bé aquest fet és inclusiu i és un reconeixement oficial molt important, ens trobem amb que hi ha un grup de joves que tot i que el seu entorn immediat i la seva realitat quotidiana es correspon més amb la d'algú forà (parens estrangers, amics estrangers, identitat no autòctona, etc.), no consta a cap estadística com a tal, ni des de l'administració, a priori, se li dona cap suport destinat a la seva acollida i /o integració.

⁶³ <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?m=m> [Data de consulta: maig de 2018]

⁶⁴ <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?m=m> [Data de consulta: maig de 2018]

⁶⁵ www.gencat.cat/ensenyament

I, per descomptat, aquells joves que no tenen regularitzada la seva situació, els anomenats “il·legals” (sense permís de residència), tot i poder accedir a l’empadronament, queden fora de moltes estadístiques oficials (a destacar aquelles que tenen a veure amb el món laboral). Això és especialment significatiu en el moment en el que abandonen els circuits dels que podríem anomenar serveis universals (accés a l’ensenyament obligatori fins als 16 anys), i en el cas dels joves reagrupats de forma irregular a partir dels 16 anys.

Per tal d’obtenir informació concreta sobre la ciutat de Barcelona, s’han consultat les dades de l’Institut Municipal d’Estadística de Barcelona⁶⁶, essent especialment interessants les dades que publica al seu informe estadístic anual sobre la població estrangera a Barcelona.

A la presentació de l’esmentat document ja s’exposa que l’informe s’estructura en dues parts: una primera en la que es fa una anàlisi profunda de les característiques de la població estrangera que resideix a Barcelona i una segona part en la que es mostra un recull de dades estadístiques sobre la població estrangera que resideix a la ciutat relatives a mercat de treball, ensenyament, moviment demogràfic, reagrupament familiar, llars... entre d’altres. De nou, ens trobem amb que les dades es corresponen amb el padró continu a data ú de gener de l’any immediatament anterior (per exemple, en el cas de l’informe corresponent a l’any 2018, les dades serien del padró de 2017).

Altres fonts estadístiques a destacar són aquelles que tenen a veure amb les dades educatives. El Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya ofereix una visió general de la informació que es pot obtenir sobre dades educatives al document Panorama de l’estadística educativa no universitària.

En aquest document, es recullen les diferents fonts estadístiques sobre l’educació no universitària i els diferents organismes responsables de dur-les a terme, com i quan s’elaboren i com es poden accedir als resultats.

⁶⁶ www.bcn.cat/estadistica [Data de consulta: maig de 2018]

Dins dels organismes, es fa un recorregut pels mateixos, començant pels que treballen en l'àmbit català: el Departament d'Ensenyament⁶⁷ i l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)⁶⁸; els que treballen a l'àmbit estatal espanyol: el Ministerio de Educación⁶⁹ i el Instituto Nacional de Estadística (INE)⁷⁰ amb l'elaboració trimestral de l'Enquesta de Població Activa (EPA); i els organismes europeus i internacionals: la Unió Europea (EUROSTAT)⁷¹, la UNESCO (UNESCO Institute for Statistics-UIS)⁷², i l'OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic)⁷³, responsable de l'elaboració del informe PISA⁷⁴.

També cal esmentar la funció que desenvolupen els instituts d'avaluació per tal de valorar de manera externa o interna els resultats dels sistemes educatius. A nivell de l'Estat Espanyol, tenim el Instituto Nacional de Evaluación Educativa⁷⁵, i a nivell català, la Llei 12/2009 d'educació va crear l'Agència d'Avaluació i Prospectiva de l'Educació com a organisme extern d'avaluació, l'Agència encara no està operativa, així que assumeix les seves competències l'Institut que ja existia i que feia tasques d'avaluació fins el moment: el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu⁷⁶.

Pel que fa a com funcionen i com es relacionen entre si els diferents organismes competents en l'elaboració d'estadística educativa no universitària, en el mateix document s'explica que si bé no treballen en compartiments estancs, cada un és responsable de les estadístiques que li han estat encomanades. Les relacions entre aquests organismes són més fluïdes si comparteixen àmbit territorial, i amb els de l'àmbit territorial immediatament superior: el Departament d'Ensenyament i IDESCAT es relacionen entre si i amb el Ministerio de Educación i l'INE i alhora, aquests dos darrers organismes

⁶⁷ www.gencat.cat/ensenyament

⁶⁸ www.idescat.cat

⁶⁹ www.mecd.gob.es

⁷⁰ www.ine.es

⁷¹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

⁷² www.uis.unesco.org

⁷³ www.oecd.org

⁷⁴ www.pisa.oecd.org

⁷⁵ www.mecd.gob.es/inee

⁷⁶ www.gencat.cat/ensenyament

treballen estretament entre si i amb els organismes catalans i amb els de la resta de les comunitat autònomes, a més de ser els únics interlocutors davant dels organismes internacionals (l'EUROSTAT, la l'UIS de la UNESCO i l'OCDE).

3.4. Dades sobre població estrangera

A continuació oferirem una sèrie de dades estadístiques en la franja de temps que ens ocupa: del 2005 al 2015.

El primer i darrer gran estudi estadístic dut a terme a l'Estat Espanyol per l'Instituto Nacional de Estadística (INE) és l'Enquesta Nacional de la Immigració de 2007 (ENI 2007) en la que s'analitza la situació dels migrants del nostre país en aquell moment. Posteriorment, diferents entitats han realitzat monogràfics i estudis concrets sobre els migrants en general o sobre migrants procedents de certs orígens, però la realitat és que seria necessari que es tornes a fer una ENI amb dades actuals de la situació dels migrants al nostre país, i específicament, dels que són espanyols i/o catalans i són fills de la migració per poder veure quins canvis s'han produït, especialment pel que fa a l'assentament, la reagrupació i/o el retorn.

A continuació es detallaran algunes dades de la població estrangera llatinoamericana referents als indicadors que hem seleccionat com a determinants del procés educatiu dels joves. Les dades seleccionades responen als elements que es consideren més determinants (mercat de treball, nivell formatiu i pas pel sistema educatiu dels joves) i que es veuen recollides en les estadístiques (amb els handicaps que ja hem assenyalat com són l'exclusió dels irregulars i dels nacionalitzats).

D'altres dades relatives a l'entorn sociocultural en el que el joves desenvolupen la seva activitat quotidiana, així com la participació en d'altres espais socioculturals de socialització o d'oci, seran tractats amb més detall a la part

del treball que es correspon amb la informació qualitativa, ja que són elements difícils de quantificar i es complica poder aïllar dades estadístiques de participació del col·lectiu llatinoamericà.

Si bé s'han fet una sèrie d'apartats per abordar els diferents indicadors, la realitat és que estan tots fortament interrelacionats i es veuen condicionats, com no podia ser d'una altra manera, els uns pels altres, establint-se així un cercle viciós de difícil trencament.

Cal assenyalar que un factor altament influent en la situació familiar i socioeconòmica és el nivell d'estudis i la formació dels membres adults, així com la relació que aquests mantenen amb el món laboral, ja que l'ocupació que es desenvolupa i les condicions en les que es desenvolupa afecten directament el prestigi social, el nivell d'ingressos i la conciliació familiar (en l'apartat específic al mercat laboral s'entrarà més en detall en determinats aspectes). Alhora, la posició que s'ocupa en el mercat laboral també depèn de la trajectòria feta al món educatiu i acadèmic, i, un cop més, i d'acord amb la dinàmica de retroalimentació a la que abans hem fet referència, entre d'altres aspectes la situació familiar i socioeconòmica de les famílies condiona el que els fills puguin tenir èxit o no en el món educatiu i es perpetuïn certs patrons familiars.

3.4.1. Dades relatives a situació familiar i socioeconòmica

En aquest apartat es revisaran dades corresponents a la situació familiar i socioeconòmica de les famílies d'origen llatinoamericà. Es parlarà així del nivell d'estudis dels adults i de la seva relació amb el mercat laboral.

En relació als indicadors que ens ocupen en aquest apartat, el col·lectiu IOE ens parla del col·lectiu llatinoamericà pel que fa a aspectes determinants com l'estabilitat laboral, el tipus d'habitatge, la vinculació amb l'entorn, la poca o molta mobilitat o la possibilitat d'arrelament al territori (De Prada, Pereda, Actis, & Giliberti, 2012). Les dades, majoritàriament extretes de la Encuesta Nacional

de Inmigrantes de l'any 2007, parlen del col·lectiu llatinoamericà a l'Estat Espanyol, tot i que assenyalen que Madrid i Barcelona concentren el 43% del total dels estrangers d'origen llatinoamericà de tot l'estat.

Assenyalen que les llars que estudien són pluripersonals i hi conviuen adults i menors. Agrupen aquestes en funció de la vinculació que existeix entre els seus membres, establint així tres grans grups: un primer grup, més estandarditzat, en el que existeixen vincles de parentiu directe (pares, fills i parelles maritals, incloses les famílies monoparentals); un segon grup, amb coexistència amb d'altra família extensa, a més de la nuclear directa; i un tercer grup amb coexistència amb no familiars, a més dels que sí que ho són (sigui família directa o extensa). El tercer grup, és en el que es veu més clarament la necessitat econòmica, ja que acaba donant lloc a una estructura en la que coexisteixen familiars i no familiars a la mateixa llar⁷⁷.

Segons les dades de la Encuesta Nacional de Inmigrantes del 2007, el primer tipus de llar és menys freqüent entre la població d'origen llatinoamericà. Si bé, entre els argentins més del 70% viuen en aquest model de llar, la xifra descendeix entre les dones bolivianes (18%), els homes brasilers (22%) i les dones dominicanes i peruanes i homes bolivians (al voltant del 33%)

Alhora, exposen com pel que fa al règim de tinença de l'habitatge, el lloguer és el més estès entre els adults, especialment entre els bolivians, argentins i colombians. La resta de formes de tinença, deixen entreveure precarietat. Així, assenyalen el relloguer, (situació que afecta especialment a homes de Bolívia, del Brasil, del Perú i de l'Equador i a les dones de Bolívia); el viure a casa de la persona que et té contractat (molt representatiu el cas de les treballadores domèstiques); el viure a habitatges que no reuneixen les condicions per ser considerats com a tals, o el que consideren a l'esmentat estudi com "altres situacions especials", essent les més nombroses en aquesta darrera categoria les dones de Bolívia, del Brasil, i del Perú i el homes de República Dominicana.

⁷⁷ En aquest grups estarien les llars de famílies que es veuen obligades a rellogar habitacions o ser rellogats, normalment per no poder sostenir econòmicament un habitatge, tot i que hi hagi més d'un membre adult a l'habitatge i aquests treballin.

Recullen també un grup de població per al que l'habitatge no li suposa cap despesa perquè conviu amb algú que és familiar i/o amic i, alhora, propietari. Tal i com assenyalen, aquest grup tot i ser beneficiari d'una situació relativament còmode a curt termini, mostra una situació social precària i una manca de recursos propis que fa que s'estigui en una posició d'especial fragilitat. En aquesta darrera situació, destaquen un 26% de dones de República Dominicana, seguides per dones de Colòmbia i homes del Brasil i de República Dominicana.

En la línia de l'estructura de les llars, i del paper que hi juguen els joves migrants en aquesta, convé parar atenció al temps de permanència a la llar d'aquest joves. En un país com el nostre, en el que en general, entre la població autòctona l'emancipació és tardana, s'observa, tal i com es recull a l'estudi Yougang (Queirolo Palmas, 2013), una altra escletxa important: una emancipació prematura que es dona més entre els joves migrants que entre els joves autòctons. I assenyalen com a causa principal unes llars d'origen més fràgils, amb menys opcions de sostenir possibles trajectòries formatives o de donar la opció de gaudir durant més temps de la bonança d'ésser sostingut pels pares o tutors durant més temps de l'estrictament necessari:

“la consolidación de una juventud de origen migrante ha ido paralelamente a su colocación masiva entre las trayectorias obreras, precarias y erráticas, enfatizando en relación a las juventudes de clase popular nativas una mayor vulnerabilidad de tipo administrativo, jurídica y simbólica, acompañada por una obligación más precoz de emancipación, que por supuesto, se explica por una mayor necesidad de ayudar económicamente a las familias de procedencia” (Queirolo Palmas, 2013, pág. 15)

És en aquest estudi on també ens parlen del concepte de “desemancipació”, i fan referència a que, segons l'Observatori de la Joventut d'Espanya, des de l'any 2008 i fins l'any 2011 (els anys en els que la crisi econòmica va colpejar més durament), el 20,7% dels joves entre 16 i 29 anys emancipats (més de 500.000 persones) han retornat a casa (Queirolo Palmas, 2013, pág. 11).

3.4.1.1. Població estrangera i mercat laboral

A continuació es donaran una sèrie de dades relatives a la relació dels estrangers i del col·lectiu llatinoamericà amb el mercat de treball. De nou, hem de fer esment del parany de les dades oficials, en aquest cas en relació a la invisibilització de l'economia submergida (es tingui regularitzada la residència i el treball o no), i d'aquells que tot i ser població activa i no treballar (en els circuits legals o no), no estan inscrits als serveis públics de recerca de feina i no consten com a aturats/demandants d'ocupació en les estadístiques oficials.

Ahora, certes dades relatives a la població estrangera i a la seva relació amb el món laboral han començat a recollir-se anys més tard del 2005 (any en el que comencem a observar certes dades en aquest estudi). Per això, també es fa referència en algun moment a dades posteriors al 2005 però que es consideren rellevants.

Segons les dades de la EPA del quart trimestre de 2005, el nombre d'actius a Catalunya es situa en un total de 3.139.000 persones. D'aquestes, 535.000 (el 17%) són estrangeres, i 486.500 (el 15,5%) són estrangers de fora de la Unió Europea. La taxa d'activitat de la població espanyola de 16 a 65 anys és del 60,80%.

En el cas dels estrangers en el mateix període de temps, la taxa d'activitat global es situa en el 75,49% en el total d'estrangers, i en el 76,57% en els estrangers de fora de la U.E. Es veu una diferència notable amb la taxa global que queda justificada per l'estructura per edat de la població estrangera (aquesta es concentra en edats laborals).

Pel que fa a la taxa d'atur, en els espanyols es situa en el 5,55%, en el total d'estrangers es situa en el 12,97%, i en els estrangers de fora de la U.E, la taxa està en el 14,11%. Una xifra que encara està molt per sota de les que vindrien anys posteriors amb l'arribada de la crisi econòmica, però que ja al 2005, en un temps de certa "bonança" econòmica, es veu una diferència de gairebé 9 punts

amb els treballadors espanyols, essent la taxa d'atur dels treballadors estrangers de fora de la U.E. la més alta de totes.

En relació al nombre d'afiliats estrangers a la seguretat social, al 2007 Catalunya és la Autonomia que més afiliats estrangers té amb un total de 452.695 (el que suposa en 22,79% sobre el total d'afiliats a Catalunya) i d'aquests, 336.974 (25,22%) son de països de fora de la Unió Europea. Al règim on més representació tenen és al General i a la Llar; mentre que als sectors on estan més representats, són la construcció, les activitats immobiliàries, el comerç i les indústries manufactureres. Entre les nacionalitats llatines amb major representació destaquen equatorians, colombians, peruans, argentins, bolivians i dominicans.

Al 2015, trobem que l'Observatori d'Empresa i Ocupació de la Generalitat de Catalunya ja emet els seus informes sobre el Mercat laboral i la Situació de la població estrangera a Catalunya (elaborats d'acord amb l'Enquesta de població activa –EPA-).

Així, al quart trimestre de 2015 a Catalunya els estrangers són (segons dades del padró a 1 de gener de 2015) 1.025.812 persones, i d'aquestes, un 70,41%⁷⁸ estan en edat de treballar, el que ens mostra que la majoria es troben en la franja de 16 a 65 anys (s'ha incrementat aquest col·lectiu en gairebé 200.000 persones des de l'any 2005).

Els estrangers representen un 14,7% del total de població activa⁷⁹ i un 12,3% de l'ocupada⁸⁰. La població estrangera ocupada n'ha augmentat un 8,8% respecte a l'any anterior⁸¹ i la taxa de població ocupada estrangera es situa en 54,7% (més de 10 punts per sota que al 2005), estant 10 punts per sota de la taxa d'ocupació del conjunt català.

⁷⁸ 722.300 persones

⁷⁹ 554.900 persones

⁸⁰ 382.600 persones

⁸¹ 31.100 persones més.

Pel que fa a l'atur, els estrangers representen el 25,8%⁸² del conjunt de població aturada⁸³. D'aquesta dada, s'ha de destacar les diferències entre sexe: mentre l'atur masculí disminueix un 6,9%⁸⁴, el femení n'augmenta un 29'9%⁸⁵. La taxa d'atur dels estrangers es situa en el 31,1%, el que suposa 13,4 punts per sobre de la taxa d'atur total a Catalunya, que es situa en el 17'7% (tot i que els darrers anys ha baixat, la taxa d'atur en els estrangers segueix estant més de 18 punts per sobre en comparació amb l'any 2005).

Durant l'any 2015 els estrangers han formalitzat 534.693 contractes, d'aquests el 61,3% han estat signats per homes i el 38,7% signats per dones. Aquesta contractació suposa un increment del 11% en relació a l'any anterior, però tot i així, la contractació temporal suposa un 87,1% del total, essent la inestabilitat laboral un factor freqüent.

El 78,7% dels aturats de nacionalitat estrangera registrats a les Oficines del Servei d'Ocupació de Catalunya el quart trimestre de 2015 són extracomunitaris⁸⁶. Es mostra així una forta diferenciació entre els estrangers comunitaris (en els que l'atur sembla impactar menys) i els extracomunitaris (amb més risc de trobar-se sense ocupació).

En relació a la permanència a l'atur, d'un trimestre a l'altre els estrangers mostren una major permanència en aquesta situació que els nacionals (74,42% davant del 68,78%).

Encara més alarmant, però, resulta veure que el 80,8% del total d'aturats sense estudis i el 64,4% dels que tenen estudis primaris incomplets, són persones estrangeres.

Pel que fa a l'edat, el 50% dels estrangers desocupats es situen a la franja dels 30 als 44 anys, mentre que en el cas del conjunt total de la població, el 51%

⁸² 172.300 persones

⁸³ 668.600 persones

⁸⁴ 16.700 homes més treballant.

⁸⁵ 10.200 dones ocupades menys

⁸⁶ Sobre un total de 80.935 persones de nacionalitat estrangera inscrites.

dels aturats es situen en la franja de majors de 45 anys, mostrant així una tendència de risc d'atur en edats més prematures en el cas dels estrangers.

La proporció entre homes i dones estrangers aturats és situa en el 55% i 45% respectivament, mentre que en el total d'aturats (estrangers i no estrangers), les dones representen el 53%.

Respecte a les afiliacions a la Seguretat Social, a desembre de 2015 els afiliats de nacionalitat estrangera a Catalunya són 368.407, xifra que representa el 12% del total d'afiliats a Catalunya (un total de 3.070.252). Catalunya és la comunitat autònoma amb un major nombre d'afiliats estrangers en xifres absolutes (al 2005 també succeïa això).

D'aquestes afiliacions, el 42,9% corresponen a dones, i un 67,5% a treballadors extracomunitaris⁸⁷. Les dues activitats que agrupen un major nombre d'afiliats estrangers són l'hostaleria i el comerç, reparació de vehicles a motor i bicicletes (16,8% i 17,3% respectivament⁸⁸). I pel que fa als sectors d'activitats, destaca la presència d'estrangers en hostaleria (27'7%) i en el sistema especial agrari i de la llar, on representen, el 68,4% i el 53,5% respectivament.

En el següent apartat farem referència a dades del sistema educatiu i, tal com ja hem mencionat anteriorment, la situació laboral i acadèmica estan fortament relacionades, essent necessari assenyalar que l'origen i la posició social dels pares influeixen en l'èxit educatiu dels seus fills. Així, es dona una certa "transmissió" de precarietat entre pares i fills que farà que a aquests els sigui més complicat poder gaudir de certa "millora" en les seves trajectòries laborals futures amb tot el que això implica.

És per això que la posició sociolaboral dels pares i mares és important per predir els itineraris educatius dels joves. Així el col·lectiu IOE, en el treball abans referenciat (De Prada, Pereda, Actis, & Giliberti, 2012), estableix una categorització de les ocupacions en quatre grans grups: les ocupacions no

⁸⁷ 248.856 persones

⁸⁸ Que suposen 61.947 i 63.828 afiliacions respectivament

manuals qualificades, les ocupacions no manuals no qualificades, les ocupacions manuals qualificades i les ocupacions manuals no qualificades.

Exposen que, amb aquesta categorització es dona un ordre descendent en relació a salaris, condicions laborals i prestigi social, essent la categoria més baixa la corresponent als treballadors manuals no qualificats. Pel que fa a la representativitat dels treballadors llatins, en aquesta darrera categoria destaquen precisament les dones de l'Equador (24%), de República Dominicana (21%) i del Brasil (20%)⁸⁹. En la posició contrària, la categoria d'ocupacions no manuals i qualificades, destaquen els pares originaris d'Argentina (55% de les dones, 41% dels homes), Perú (44% de les dones) o Bolívia (35% dels homes).

En qualsevol cas, independentment de la seva ocupació i posició d'origen, el procés migratori en si, tal i com també recullen a l'estudi, acostuma a suposar un deteriorament en les condicions laborals. En primer lloc, perquè no s'acostuma a poder tenir massa marge d'actuació per a poder triar d'entre diferents opcions la més favorable, atès que no es disposa de suports alternatius econòmics i socials més enllà dels que et pugui proveir la feina, sigui aquesta la que sigui i en les condicions que sigui (manca de xarxa social/familiar i de suports externs); en segon lloc, perquè moltes vegades per a desenvolupar certes ocupacions és necessari tenir una qualificació que és possible que no es tingui homologada i que per tant, no es pugui desenvolupar de manera regular a la societat d'acollida i en tercer lloc, perquè si el procés migratori s'ha fet de forma irregular, només hi ha possibilitat d'accedir a aquelles activitats econòmiques que es desenvolupen dins de la economia submergida, amb tot el ventall de dificultats i precarietat que això implica.

Alhora, com ja hem dit, dos dels sectors on es veuen més representats els treballadors estrangers no comunitaris són l'hostaleria i el servei domèstic, dos

⁸⁹ En aquest mateix estudi destaquen com a especialment precària la situació laboral de les mares llatinoamericanes: més del 60% de les mares brasileres i bolivianes, més del 50% de las equatorianes, més del 45% de les colombianes i dominicanes i el 42% de les peruanes tenen a Espanya ocupacions manuals no qualificades, el que les fa especialment vulnerables pel que fa a salaris i condicions laborals amb les conseqüències per a les seves llars que això suposa.

sectors en els que la presència de treballadors en situació irregular és freqüent i que tot i tenir papers, és freqüent treballar de manera submergida o que part de la jornada es faci de manera no reconeguda.

Ja hem mencionat al llarg d'aquest estudi la pèrdua de dades que se'n deriva de la invisibilització a les estadístiques dels estrangers que es troben en situació irregular. Una aproximació al nombre d'irregulars la podem obtenir fent una comparativa entre les dades d'estrangers inscrits al padró i el nombre de persones amb permís de residència en vigor. En la següent taula mostrem la diferència de dades entre l'any 2005 i el 2015 entre les dades del padró i les dades relatives a estrangers residents a Espanya, és a dir, aquells que si que disposen del que es coneix com a permís de residència. La diferència entre ambdues dades ens pot donar una xifra aproximada dels estrangers que es trobarien en situació irregular.

	2005		2015	
	DADES INE SEGONS PADRO	NOMBRE DE PERMISOS DE RESIDENCIA	DADES INE SEGONS PADRO	NOMBRE DE PERMISOS DE RESIDENCIA
ESTRANGERS D'AMERICA CENTRAL I D'AMÈRICA DEL SUD (A ESPANYA)	1.422.874	986.178	1.048.098	865.401
ESTRANGERS D'AMERICA CENTRAL I D'AMÈRICA DEL SUD (A CATALUNYA)	295.534	197.844	239.653	134.032

Taula 1. Comparativa de dades de l'INE segons padró i dades de permisos de residència de la Secretaria de Estado de Migraciones del Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad social del Govern d'Espanya.

3.4.2. Relació dels joves amb el món educatiu. Dades relatives a ensenyament no universitari

A continuació mostrarem dades del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya relatives a ensenyament no universitari. Ens centrem en l'ensenyament no universitari atès que volem focalitzar en quan el procés socioeducatiu es troba en aquells moments de traspàs entre la infància i l'edat adulta, en la franja de l'adolescència i primera joventut, per això és especialment interessant parar atenció a les dades corresponents a l'ESO, a l'èxit o fracàs que s'assoleix en aquest període i l'accés a estudis post obligatoris. Les dades de les que es parlaran estan de nou entre el període 2005 i 2015⁹⁰.

A continuació mostrem unes taules en les que recollim dades relatives a la presència d'alumnat estranger⁹¹ en el curs 2014-2015 i el curs 2004-2005 i seguidament, les mateixes dades referides a l'alumnat total (estrangers i nacionals) en els mateixos períodes de temps.

⁹⁰ En algún moment, les dades son posteriors al 2005 ja que certes dades referides a estrangers están disponibles anys més tard al Departament d'Ensenyament.

⁹¹ Les dades fan referència a alumnes estrangers, i es considera estranger aquell que no disposa de nacionalitat espanyola, els alumnes amb doble nacionalitat no són comptabilitzats com a estrangers.

	NOMBRE TOTAL	ENSENYAMENT PÚBLIC	ENSENYAMENT PRIVAT ⁹²
TOTAL ESTRANGERS ⁹³	162.060 (12,5%) ⁹⁴	135.797 (83,8%)	26.263 (16,2%)
ESO	38.724 (23,9%)	31.200 (80,6%)	7.524 (19,4%)
BATXILLERAT	7.939 (4,9%)	6.766 (85,2%)	1.173 (14,8%)
CFGM	9.357 (5,8%)	8.036 (85,9%)	1.321 (14,1%)
CFGS	4.686 (2,9%)	3.490 (74,548%)	1.196 (25,5%)
PFI	2.544 (1,6%)	1.799 (70,7%)	745 (29,3%)

Taula 2. Distribució de l'alumnat estranger a Catalunya als diferents ensenyaments. Sector públic i privat. Dades corresponents al curs 2014-2015. Font: Departament d'Ensenyament.

Pel que fa a la zona geogràfica, durant el curs 2014-2015 el 24,5% (39.633) dels alumnes estrangers provenien d'Amèrica Central o d'Amèrica del Sud. Al curs 2006-2007, els alumnes estrangers que provenien d'Amèrica Central i del Sud eren 60.491 i suposaven el 43,8% del total d'estrangers d'aquell moment⁹⁵.

⁹² Quan parlem d'ensenyament privat, està inclòs l'ensenyament privat concertat i l'ensenyament totalment privat. Pel que fa als centres que imparteixen ensenyaments d'altres països no estan comptabilitzats, ja que tot i ser privats, es regeixen pels sistemes educatius dels seus respectiu països.

⁹³ Les dades fan referència a alumnes estrangers, i es considera estranger aquell que no disposa de nacionalitat espanyola, els alumnes amb doble nacionalitat no són comptabilitzats com a estrangers. Aquesta xifra es refereix a alumnes que cursen educació infantil, educació primària, educació especial, ESO, Batxillerat, CFPM, CFPS i PFI.

⁹⁴ Tant per cent sobre el total d'alumnes del curs.

⁹⁵ Les dades estan disponibles a partir del curs 2006-2007. En aquell moment, el nombre total d'estrangers a l'ensenyament de règim general era de 138.256.

	NOMBRE TOTAL	ENSENYAMENT PÚBLIC	ENSENYAMENT PRIVAT
TOTAL ESTRANGERS	91.941 (8,7%) ⁹⁶	76.616 (83,3%)	15.325 (16,7%)
ESO	23.532 (25,6%)	18.937 (80,5%)	4.595 (19,5%)
BATXILLERAT	3.665 (4%)	3.169 (86,5%)	496 (13,5%)
CFGM	1.997 (2,2%)	1.610 (80,6%)	387 (33,1%)
CFGS	1.625 (1,8%)	1.087 (66,9%)	538 (33,1%)
PFI	-	-	-

Taula 3. Distribució de l'alumnat estranger a Catalunya als diferents ensenyaments. Sector públic i privat. Dades corresponents al curs 2004-2005. Font: Departament d'Ensenyament.

A continuació, les taules mostren les mateixes dades però sobre l'alumnat total (estranger i no estranger), els mateixos cursos que anteriorment (2014-2015 i 2004-2005).

	NOMBRE TOTAL	ENSENYAMENT PÚBLIC	ENSENYAMENT PRIVAT
TOTAL ALUMNES	1.297.112	859.774 (66,3%)	437.338 (33,7%)
ESO	291.734 (22,5%)	182.411 (62,5%)	109.323 (37,5%)
BATXILLERAT	87.828 (6,8%)	58.479 (66,6%)	29.349 (33,4%)
CFGM	57.854 (4,5%)	44.080 (76,2%)	13.774 (23,8%)
CFGS	54.883 (4,2%)	37.567 (68,4%)	17.316 (31,6%)
PFI	6.929 (0,5%)	4.848 (70%)	2.081 (30%)

Taula 4. Distribució de l'alumnat a Catalunya als diferents ensenyaments. Sector públic i privat. Dades corresponents al curs 2014-2015. Font: Departament d'Ensenyament.

⁹⁶ Tant per cent sobre el total d'alumnes del curs.

	NOMBRE TOTAL	ENSENYAMENT PÚBLIC	ENSENYAMENT PRIVAT
TOTAL ALUMNES	1.054.652	635.604 (60,3%)	419.048 (39,7%)
ESO	258.746 (24,5%)	NC	NC
BATXILLERAT	87.964 (8,3%)	56.297 (64%)	31.667 (36%)
CFGM (CURS 2006-2007) ⁹⁷	36.209 (3,4%)	25.304 (69,9%)	10.905 (30,1%)
CFGS (CURS 2006- 2007) ⁹⁸	34.783 (3,3%)	24.007 (69%)	10.776 (31%)
PFI (CURS 2009- 2010) ⁹⁹	6.281 (0,6%)	4.049 (64,5%)	2.232 (35,5%)

Taula 5. Distribució de l'alumnat a Catalunya als diferents ensenyaments. Sector públic i privat. Dades corresponents al curs 2004-2005. Font: Departament d'Ensenyament.

Destaca la diferència en la distribució dels alumnes estrangers en l'ensenyament públic i privat, essent la seva presència menor en l'ensenyament privat si la comparem amb l'alumnat total. Alhora, s'ha de senyalar la reducció d'alumnes estrangers en el pas als ensenyaments post obligatoris. Si observem el nombre d'alumnes a l'ESO, es veu com el nombre de matriculats a batxillerat i Cicles Formatius es veu fortament reduït i la diferència entre alumnat total i estranger, de nou és evident.

⁹⁷ A partir de quan estan disponibles.

⁹⁸ A partir de quan estan disponibles.

⁹⁹ A partir de quan estan disponibles. Dades dels extingits Programes de Garantia Social (PGS): 5.201. Total d'alumnes matriculats a tota Catalunya.

	PAS DE L'ESO A BATXILLERAT		PAS DE L'ESO A CFGM	
	2004-2005	2014-2015	2004-2005	2014-2015
ALUMNES ESTRANGERS	15,6%	20,5%	8,5%	24,2%
TOTAL D'ALUMNES	34%	30%	14%	19,8%

Taula 6. Tant per cent d'alumnes que passen a Batxillerat o CFGM (sobre matriculats a l'ESO). Comparativa entre cursos 2004-2005 i alumnat estranger i alumnat total¹⁰⁰.

Tot seguit, mostrem la presència en proporció de l'alumnat estranger als diferents ensenyaments i segons la titularitat del centre educatiu.

	SECTOR PUBLIC	SECTOR PRIVAT	GLOBAL
ESO	17,1%	6,9%	13,3%
Batxillerat	11,6%	4%	9%
CFGM	18,2%	9,4%	16,01%
CFGS	9,3%	6,4%	8,3%
PFI	37,1%	35,8%	36,7%

Taula 7. Proporció d'alumnes estrangers als diferents ensenyaments al sector públic i privat. Dades del curs 2014-2015. Font: Departament d'ensenyament.

¹⁰⁰ Pel que fa a la titularitat de l'ensenyament (públic o privat) el càlcul està fet sobre el total d'alumnes.

	SECTOR PUBLIC	SECTOR PRIVAT	GLOBAL
ESO	19%	5,7%	13,6%
Batxillerat	8%	2,4%	6%
CFGM	11,3%	6,3%	9,8%
CFGS	6,8%	6,6%	6,8%
PFI (2009-2010)	35,4%	26,8%	32,4%

Taula 8. Proporció d'alumnes estrangers als diferents ensenyaments al sector públic i privat. Dades del curs 2006-2007. Font: Departament d'ensenyament.

A continuació mostrem a la següent taula una comparativa sobre la taxa de graduació sobre avaluació en alumnat nacional i estranger llatinoamericà. Cal assenyalar, que els percentatges fan referència a graduats sobre avaluats, no sobre matriculats. Per tant, podem perdre de nou dades significatives relatives a aquells joves que abandonen els seus estudis i que, tot i haver-se matriculat a l'inici de curs, no arriben a ser avaluats al final d'aquest.

CURS	SECTOR PÚBLIC		SECTOR PRIVAT		TOTAL
	NOIS	NOIES	NOIS	NOIES	
2005-2006	67,2%	74,9%	84,1%	89,3%	78%
2014-2015	80,7%	88%	91,8%	95%	87,7%

Taula 9. Taxa de graduació a 4rt d'ESO del total de l'alumnat. Comparativa entre alumnat total i per sector públic i privat.

CURS	ALUMNES DE CENTRE I SUD AMERICA	ALUMNES AMB NACIONALITAT ESPANYOLA	TOTAL DE L'ALUMNAT
2007-2008 ¹⁰¹	56,3%	84,3%	79,8%
2014-2015	71,3%	90,2%	87,7%

Taula 10. Taxa de graduació a 4rt d'ESO. Comparativa entre alumnat estranger de centre i sud Amèrica, de nacionalitat espanyola i el total de l'alumnat.

Les xifres són molt significatives, i si bé ha millorat la taxa de graduació en l'alumnat de centre i sud Amèrica del curs 2007-2008 al curs 2014-2015, la xifra segueix estant molt per sota del total de l'alumnat i més per sota encara de l'alumnat de nacionalitat espanyola.

Alhora, si n'observem la Taula 9, podem veure com hi ha una diferència important entre la taxa de graduació en funció de la titularitat dels centres educatius (estant per sobre la taxa dels centres privats), si ens atenem a la menor presència de l'alumnat estranger als centres de titularitat privada, aquest suposaria un altre handicap a afegir per a l'assoliment de l'èxit escolar d'aquest col·lectiu.

Ja hem mencionat que l'èxit educatiu representa una garantia pels joves i que la seva relació amb el món acadèmic condiciona el seu futur, així que, a continuació parlarem sobre fracàs escolar i abandó prematur dels estudis.

¹⁰¹ Segons el Departament d'Ensenyament, les dades de l'Evolució de la Taxa de Graduació a 4rt d'ESO (sobre alumnes avaluats) i segons la nacionalitat de l'alumne està disponible des del curs 2007-2008.

3.4.2.1. Fracàs escolar i abandó prematur dels estudis

Hi ha un seguit d'indicadors que podem considerar que condicionen l'èxit o el fracàs en les trajectòries educatives¹⁰².

D'entre aquests indicadors d'èxit o de fracàs hem de destacar la importància del nivell educatiu dels pares i l'origen i la posició social d'aquests, especialment si es pren com a referència l'ocupació desenvolupada als seus respectius països d'origen¹⁰³ (ja hem mencionat que en la mesura que els pares ocupen llocs de treball relacionats amb ocupacions qualificades no manuals, les possibilitats d'èxit educatiu dels fills augmenten).

Un altre indicador que juga a favor de l'èxit acadèmic és el temps de residència a Espanya, considerant l'antiguitat un element positiu, a priori, per a la inserció dels grups familiars. El coneixement del mitjà, la possibilitat d'haver establert xarxes, la regularització del permisos de residència i de treball, l'experiència laboral adquirida al país d'acollida, l'accés a certs recursos relacionats amb l'habitatge, la formació... són elements que tendeixen a millorar quan augmenta el temps d'estança al país. És una conseqüència lògica: quan més temps fa que es viu en un determinat lloc, més i millor és el coneixement de l'entorn, més i millor acostuma a ser l'adaptació al medi social i les opcions de recerca de recursos per a cobrir certes necessitats en el cas de que aquestes es donin. En el tema que ens ocupa, parlàriem de recursos destinats a millorar els

¹⁰² Per exemple, a l'estudi del col·lectiu IOE que ja hem mencionat, per a parlar d'aquest tema prenen com a font les dades de la Encuesta Nacional de Inmigrantes realitzada per l'Instituto Nacional de Estadística (INE) al 2007 (Disponible en: <http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t20/p319&file=inebase>), i en base a aquesta, es recullen indicadors que es consideren determinants de l'èxit o el fracàs escolar. Tal com ja hem dit, som conscients de que és necessària una actualització de les dades, ja que la ENI és del 2007, però els indicadors als que fa referència el col·lectiu IOE segueixen estant d'actualitat avui en dia atès que no comptem amb cap actualització d'aquest estudi i perquè els indicadors que assenyalen segueixen essent considerats com a condicionadors de l'èxit o el fracàs escolar dels adolescents i joves.

¹⁰³ Ja hem mencionat anteriorment que no es estrany veure persones que als seus països d'origen desenvolupaven feines de cert estatus i relacionades amb formació superior (que n'havien obtingut als seus països) i un cop aquí, es veuen obligats per diferents motius a acceptar feines manuals i no qualificades. En aquest cas, acostumen a ser pares que donen molta importància a l'èxit acadèmic dels seus fills perquè són plenament conscients del condicionant que suposa poder accedir a certes ocupacions o no.

resultats escolars dels fills: extraescolars, reforç adaptat, coneixement del nou sistema educatiu i de l'oferta escolar, coneixement i habituació a un determinat dintre educatiu etc... I en aquesta mateixa línia d'arrelament consolidat, el tipus de llar familiar al que es pot accedir també esdevé un condicionant. La llar, a més de determinar cert tipus d'elements que afavoreixen l'estudi (espai propi per estudiar, accés a internet, condicions d'habitabilitat...); esdevé un factor clau pel que fa a l'arrelament a un territori, i, com a conseqüència d'aquest, el poder afavorir l'estabilitat que dona la pertinença i el sentir-se part d'una comunitat educativa estable. Aquelles famílies sotmeses a canvis freqüents de llar veuen com els seus fills també han de sotmetre's a repetits processos d'adaptació a diferents entorns educatius, amb tot el que implica (normatives i organització de centre, referents educatius, relacions entre iguals, recursos educatius de l'entorn més immediat...)

I per últim, i també relacionat amb l'arrelament a un territori, s'ha de mencionar les expectatives de futur de la unitat familiar pel que fa al retorn o no al país d'origen. Si l'objectiu de la unitat familiar passa per la posteritat, i el retorn no es valora com una opció, les energies s'inverteixen en l'adaptació i en el desenvolupament a tots nivells en el lloc en el que ara es troben. Pel contrari, si la situació al país d'acollida és precària, i existeix la possibilitat de retorn, es diversifiquen les energies i no es dona la continuïtat i estabilitat que requereix, en certa mesura, el poder assolir èxit educatiu.

En aquest sentit, considerem que aquestes expectatives es veuen força condicionades, un cop més, per l'entorn i les oportunitats que aquest pot oferir. Així, hi ha elements que conviden al retorn: pèrdua de la feina, de l'habitatge, deutes, manca de xarxa relacional i social. Per altra part, hi ha altres elements que conviden a la permanència: accés a prestacions socials, econòmiques i sanitàries, arrelament en un territori, xarxa social... Cal, però, assenyalar que no només l'entorn i les oportunitats del país d'acollida condicionen la permanència. La valoració del retorn al país d'origen està fortament condicionada per un exercici d'anàlisi de pros i contres en funció del que

impliqui aquest retorn, i les oportunitats i/o opcions d'establiment que es puguin tenir un cop allà.

Convé també fer un repàs als mecanismes que empra el sistema educatiu per a combatre el fracàs escolar, l'abandó prematur del sistema educatiu i la manca d'èxit en les trajectòries educatives.

En general, sembla haver un cert consens i una certa preocupació generalitzada pel tema del fracàs escolar i pel baix rendiment educatiu. Mai com fins ara havien tingut tant ressò social elements com poden ser els resultats de l'informe PISA, el lloc que ocupa el nostre país en els informes de l'OCDE relatius a l'educació, les xifres d'abandó escolar o el percentatge d'alumnes que no finalitzen l'ESO, així com també les dades relatives a la categoria coneguda com a joves *ni-ni*, allà on s'agrupen aquells que semblen no haver trobat el seu lloc als espais tradicionals d'inserció i progrés: el món formatiu i el món laboral.

Per tant, des de les diferents administracions, i també des de certs agents socials, hi ha una voluntat de realitzar polítiques destinades a combatre el fracàs escolar i millorar els resultats dels darrers anys, i més quan en un moment de crisi com l'actual, el fracàs escolar està directament relacionat amb l'atur i amb la fragilitat i la precarietat de l'ocupabilitat, constatant-se que la part més vulnerable, la més perjudicada per l'atur en un context com aquest, ha estat la formada per persones amb cap o baixa qualificació.

En aquest punt, pensem que és interessant assenyalar de nou que cal diferenciar entre els aspectes que deriven de la condició de migrant dels joves estudiants estrangers i els aspectes que deriven de les desigualtats socials. Amb certa freqüència, s'acostuma a responsabilitzar al fet migratori dels joves com a aspecte que determina la seva relació amb el sistema educatiu, invisibilitzant així, o donant importància relativa a aquells aspectes que en aquest treball hem valorat com a condicionants, que no són altres que els relatius a indicadors socials i que hem recollit anteriorment (pobresa, exclusió, vulnerabilitat social, pares/tutors amb formació o no, pares/tutors amb cert

estatus laboral i social o no...). Està molt instaurat el discurs que relaciona als migrants amb la “baixada de nivell” de les aules (referint-se al nivell dels continguts que condicionarà l’assoliment de certs coneixements per part del total de l’alumnat). Aquest discurs posiciona a aquells centres amb major presència d’alumnat migrant com a poc desitjats per les famílies autòctones o inclús per aquelles famílies d’origen migrant que busquen una mena “d’efecte contagi” del potencial que se’n pressuposa que tenen els autòctons pel sol fet de ser-ho¹⁰⁴. Es passa per alt aquí que finalment, els majors condicionants acostumen a ser, com ja hem dit, aquells que tenen a veure amb la vulnerabilitat social.

Des de la nostra perspectiva és important, doncs, no substituir indicadors socials per indicadors ètnics i/o d’origen, per tal que les polítiques i actuacions de les que puguem parlar siguin el més eficients possible. En aquest sentit, convindria, així, en l’accés al centres educatius, el “diversificar” l’alumnat parant atenció no tant a l’origen d’aquest com a les condicions socials en les que viuen els nois/es i les seves famílies. En l’apartat corresponent a les conclusions en les que parlarem d’elements a tenir en compte per a la intervenció socioeducativa s’abordarà més àmpliament aquest aspecte.

Dins d’aquestes diferents polítiques de les administracions públiques per combatre el fracàs escolar i millorar els resultats acadèmics, la Generalitat de Catalunya publica un pla per a la reducció del fracàs escolar a Catalunya on s’aposta per l’èxit escolar. En aquest document es conceptualitza de la següent manera el fracàs escolar i l’abandó prematur dels estudis.

Pel que fa al primer, fent referència a organismes internacionals, el defineix com *”el percentatge de la població de joves d’un mateix col·lectiu que no ha completat l’educació obligatòria, i que, en funció del sistema educatiu, cada*

¹⁰⁴ Al llarg de l’experiència professional de la doctoranda, és freqüent trobar famílies que verbalitzen obertament el voler que els seus fills puguin relacionar-se amb “no llatins”, amb nois/es autòctons/es. I que, quan veuen que els seus filles estableixen contactes o s’adhereixen a grups llatins, exposen el fracàs que suposa això per a ells, ja que una de les causes per les que van decidir iniciar el procés migratori, va ser aquesta: el preservar-los de les dinàmiques de les “bandes”.

país n'estableix el mecanisme de mesura corresponent" (Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament., 2012, pág. 5)

I pel que fa al segon, l'abandó prematur dels estudis, el defineix com "el percentatge de la població d'entre 18 i 24 anys amb una titulació com a màxim d'educació secundària bàsica que declaren que no han rebut formació post obligatòria en les darreres quatre setmanes anteriors a l'enquesta" (Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament., 2012, pág. 6)

En aquest mateix document també es parla de les conseqüències del fracàs escolar sobre les persones i les societats. Pel que fa a les primeres, es veuen limitades les oportunitats laborals a tots els nivells, així com la participació social i cultural. Es posa com a exemple d'aquestes afirmacions la següent dada: a Catalunya la diferència entre el percentatge de la població aturada amb estudis post obligatoris i la població sense aquests estudis està al voltant dels 73 punts. I anant encara més enllà, afirmen:

"si analitzem les dades referides a la població entre 16 i 29 anys, s'observa que la major part de les persones aturades d'aquest tram d'edat tenen un nivell de formació bàsic o inferior (un 85%). Per tant, l'abandó prematur dels estudis i el fracàs escolar s'associen a un major risc d'atur, a precarietat laboral, a situacions de pobresa i d'exclusió social, a una major dependència d'ajudes socials i al fracàs dels fills en el seus estudis" (Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament., 2012, pág. 7).

Pel que fa a la societat, les conseqüències del fracàs escolar es mostren especialment a llarg termini i es condiciona el desenvolupament econòmic i social d'un país, al veure's el seu potencial humà minvat pel que fa a la seva qualificació.

Entre les dades que l'esmentat informe ofereix, i que es posen com a exemple d'aquells aspectes que cal modificar, destaca que en relació a l'abandó escolar prematur a Catalunya, l'any 2012 el 24% de la població de 18 a 24 anys d'edat

no té cap títol d'educació secundària post obligatòria, percentatge força llunyà del 12,9% de la mitjana de la UE-27. Cal tenir en compte que l'any 2008 aquesta xifra havia arribat a situar-se en el 33,2% (mentre que la mitjana de la UE-27 era del 14,9%). Es marca l'objectiu que l'any 2020 aquesta taxa se situï en el 14%. L'any 2017 aquesta taxa es trobava en el 17'1%, essent més baixa entre les noies (14,4%) que entre els nois (19'6%)¹⁰⁵.

La següent taula mostra dades relatives a l'abandó prematur dels estudis:

	CATALUNYA		ESPANYA		UNIO EUROPEA		ESTRANGERS NO UE (al total d'Espanya) ¹⁰⁶	
	NOIS	NOIES	NOIS	NOIES	NOIS	NOIES	NOIS	NOIES
2005	41,2%	24,7%	37%	24,7%	17,7%	13,7%	NC	NC
TOTAL 2005	33,2%		31%		15,7%		49,9%	
2015	21,8%	15,8%	24%	15,8%	12,4%	9,5%	NC	NC
TOTAL 2015	18,9%		20%		11%		37,6%	

Taula 11. Taxa d'abandó prematur dels estudis. Comparativa entre la taxa a Catalunya, a Espanya i la Unió Europea sobre la població total. També s'inclou la taxa de la població estrangera de fora de la U.E a Espanya. Pels cursos 2014-2015 i 2004-2005. Font: Departament d'Ensenyament.

El Departament d'Ensenyament ens dona dades per poder fer una comparativa entre la taxa d'abandó prematur a Catalunya, a la resta d'Espanya i a la Unió

¹⁰⁵ El mateix informe exposa que al curs 2011-2012 dels 9.948 matriculats al curs GESO, resulten titulats en ESO 2.811. El que representa un 28,25%. Pel que fa a la taxa de superació de proves lliures per a l'obtenció del títol de graduat en ESO, al novembre de 2012, només un 17,80% de les persones que es presentaven a les proves, n'obtenien el graduat en ESO (el pla fa menció que hi ha un canvi en el nivell d'exigència de les proves, però les xifres mostren les dificultats per poder accedir al graduat en ESO un cop s'han abandonat els circuits normalitzats)

¹⁰⁶ La dada fa referència als estrangers de fora de la UE però del total d'Espanya, no als estrangers de fora de la UE que viuen a Catalunya. La dada s'ha estret de l'INE i no oferia la possibilitat de veure per Comunitats Autònomes. Alhora, el Departament d'Ensenyament no ofereix aquesta dada segons la nacionalitat.

Europea (en els tres casos la taxa es correspon al total de la població que ha fet abandó prematur dels estudis).

L'objectiu de la UE es situa en el 10% i el de l'Estat Espanyol en el 15%.

Si bé la taxa s'ha reduït considerablement, aquesta segueix estant per sobre de forma significativa de la mitjana europea. Alhora, destaca la diferència entre sexes, ja que en tot moment és més alta la taxa entre els nois que entre les noies. I crida de forma alarmant l'atenció, la taxa en relació als estrangers de fora de al UE. La dada de la que disposem és a Espanya, no a Catalunya. Així, si es compara la taxa amb la del total d'Espanya, la diferència és escandalosa: al 2005 al voltant dels 19 punts i al 2015 la diferència és de més de 17 punts.

Un altre indicador rellevant és la taxa d'idoneïtat, que és aquella que mostra la relació entre els alumnes que estan matriculats en el curs adequat per la seva edat i el total de població d'aquella edat. La taxa es calcula sobre la població escolaritzada i no s'inclou l'educació especial.

	EDUCACIO PRIMARIA (A 6È CURS)			ESO (A 4RT CURS)		
	SECTOR PUBLIC	SECTOR PRIVAT	TOTAL	SECTOR PUBLIC	SECTOR PRIVAT	TOTAL
2006-2007	90,1%	94,1%	91,6%	61,6%	77,9%	68,4%
2014-2015	92,1%	95,1%	93,1%	71,8%	84,1%	76,4%

Taula 12. Comparativa de la taxa d'idoneïtat entre primària i ESO i entre sector públic i sector privat. Cursos 2006-2007 i 2014-2015. Font: Departament d'Ensenyament.

La taxa d'idoneïtat es manté per sobre del 90% a 6è de primària, però si comparem amb 4rt d'ESO, aquesta baixa de forma significativa. És detecta una millora en la comparativa per cursos escolars, però en ambdós casos la

diferència entre sector públic i privat és molt rellevant, especialment a l'ESO, essent la taxa d'adoneïtat més alta al sector privat que al públic.

Alhora, aquesta diferència entre primària i secundària ens pot fer pensar que en algun moment de l'ensenyament de primària no s'aborden els problemes d'aprenentatge com cal i que, quan s'arriba a la secundària, aquests problemes es fan més visibles i més difícils de superar per a l'alumnat i més difícils de redreçar pels professionals que hi han d'intervenir. La tasca preventiva de primària hauria de ser més eficaç i donar més importància a la detecció i abordatge precoç. També cal assenyalar que l'actual falta de recursos per a un nombre important de famílies fa que certs alumnes no puguin gaudir de materials complementaris, activitats extraescolars i reforç educatiu extra, factors que minven les seves oportunitats per a l'èxit educatiu.

Les alternatives a l'ESO tampoc donen els resultats esperats. Les places per les Unitats Compartides d'Escolarització (conegudes com a UEC) són limitades i moltes vegades l'accés a aquestes arriba després d'una espera que té com a conseqüència que la desvinculació i la desmotivació del jove augmenti, ja que quan el recurs està disponible, redreçar la situació es fa difícil.

Encara resulta més difícil en aquells casos de joves amb situacions personals i sociofamiliars multi problemàtiques i que presenten necessitats i mancances més enllà de les acadèmiques.

Per altra banda, aquells que han obtingut el graduat a l'ESO amb currículums adaptats, es troben amb moltes dificultats per a poder seguir estudiant, ja que el canvi d'exigència en el nou nivell educatiu (normalment CFGM) i la manca de suports per a poder fer front a aquest canvi, fa que en la majoria de casos es produeixi l'abandó escolar¹⁰⁷.

Tot i que al document del Pla per l'èxit escolar que hem mencionat podem trobar un discurs força optimista pel que fa a les oportunitats de reprendre els estudis i a l'existència de segones oportunitats que esdevenen profitoses, és

¹⁰⁷ Si de vegades és difícil per a determinat perfil de jove el poder accedir a reforç acadèmic extraescolar a l'ESO, encara ho és més accedir a alguna mena de suport per a estudis postobligatoris.

convenient assenyalar que un cop s'ha donat l'abandó prematur dels estudis no és fàcil que els intents de tornar a reprendre la trajectòria acadèmica culminin amb èxit. En el treball quotidià de la doctoranda, es detecta el que podríem anomenar un cert "procés de deshabituació" en els adolescents i joves que han tingut trajectòries de fracàs. És un error pensar que després d'interrompre els estudis el jove els pot reprendre en el mateix punt que els va deixar, en el sentit de que durant aquest temps s'han perdut una sèrie d'hàbits vinculats al món educatiu que resulten difícil de tornar a adquirir. Aquest procés acostuma a agreujar-se quan major és el temps en el que el jove ha estat sense cap vinculació al món educatiu i quan més prematur ha estat el fracàs escolar i/o l'abandó.

Respecte a d'altres accions destinades a reconduir el fracàs escolar i/o a evitar l'abandonament dels estudis, hem de fer referència als Programes de Qualificació Professional Inicial (PQPI), els Programes de Formació Inicial (PFI) i els Programes de Garantia Juvenil (PGJ), entre altres. Diferents nomenclatures que s'han fet servir per descriure aquelles accions compensatòries de caràcter formativo-laborals per a joves de més de 16 que no han pogut assolir l'ESO¹⁰⁸.

Pel que fa als recursos d'atenció a la diversitat, s'han de mencionar els següents recursos: les aules d'acollida, el programa PROA i el programa ÈXIT.

Les aules d'acollida estan especialment dissenyades per als alumnes nous, amb l'objectiu principal de facilitar i reforçar l'aprenentatge intensiu de la que és la llengua vehicular de l'ensenyament a Catalunya, la llengua catalana. Alhora, cada alumne té assignat un grup ordinari, i el temps màxim d'estada a l'Aula d'Acollida és de dos anys.

¹⁰⁸ En aquestes accions, el curs 2011-2012, el percentatge d'alumnes a Catalunya que superen el curs sobre el total de matriculats és del 67%; sobre el total d'avaluats, del 81%. Les dades del Consorci d'Educació de Barcelona¹⁰⁸ ens parlen que un total 1723 alumnes van cursar PQPI; d'aquests, 39,17% eren estrangers, i d'aquests, un 57,03% són alumnes estrangers que provenen d'Amèrica Central i del Sud. El percentatge d'alumnes que continuen estudis un cop superat el curs PQPI, és del 66% pel mateix curs acadèmic (xifra corresponent a Catalunya).

El programa PROA està dissenyat per a lluitar contra l'absentisme escolar i està destinat a aquells col·lectius que es consideren més sensibles a iniciar processos d'absentisme i abandó dels estudis per diferents motius.

I per últim, el Programa ÈXIT, que permet una hora més d'estada als centres educatius bé fent aula d'estudi o bé fent activitats esportives, en un intent d'allargar l'estada als centres, tot donant així alternatives als alumnes que, un cop finalitzada la jornada acadèmica ordinària, queden en una situació de manca de xarxa i d'opcions en la resta d'hores lliures que tenen fora de la jornada escolar obligatòria.

A l'informe de Queirolo (2013) que hem esmentat anteriorment, s'exposa que en l'anàlisi de les estadístiques educatives de l'Estat Espanyol, crida l'atenció com, en el cas de l'alumnat migrant, baixen les matriculacions en el pas de l'ensenyament obligatori al post obligatori, mentre que existeix una notable incidència del fracàs i abandó escolar, així com la derivació cap a la formació professional i cap a trajectòries compensatòries de caire formatiu-laboral.

Queirolo recull també una sèrie de conceptes d'altres autors per a definir aquest procés, més o menys subtil, de "desviació" o directament d'"expulsió" del sistema escolar, fent referència als conceptes d'*integració subalterna*, *inclusió diferencial* i *externalització educativa* dels estudiants d'origen migrant (tot citant Ambrossini, Mezzadra i Franzé Mudano respectivament) i que pretén justificar les seves trajectòries acadèmiques en elements externs. Per tant, és necessari la seva separació de l'aula ordinària cap a dispositius educatius alternatius dissenyats inicialment per a millorar la seva adaptació al món educatiu autòcton i que tècnics especialitzats se'n ocupin de les intervencions socioeducatives pertinents.

Resulta, quant menys, una paradoxa, pretendre la integració mitjançant la segregació d'aquells joves que suposadament s'han d'integrar. Mitjançant aquesta separació s'inicia una diferenciació que difícilment no acabarà en desigualtat: dues maneres de relacionar-se ja des del principi amb el sistema educatiu. Així, la igualtat d'oportunitats quedarà fàcilment compromesa amb

l'existència d'una escola "alternativa" per aquells que es valora que no tenen "el nivell" per a poder continuar els seus estudis dintre dels dispositius que conformen la trajectòria educativa ordinària.

També hi ha altres informes relatius a la situació del fracàs escolar a Catalunya, així, la FEDAIA (2012) identifica les següents causes com a determinants del fracàs escolar: problemes d'adaptació psicosocial i d'aprenentatge; absentisme escolar previ; mobilitat i desarrelament del territori; incorporació tardana a l'escola (en el cas dels migrants); manca de flexibilitat del sistema escolar i falta de confiança en el futur.

Des de FEDAIA repassen altres aspectes que influeixen en el fracàs escolar com la separació excessiva que hi ha entre el món formatiu i el món laboral o les conseqüències de la crisi econòmica actual per a una part important de les famílies catalanes, les quals es troben en situació de risc pel que fa a la pobresa, l'exclusió i la vulnerabilitat social. Des d'aquesta mateixa entitat també s'estableix una relació directa entre la pobresa i una vinculació deficitària amb el sistema educatiu.

Es dona així una suma d'indicadors que condueixen a augmentar i perpetuar una precarització en determinats segments de la població que incrementa l'escletxa de la desigualtat a la nostra societat. Es posa així l'èmfasi en la pobresa i la desigualtat més que no pas en l'origen migrant o no dels alumnes. Es dona la paradoxa que aquells col·lectius més vulnerables haurien de ser els majors beneficiaris de les bondats d'un dels mecanismes tradicionals de progrés social, (en aquest cas l'educació), però són precisament aquests col·lectius els que menys poden gaudir dels avantatges que suposaria per al seu desenvolupament vital una bona relació amb el sistema educatiu i la continuïtat en aquest més enllà de l'ensenyament estrictament obligatori.

A l'estudi de (Portes, Aparicio, & Haller, 2009) es pot veure una escletxa des de la perspectiva dels propis joves entre el que anomena aspiracions educacionals (al que voldrien arribar en la seva trajectòria educativa) i expectatives educacionals (on pensen que realment arribaran). De tota la mostra analitzada

a l'estudi, una part força nombrosa aspira a arribar a cursar estudis superiors: un 56,8% del total de la mostra, dada que contrasta amb les expectatives reals, ja que només un 38,3% confia en poder materialitzar aquesta aspiració en el futur. L'esclatxa augmenta en el cas dels estudis de postgrau.

Una altra esclatxa entre aspiracions i expectatives es dona si es comparen els alumnes estrangers que assisteixen a l'escola pública i a l'escola concertada. Mentre que un 54,6% dels que assisteixen a la pública aspira a estudis superiors, a la concertada ho fa un 65,2%.

Els autors relacionen aquesta darrera esclatxa amb el nivell d'estudis previs dels pares, no tant amb el tipus de centre. És a dir, els alumnes amb majors aspiracions educatives tenen pares que han assolit nivells educatius superiors, i aquests tenen més presència en l'escola concertada que no en l'escola pública, ja que cerquen un major "estatus" formatiu i dipositen de manera més normalitzada en els seus fills l'expectativa que ells puguin assolir també estudis superiors al conèixer i reconèixer les majors probabilitats de desenvolupament personal i social que implica tenir estudis superiors.

En qualsevol cas, penso que és molt important que, independentment que les expectatives es puguin arribar a assolir o no, l'element clau és tenir-les. En el sentit que una expectativa, si es té, pot ser finalment materialitzada o no, però mai serà materialitzada si l'aspiració prèvia és inexistent. En aquest sentit, l'entorn juga un paper fonamental: el fet de percebre que de tu s'esperen certes fites o que no s'espera res també determina que aquestes fites puguin ésser desitjades i, finalment, assolides.

3.5. La població estrangera a la ciutat de Barcelona

A continuació, veurem un seguit de dades relatives a població estrangera però ja concretament a la ciutat de Barcelona per als anys 2005 i 2015. La principal

font d'informació seran les diferents versions de l'informe *La població estrangera a Barcelona* (publicat anualment per l'Ajuntament de Barcelona).

L'informe explicita dos aspectes a tenir en compte sobre el tractament de les dades. En primer lloc, els països d'origen de les persones estrangeres es presenten classificats per regions geogràfiques dins de cada continent –a més de la Unió Europea– definides per la Unitat d'Estadístiques de l'ONU.

Així, segons aquesta Unitat d'Estadístiques municipal, ens trobem que la zona geogràfica d'Amèrica central inclou Belize, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Hondures, Mèxic, Nicaragua i Panamà. Mentre que la zona d'Amèrica del Sud inclou Argentina, Bolívia, Brasil, Colòmbia, Equador, Guyana, Paraguai, Perú, Surinam, Uruguai, Veneçuela i Xile. Finalment, la zona de Carib la formen Antigua i Barbuda, les Bahames, Barbados, Cuba, Dominica, Grenada, Haití, Jamaica, República Dominicana, Saint Kitts i Nevis, Saint Lucia i Trinitat i Tobago.

I, en segon lloc, també es faciliten dades sobre la mapificació i distribució dels estrangers sense domicili fix (aquells que no poden demostrar un domicili de residència) als districtes i barris on es localitzen les seus dels centres de serveis socials de l'Ajuntament¹⁰⁹.

La següent taula ens mostra les xifres de població estrangera a la ciutat:

	NOMBRE TOTAL D'ESTRANGERS	AMERICA CENTRAL	AMERICA DEL SUD
2005	230.942 (14,2%)	17.447 (7,5%)	99.482 (43,1%)
2015	262.233 (16,3%)	20.208 (7,7%)	59.046 (22,5%)

Taula 13. Dades absolutes i relatives de població estrangera llatinoamericana a la ciutat de Barcelona a 1 de gener de 2005 i a 1 de gener de 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

¹⁰⁹ Tota persona resident a Barcelona que no pot demostrar un domicili de residència té dret a ser empadronat a les seus dels centres de serveis socials de l'Ajuntament. L'informe fa constar que per tal de no alterar les variacions a nivell territorial s'ha optat per mostrar totes dues distribucions. Si més no, els estrangers que es troben en aquesta situació no suposen unes xifres molt elevades, així que les dades relatives a població estrangera no es veuen especialment afectades per aquest col·lectiu.

		FRANJA D'EDATS		
		0-14 ANYS	15-24 ANYS	25-39 ANYS
2005	AMERICA CENTRAL	11,5%	17,8%	52%
	AMERICA DEL SUD	12,8%	15%	49,2%
2015	AMERICA CENTRAL	10,6%	14,5%	50,3%
	AMERICA DEL SUD	8,3%	11,4%	49,6%

Taula 14. Tant per cent d'estrangers d'Amèrica Central i del Sud per franges d'edat a la ciutat de Barcelona a 1 de gener de 2005 i a 1 de gener de 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

Més enllà de les zones geogràfiques, si concretem en les quatre nacionalitats llatinoamericanes amb major representació, aquestes són: Bolívia, Equador Perú i Colòmbia. Si les enumerem per ordre de representació de major a menor, al 2005, l'ordre seria: Equador, Perú, Colòmbia i Bolívia. Mentre que al 2015, l'ordre seria el següent: Bolívia, Equador, Perú i Colòmbia.

Si observem amb detall aquestes nacionalitats, a 1 de gener de 2015, la informació que n'obtenim és la següent:

	Nombre (sobre el total d'estrangers)	Presència femenina	Mitjana d'edat	Franja 0-14 anys	Franja 15-24 anys	Franja 25-39 anys	Districtes amb major presència
Bolívia	9.946 (3,8%)	5.957 (59,9%)	32	1.415 (14,2%)	966 (9,7%)	4.752 (47,8%)	Nou Barris, Sants- Montjuic i Eixample.
Equador	8.647 (3,3%)	4.299 (49,7%)	32,1	1.067 (12,3%)	1.424 (16,5%)	3.590 (41,5%)	Nou Barris, Sants- Montjuic i Sant Martí.
Perú	8.486 (3,2%)	4.551 (53,6%)	37,6	562 (6,6%)	885 (10,4%)	3.686 (43,4%)	Eixample, Sants- Montjuic i Sant Martí.
Colòmbia	8.011 (3,1%)	4.335 (54,1%)	34,2	433 (5,4%)	1.153 (14,4%)	4.228 (52,8%)	Eixample, Sants- Montjuic i Sant Martí.

Taula 15. Dades de les nacionalitats més nombroses. Dades a 1 de gener de 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

A continuació veiem les dades de 2005 de les mateixes nacionalitats:

	Nombre (sobre el total d'estrangers)	Presència femenina	Mitjana d'edat	Franja 0-14 anys	Franja 15-24 anys	Franja 25-39 anys	Districtes amb major presència
Equador	31.828 (13,8%)	54,6%	28	17,6%	17,8%	44,2%	Nou barris, Sants Montjuic i Sant Martí
Perú	15.037 (6,5%)	55,9%	33	11,1%	13,9%	44,3%	Eixample, Sants- Montjuic i Sant Martí.
Colombià	13.935 (6%)	54%	31	11,4%	13,7%	51,5%	Eixample, Sants- Montjuic i Sant Martí
Bolívia	8.314 (3,6%)	59,9%	29	11,5%	18,7%	52,3%	Nou barris, Sants- Montjuic i Eixample ¹¹⁰

Taula 16. Dades de les nacionalitats més nombroses. Dades a 1 de gener de 2005. Font: Institut Municipal d'Estadística.

Si observem el nivell educatiu dels estrangers pel que fa a la ciutat de Barcelona les dades del padró de l'any 2015 ens donen les següents xifres¹¹¹:

¹¹⁰ En el cas d'aquesta nacionalitat, hi ha un total de 2.090 persones (el grup més nombrós) a la categoria NO CONSTA.

¹¹¹ El mateix document adverteix, en relació a la titulació acadèmica dels ciutadans estrangers que efectivament és una de les variables que defineixen el perfil sociodemogràfic de la població estrangera però que fins a l'any 2015, només s'actualitzava quan algú canviava de domicili o bé es donava d'alta al padró. A partir d'aquest any, és l'INE qui comunica als Ajuntaments els canvis de la població resident. Aquest procés ha suposat que no tothom tingui actualitzat el seu nivell de titulació, i que la població que no hi consta la seva titulació hagi augmentat considerablement.

	SENSE ESTUDIS	ESTUDIS PRIMARIS	GRADUAT ESCOLAR/ ESO	BATXILLERAT /CFGM	UNIVERSITARIS/ CFGS
Total estrangers	2,1%	22%	17,7%	20,9%	37,3%
AMERICA DEL SUD	1,1%	16,8%	24,5%	26,5%	31%
AMERICA CENTRAL	1,2%	21,1%	20,6%	23,4%	33,7%
Bolívia	1,6%	28,2%	29,4%	27,6%	13,2%
Equador	2,3%	27,7%	33,4%	21,7%	15%
Perú	1,1%	14,2%	27,3%	27,7%	29,7%
Colòmbia	0,9%	12,3%	17,9%	25,9%	43%

Taula 17. Dades relatives a nivell educatiu de la població estrangera llatinoamericana i de les nacionalitats amb més presència a la ciutat. 2015 Font: Institut Municipal d'Estadística.

El que fa al nivell d'estudis, hi ha una diferència de categorització de les dades de l'any 2005 a l'any 2015. Mentre que a l'any 2015 les categories dels diferents nivells d'estudis són: Sense estudis, estudis primaris, graduat escolar/ESO, batxillerat/CFGM i universitaris/CFGS; a l'any 2005 les categories són: estudis primaris, estudis secundaris i estudis superiors. Igualment, incloem les dades ja que tot i les diferents categories es pot fer una comparativa aproximada:

	ESTUDIS PRIMARIS	ESTUDIS SECUNDARIS	ESTUDIS SUPERIORS
Total estrangers	46,3%	24,4%	28,3%
AMERICA DEL SUD	44,4%	28,8%	25,2%
AMERICA CENTRAL	35,9%	24,2%	38,4%
Equador	59,6%	27%	11,5%
Perú	42%	29,6%	26,6%
Colòmbia	35,9%	32,7%	29,9%
Bolívia	54%	29,8%	15,3%

Taula 18. Dades relatives a nivell educatiu de la població estrangera llatinoamericana i de les nacionalitats amb més presència a la ciutat. 2005 Font: Institut Municipal d'Estadística.

Les dades que es fan servir relatives a nivell educatiu es corresponen amb les que la persona manifesta quan s'empadrona. Per tant, aquestes dades poden ser relatives a nivells educatius assolits als respectius països d'origen que aquí poden ser no homologats o directament no correspondre's amb la realitat. De fet, contrasta l'alt nivell de formació que ens mostra el padró amb les dades que es poden extreure del Departament d'Ensenyament i d'altres organismes, relatives per exemple, al fracàs escolar i al nombre de graduats en l'ESO.

Ens trobem, doncs, amb una ciutat en la que ja destaquen els indicadors de posteritat i assentament de la població estrangera, oferint un panorama de ciutat post migratòria que es troba en el tercer moment del que ens parlava Cachón (2003), el del desafiament que suposa la multiculturalitat.

Tot seguit apuntarem alguns dels que podrien ésser considerats indicadors de posteritat i assentament de la població estrangera i concretament, de les nacionalitats llatines amb major presència a la ciutat de Barcelona.

Així, comencem veient l'antiguitat que tenen al padró de la ciutat i les sol·licituds de reagrupament.

La següent taula mostra dades relatives a el temps que fa que es va arribar a la ciutat. Primer a l'any 2005, seguidament, al 2015.

	MENYS D'1 ANY	D'1 A 5 ANYS	DE 5 A 15 ANYS	MES DE 15 ANYS
Total d'estrangers	26%	65%	7,5%	1,5%
AMERICA CENTRAL	25,4%	65,95	8,2%	0,5%
AMERICA DEL SUD	24,4%	71,2%	4%	0,3%
Equador	15,5%	83,6%	0,8%	NC
Perú	25,1%	63,2%	11,5%	0,2%
Colombià	19,4%	77,6%	2,7%	0,3%
Bolívia	54,6%	44,5%	0,8%	0,1%

Taula 19. Antiguitat al padró. Dades a 1 de gener de 2005. Font: Institut Municipal d'Estadística.

I seguidament, a l'any 2015:

	MENYS D'1 ANY	D'1 A 5 ANYS	DE 5 A 15 ANYS	MES DE 15 ANYS
Total d'estrangers	19,5%	47,4%	30,7%	2,3%
AMERICA CENTRAL	NC	NC	NC	NC
AMERICA DEL SUD	NC	NC	NC	NC
Bolívia	16,5%	45,9%	37,5%	0,1%
Equador	18,2%	44,6%	36,9%	0,3%
Perú	18,3%	45,4%	34,1%	2,3%
Colòmbia	24,6%	50,8%	24,4%	0,6%

Taula 20. Antiguitat al padró. Dades a 1 de gener de 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

Si comparem ambdues taules (la corresponent a l'any 2005 i a l'any 2015), s'observa una conseqüència lògica: la reducció del tant per cent d'estrangers a les columnes amb menys temps d'antiguitat a la ciutat, i l'increment dels percentatges en les columnes que fan referència a la franja de 5 a 15 anys. Alhora, s'han de destacar diferències entre nacionalitats: els peruans, per exemple, semblen més arrelats (en el sentit d'antiguitat al padró a la ciutat) que d'altres grups (sobretot si els comparem amb colombians).

Un altre indicador a tenir en compte en l'arrelament és el nombre de sol·licituds de reagrupament familiar. La següent taula és una comparativa entre les sol·licituds de l'any 2005 i el 2015:

	Sol·licituds de reagrupament (2005)	Sol·licituds de reagrupament (2015)
TOTAL D'ESTRANGERS	4.459	2.620
Equador	28%	2,3%
Perú	11,3%	3,4%
Colòmbia	9,1%	6,8%
Bolívia	1,8%	2,3%

Taula 21. Nombre de sol·licituds de reagrupament i tant per cent de les nacionalitats llatines més nombroses. Comparativa anys 2005-2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

Pel que fa a les sol·licituds de reagrupament, si observem els dos anys podem veure que s'han reduït molt notablement. Això pot donar-se per diferents motius, però principalment: per una banda, que després del boom migratori, aquelles persones que tinguessin intenció i possibilitat de reagrupar als seus familiars ja hagin formalitzat el tràmit, així, lògicament, poc a poc, es van reduir els reagrupaments. Per altra banda, no podem passar per alt les dificultats que suposa poder acomplir les condicions legals que requereix poder materialitzar el tràmit¹¹² i, aleshores, aquest no es materialitza o bé es fa de manera irregular.

¹¹² En primer lloc, s'ha de veure si el familiar que es vol reagrupar està dins dels que l'administració anomena "familiars reagrupables". Aquests familiars són el cònjuge de la persona reagrupant sempre que no estiguin separats legalment o separats de fet, o la persona amb la qual mantingui una relació d'anàloga afectivitat a la conjugal; els fills i filles de la persona reagrupant i/o del seu cònjuge, menors de 18 anys que no estiguin casats ni incapacitats, quan la persona reagrupant sigui el seu representant legal; si són fills de només un dels cònjuges, és necessari que la persona reagrupant tingui la pàtria potestat en exclusiva o li hagin atorgat la guarda i custòdia i estiguin efectivament al seu càrrec i finalment, els ascendents de la persona reagrupant o del seu cònjuge quan estiguin al seu càrrec, siguin majors de 65 anys i es justifiqui la necessitat d'autoritzar la seva residència a Espanya. Només es podrà reagrupar ascendents quan el reagrupant tingui una autorització de residència de llarga durada (5 anys continuats de residència legal).

A més a més, els requisits per poder dur a terme un reagrupament "legal" passen per disposar d'una autorització de residència renovada i tenir autorització per residir a Espanya almenys 1 any més; s'ha d'acreditar que es disposa de prou ingressos econòmics pel manteniment de la família i d'un allotjament adequat (això s'acredita mitjançant un informe d'estrangeria d'adequació de l'habitatge o, mitjançant una

Altres indicadors d'assentament i posteritat que considerem interessants a observar són els naixements d'infants i els matrimonis.

Pel que fa al naixement d'infants, al 2005 l'estadística municipal recull els naixements de mare estrangera. Mentre que al 2015 un 35,1% dels infants nascuts a la ciutat de Barcelona tenia, al menys, un progenitor estranger.

	Estrangers nascuts	Nadons de pare i mare estranger	Nadons de mare estrangera	Nadons de pare estranger
2015	19,6%	16,7%	10,1%	8,3%
2005	18,1%	NC	18,1%	NC

Taula 22. Naixements d'estrangers. Comparativa de dades del 2005 i 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

I, pel que fa als matrimonis, en la següent taula podem veure com dels matrimonis celebrats l'any 2015, en un 27,9% dels casos al menys un dels contraents era estranger.

acta notarial si no ens emeten l'informe municipal en 30 dies) a més de la dependència econòmica i raons que justifiquin la necessitat de dur a terme el reagrupament en els casos dels ascendents. Una vegada l'Oficina d'Estrangers hagi autoritzat el reagrupament, el familiar resident a l'estranger podrà sol·licitar un visat de residència al consolat espanyol del país de procedència que li permetrà entrar al territori espanyol i tramitar la targeta d'identitat d'estranger corresponent. En definitiva, tot un seguit de tràmits burocràtics difícils d'acomplir. Per una banda, per que un familiar sigui reagrupable cal que hi hagi una sèrie de situacions regularitzades que no sempre ho estan (separacions, reconeixement legal de fills, etc...) i per altra banda, s'han d'acomplir una sèrie de requisits d'estatus (ingressos, habitatge...) que amb l'arribada de la crisi econòmica s'ha dificultat el seu assoliment.

Un altre aspecte a tenir en compte serien els "reagrupaments" irregulars, és a dir, persones que aconsegueixen portar als familiars des del país d'origen però no dins del tràmit de reagrupament, i el que comença essent una "visita" acaba esdevenint en un reagrupament familiar de fet.

	Matrimonis entre Estranger- estranger	Matrimonis entre Espanyol- estranger	Domicilis amb tots els residents estrangers	Domicilis amb residents estrangers i espanyols
2015	6%	21,9%	8,3%	10,2%
2005	7,4%	20,8%	7,9% ¹¹³	7,6% ¹¹⁴

Taula 23. Matrimonis i presència d'estrangers als domicilis. Dades del 2005 i 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

El que fa als domicilis de la ciutat, l'any 2015 un 18,5% d'aquests tenien estrangers empadronats, mentre que al 2007 el percentatge estava en un 15,5%.

Un altre indicador important en relació a l'assentament, és la presència d'alumnat estranger en el sistema educatiu. L'esmentat informe del Institut Municipal d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona facilita dades relatives al curs 2014-2015 a la ciutat de Barcelona. La població estrangera matriculada a ensenyaments no universitaris suposa un 11,3% del total de l'alumnat de la ciutat. Les 5 nacionalitats llatines amb major presència al sistema educatiu són alumnes que provenen de l'Equador (7,1%), Bolívia (6,7%), Perú (4,2%), República Dominicana (3,8%) i Hondures (3,2%).

Una altra dada molt rellevant és la que té a veure amb la distribució d'alumnat estranger a l'escola pública o privada, especialment si es compara amb la presència d'alumnat de nacionalitat espanyola, essent la diferència molt elevada.

¹¹³ Dada corresponent al 2007.

¹¹⁴ Dada corresponent al 2007.

	SECTOR PÚBLIC	SECTOR PRIVAT
Nacionalitat espanyola	37,3%	62,7%
Nacionalitat estrangera	70,8%	29,2%

Taula 24. Distribució de l'alumnat estranger i espanyol a l'ensenyament públic i privat. Dades del curs 2014-2015.¹¹⁵.
Font: Institut Municipal d'Estadística.

Ahora, a la ciutat de Barcelona, al curs 2014-2015 mentre que un 24,9% dels estudiants estrangers es situa a l'ESO, només un 6,7% ho fa al Batxillerat i un 12,2% als cicles formatius.

Al curs 2004-2005 la població estrangera matriculada a ensenyaments no universitaris a la província¹¹⁶ de Barcelona suposa un 7,3% del total de l'alumnat i un 53,2% provenen d'Amèrica. D'aquests, el 82,4% està escolaritzat al sector públic.

Ens hem d'anar uns cursos més endavant per a que l'estadística municipal ens ofereixi comparatives amb població espanyola i dades en relació a les nacionalitats llatines amb més presència a la ciutat.

	SECTOR PÚBLIC	SECTOR PRIVAT
Nacionalitat espanyola	33,9%	66,1%
Nacionalitat estrangera	73,8%	26,2%

Taula 25. Distribució de l'alumnat estranger i espanyol a l'ensenyament públic i privat. Dades del curs 2009-2010.¹¹⁷.
Font: Institut Municipal d'Estadística.

¹¹⁵ No inclou els alumnes matriculats a les escoles privades estrangeres (no es regeixen per la LOGSE), tampoc inclou els alumnes matriculats als centres d'ensenyament a distància, ni als ensenyaments no reglats de règim especial, ni els alumnes matriculats en els Programes de qualificació professional inicial (PQPI/PFI).

¹¹⁶ A l'estadística municipal per al curs 2004-2005 donen dades provincials, no municipals de la ciutat de Barcelona.

¹¹⁷ No inclou els alumnes matriculats a les escoles privades estrangeres (no es regeixen per la LOGSE), tampoc inclou els alumnes matriculats als centres d'ensenyament a distància, ni als ensenyaments no

Aquest mateix curs, (2009-2010) les nacionalitats llatines més nombroses a la ciutat de Barcelona són: Equador (17,5%), Perú (8,5%), Bolívia (7,2%), Colòmbia (6,1%) i República Dominicana (4,7%)

En relació al curs 2004-2005, a la província de Barcelona, mentre que un 26,9% dels estudiants estrangers es situa a l'ESO, només un 4,6% ho fa al Batxillerat i un 4,5% als cicles formatius. Al curs 2009-2010, a la ciutat de Barcelona, un 31,2% del total de l'alumnat estranger està matriculat a l'ESO i només un 6,5% té presència a batxillerat i un 11% a Cicles Formatius.

Finalment, pel que fa a dades relatives al mercat de treball i a l'ocupació dels estrangers a la ciutat de Barcelona, l'any 2015 els estrangers representen un 17,5% sobre el total d'aturats. A la següent taula n'observem el perfil dels aturats de l'any 2015 a la ciutat de Barcelona:

	Epanyols	Estrangers
Atur registrat (mitjana anual)	82,5%	17,5%
Dones	50,6%	57,2%
De 20 a 24 anys	3,7%	3,8%
De 25 a 29 anys	7,1%	10,2%
De 30 a 44 anys	32,6%	50,1%
Més de 45 anys	55,5%	35,1%
Sector Serveis	79%	73,1%

Taula 26. Perfil de l'atur registrat a Barcelona ciutat l'any 2015. Font: Institut Municipal d'Estadística.

reglats de règim especial, ni els alumnes matriculats en els Programes de qualificació professional inicial (PQPI/PFI).

Si observem les dades d'aquesta primera taula, veiem que l'atur impacta més en les dones estrangeres que en les espanyoles. En el cas dels estrangers, en la franja de 30 a 44 anys, la taxa d'atur és gairebé 18 punts superior, mentre que en la franja d'edat de més de 45 anys els espanyols superen als estrangers en 20 punts.

	Espanyols	Estrangers
Contractació temporal	88%	81,5%
Dones	53,6%	46,3%
De 20 a 24 anys	21,1%	12,3%
De 25 a 29 anys	20	18,1
De 30 a 44 anys	37,9	53,2
Més de 45 anys	17,3	14,1
Sector Serveis	93,9	91,9

Taula 27. Perfil dels contractes registrats a Barcelona segons nacionalitat. Any 2015.

La contractació indefinida és pràcticament una anècdota en ambdós col·lectius (espanyols i estrangers), si que s'aprecien diferències en la contractació entre espanyols i estrangers en certes franges d'edat i pel que fa a les dones, essent la taxa de les dones espanyoles més alta que la de les estrangeres.

A continuació, les taules de les mateixes dades corresponents a l'any 2005¹¹⁸:

¹¹⁸ En algun cas, han de ser a partir de l'any 2007 ja que la Estadística municipal les comptabilitza a partir d'aquest any.

	Espanyols	Estrangers
Atur registrat (mitjana anual)	87,2%	12,8%
Dones	57,4%	43,3%
De 20 a 24 anys	5,2%	6,1%
De 25 a 29 anys	10,8%	19,3%
De 30 a 44 anys	32,6%	54,5%
Més de 45 anys	49,4%	18,6%
Sector Serveis	75,6%	73,9%

Taula 28. Perfil de l'atur registrat a Barcelona ciutat l'any 2007¹¹⁹. Font: Institut Municipal d'Estadística.

En aquesta taula veiem que a diferència de la de l'any 2015 l'atur impacta més en les dones espanyoles que en les estrangeres. Alhora, es manté la tendència de que l'atur impacti més als estrangers en la franja de 30 a 44 anys i als espanyols en la franja d'edat de més de 45 anys.

	Espanyols	Estrangers
Contractació temporal	86,7%	88%
Dones	54,9%	45,8%
De 20 a 24 anys	26,8%	13,4%
De 25 a 29 anys	23,1%	25%
De 30 a 44 anys	29,6%	48,5%
Més de 45 anys	12,5%	10,9%
Sector Serveis	90,4%	83,6%

Taula 29. Perfil dels contractes de treball registrats segons nacionalitats a Barcelona ciutat. 2005. Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

¹¹⁹ Dades disponibles a l'Estadística municipal a partir de l'any 2007.

La taxa de contractació temporal segueix essent aplastant en ambdós col·lectius (espanyols i estrangers). De nou es segueixen apreciand diferències en la contractació entre espanyols i estrangers en certes franges d'edat i pel que fa a les dones la taxa de les espanyoles és manté més alta que la de les estrangeres.

3.6. Dades en relació a la criminalitat organitzada

La criminalitat i el fet delictiu és un dels trets que tradicionalment s'associa als grups llatins, però, un cop més hem d'assenyalar les dificultats que afecten a la quantificació de les dades i al poder accedir a informació relativa a la participació d'adolescents i joves en fets delictius en el marc de la seva presumpta vinculació a grups llatins.

El fet de l'existència de desacords des de les diferents administracions en l'abordatge del fenomen que han portat a un canvi de polítiques (passant del anomenat "bonisme" a la mà dura de l'any 2012), i les discrepàncies a l'hora de quantificar si un delictes és comés a títol individual o si existeix el component grupal, fa que és corri el risc de que les dades a les que es poden accedir puguin no correspondre's amb la realitat. Tampoc es pot obviar el fet que la membressia activa no té perquè ser un factor evident, així es poden perdre dades o que aquesta no es corresponguin amb la realitat.

Així, per exemple, el Cos de Mossos d'Esquadra (CME) en el seu document de balanç de seguretat i activitat policial del 2017 recull les activitats delictives registrades. A l'àrea de Barcelona, l'any 2017 es van registrar un total de 189.411 delictes. D'aquests, dins de la categoria "*altres fets*" estan comptabilitzats els delictes relacionats amb organitzacions i grups criminals. Així, al 2017 consten comptabilitzats un total de 125 delictes, i expressen que hi ha una reducció respecte al 2016 del 10,07% (on es van comptabilitzar 139).

	Delictes a l'AP de Barcelona	"Altres fets delictius"	Organitzacions i grups criminals	Desarticulació d'organitzacions criminals	Desarticulació de grups criminals
2017	189.411	29.434	125	35	68
2016	176.245	28.733	139	53	64

Taula 30. Dades relatives a activitat delictiva. Font: Cos de Mossos D'Esquadra.

La informació que ofereix la Fiscalia General de l'Estat la trobem a l'apartat "*Delincuencia perpetrada por bandas juveniles*" (Martín, 2017, pág. 597) i exposa el següent:

"Solamente informa de este tema Madrid que sigue observando un recrudecimiento de la peleas entre bandas juveniles rivales, incrementándose los asuntos incoados por lesiones con instrumento peligroso, pertenencia a organización criminal, tenencia ilícita de armas y riña tumultuaria.

Informa, asimismo, de una causa en que la Audiencia Provincial, estimando un recurso de apelación de Fiscalía, declaró organización criminal a DDP (Dominican Don't Play), condenando a varios de sus miembros menores de edad."

Pel que fa a l'any 2014, a la Memoria de la Fiscalia corresponent a aquest any, a l'apartat 6.2.2.1.11 corresponent a "*Delincuencia perpetrada por bandas juveniles*" (Torres-Dulce Lifante, 2014, pág. 446) exposa el següent:

"Solo Barcelona da cuenta del expediente seguido en doble jurisdicción por distintos delitos relacionados con la materia que ya se ha comentado en el primer capítulo de este informe."

I aquest primer capítol, exposa el següent:

“En Barcelona se ha instruido expediente a raíz de un enfrentamiento entre miembros mayores y menores de edad de Latin Kings y Ñetas, por delitos de pertenencia a organización criminal, detención ilegal, coacciones, contra la salud pública y tenencia de armas prohibidas. La instrucción, compleja por la multitud de testigos protegidos, se ha ultimado en tiempo record, llegando a dictarse sentencia de conformidad en julio.” (Torres-Dulce Lifante, 2014, pág. 433).

La memòria corresponent a l'any 2015, a la part corresponent de bandes juvenils, s'exposa el següent:

“Los brotes referidos en algunas provincias en anteriores Memorias quedaron abortados luego de las medidas judiciales adoptadas.

Del asunto más relevante en 2014 da cuenta la Sección de Barcelona. Se trata de un expediente seguido por delito de organización criminal y otros (lesiones, amenazas, agresión sexual...) contra un grupo autodenominado «Los Menores», en el que están implicados hasta veintidós menores de edad, aunque hay también adultos imputados. El expediente es de gran complejidad, pues se acordaron numerosas entradas y registros, diez medidas cautelares, vaciado de móviles y ordenadores, hay un testigo protegido... En el momento actual está pendiente de celebrar audiencia.

Asimismo, Lérida informa de una causa seguida contra otro grupo de jóvenes que se hacían llamar los «Lobos callejeros», por delitos de organización criminal, robo y lesiones. Cuatro menores integrantes de la banda están cumpliendo medidas de internamiento cautelar en el expediente.” (Madrigal Martínez-Pereda, 2015, p. 496)

A la memòria corresponent al 2004, per exemple, si bé sí que es registren dades corresponents a l'activitat delictiva de menors, no s'especifica quines són comeses en el marc de la participació de les bandes llatines o altres grups, el mateix fet es dona per l'any 2005. .

Alhora, cal assenyalar que és freqüent que als grups s'hi trobin adolescents de curta edat i joves ja majors d'edat, així que encara resulta més difícil poder obtenir dades reals de participació en delictes corresponents a la franja d'edat en la que focalitza aquest estudi, la dels joves adolescents que estan en ple desenvolupament del seu procés socioeducatiu i inicien contactes i vincles amb aquests grups de carrer.

Un cop vistes certes dades quantitatives, tot seguit mitjançant les entrevistes als professionals, s'ofereix informació qualitativa en relació a aquests mateixos indicadors dels que hem estat parlant.

4. JOVES I BANDES: LA VISIÓ DE LA PREMSA

Més enllà de l'anàlisi que es pugui fer a partir de les entrevistes amb els professionals, i tenint en compte que aquest no és estudi que es centri de forma exhaustiva en els mitjans de comunicació, si que es vol fer especial atenció a la visió que de les "bandes" llatines es dona des d'aquests.

El motiu d'aquesta atenció especial és, principalment, perquè considerem que els mass media tenen un paper molt important en la formació del concepte de "banda" llatina que predomina en l'ideari col·lectiu i contribueixen activament a la formació de certs conceptes totalment estesos. Així, la "imatge" que ens donen aquests mitjans acaba essent, sovint, una "imatge" àmpliament acceptada i interioritzada per la societat.

Pel que fa a la premsa, el material que s'ha consultat passa per l'accés al recull previ realitzat en el marc del projecte Yougang, i, per part de la doctoranda, s'ha fet recerca sobretot del diari *La Vanguardia*¹²⁰, en el període comprés de l'octubre de 2003 fins al juliol de 2014. Pel que fa a les notícies en les que les "bandes" tenien presència, s'ha donat especial atenció a les de Barcelona i àrea metropolitana, per considerar-se de major interès per aquest estudi.

Pel que fa a les dates de recerca seleccionades pel recull de premsa, es tria el període que va des del moment que es considera l'"inici" del fenomen a Barcelona pel que fa al ressò públic: l'any 2003, amb l'assassinat de Ronny Tapias a la sortida de l'Institut, i s'arriba fins aproximadament juliol de 2014.

Posteriorment al juliol de 2014, es va fer un cert seguiment de les notícies relatives al "escapçament" de certs grups amb detencions dels considerats líders, coincidint amb el canvi de política de fi del "bonisme" i que van tenir una àmplia cobertura mediàtica.

¹²⁰ En el recull de premsa realitzat en el marc del Projecte Yougang, hi havia diferents mitjans que també s'han analitzat.

4.1. Trajectòria del fenomen als mitjans

Si observem el tractament dels mitjans del fenomen de les “bandes llatines” des del seu origen, ens trobem amb que la seva presentació en societat per part dels mitjans és a l'octubre de 2003 amb l'assassinat d'un adolescent a la sortida de l'institut a mans d'un membre d'una “banda llatina”. A partir d'aquí la projecció que se'n fa és la de grups juvenils extremadament violents formats per joves migrants llatins, creant una associació directa entre el fet de ser jove, migrant i llatí amb la inadaptació i amb el fet delictiu¹²¹. Es fa també menció al fenomen “pandilla” d'altres països (especialment EEUU i països llatinoamericans) en una línia d'equiparació d'ambdós fenòmens, suggerint que es pot donar una mena d'implantació del fenomen d'allà, aquí, sense entrar a valorar o a fer menció d'altres elements determinants que afecten directament a la creació i al desenvolupament dels grups, com són el context sociocultural i econòmic.

L'any 2005 es dona cobertura mediàtica a la legalització dels dos grans grups protagonistes del moment: els Latin Kings i Ñetas. El posicionament dels mitjans és dispar, des de l'escepticisme davant el procés fins a la confiança en aquest i en un major afany en visibilitzar la vulnerabilitat del col·lectiu dels joves migrants llatins, sobretot en aspectes que tenen a veure amb la formació i l'ocupació.

L'any 2007 es comença a parlar en premsa de l'aparició de nous grups, aquesta vegada formats per joves d'origen dominicà (com són els Black Panthers i els DDP) i més endavant, l'any 2008, es fa menció de l'arribada de la Mara. Es torna a recuperar el discurs de l'inici, molt centrat en el delicte, en el risc que suposen els grups en l'exercici de la violència, tot essent recurrent fer menció als orígens dels grups i al fet migrant i a la inadaptació dels joves.

¹²¹ Canelles exposa que la imatge col·lectiva del jove llatí migrant es construeix amb els missatges que es reben de la premsa arran de que es comença a parlar de les “bandes” i parla dels següents “trops” per descriure el fenomen: el jove inadaptat acabat d'arribar; l'ús inadequat, intensiu i territorialitzat de l'espai públic; veure la “banda” com els “altres” en relació a altres formes més adequades de sociabilitat juvenil; el risc que comporten els joves organitzats i el seu caràcter insubmís; la violència com a fet importat; els conflictes a les aules (Canelles & Feixa, 2006)

També es comença a recollir en premsa la senyalització de certes zones d'oci que freqüenten els grups com a punts "calents" de conflicte entre els propis grups i amb els veïns de les rodalies d'aquests espais, especialment a l'Hospitalet del Llobregat (Avinguda del Carrilet) i a Cornellà de Llobregat (Can Femades).

Pel que fa als seus membres, els mitjans comencen a mencionar de forma més recurrent que no només són joves d'origen "llatí", sinó que també n'hi ha d'altres orígens, així com joves autòctons.

Coincidint amb el que es va anomenar la "fi del bonisme", es van donar una sèrie d'operacions policials amb una àmplia cobertura mediàtica. Això va esdevenir una novetat, ja que fins aquell moment el treball policial en relació a les "bandes" havia estat discret. Si es volia saber, s'havia de fer un exercici de recerca important. Ens hauríem de preguntar, doncs, el perquè d'aquest canvi, ja que coincidint amb l'inici de la política de "ma dura", a les grans operacions policials els mitjans hi estan presents càmera en mà.

Aquesta pregunta se li va traslladar al professional del Cos de Mossos d'Esquadra en la seva entrevista. Segons la seva opinió, es fa en un afany de projectar sensació de seguretat a nivell social, a nivell global.

Si això és així, en una societat en la que la informació en format visual val més que qualsevol altre contingut, oferir imatges de primeríssima mà en les que la policia deté, escorcolla, incauta, etc., transmet a les persones que visualitzen aquestes imatges un contingut poderós i d'alt impacte. Si per a la ciutadania les "bandes" llatines són grups de delinqüents perillosos que cal eliminar, les imatges no fan més que reforçar aquest imaginari col·lectiu i es transmet la sensació que, davant del conflicte social, s'actua i els poder públics s'ocupen dels problemes de la societat i fan la feina que els pertoca.

Creiem important assenyalar, que no reben la mateixa cobertura i abordatge l'abans i el després de les intervencions policials. Un abordatge integral des dels mitjans de comunicació del fenomen implicaria que es pogués donar espai

a aquells elements que són facilitadors de l'apropament i la fidelització dels joves als grups, a la situació d'aquests joves i a quines són les coses que troben a la "banda". I posteriorment a les intervencions policials, s'hauria de mantenir el seguiment del procés judicial i veure qui acaba en llibertat amb o sense càrrecs i en aquells casos en els que s'arriba a judici quines són les sentències. La imatge que actualment té més cobertura és la de la intervenció policial, com si aquesta dugués com a conseqüència lògica l'eliminació no només de les "bandes", sinó també de les causes que les motiven i la possibilitat de la innocència fos inexistent.

A finals de l'any 2012, tot coincidint amb el canvi de política d'abordatge (el pas que ja hem mencionat del "bonisme" a la "mà dura") arriba l'element novedós el "escapçament" dels grups per part dels cossos policials (els Trinitarios l'any 2012, els Black Panthers l'any 2013). Ja no es fa menció de forma rellevant del procés de normalització i associacionisme, i es comença a fer servir aquest terme per transmetre que els cossos policials eliminen diferents grups¹²².

L'any 2014 els mitjans tornen a parlar d'un "ressorgiment" de les "bandes llatines" i s'assenyala obertament a Latin Kings i Ñetas com a grups en els que l'activitat delictiva ha augmentat. El llenguatge ja excedeix la terminologia relativa a assenyalar l'ocupació de l'espai públic, els aldarulls de cap de setmana o els petits delictes... i ja es parla d'enriquir-se i finançar-se amb l'activitat delictiva relacionada amb el tràfic de drogues i l'extorsió. És a dir, segons la visió dels mitjans, els grups passen de la criminalitat de baixa intensitat ("trapicheo") a la criminalitat organitzada. En algun moment es comença a fer menció de la nomenclatura que fa servir el Cos de Mossos d'Esquadra: grups juvenils organitzats i violents, (el canvi es va donar en un intent per separar "banda" i "llati" per les connotacions que implica), però la premsa segueix fent ús de l'expressió "banda llatina" en els titulars i en el cos de les notícies.

¹²² Fent ús de la mateixa terminologia que es feia servir des dels mitjans per parlar de les operacions policials cap als diferents "comandos" de la banda terrorista ETA.

L'any 2014, el Tribunal Suprem il·legalitza els Dominican Don't Play (DDP), essent ja la sola pertinença al grup un element constitutiu de delictes. I els nous "escapçaments" policials són pels Bloods, per la Mara 13 i pels Latin Kings¹²³. Es precisament a les notícies sobre les operacions policials contra els Latin Kings on es fa alguna menció brevíssima a l'associacionisme com un procés que va seguir una "secció" del grup. I l'any 2015 de nou hi ha una altra operació policial contra els Latin Kings, concretament dirigida a la Unión de Culturas, la "secció" que es va crear l'any 2006 conseqüència del procés de normalització i associacionisme¹²⁴.

La premsa parla de que els delictes que se'ls imputen als diferents grups i pels que es donen aquestes diferents operacions policials, passen pel tràfic de drogues, l'extorsió, la tinença il·lícita d'armes i els robatoris amb violència, entre d'altres. I totes tenen una àmplia cobertura mediàtica. En l'abordatge previ a l'any 2012, e l'anomenada època del "bonisme" sobretot es volia no generar estigma. Si no hi ha estigma, les operacions contundents i espectaculars no són necessàries, no hi ha alarma social, així, s'havia de fer un treball amb els mitjans en aquesta línia¹²⁵.

Des dels cossos policials es feia tasca preventiva i no hi havia ressò mediàtic sobre les accions policials, en aquell moment existeix certa percepció social de que no es fa res, i a més a més, se'ls legalitza, se'ls "ajuda". Així, quan en el context d'aquest abordatge, als mitjans es publiquen notícies relatives a les activitats de les "bandes", aquestes normalment acostumen a ser relacionades amb delictes, aldarulls, incivisme, inseguretat ciutadana... El que es fa es

¹²³ En aquesta operació la premsa parla del "rei" català, el cap del grup, en King Baby White.

¹²⁴ En aquesta operació resulta detingut com a "cap" en King Manaba. En aquest mateix any, el que era en aquell moment Conseller d'Interior de la Generalitat de Catalunya, Ramon Espadaler, fa unes declaracions a Catalunya Ràdio en les que qualifica d'"error inmens" el haver considerat les "bandes llatines" associacions culturals i parla obertament de que des del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA se les considera bandes criminals organitzades.

¹²⁵ El professional del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA parla de la relació que existeix entre mitjans de comunicació i policia i reconeix que és una relació d'interessos, de necessitats mútues, un necessita coses de l'altre. Ho exemplifica explicant que a la policia l'interessa que parlin de certes coses i no d'altres (de vegades, per motius de seguretat i per no comprometre certes operacions) i que hi ha periodistes que entren en el joc i d'altres que no. Els successos en general sempre venen i tapen d'altres notícies que poden ser més importants, però no tan espectaculars. Les bandes es un és un bon tema pels mitjans, un tema que ven, que atreu, així, a la premsa l'interessa molt.

fomentar la sensació d'inseguretat ciutadana i que no s'inverteix des dels poders públics en protegir a la societat¹²⁶.

Així, ens trobem amb uns mitjans de comunicació que esdevenen una eina que fomenta la visió institucional del fenomen i contribueix a fer-la extensiva a la resta de la societat, acabant aquesta per fer seva aquesta visió¹²⁷.

Ens trobem amb aquesta tendència dels mitjans a posar sempre el pes en els aspectes criminològics i/o delictius i amb una manca d'anàlisi profundes i rigoroses, així com la poca o nul·la referència a la vulnerabilitat, desigualtat o a altres possibles mancances socials, econòmiques o culturals; per no parlar del més absolut oblit de l'existència d'altres violències institucionals perfectament estructurades i executades pel sistema social establert i dominant de les que acostumen a ser víctimes els adolescents i joves que formen part dels grups o s'hi relacionen.

La responsabilitat social dels mitjans és una realitat. Ja hem fet menció que una part important de la societat construeix la seva imatge en relació als grups llatins en base a les informacions que rep majoritàriament dels mitjans. Si aquestes informacions obvien de manera sistemàtica la part social i només es centren en els aspectes més alarmistes com són l'ús de la violència i el delictes i en certes dinàmiques dels grups, els mitjans fomenten que es passin per alt les altres violències estructurals que s'exerceixen des dels poder públics, la

¹²⁶ El professional 4, en entrevista il·lustra això amb un exemple molt significatiu. Al 2009 hi ha un apunyalament relacionat amb "bandes", un diumenge a la tarda, a la Plaça de l'Escorxador de Barcelona, en resulten ferits per arma blanca uns mossos (afegeix que anaven de paisà, no estaven de servei, però es van trobar amb l'aldarull). <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2009/02/10/pagina-4/76691654/pdf.html?search=bandas%20latinas> [Darrera consulta: juliol de 2018] L'endemà, el dilluns al matí, el Director del Centre de Convencions de Barcelona resulta mort d'un tret al Carrer Santaló de Barcelona. <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE05/PUB/2009/02/10/LVG200902100012VB.pdf> [Darrera consulta: juliol de 2018] El professional il·lustra com un fet (el segon) va tapar l'altre (el primer), i que hagués sigut molt greu (en el sentit de pànic moral i alarma social) un titular de primera plana dient que "Latin Kings/pandilleros apunyalen a dos Mossos", però l'espectacularitat del segon fet, va fer que el primer passés a un segon pla.

¹²⁷Tal i com ens diu Queirolo (2013) a l'informe Yougang, i, en base a diferents estudis i investigacions relatives als mitjans, estableix 4 modalitats discursives dels mitjans per referir-se al fenomen de las "bandas": els bàrbars, la legalització, la il·legalització i els oblidats. Aquestes modalitats discursives coincideixen amb el discurs "públic", polític de cada moment.

desigualtat i la vulnerabilitat a la que estan sotmesos la majoria dels joves que participen dels grups i acaben per ser còmplices per només mostrar una part del fenomen.

5. JOVES I INTERVENCIÓ SOCIAL: LA VISIÓ DELS PROFESSIONALS

Tot seguit, mitjançant les entrevistes als professionals, s'ofereix informació qualitativa en relació a aquests mateixos indicadors dels que hem estat parlant anteriorment. Per això, ens centrem en l'anàlisi de la informació qualitativa que hem obtingut a partir de les entrevistes en profunditat que hem realitzat a professionals que treballen de forma directa amb aquest fenomen. També es dona espai a les diferents visions dels professionals sobre certs aspectes del fenomen dels grups llatins i sobre la seva tasca professional i la de la seva institució envers a aquests grups.

El procés que s'ha seguit en aquesta part del treball ha estat, per una banda, una selecció de professionals, cadascun des de la seva disciplina professional, que tenen a veure amb aquests grups. Posteriorment, s'ha iniciat una ronda de contactes per comprovar la seva disponibilitat i disposició a participar tot facilitant una entrevista. Per tal de facilitar la seva predisposició a participar en les entrevistes es va realitzar un petit resum del projecte de treball de tesi¹²⁸ per tal que es poguessin situar i estiguessin al cas dels objectius i continguts de l'estudi. Un cop realitzades les entrevistes, s'ha procedit a analitzar el contingut d'aquestes per tal d'extreure'n conclusions.

Han estat un total de 9 professionals entrevistats en el període comprés entre el juliol de l'any 2015 i el setembre de l'any 2016. Quan es fa referència a l'ocupació actual de la persona entrevistada, cal advertir que s'entén què és en el moment de realització de l'entrevista. El per què de la selecció d'aquests professionals i no altres és perquè s'ha volgut donar prioritat a aquells tècnics que formen i/o han format part de la xarxa de recursos d'atenció primària orientats a la prevenció i a la intervenció socioeducativa en el territori més proper. Com ja hem comentat, tenim especial interès en focalitzar en l'adolescència i primera joventut, en el moment en que el procés socioeducatiu es troba en un moment clau i es comencen a donar les condicions per a que s'acabi donant un apropament que acabarà en fidelització o no.

¹²⁸ VEURE ANNEX1

5.1. Introducció

A continuació es detallen els perfils dels diferents professionals entrevistats:

- Subjecte 1 (S1)

Entrevista realitzada el 21 de juliol de 2015. Nascuda a Tortosa el 1971. Formació universitària en Treball social i Sociologia. Màster i DEA en Sociologia. Autodivineix la seva trajectòria professional com “una pota a la intervenció socioeducativa i una pota en la recerca de temes de violències juvenils”. Actualment desenvolupa la seva trajectòria laboral com a consultora a la Open Society Foundation en el Projecte Joves i Autoritat que té com a objectiu aconseguir la millora en les relacions dels joves amb les figures d'autoritat (cossos policials i professorat). Un altre aspecte a destacar és la seva participació en el grup de recerca de l'estudi encarregat per l'Ajuntament de Barcelona el curs 2005-2006 (Feixa, Porzio, & Recio, Jóvenes 'latinos' en Barcelona, 2006).

- Subjecte 2 (S2)

Entrevista realitzada el 8 d'octubre de 2015. Nascut a Palència el 18 octubre de 1974. Formació universitària en Filosofia, Teologia, i Educació Social. Dins de la seva trajectòria en la intervenció socioeducativa cal destacar estades a Hondures, on va estar 9 mesos a la Associació ACOES (Asociación Colaboración y Esfuerzo, de Tegucigalpa) i al Brasil, on durant 3 mesos va poder conèixer de primera mà diversos projectes relacionats amb el treball amb l'esclavitud infantil i l'abús sexual infantil, també a la zona de l'Amazones, on va poder conèixer la feina desenvolupada pel Pere Casaldàliga (Moviments de Sin Tierra, i que tenen per base la Teologia de l'Alliberació), i, finalment, a la fabela de Ciudad de Dios de Río de Janeiro. Actualment, des de fa 7 anys, desenvolupa la seva feina als Salesians Sant Jordi, on és director de la Plataforma d'Educació Social de Navas. Aquesta plataforma la formen 4 projectes: el Centre Obert Don Bosco, el Pla Comunitari de Navas, el projecte

d'acompanyament Joves El Click, i el projecte d'acompanyament a famílies de Parentalitat Positiva.

- Subjecte 3 (S3)

Entrevista realitzada el 9 d'octubre de 2015. Nascuda a Barcelona el 10 de juny de 1965. Formació universitària en Pedagogia i Psicologia. La seva tasca professional inicial es vincula a la integració de persones amb disminució en activitats esportives a l'Ajuntament de Barcelona, posteriorment com a educadora social en el extint Programa de la Renda Mínima d'Inserció (PIRMI) i com a educadora social de Centre de Serveis Socials d'Atenció Primària. Des de l'any 1996 és Directora de Centre de Serveis Socials a l'Ajuntament de Barcelona.

- Subjecte 4 (S4)

Entrevista feta el 25 de novembre de 2015. Va néixer a Barcelona al 1987. L'any 1998 entra al Cos de Mossos d'Esquadra, on actualment és sergent. Formació universitària en Dret, Criminologia i Gestió i Administració pública. La seva trajectòria a l'àmbit policial comença l'any 1998 a Seguretat Ciutadana; l'any 2003 s'incorpora a un equip d'investigació i l'any 2004 va entrar a una unitat d'anàlisi, on comença a treballar amb el que ara es coneixen com a Nous Grups Juvenils Organitzats i Violents (NGJOV). L'any 2006 aquesta unitat d'anàlisi passa a formar part del Gabinet de Seguretat, des d'on porten el tema de Bandes fins al 2012-2013, en total són 8 anys de treball en els NGJOV.

- Subjecte 5 (S5)

Entrevista feta l'1 de desembre de 2015. Va néixer a Barcelona el 10 de març de 1974. Educador Social de formació. La seva experiència en el món socioeducatiu es concreta en haver treballat a Centres Residencial d'Acció Educativa (CRAE), i en diferents projectes, a destacar: projectes vinculats amb prostitució i toxicomanies, i projectes d'orientació laboral amb joves de carrer de 16 a 25 anys, no escolaritzats a la zona de la Franja Besos. A l'Abril de l'any 2006 comença a treballar, coincidint amb la seva creació, al Servei de Gestió

de Conflictes de l'Ajuntament de Barcelona. L'any 2012, rep l'encàrrec a nivell de ciutat respecte al fenomen de les "bandes llatines" per dur a terme tasques d'informació i detecció i es crea l'Equip d'Intervenció amb Grups Organitzats (EIGO), grup especialitzat, tal com indica el seu nom, en estudiar en què consisteix el fenomen dels grups organitzats i valorar quina és la seva situació a la ciutat de Barcelona.

- Subjecte 6 (S6)

Entrevista feta el 16 de febrer de 2016. Nascuda a Barcelona el 25 de març de 1981. Educadora social d'atenció primària a l'Ajuntament de Barcelona. Formació universitària en Educació social, Màster en investigació social i Màster en cooperació internacional, en el que va fer una estada a l'Argentina vinculada a una entitat social ("Plurales") d'atenció a joves de les "Villas Miseria" i de joves indígenes. Experiència laboral a ONG'S i entitats privades en les que ha treballat en pisos de menors tutelats i ex tutelats, en centres d'acollida de convictes en tercer grau, en pisos de víctimes de violència de gènere i com a educadora a projectes d'inserció laboral. Actualment és educadora social d'Atenció Primària a un centre de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona.

- Subjecte 7 (S7)

Entrevista feta el 20 de febrer de 2016, nascuda a Barcelona l'any 1985. Formació universitària en Magisteri de Llengües estrangeres i Llicenciatura en Lingüística computacional, Postgrau en Política lingüística i gestió del multilingüisme i Postgrau en Polítiques d'orientació i inserció laboral. Experiència professional com a mestra de primària, tallerista a la Plataforma per la Llengua i Tècnica a FEDELATINA fent tasques de traducció i gestió de la normalització lingüística d'aquesta entitat. Posteriorment, dins d'aquesta mateixa entitat, va desenvolupar funcions de tècnica en el marc del projecte Joves amb Futur i va ser la responsable de l'àrea de Joventut de l'entitat. Va desenvolupar aquesta tasca fins l'any 2015, quan deixa l'entitat. Actualment, treballa com a tècnica a l'associació NEXES.

- Subjecte 8 (S8)

Entrevista realitzada el 10 de juny de 2016. Nascuda a Madrid l'any 1968, és Psicòloga de formació. Des de l'any 1996 treballa al món educatiu, primer com a orientadora de centre, i des de fa 3 anys, com a directora d'un institut públic de secundària.

- Subjecte 9 (S9)

Entrevista feta el 27 de setembre de 2016. Nascuda a Barcelona el 21 d'abril de 1976. Formació universitària en Educació social i Pedagogia social, 10 anys com a educadora al Centre Obert Gavina del barri del Raval de la ciutat de Barcelona, 10 anys com a Educadora social d'Atenció Primària a un centre de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona. Actualment, des de fa quatre anys, és Tècnica de Prevenció de Districte a l'Ajuntament de Barcelona.

5.2. Disseny de l'entrevista

Es va fer un disseny amb els aspectes que es considerava importants d'abordar, sense perdre de vista l'interès que tenia que els entrevistats es poguessin expressar lliurement i després organitzar i analitzar la informació facilitada més que no pas el donar una estructura "tancada" i "totalment estructurada" a priori. Així, s'han recollit aquells aspectes més rellevants dins de cada indicador. També s'ha tingut en compte el fet que, en funció de l'àmbit de treball de cada professional, calia aprofundir amb intensitat diferent en els diversos temes.

En primer lloc es va fer arribar al professional el text-resum del projecte de treball de tesi abans mencionat, i, un cop el professional havia donat el seu consentiment en participar-hi, s'acordava una data de trobada per a la realització de l'entrevista.

L'entrevista anava precedida d'una breu introducció, en la línia del text-resum que se'ls havia lliurat prèviament per escrit, ja que era d'especial interès que quedés clara la finalitat de l'estudi i que s'esperava de les seves entrevistes.

L'entrevista s'iniciava tot informant de la confidencialitat de les dades i de la possibilitat d'accés i revisió de les transcripcions i fent aquesta breu introducció de la que hem fet esment.

Les preguntes estaven orientades a aquells joves que el professional considera que o son membres/simpatitzants o considera que son susceptibles de ser-ho.

L'entrevista¹²⁹ consta d'un primer bloc en el que es recullen les dades bàsiques del professional i on posteriorment es recull quina informació disposa el professional sobre els que s'han definit com a elements/indicadors clau en aquest estudi per al procés socioeducatiu dels joves participants dels grups o susceptibles de formar-ne part (família; escola; grup d'iguals; entorn sociocultural més immediat; altres espais de desenvolupament complementari o d'oci; feina, participació en el mercat laboral; i temps lliure/temps desocupat).

A la segona part, a partir de la informació obtinguda i en funció de l'experiència i de l'àmbit de treball de cada professional s'exploren altres aspectes relacionats amb la trajectòria laboral dels entrevistats i de com ha estat la feina amb aquests joves, com es va entrar en contacte i com ha evolucionat amb el temps aquesta feina. Es para especial atenció a les estratègies d'intervenció i al que més i millor ha funcionat i al que no ho ha fet i se'ls demana que facin un pronòstic de futur del fenomen i del seu abordatge.

¹²⁹ Disponible el guió complet als annexos (Annex 2)

5.3. Anàlisi de la informació obtinguda a les entrevistes realitzades

Un cop realitzades les entrevistes, es procedeix a l'anàlisi d'aquestes. De cada un dels indicadors s'extreu la informació més rellevant aportada per cada professional i es fan reflexions al respecte.

En l'anàlisi de les entrevistes, és especialment interessant poder veure si tot i les diferents vessants professionals a les que pertanyen els entrevistats aquests coincideixen en les seves valoracions en relació als diferents indicadors. Es podria respondre, així, a si es pot fer un perfil de jove participant.

A continuació es recullen i s'analitzen les respostes donades pels professionals entrevistats en funció del guió de l'entrevista, i també es recullen altres aportacions que els professionals hagin pogut fer i que hem considerat que són interessants de destacar¹³⁰.

5.3.1. Elements clau del procés socioeducatiu i indicadors a valorar

En aquesta primera part es recull quina informació disposa el professional sobre els que s'han definit com a elements/indicadors claus en aquest estudi per al procés socioeducatiu dels joves participants dels grups o susceptibles de formar-ne part.

5.3.1.1. Família

Quina informació es disposa de la situació familiar dels adolescents/joves: la composició del nucli familiar (nuclear, monoparental, reconstituït...) i la situació

¹³⁰ En algun moment es recuperen frases textuais dites pels professionals entrevistats i es fa constar entre parèntesi el moment en el que es pot escoltar a l'arxiu d'àudio. Igualment, en algun moment es trobaran referències als arxius de so que es corresponen amb el que es recull per escrit.

socioeconòmica de la família i veure si disposen de llar pròpia, de llar compartida i en quines condicions. Com a element important, dins d'aquest apartat, recollir si el professional té coneixement del procés migratori, si els joves han estat separats de les seves famílies biològiques com a conseqüència d'aquest, si se'n deriven dificultats familiars fruit d'aquest reagrupament i quines son aquestes, i quin es el procés que acostumen a fer els joves i les famílies a conseqüència del reagrupament.

Pel que fa al nucli familiar i a la seva composició, hi ha cert consens entre els professionals entrevistats en assenyalar que el panorama és divers, en el sentit que podem trobar famílies que la seva estructura es correspondria amb el model tradicional, entenent aquest com una parella d'adults amb menors-joves a càrrec, si bé s'ha d'assenyalar que en molts casos la parella d'adults es correspon amb un nucli de família reconstituïda, és a dir, no sempre coincideix la figura dels adults responsables amb els de mare-pare biològics, sobretot en el cas del pare. La presència de famílies monoparentals també és destacable, essent la figura adulta referencial majoritàriament una mare sola, els pares sols acostumen a ser una excepció pràcticament inexistent en aquest context.

En algun cas (S1¹³¹) s'assenyala la presència d'un projecte autònom vital entre els que són membres actius dels grups, tot i ser molt joves: joves que viuen fora de la llar familiar i, en alguns casos, tenen fills al seu càrrec, essent la seva situació socioeconòmica força limitada: “(...) vaig conèixer gent prou diversa (...)”¹³², “(...) també hi havia un grup de joves que eren independents (...)”¹³³.

El S5 parla de joves tutelats per la DGAIA entre els nous membres dels grups, siguin aquests participants d'origen llatí o no (Entrevista 5, minut 11:35).

La professional S6 recorda el cas d'una jove i ens diu una frase que la pròpia jove li va dir que il·lustra molt bé el com canvien els rols de les figures

¹³¹ La professional assenyala en el moment de l'entrevista que parla de l'època en la que ella va fer treball de camp, que és entre el 2004-2008, i quan parla de grups es refereix a Latin Kings i Netas.

¹³² Entrevista 1, Àudio 1, minut 3:22.

¹³³ Entrevista 1, Àudio 1, minut 3:39.

referencials adultes: *“mi madre es la que venia de vacaciones y me traia regalos”* (Entrevista 6, minut 6:12).

En el cas de la professional S7 es remarca que quan ella coneix personalment aquests joves (Entrevista 7, minut 9:30), la fase crítica, el primer xoc del reagrupament, ja ha passat, ja que al seu servei arriben amb uns 18-20 anys. Exposa l'existència de joves (majors d'edat, però molt joves) que viuen sols a Barcelona i explica que com a conseqüència de la crisi econòmica hi ha mares que marxen, que retornen de nou al país d'origen, i el jove decideix quedar-se aquí, no desfer el viatge, i en algun cas, aquest jove pot tenir un menor d'edat a càrrec (germans o germanastres petits). És també aquesta professional (S7) qui assenyala una “monomarentalitat” recurrent (Entrevista 7, minut 7:40), on la mare es la figura clau. El pare, o la parella de la mare, o la figura masculina adulta referent estaria o absent, o poc present, o present de manera intermitent, o molt poc implicat. Aquestes quatre situacions les identifica com a molt freqüents.

La professional S8 (Àudio 8, minut 4:40) parla de canvis en el procés migratori i de reagrupament de les famílies, des de quan es van començar a donar fins fa uns 4 anys (any 2013). En aquest moment inicial parla d'adolescents de 14-16 anys, majoritàriament nois, per reagrupació legal, però també sense papers, la separació de la mare era durant un període aproximat de 7-10 anys, aquests joves havien estat a càrrec de família extensa o veïns i eren nois que allà ho tenien tot, perquè la mare enviava diners i això atorgava cert estatus i respecte de l'entorn (esdevenien una font d'inversió per a qui el cuidava). Aquí, en arribar, es troben molt decebuts, l'imaginari cau i la realitat no es correspon amb el que ells havien pensat. La mare és una desconeguda, treballa moltes hores, o està interna i té un sentiment de culpa molt fort per l'abandó amb una sensació que ha de compensar aquest fill com sigui (S8, Àudio 8, minut 9:30). Normalment la mare ha refet una família que el fill tampoc coneix. L'entorn físic és radicalment diferent (llars més petites o compartides, i en alguns casos, hi ha un pas d'entorns més naturals, més rurals, a entorn urbans que són també molt diferents als entorns urbans d'allà), al lloc d'arribada la presència al carrer

es penalitza i el sistema educatiu es molt diferent (aquí hi ha moltes més hores lectives, uns continguts educatius molt diferents, una altra llengua...). Al trobar tot això s'ajunten els nois nouvinguts i el grup d'iguals que han retrobat aquí acaba convertint-se en quelcom substitutiu de la seva família (essent un espai que ofereix confort, suport, benestar emocional o companyia, afecte i reconeixement). Es donava la paradoxa que les mares parlaven que havien portat els fills per a que no es relacionessin amb llatins, precisament per preservar-los de les bandes, però, finalment, és el que acabava passant.

Actualment, exposa aquesta mateixa professional (S8), tenen menys alumnes nouvinguts, hi ha menys reagrupaments. Quan n'hi ha, la família està més organitzada, ja coneixen més el funcionament d'aquí (Àudio 8, minut 11:15). Acostumen a tenir documentació, la família ja ha treballat amb els serveis i amb la comunitat, volen potenciar l'èxit dels fills i tenen més consciència del risc que suposa portar el fill sense una estructura sòlida.

La professional S9 també parla que aquests canvis en el moviment migratori han provocat canvis en els perfils dels participants dels grups de carrer actuals en general (Entrevista 9, Àudio 1, minut 7:00). Refereix que a l'inici del boom migratori hi havia molts reagrupaments (Entrevista 9 Àudio 2, minut 00:30), i aquests joves eren la majoria dels participants dels grups. Després van baixar els reagrupaments i els joves eren reagrupats de més petits, però patien un conflicte identitari i volien recuperar les arrels, i tot i que tenien més recursos personals que els primers nouvinguts, aquest conflicte identitari els portava a apropar-se als grups. I posteriorment, s'incorporen als grups de carrer nois/es d'aquí, en aquest cas, provenen de famílies multiproblemàtiques, amb figures adultes poc presents i amb models referencials fràgils. I, conclou, el perfil actual de noves incorporacions acostumen a ser nois/es autòctons o no, que han quedat "fora de tot": de poder obtenir papers en el cas d'aquells d'origen estranger, de poder obtenir cert èxit en l'àmbit educatiu, amb molt poques possibilitats de treballar... Són joves molt desanimats, amb mancances molt greus a tots els nivells, que han crescut i han perdut oportunitats. Són aquells joves en els que la crisi ha fet un impacte més greu a tots nivells.

Pel que fa a la situació socioeconòmica de la família, si bé no es freqüent la presència de processos d'exclusió personal i social molt avançats, si que hi ha consens entre els professionals entrevistats en destacar l'absència de perfils benestants. Si bé, el professional S4, per exemple, fa constar que en algun cas hi ha joves participants d'aquests grups que si tenen un nivell socioeconòmic benestant, (Entrevista 4, minut 10:50) però en els que es dona un cert abandonament emocional per part dels pares i/o adults responsables, així com poca presència i implicació en la vida quotidiana dels fills.

Així, és generalitzada la presència de situacions econòmiques limitades, amb habitatges precaris i molta itinerància d'un habitatge a un altre.

La professional S3 parla d'haver de viure en espais petits, en habitacions rellogades, i fa una comparativa amb els seus països d'origen, en els que es freqüent que es donin dos factors: el disposar de més espai domèstic i/o que la presència al carrer sigui un fet quotidià i habitual que socialment no està mal vist. Aquesta professional afirma que *"Barcelona no és una ciutat amable per estar al carrer"* (Entrevista 3, minut 13:53) i que, el fet que al seu origen l'ús de l'espai públic formi part de la quotidianitat de les persones, fa que la presència al carrer sigui més amable. I aquesta entrevistada fa també la següent reflexió en relació al que des dels Serveis Socials d'aquí s'anomena *"precarietat econòmica"* (Entrevista 3, minut 12:42): la vivència personal d'ells d'haver de viure al dia, de tenir una economia tan ajustada és viu com a situació precària? És viu amb angoixa? O es viu amb certa normalitat donat que culturalment això és un fet freqüent i normal en els seus llocs d'origen?

Potser la vivència de precarietat es genera pel fet que aquí existeix un sistema de funcionament econòmic en el que s'ha de funcionar amb cert "marge" de previsió i de "superàvit" i això acaba generant la situació de "no arribar"¹³⁴.

En el cas de la professional S8 es refereix al "misteri" de la situació econòmica de les famílies, i reconeix que el gruix d'ajuts del centre educatiu (Entrevista 8,

¹³⁴ Si això es així, es donaria la paradoxa de que seriem els propis recursos els que posem l'etiqueta de precarietat, i els que generariem l'estigma que això suposa.

minut 40:00) (és un Institut de Secundària), pel que fa a préstecs i materials educatius, és per alumnes d'origen llatí¹³⁵.

5.3.1.2. Escola

En aquest apartat, per una banda, es recull informació sobre el rendiment i els resultats acadèmics, la ubicació al curs corresponent i l'adaptació a l'entorn acadèmic. I per altra banda, sobre la relació amb els adults (figures d'autoritat) al centre educatiu i amb els iguals, entre nois-noies i les relacions entre joves de diferents procedències i orígens, si es donen, o bé si hi ha tendència a relacionar-se per orígens, per nacionalitats.

La professional S1 parla d'una “*entrada molt difícil al sistema educatiu*” (Entrevista 1, minut 8:47) a tots nivells, aquesta apreciació és aplicable fins i tot a aquells que eren bons estudiants al país d'origen, ja que és freqüent que l'alumne que era brillant al país d'origen aquí tingui una trajectòria de fracàs escolar i que acabi deixant els estudis. Fins i tot, en els pocs casos en els que la trajectòria acadèmica aquí és bona, també s'acaba per deixar els estudis. Exposa una expulsió del sistema educatiu més o menys subtil, una desviació cap a d'altres alternatives formatives precàries, i, el que seria més preocupant, l'existència d'una percepció (justificada o no) en els nois/es que el sistema els classifica (o “des-classifica” en aquest cas) i que facin el que facin no podran tenir una trajectòria educativa exitosa. Aquesta mateixa entrevistada fa un relat que més que l'existència real de situacions disruptives o de conflictes per part dels nois/es, el que mostra és l'existència de pànic moral als centres educatius.

¹³⁵ La professional exposa que es donen casos de que aquests mateixos alumnes que la família no pot donar una resposta pels materials acadèmics i educatius, després es veuen amb robes i aparells tecnològics que no es corresponen amb la situació econòmica que verbalitzen. I relata un comentari d'un professor com a exemple: “*Jo li he de prestar la flauta i aquest nen té un mòbil millor que el meu??*”(Entrevista 8, minut 42:00)

Pel que fa al repte que li suposa als centres educatius la inclusió dels joves nouvinguts o reagrupats, la professional S3 planteja un dilema: *“o l’escola té més recursos o és molt difícil integrar”* (Entrevista 3, minut 15:42), per no dir impossible, i, aleshores, l’escola acaba per ser segregadora i expulsiva. Planteja que en un moment donat, just després del *boom* migratori, va haver un increment de recursos (com, per exemple, les aules d’acollida) i pensa que el fet que el català sigui la llengua vehicular de l’ensenyament representa un handicap per a certs joves. Aquesta entrevistada planteja obertament si no convindria plantejar la creació d’espais temporals de segregació (*“gueto”*) per acollir en un primer moment i fer un treball individual intensiu de manera que posteriorment sigui possible el poder retornar a l’aula amb unes certes garanties d’èxit. Reconeix també, però, que aquesta possibilitat està mal vista i és incorrecta políticament (Entrevista 3, minut 16:18).

Un cop finalitza l’ensenyament obligatori la presència d’aquests joves a batxillerat és molt reduïda, a Cicles Formatius tampoc és massa representativa, és més habitual que acabin a UEC o PFI (les alternatives més precàries de les que ens parlava la S1, entrevistada al principi: *“acaben sent aconsellats -entre cometes- tu ves-te’n a PQPI que això no és per a tu”* (Entrevista 1, minut 9:54). Això també ho mencionen d’altres professionals: si es té sort, s’acaba a recursos com els PFI, si no es té sort, s’acaba directament sense fer res i és aquí on la “banda” esdevé una sortida, ja que dota dels recursos i de l’estructura que no s’ha trobat enlloc més.

El professional S2 relaciona els pocs resultats acadèmics amb la pertinença a aquests grups: *“la majoria no van a Bachillerato y acaban la ESO con un PQPI”* (Entrevista 2, minut 18:53) i conclou que la reflexió que fan els joves és que a la banda es pot “brillar”, tenir èxit i esdevenir algú. També exposa que la *“tendència és buscar companys llatins”* (Entrevista 2, minut 19:15), més que no relacionar-se amb adolescents o joves autòctons.

En aquest sentit, en la relació entre trajectòria acadèmica i pertinença o no, també existeix cert consens entre els professionals entrevistats. En general parlen de poc rendiment acadèmic de base i que aquest rendiment empitjora

quan comencen a entrar en contacte amb els grups. De fet, es fa menció que la davallada del rendiment als centres educatius es tenia com a possible indicador d'alerta d'apropament o de pertinença (Entrevista 4, minut 14:15). L'escola, en algun cas, s'intenta fer servir per a treballar la desvinculació dels grups organitzats de carrer.

El professional S5, referint-se directament als joves ja vinculats a les bandes, exposa que molts abandonen els estudis als 16 anys (Entrevista 5, minut 14:25) i que en el seu exercici professional es freqüent trobar joves al voltant dels 20-22 anys que demanen formació bàsica i com poden reemprendre de nou els estudis, ja que han constatat que per a poder treballar necessiten uns mínims adquirits. També explica, referint-se als nouvinguts en edat escolar, que hi ha hagut un canvi en com els instituts de secundària afronten aquests casos, ja que actualment existeixen plans d'acollida, amb més o menys èxit, que anteriorment no existien. Si bé també reconeix que no acostumen a ser massa efectius a l'hora d'aconseguir l'èxit acadèmic.

També assenyala el greu handicap que suposa la indocumentació en els reagrupaments irregulars, ja que als 18 anys si no s'ha aconseguit regularitzar la situació al país d'acollida, les alternatives són poques i totes precàries. Literalment, aquest professional parla de "*carrer*" i de "*buscar-se la vida*".

Cal afegir que si encara estan en edat escolar en el moment de l'arribada, la formació escolar no es veu com un valor per a la majoria d'aquests joves, però per aquells que si estan motivats, la manca de papers talla a nivell efectiu qualsevol possibilitat¹³⁶.

En el cas dels joves autòctons, conclou que deixen els estudis independentment que formin part o no d'una banda. Aquests es veuen atrets

¹³⁶ Convé fer menció de que l'escolarització obligatòria finalitza als 16 anys, en acabar la ESO, estigui superada amb èxit o no. A partir d'aquest moment, els joves que no han aconseguit regularitzar la seva situació, es troben amb la impossibilitat de poder treballar, si bé hi ha centres educatius en els que els escolaritzen i ofereixen una certificació d'assistència i d'aprofitament de la formació que hagin fet, en termes efectius no serveix per poder desenvolupar cap ocupació. Això és especialment dramàtic en els CFGM, en els que, els joves que han aconseguit fer la formació, si es troben amb que no han pogut regularitzar la seva situació, no poden exercir d'allò que han estudiat, ni de cap altre ocupació de forma legal i es veuen abocats a l'economia submergida.

per l'acollida que ofereixen els grups i per l'imaginari seductor que tenen, però el seu fracàs acadèmic és dona independentment de la banda.

La professional S7 parla d'una alta incidència del fracàs escolar i de l'absentisme i la desmotivació (Entrevista 7, minut 12:05). Assenyala com a fet determinant l'edat del moviment migratori, si l'arribada és abans o després de la secundària i de l'adolescència. I parla més de fracàs als Instituts (com a concepte global, amb tot el que implica), que de fracàs escolar¹³⁷. I assenyala també com a mancança del procés Barcelona (procés de normalització i conversió en associació dels dos grups majoritaris) no haver fet més èmfasi en el tema educatiu i en treballar la vinculació cap al món educatiu.

En el cas dels que arriben molt grans, cap al final de l'escolarització obligatòria, tot és més complex. I planteja la següent qüestió: les mares reben informació sobre al que realment s'enfrontaran els fills? Quin és l'assessorament que reben i quin és l'acompanyament posterior?

En el cas de l'entrevista de la professional S8, aquesta parla de diferències significatives amb els sistemes educatius dels seus països (Entrevista 8, minut 8:15). Allà la relació de les famílies amb l'escola és "*molt puntual*" (Entrevista 8, minut 13:35) (limitant-se a matricular el fill, pagar el material i les quotes), mentre que aquí les famílies tenen la percepció que fem "*intromissions*" en la seva intimitat, no essent fàcil aconseguir aquest canvi de percepció. Hi ha diferències importants entre el paper del pare i de la mare (Entrevista 8, minut 14:50), en el sentit que normalment la mare és la part visible i la que s'encarrega de tot; però si s'arriba al punt de la sanció disciplinària cap al fill/a, normalment en forma d'expulsió i/o amonestació, acostuma a aparèixer el pare, tot reclamant que no se l'ha tingut en compte, que no se l'ha avisat a ell i exposant que la seva dona no "porta" aquestes coses. A més, sovint, vol dirigir-se i parlar amb una figura masculina, no amb una directora o cap d'estudis que sigui dona.

¹³⁷ Aquesta professional dona la següent dada com a exemple: de 167 joves atesos al seu servei, entre 50-60 eren vinculats a grups o ho havien estat, d'aquests, la gran majoria, no tenia la ESO.

En general, joves i famílies sí que poden arribar a veure que sense formació tenen menys possibilitats, però no sempre poden disposar de mitjans per materialitzar aquelles accions que els podrien conduir a l'èxit.

Aquesta mateixa entrevistada (S8) posa de relleu que en funció del país d'origen canvien molt les possibilitats d'èxit (Entrevista 8, minut 17:00). Per exemple, els originaris de República Dominicana ho tenen molt difícil si es que no venen ja a primer d'ESO, ja que el sistema educatiu és molt diferent, i el nivell d'escolarització es més baix, en el sentit de menys exigent, i la distància es fa molt gran. Són joves que necessiten molt suport i molta adaptació. Si venen des del principi, des de primer d'ESO, hi ha més marge, mentre que si venen als darrers cursos és molt difícil, i reconeix que acaben essent derivats a PFI o alternatives similars. Pel que fa a d'altres països d'origen, depèn de si han anat a escola privada o no, i si han tingut accés a més hores d'escolarització i a més continguts. Tot i que s'ha de partir de la base que el primer any acostuma a ser per aprendre la llengua i per l'adaptació a tots nivells.

Pel que fa a l'adaptació a l'entorn acadèmic i al funcionament del centre també depèn del país d'origen (Entrevista 8, minut 19:20). Novament, assenyala que als qui més els hi costa és als alumnes que provenen de la República Dominicana. Als altres països, es té interioritzat el respecte cap a l'adult, els alumnes acostumen a seguir les normes amb discreció, intentant passar desapercebuts.

En relació a la ubicació al curs corresponent, aquesta mateixa entrevistada (Entrevista 8, minut 21:20) explica que el Consorci d'Educació de Barcelona fa l'assignació segons l'edat de l'alumne nouvingut. Si bé menciona que, posteriorment, en l'equipament educatiu que ella dirigeix, només pel fet de ser nouvingut tenen Pla Individualitzat en funció de la individualitat de cadascú i que, a final de curs, es decideix, en funció del Pla Individualitzat de l'alumne, si es manté al mateix nivell repetint curs o se'l promociona al curs següent en funció de la seva situació i rendiment. En aquesta valoració es va més enllà dels continguts acadèmics assolits i es valora, entre altres coses, com ha estat i

com és la relació amb els iguals, la relació amb els adults, l'adaptació al centre, etc.

En relació a les aules d'acollida, aquesta professional explica que tot l'alumnat que ve de fora de Catalunya (Entrevista 8, minut 24:00) té dret a anar a l'aula d'acollida. Si coneixen una de les dues llengües cooficials (castellà) poden estar-hi un màxim de 24 mesos. Aquells alumnes nouvinguts que no coneixen cap de les dues llengües cooficials, ni català ni castellà, poden romandre un màxim de 36 mesos. A les aules d'acollida els alumnes passen unes hores de la jornada lectiva diària i després tornen a l'aula ordinària. Alhora, verbalitza que des del centre educatiu es parla amb les famílies i intenten acompanyar i fer suport a l'acollida, al procés de reagrupament, per afrontar el trencament i el dol migratori.

Com a fet destacable, aquesta professional (S8) fa menció que la majoria de nois/es no volen venir, en el sentit que no és una decisió voluntària que surti d'ells mateixos (Entrevista 8, minut 26:20).

Pel que fa a les relacions entre iguals que es donen al centre, parla que actualment la població llatina (entenent per aquests els que no han nascut a Catalunya, encara que portin temps aquí) representen un 40% sobre el total de la població del centre educatiu (Entrevista 8, minut 26:50).

D'aquests, destaca que sobretot els d'origen dominicà s'agrupen per nacionalitat (Entrevista 8, minut 27:40). La resta es barreja més, encara que al principi, al poc d'arribar, la tendència és agrupar-se en funció del que els resulta familiar. Es dona, però, la paradoxa que es repeteix el patró que els alumnes d'origen equatorià van fer en el seu dia¹³⁸, amb un matís important, els alumnes d'origen dominicà ho tindran més difícil, ja que la seva base personal és més fràgil, i assenyala de nou les mancances greus en alfabetització i en altres aspectes fonamentals escolars i familiars.

¹³⁸ La professional es refereix al moment en que la majoria dels joves nouvinguts provenen de l'Equador, les següents onades migratòries que han tingut un cert gruix de nois del mateix país, sembla que repeteixen el mateix patró.

I afegeix, en relació a la fidelització cap als grups dels nois/es autòctons, que acostumen a ser joves que sempre han tingut dificultats, i el grup esdevé un reconeixement, i, en el cas dels nois autòctons “normals” (acadèmicament parlant) acostuma a existir alguna problemàtica personal que s'afegeix al moment crític que suposa l'adolescència i al fet que, a més, el grup li resulta un atractiu.

5.3.1.3. Grup d'iguals

En aquest apartat es veu com és la relació entre els iguals: si es relacionen només entre autòctons, amb nois/es d'altres orígens, si els d'origen migrant es relacionen amb nois/es del mateix origen, si les relacions es construeixen a partir de companyies de carrer, de l'entorn educatiu, d'altres espais... I pel que fa al gènere, quin és el paper de les noies, com són les relacions de parella i si s'observen comportaments homòfobs.

La professional S1 exposa que al principi del boom migratori era freqüent que es ajuntessin els migrants llatinoamericans en general, sense parar atenció al país del que provenien. Però, en augmentar la migració, s'incrementa l'agrupació per nacionalitats¹³⁹.

Pel que fa a les relacions de gènere, aquesta professional (S1) assenyala que entre els joves llatinoamericans és freqüent que “les noies anant al voltant dels nois” (Entrevista 1, minut 16:00) i que aquestes mantinguin comportaments molt sexualitzats i de submissió. De fet, recorda que un dels treballs que feien amb les noies consistia en reforçar la seva autonomia i apoderament. En el

¹³⁹ Hi ha cert consens entre els professionals en assenyalar que la majoria de les relacions entre iguals, eren entre els mateixos llatins, sobretot a nivell d'oci, així, exposen que existeix una integració “forçada” que és la escolar, i la descriuen més com a “agrupació” de joves, en el sentit de que estan junts a un mateix espai, més que no pas a un procés d'integració real. En els inicis dels grups a la ciutat sobretot, però encara es dona avui, la pertinença o relació propera amb els grups es viu com un orgull identitari (“compte amb mi”).

moment de la seva participació en l'estudi del que va formar part, recorda també que als Latin Kings les noies havien de tenir parella dins de la Nació i als Ñetas les noies eren directament "parella de". Existia l'imaginari que això era molt enlluernador per a un determinat tipus de noia jove, independentment del seu origen i, de fet, hi havia noies autòctones a qui aquest comportament els hi semblava molt atractiu, les noies d'origen llatí les veien com a competència per a aconseguir com a parella un noi de la Nació.

Relata també l'embaràs com a fet que tallava trajectòries educatives i un discurs hegemònic contrari a l'avortament ("els prínceps representen el futur de la Nació", en el cas dels Latin Kings). Les parelles acostumaven a consolidar-se arran de l'embaràs, amb més o menys èxit i solidesa, i existia una xarxa familiar i social que donava més suport pel "projecte familiar" que no pas per a la continuïtat dels estudis o altres projeccions personals de les noies.

Respecte a l'homofòbia, la professional S1 assenyala que mentre els Ñetas no ho eren gens, els Latin Kings ho eren obertament, ("*els Ñetas, no; els Latin, sí*"; Entrevista 1, Àudio 2, minut 3:13) i tenien un discurs de la masculinitat molt marcat i estandarditzat, del lesbianisme ni es plantejava ni se'n parlava. També assenyala que si bé els grups poden definir-se com a masclistes i homòfobs (els Ñetas ja hem dit que no), cal fer un apunt important: aquestes actituds masclistes poden fer-se extensives a un determinat tipus de jove i amb major o menor grau a determinades parts de la societat en general, independentment de la seva adhesió o no a aquests grups. La diferència passaria perquè els grups ho expliciten en el seu ideari i en la seva quotidianitat.

El professional S2 coincideix assenyalant un model masclista (Entrevista 2, minut 20:32) i que la homosexualitat senzillament no existeix. Relata un home "mascle" i una dona submisa que ha de ser desitjada, marcant-se clarament els rols de gènere. El professional fa servir el símil del model relacional de "*Telenovela*" llatinoamericana i parla de relacions abusives com a patró freqüent. Pel que fa a la sexualitat, hi ha també un rebuig obert al preservatiu (Entrevista 2, minut 22:05), senzillament no es vol i els embarassos no desitjats són freqüents entre els joves, en alguns casos de manera repetida, però

actualment (en el moment de l'entrevista) sembla que sí que hi ha interrupcions voluntàries dels embarassos, en alguns casos es donen de manera reiterada en noies molt joves. La promiscuïtat és habitual i assenyala un model de relació i de socialització entre nois-noies ("lligar") molt sexualitzat i sota un model masclista i abusiu. El consum cultural i d'oci també ho és (pren l'exemple de trobar-se a certes discoteques, on la música passa per estils com el reggaeaton, el dembow, el twerking...) Així, la socialització, els models de "lligar", són molt sexualitzats i sota un model masclista i abusiu.

El professional S4 parla obertament d'un funcionament dels grups de disciplina (Entrevista 4, minut 16:45) i rangs, d'estructura i jerarquies i de rivalitats entre els diferents grups. El masclisme forma part del seu ADN, si bé exposa que hi ha grups amb més acceptació de les dones, en els que aquestes poden esdevenir membres per dret propi. Parla també de la figura de la dona més gran (més gran d'edat, més adulta), tot i que aquestes no son tractades com a iguals i esdevenen dones amb rols maternals, donant-se així una espècie de matriarcat (si bé, reconeix que això és anecdòtic). Normalment, conclou, la dona és el "descanso del guerrero" (Entrevista 4, minut 18:35) i com a fet significatiu en l'adhesió als grups de membres autòctons, es rellevant que les primeres persones autòctones que en el seu dia es van incorporar fossin noies, que es van veure atretes i que també van ser usades com a reclam per "captar" nous membres. Moltes vegades aquestes noies es feien servir per portar armes i objectes contundents per a les baralles, per aixecar menys sospites.

Pel que fa a l'homosexualitat, és obertament rebutjada. En els casos en els que és "acceptada", ho és en el sentit de no posar-s'hi i reconeix que no hi ha cap notícia de conflicte greu relacionat amb l'homofòbia (Entrevista 4, minut 20:08).

Per que fa a la tipologia de jove, el S5 parla que en el moment actual entre un 30% o un 35% de joves vinculats a bandes llatines ja no són d'origen llatí, reduint-se el perfil que fou més habitual en origen: el de jove reagrupat/nouvingut de llatinoamericà (Entrevista 5, minut 21:15).

El professional S5 (Entrevista 5, minut 22:50) també parla de relacions abusives i desiguals, especialment cap a les noies autòctones que en són membres, ja que sembla que el fet de ser “llatina” dona cert estatus, cert pedigrí. En general, les noies autòctones són usades per “captar” nous membres. Si bé assenyala que pel que fa a les relacions de parella hi ha moltes semblances amb la població adolescent de fora de la banda, és a dir, s’observen dinàmiques comuns, conclou, doncs, que marca més l’edat, el moment vital que suposa l’adolescència, que no el fet de formar part o no d’aquests grups.

Com la resta de professionals assenyala que l’ideari de la banda és masclista i de submissió i existeix tot un imaginari d’abús dels nois del grup cap a les noies, i exposa que es treballa conjuntament amb serveis especialitzats que aborden aquests temes¹⁴⁰.

Pel que fa a l’homofòbia, relata que depèn molt del grup i del capítol i del lideratge d’aquests. En el moment de l’entrevista¹⁴¹, les lesbianes són acceptades, mentre que els gais ho són mentre no es manifestin com a tals. També destaca que tant a Latin Kings com a Ñetas les noies estan integrades com un membre més. En canvi, als grups d’origen dominicà, això no passa, tot havent-hi una major estratificació de gènere i grups més petits, d’entre 5 i 6 membres. I reconeix èpoques anteriors en les que les relacions de gènere encara eren pitjors, en el sentit de més desiguals i abusives. Actualment, conclou, podem parlar de relacions insanes, tòxiques, però molt semblants a les que actualment mantenen la majoria dels adolescents.

La professional S7 fa menció (Entrevista 7, minut 18:50) al fet que els membres o simpatitzants es relacionen més amb noies autòctones que amb els nois autòctons. També destaca que hi ha un tipus de noia a qui el rol del “macho” l’hi resulta molt enlluernador, molt atractiu. Reconeix que les noies, llatines i no

¹⁴⁰ Mitjançant els dos serveis municipals de l’Ajuntament de Barcelona: SARA (Servei d’Atenció, Recuperació i Acollida) que atén a dones que pateixen violència masclista i el SAH (Servei d’Atenció a Homes), que atén a homes que exerceixen la violència envers les dones en les seves múltiples formes. Ambdós serveis compten amb atenció específica cap als joves i desenvolupen una part de la seva tasca dins de la seva prevenció, a més de proporcionar atenció a nivell individual, grupal i comunitari.

¹⁴¹ Desembre de 2015

llatines, els hi van al darrera. I exposa una opinió que transcendeix el fet del gènere, ja que verbalitza que al final, creu que les noies, en general, són menys “racistes” (Entrevista 7, minut 19:30). .

Aquesta mateixa professional considera que el temps que passes en el sistema educatiu condiciona les teves relacions entre iguals, ja que el com sigui la teva trajectòria acadèmica i educativa determina la teva xarxa d'iguals (Entrevista 7, minut 20:10). Els mecanismes expulsius o de derivació a recursos alternatius, normalment precaris, fan que no només es “perdi” la possibilitat d'una formació de major qualitat que oferirà més oportunitats formatives i laborals, sinó que també afegeix l'agreujant que es sumen altres factors de risc que impacten negativament en el procés socioeducatiu dels adolescents i joves.

En les relacions de gènere, aquesta mateixa professional (S7) reconeix que li va costar molt ser un referent i que l'acceptessin¹⁴².

Pel que fa a les relacions de parella, aquesta mateixa professional, conclou que era molt dur, ja que, segons la seva experiència personal, totes les noies que atenia al seu servei van acabar embarassades¹⁴³. En el cas dels migrants de primera generació, resulta molt fàcil reproduir comportaments d'allà, aquí, i pel que fa a les noies d'aquí que s'hi relacionen també són vulnerables (es freqüent que pateixin bullying o que tinguin problemes per relacionar-se) i esdevé molt temptador esdevenir la seva “reina”. Alhora, acostumaven a ser noies en les que hi havia molta deixadesa per part de les seves famílies, a nivell emocional i de mantenir l'interès sobre les noies en fets fonamentals com els estudis, les

¹⁴² És important afegir que el prejudici de gènere existeix no només dins de la organització, sinó que també es projecta cap enfora d'aquesta, així es dificulta que una dona pugui ser vista com a referent d'autoritat, especialment pels líders dels grups o dels capítols, que són precisament els que acostumen a monopolitzar els contactes externs i les comunicacions, dels membres o simpatitzants. A més del prejudici de gènere s'han d'afegir altres factors que dificulten el treball amb aquests grups. No es poden passar per alt les dificultats que suposa la distància moral que existeix entre els joves i la majoria de referents dels serveis, en el sentit de que es veuen professionals amb els que els resulta molt difícil identificar-se per diferències vitals òbvies i evidents (origen, raça, extracte social...). En aquesta mateixa línia, el discurs que usen els professionals, la manera de dirigir-se i el missatge que es vol transmetre, també es viu amb molta llunyania per part dels nois/es, amb tot això, la vinculació suposa un repte, i la intervenció es veu greument condicionada.

¹⁴³ La professional reconeix que va ser un dels motius per voler deixar-ho tot, ja que li resultava molt dur, i diu : “totes les noies m'han acabat prenyades” (Entrevista 7, minut 20:40)

companyies... i en relació a l'homofòbia, reconeix que era un tema que estava present.

En aquesta mateixa línia, la professional S8, a la seva entrevista explica que pel que fa al paper de les noies als grups, hi ha hagut molts canvis al llarg de temps, passant per ser "parelles de..." a esdevenir membres per dret propi.

Pel que fa al centre educatiu (Entrevista 8, minut 31:35), la problemàtica relacionada amb els rols de gènere s'ha reduït, però expressa que des del centre es fa un treball molt important en aquest sentit i s'hi està molt a sobre dels possibles incidents relacionats amb això¹⁴⁴.

Pel que fa a les relacions noi/noia, reconeix que els comportaments alarmants s'han estès a tot l'alumnat, ja no té a veure amb la procedència dels joves ni amb la fidelització o no a determinats grups¹⁴⁵. Afirmar que no n'han detectat incidents relacionats amb la homofòbia (Entrevista 8, minut 38:55) i, en aquest sentit, explica que el fet que un noi nouvingut llatí manifestés obertament que era gai va contribuir de manera determinant a normalitzar la situació.

En general, els professionals coincideixen en que la tendència generalitzada és agrupar-se per "iguals", en un afany de trobar i de reconèixer trets de

¹⁴⁴ Aquesta professional explica (Entrevista 8, minut 32:10) una anècdota d'una alumna de batxillerat i 3 nois de l'aula d'acollida, aquesta noia sembla que cada vegada que anava a beure aigua, els tres nois de l'aula l'increpaven i li feien comentaris (els que ells anomenaven "piropos"), fins que això va arribar al coneixement de la Direcció del centre educatiu i es va fer una intervenció. Relata com van tenir moltes dificultats per a que els nois es poguessin adonar de que encara que sigui "bonic" el que diuen, si la noia no vol, no s'ha de fer i no està bé. Amb nois autòctons, aquestes intervencions són més "fàcils" i aquestes situacions no es donen (tot i que el treball de gènere s'ha de fer també i els micromasclismes existeixen a tot arreu). Un altre exemple que posa aquesta professional és la vestimenta de les noies (Entrevista 8, minut 34:15), en el sentit de que aquesta és molt diferent entre autòctones i no autòctones, entre les no autòctones és més habitual que puguin dur roba poc adequada per l'entorn acadèmic duent vestimentes que no es corresponen amb l'entorn en el que es troben.

¹⁴⁵ La professional S7 exposa (Entrevista 7, minut 35:10) que Fa uns anys van detectar que noies de 6è de primària, 1r i 2n d'ESO, mantenien relacions sexuals amb alumnes llatins; i alumnes llatines "petites" (en el sentit de molt joves) amb alumnes més grans autòctons. Ara els professionals comencen a adonar-se de que tots han començat abans. Han canviat les dinàmiques de centre, (en relació a assessorament, etc...) perquè han detectat que comencen a 6è, s'ha avançat molt l'edat de mantenir relacions sexuals. Existeix un interès per mantenir relacions sexuals sense compromís, més que per "sortir" o "ser parella", pròpiament dit. Hi ha una recerca de relacions sense compromís, normalment parlen de contactes sense penetració, tot i que en algun cas són relacions sexuals complertes, normalment amb nois més grans (de 4rt d'ESO i batxillerat). Quan hi ha poca diferència d'edat entre els dos, no es fa servir protecció. Si hi ha diferència d'edat entre els dos, i el noi, normalment és el més gran, si que es fa servir protecció.

personalitat propis en els altres. Alhora, s'ha d'assenyalar que tot i que l'origen fa que els joves s'agrupin i es relacionin, al final el que sembla ser un fet tant o més determinant és la vulnerabilitat dels joves i no la seva procedència.

5.3.1.4. Entorn sociocultural més immediat

En aquest apartat es recull informació en relació al seu entorn quotidià més immediat: les zones de residència, a les opcions d'oci i de participació ciutadana, i a l'aprofitament de recursos i equipaments públics.

La professional S1 exposa obertament que entre els migrants hi ha diferències de classe social: *“dins de l'origen immigrant hi ha diferents situacions”* (Entrevista 1, Àudio 3, minut 1:26) mentre que des d'aquí, des de la societat catalana, es tendeix a estandarditzar el concepte “l'latinoamericà” i, sovint, aquesta equiparació per defecte molesta i enutja a la persona migrant. Els estatus econòmics poden ser aquí semblants, però en funció d'altres característiques més específiques com la zona d'origen (existeixen marcades diferències, per exemple, entre ser de món rural o món urbà) les trajectòries vitals, el nivell formatiu, etc. són radicalment diferents. Es veuen igualats pel fet de ser migrant i llatí i ho viuen malament.

El professional S2 fa referència a que els membres actius majoritàriament provenen de certs barris, coincidint amb els barris amb major concentració de migrants i que hi ha casos de nois que volien anar a Capítols que els queden més lluny de la seva residència per vincles personals amb alguns membres.

La professional S7 també menciona que es dona agrupament per certs territoris i barris.

La professional S1, en relació a l'accés i ús d'equipaments públics, diu que és molt habitual l'ús de xarxes pròpies, tot fent servir altres canals més enllà dels protocol·litzats i establerts des d'aquí. L'accés a equipaments públics, tal i com

l'entendem nosaltres, no el tenen integrat. És més freqüent que hi hagi vinculació a certes entitats del tercer sector.

Alhora també es dona sovintegar certs "xiringuitos" i locals d'oci propis, fer xurrascades a Collserola o a certs parcs i platges, així com les trobades a casa d'uns i altres.

El professional S5 (Entrevista 5, minut 30:25) explica que entre els seus principals objectius de treball està la derivació dels joves a recursos públics i canalitzar mitjançant aquests les seves demandes. Els grups no ho tenen integrat com a opció, com a canal del que fer ús.

Reconeix també que els grups, de vegades, han volgut sol·licitar espais públics per a les seves reunions, i exposa que certs ritus dels grups poden "sorprenre" o "generar alarma" si es donessin a equipaments públics. Actualment sí que hi ha grups vinculats a equipaments públics, però per realitzar activitats concretes que formen part de la programació d'activitats d'aquests equipaments. El servei on treballa es planteja com a objectiu que els seus ritus es puguin fer a espais públics, sense que passi res i no sigui aquest un motiu d'alarma. Assenyala a la premsa com a generadora d'alarmisme, ja que normalment es mostren certs ritus com a espais en els que es planifiquen delictes, s'apliquen càstigs, etc.

Aquest mateix professional explica el xoc que existeix en els joves, en el sentit que aquí hi ha "mon social" (recursos, equipaments, professionals...), mentre que als seus països d'origen no existeixen o són molt diferents als serveis i recursos d'aquí. Així, no es veuen en la obligació de delinquir per les coses més bàsiques i relacionades amb la seva subsistència (menjar, dormir, etc...), sinó que en el seu servei es troben amb que la majoria de membres i/o simpatitzants no delinqueix, sinó que senzillament "veu la vida passar" als parcs i al carrer o a llars privades.

La professional S6 parla de certa millora (Entrevista 6, minut 9:55), en el fet que els professionals i els recursos arribin als joves, més que els usuaris (en aquest

cas els joves) es dirigeixin als serveis, però la llunyania entre uns i altres encara és evident.

La professional S7 parla d'un "*desconeixement absolut*" (Entrevista 7, minut 24:55) dels recursos i els equipaments per part dels membres i/o simpatitzants, i assenyala de nou cap a la "llunyania personal" o "moral" dels serveis i els professionals, donant-se el fet que no fan "seus" els recursos, i al voler reforçar la identitat llatina, tenen la percepció que no són recursos per a ells.

La professional S9 exposa que mitjançant recursos municipals de primera línia (sobretot els educadors de l'Equip d'Intervenció amb Grups Organitzats), s'han fet apropaments a recursos públics, però assenyala que amb els grans, que ja han perdut oportunitats, és més difícil, ja que necessitarien molt acompanyament, una tutoria molt propera i això és molt complexa. El fet que puguin accedir al mercat laboral sí que acostuma a ser un al·licient per a ells al veure que poden treure una compensació econòmica, tot i que presenten perfils en els que la inserció laboral és difícil.

5.3.1.5. Altres espais de desenvolupament complementari o d'oci

En aquest apartat es parla de si hi ha o no, participació a entitats esportives i/o de lleure, musicals, d'arrels culturals comuns, d'associacionisme, de vinculació amb congregacions religioses, etc.

En general, els professionals coincideixen en que la vinculació a aquestes entitats es dona més que als serveis públics i que hi ha un cert component endogàmic, de vincular-se entre ells i de participar en activitats que organitzen entre ells.

Les diferents esglésies tenen un paper rellevant en les seves vides. Hi ha una vivència de la Fe com un element molt important de la seva quotidianitat. La majoria són evangelistes, tot i que també hi ha alguns catòlics.

Dins de la “banda” el component religiós i litúrgic està molt present als grups, però no de manera tradicional, com culturalment s’entén des d’aquí (anar a missa els diumenges, per exemple). Actualment, la mirada envers els espais religiosos ha canviat, en el sentit que comencen a qüestionar-se el seu paper, sobretot els més joves.

Les seves arrels culturals són cristianes, i això fa d’element d’unió (processons, romeries, festes locals...). En algun cas, determinats líders religiosos han mediat i han facilitat la sortida d’algun membre que volia deixar el grup. Es dona la paradoxa que es “desenganxen” del grup per “enganxar-se” a la Fe i a Déu. L’església també va tenir un paper important en el procés de normalització i d’associacionisme.

També els professionals fan menció de la presència d’entitats del tercer sector a les que acaben vinculant-se. Tot i que hi ha certa presència d’associacionisme, aquest es vinculat a orígens (associació de dominicans, de peruans...), no pas lligades a drets civils, reivindicacions socials i/o de caràcter polític. Això, de moment, no es dona.

Amb un tarannà més ociós, és comú l’ús del parc i espais públics semblants, i durant els caps de setmana es fan lliguetes de diferents modalitats esportives (en algun moment, s’havia detectat que hi havia cobrament per l’ús de pistes esportives, organització d’apostes, etc.).

La professional del món educatiu (S8) verbalitza que pocs alumnes fan alguna extraescolar (sigui aquesta esportiva o no) fora del centre, tot i que, a l’entrevista inicial amb les famílies, des del centre escolar faciliten tots els recursos dels que disposen i també exposen els recursos del territori.

L’oci de vespre i de nit també és un factor molt important. Sovintegen discoteques i locals d’oci nocturn llatins, normalment de l’àrea metropolitana de Barcelona. Quan són molt joves aquest recursos es troben de manera “adaptada” en horari de tarda-nit. El consum d’alcohol es dona des de molt jovenets i els incidents en el context del local d’oci nocturn (o de tarda) és

freqüent (els professionals parlen de baralles, de bronques, veure qui és més “mascle”, de presència d’armes blanques o d’altres “estris” que poden produir lesions -tornavisos, per exemple- o d’objectes contundents).

Al ser la música i els esports elements atractius per a ells, des dels serveis que intervenen o que volen apropar-se es fan servir com a recurs per a aconseguir la vinculació, tot i que de vegades, els propis joves perceben que se’ls vols “captar” o “enganxar” amb aquests recursos.

En general, es fa molta vida al carrer i la via pública s’usa de manera quotidiana i intensiva. En determinades èpoques, o en aquells espais en els que es veu que són focus d’atenció de la policia, s’intenten buscar altres espais de trobada i socialització com poden ser domicilis, locals privats, llocs al carrer menys transitats... ja que hi ha hagut moments en els que qualsevol grup amb estètica hip-hop generava alarma social i implicava que els veïns truquessin a la policia.

Amb el procés Barcelona (normalització i associacionisme) s’intenta derivar cap a d’altres equipaments, però els propis professionals reconeixen que les associacions representaven una part dels grups, no la totalitat d’aquests, i que la presència al carrer sempre ha estat una constant.

5.3.1.6. Feina, participació o no en el mercat laboral

En aquest espai es recull informació sobre la relació amb el món laboral dels propis joves i de les seves unitats familiars. En el cas dels joves interessa veure si treballen (un cop arriba l’edat laboral) i quines són les característiques i les condicions de la feina que desenvolupen. En cas de que no treballin (perquè encara no tenen l’edat o perquè estan en procés de recerca) quina és la seva ocupabilitat o pronòstic d’aquesta.

Hi ha consens entre els professionals en assenyalar feines marcadament precàries, que ocupen moltes hores, poc remunerades i amb una part important que es relaciona amb l'economia submergida. Aquests trets serien compartits pels propis joves i per les seves famílies i seria el pronòstic més freqüent per aquells que estan en recerca activa de feina, si és que aconseguixen materialitzar la recerca de feina. El fet de no tenir papers condiciona les opcions laborals, en molts casos més que "treball" es desenvolupen formes de subsistència (els diferents professionals fan servir molt l'expressió de "buscar-se la vida").

La majoria desenvolupen la seva feina al sector de la construcció i els serveis. El que transmeten els professionals és que la seva participació al mercat de treball passa per la integració subalterna i secundària, independentment que hi hagi crisi econòmica o no. És a dir, la seva situació és precària quan no hi ha crisi, i entre molt precària i crítica, en arribar la crisi.

També assenyalen una forta separació dels perfils professionals en funció del gènere. En el cas de les dones es concentren en la cura personal, neteja, atenció a la gent gran... I en el cas dels homes en la construcció, transports, logística, petites feines de manteniment a les llars... I a l'hostaleria i restauració, on tenen representació els dos gèneres.

Les expectatives de millora econòmica de la majoria de les llars tenen a veure amb que els fills puguin començar a treballar i aportar ingressos a l'economia familiar.

En general, les oportunitats laborals acostumen a ser un element que influeix en la sortida del grup, ja que hi ha una desvinculació progressiva: a la que augmenten les oportunitats sociolaborals, la fidelització al grup es veu malmesa. Les conseqüències d'aquest allunyament envers el grup depenen molt del cap de capítol i del funcionament del propi grup, tot havent-hi notables diferències entre sortir de cop o que aquest allunyament sigui progressiu.

En general, els joves reagrupats, especialment els que tenen més edat, prenen consciència de manera sobtada del que costa tot: treballar, tenir papers, guanyar diners o aconseguir un habitatge.

Segons els professionals entrevistats, entre els joves que pertanyen a algun grup, a grans trets el perfil dels seus membres acostuma a ser que uns pocs treballin (majoritàriament en l'economia submergida), que encara menys tinguin la documentació en regla, que una altra minoria del grup s'estigui formant i que, sobretot els més grans d'edat, d'entre 16 i 19 anys, majoritàriament no faci res. Així, davant tantes dificultats, l'assessorament juridicolegal, acostuma a ser la principal demanda que tenen, ja que existeix un desconeixement total de com poder fer processos legals, de com poder entrar als circuits regulars i normalitzats un cop s'han passat certes franges d'edat.

En general es sobreviu mitjançant la figura materna, que està poc present físicament perquè treballa tot el dia. Aquells grups que demanen quotes, fan que la cosa encara es torni més complexa, ja que es necessiten diners per a poder satisfer-les, tenen pocs recursos personals a l'hora de "mourer's" pels circuits "normalitzats" de recerca de feina, de recursos formatius, legals... Així, acostumen a fer ús de contactes personals i l'endogàmia creix i es retroalimenta.

L'estètica personal dels joves tampoc no ajuda pas (la professional S6 parla de l'ús de gorres, presència de tatuatges, pentinats de vegades estridents o altres complements molt concrets) i es veuen fortament condicionats pels resultats que hagin pogut obtenir a nivell educatiu, ja que n'hi ha que tenen dificultats tan bàsiques com la lectoescriptura. Es dona, així, la dicotomia que volen treballar, però no poden. Necessitarien una formació bàsica que els suposaria una inversió de temps que no tenen (estudiar implica no guanyar diners, i normalment, haver de disposar d'una xarxa que et sostingui en el més bàsic mentre dura la formació). Alhora, també es troben amb que molts han fet un curs rere un altre i que no els ha representat cap utilitat pel que fa a la seva inserció laboral (activitats formatives de baixa exigència que acostumen a

reduir certes conductes de risc, però que en el fons, no els hi són útils per a treballar ni per accedir a d'altres formacions de més nivell)¹⁴⁶.

5.3.1.7. Temps lliure/desocupat

En aquest apartat es recullen les impressions dels professionals en relació a en que s'empra el temps que no esta ocupat per l'escola i per la feina, i , si no es participa en d'altres espais de desenvolupament complementari o d'oci, en que s'empra el temps lliure, el temps que els queda desocupat.

Els professionals coincideixen en descriure un model relacional força endogàmic, en el sentit que les relacions són sempre entre ells, en diferents espais i formats: festes conjuntes, discoteques “latinas”, trobades esportives, estones al carrer, als parcs, a les platges... en uns entorns i dinàmiques pròpies.

En general, disposen de pocs recursos econòmics per invertir en oci que tingui cost econòmic i que el seu ús tingui un “preu”. La majoria d'activitats són en grup i fan molt poques activitats d'oci o lúdiques a títol individual.

Pel que fa a l'ús de l'espai públic, es reuneixen a les places o al carrer, fins que la seva presència amb certa continuïtat genera alerta (normalment dels veïns o dels altres usuaris dels espais públics). Aleshores, quan la seva presència s'estigmatitza, acostumen a quedar a d'altres llocs. Normalment, acostumen a ser centres comercials, espais on fer “botellon”, “discos latinas” (destaca la zona de l'Avinguda del Carrilet), a casa d'algú...

Pel que fa a la presència al carrer els professionals en general fan menció que aquesta ha canviat, ara no hi ha només llatins, els autòctons també hi són, encara que es separin per sectors/grups i amb diferent intencionalitat.

¹⁴⁶ Que són les que si que realment els facilitaria l'accés al món laboral.

També hi ha professionals que exposen que el fet de no participar en activitats “reglades” (formatives, laborals, o d’oci organitzat) fa que hi hagi un canvi d’horari total que influeix en la seva quotidianitat i funcionament ordinari. Així, el seu dia comença més tard i s’acaba més tard (professional S9).

5.3.2. Aspectes comuns a destacar

En qualsevol cas, sigui quina sigui l’estructura de la família, la presència de joves reagrupats (amb mare només i/o amb mare i pare o padrastre) esdevé un element constant. Segons el relat dels diferents professionals, el fet migratori està molt present entre els joves participants o susceptibles de ser-ho.

Aquest procés migratori entre els membres de la unitat familiar d’origen no es dona de manera simultània. Normalment el procés l’inicia primer un dels adults/progenitors, amb més freqüència la mare. Després la parella, l’altre adult-progenitor, i, finalment, els fills. Es comencen a reagrupar els fills més grans perquè podien entrar al mercat laboral amb més facilitat i es valora que aquests poden ser més autònoms, que tindran menys necessitats d’atenció i d’acompanyament.

En qualsevol cas, el jove que arriba a Barcelona troba una mare sobreocupada (en molts casos, internes a d’altres domicilis) i que depèn del suport de coneguts i de la família extensa, si és que n’hi ha. Tots els professionals destaquen l’absència de grans forteses, la manca de xarxes sòlides, i, com a fet determinant, un reagrupament sovint no desitjat pels joves, així com la presència d’una mare que no es identificada com a tal.

Aquestes dinàmiques familiars de pares poc presents, normalment per jornades de treball que fan difícil la conciliació, fan que sigui freqüent que els joves passin dies a casa d’amics o de coneguts. Destaca l’absència de figures parentals clares i definides i el trobar-se amb una família sense una estructura forta i consolidada en un moment especialment delicat com és l’adolescència. Els adults sovint consideren al fill adolescent com si ja fos “gran”, dotant-lo

d'una major autonomia (en comparació amb els grups de joves autòctons) i es reproduïen patrons del país d'origen, en el qual els adolescents tenen un grau força més elevat d'autonomia i en els que aquesta etapa té una durada molt diferent a la de la societat d'acollida.

Aquest patró de poca presència de les mares i dels pares, de certa carència afectiva i d'acompanyament, es repeteix entre els participants autòctons, fins i tot en els casos de joves que provenen d'entorns econòmics benestants.

Un cop el reagrupament es materialitza, es coincideix en el que la S1 anomena "*relació d'estranyesa*" (Entrevista 1, minut 6:47).

A les respostes dels professionals, des d'aquest estudi afegim que el procés de reagrupament pot ser llarg, ja que pot durar anys, i com a càrrega emocional no només s'ha de tenir en compte el xoc de l'arribada (a tots nivells: familiar, social, cultural, comunitari), sinó que també s'ha d'afegir un component de trencament afectiu amb les figures referencials adultes que es dona diverses vegades al llarg de la vida d'aquests joves¹⁴⁷. Aquest fet provoca moltes dificultats, es dona un trencament amb les arrels, i en ser reagrupat, la majoria de les vegades el jove es troba amb una família estrangera. És necessària una feina de reconstrucció emocional del vincle, o el nou projecte familiar i vital del jove i de la família no és viable.

Pel que fa al pas pel sistema educatiu, la desubicació al curs corresponent també és habitual, i ho és en dos sentits: per una banda, quan són assignats a un curs que es correspon a la seva edat biològica però que no es correspon amb el nivell de continguts que ells porten assolits prèviament; i, per altra banda, quan acaben repetint curs per no assolir els continguts mínims

¹⁴⁷ És freqüent que els fills es separin dels pares en iniciar la migració aquests, quan els fills són molt petits. Queden aleshores a càrrec de família extensa i en alguns casos d'altres adults de la seva xarxa social. Es produeix així, un primer trencament. Poden passar anys fins que tornen a veure als fills i més anys encara fins que poden materialitzar l'objectiu inicial de portar-los cap al país d'acollida. Quan això passa, es produeix un nou trencament afectiu cap a les figures referencials que han estat les cuidadores al país d'origen. Els nous adults tutors són moltes vegades desconeguts pels joves i la família pot ser totalment nova: els pares poden haver-se separat, poden haver format família nova apareixent així les figures del padrastre/madrastra. Siguin els dos progenitors biològics o no, és freqüent la presència de nous germans/germanastres, aquests si que nascuts al país d'acollida amb la distància cultural que això suposa, o inclús d'altres reagrupaments, essent fills/es de la nova parella de la mare/pare .

necessaris. Hi ha poca identificació, en general, amb la llengua vehicular de l'ensenyament, el català, que és viscut com un idioma llunyà.

El nivell econòmic és habitual que sigui molt ajustat i les dificultats relacionades amb l'accés i el manteniment de l'habitatge també són freqüents.

La seva presència al món laboral passa per trajectòries precàries i molt condicionades per tenir regularitzada o no la situació legal. Alhora, els pronòstics d'ocupabilitat d'aquells nois/es que no han satisfet amb un mínim èxit el pas pel món educatiu es veuen greument compromesos.

També s'ha de destacar coincidència entre els professionals en assenyalar un funcionament relacional endogàmic, a tots nivells, que condiciona el poder sortir d'un cercle que fa que es mantingui la vulnerabilitat.

5.3.3. Estratègies d'acció: evolució, valoració i prospectiva

A partir de la informació obtinguda i, en funció de l'experiència i de l'àmbit de treball de cada professional, s'explora el següent:

- *Com i quan van entrar en contacte amb els grups, com han actuat en el passat i com ha evolucionat aquesta relació i la feina desenvolupada. Quins han estat els condicionants d'aquesta evolució? (per exemple: condicionada per les pròpies dinàmiques dels grups? Per la crisi? Pel posicionament de les institucions? Pels canvis de línies polítiques?)*
- *Com creuen que han evolucionat aquests grups. Quin diagnòstic van fer de la situació dels joves llatins en el seu dia, i quin en fa ara. Ha canviat la seva percepció?*

En aquest apartat es recull informació sobre aspectes rellevants i que estan interrelacionats: com i quan estableixen els professionals contacte amb els

grups, quina feina es fa, com evoluciona aquesta i com valoren que han canviat o evolucionat els grups.

5.3.3.1. El contacte i la relació amb els grups

En relació a com i quan van entrar en contacte amb els grups, com han actuat en el passat i com ha evolucionat aquesta relació i el treball desenvolupat, tot i els diferents ambients professionals dels que provenen, els entrevistats coincideixen en parlar de *“pànic moral”* (la professional S1, en diferents moments de l'entrevista en fa menció) o por en descobrir un fenomen que en origen es veu hermètic, del qual no es disposa d'informació, i la informació de la que es disposa és en relació al fenomen als seus països d'origen o als EEUU, on aquests grups es relacionen directament amb el que s'entén per crim organitzat.

Al mateix temps, per part dels migrants nouvinguts es donaven també moltes reticències a dirigir-se a serveis considerats públics perquè els identificaven amb serveis “estats” o “oficials”, i eren vist com un mecanisme de control més que no pas com a una ajuda. Aquest fet es donava especialment entre aquells que estaven en situació irregular (molts arribaven amb visa de turista i ja es quedaven i portaven als fills amb posterioritat). La S3 exposa que la legislació i normativa influeix directament en les sensibilitats dels usuaris i en com es relacionen amb el serveis. Així, l'absència de papers va fer que tinguessin recances a apropar-se a recursos “oficials”. Exposava un altre moment de “por”: quan es va parlar de la possibilitat de que no s'atengués a persones migrades en situació irregular des dels serveis de salut públics. (Entrevista 3, minut 28:35).

Després d'aquest primer moment d'alerta inicial, es dona pas a una segona fase en la qual s'intenta crear estructura d'intervenció i xarxa entre els professionals, veure realment de que s'està parlant, de a que s'enfronten i

veure com es pot treballar¹⁴⁸. Les pors dels nouvinguts també es van anar reduint i, en el moment actual, certs professionals exposen que aquests joves comencen a veure certs recursos o serveis com una possible ajuda i no com una amenaça més.

Entre les experiències concretes en relació al primer contacte per part dels professionals, el professional S5, per exemple, parla d'un primer contacte amb els grups als anys 2008-2009, on des del seu servei es fan intervencions concretes a l'espai públic, per encàrrecs específics. Al principi, l'objectiu principal consistia en conèixer el fenomen a tots els nivells. Els grups es consideren organitzacions de carrer, i els seus objectius passen per ser reconeguts, per pertànyer a quelcom, per donar forma al JO mitjançant el grup. La professional S8 (Entrevista 8, minut 01:45) assenyala que la primera vegada que va sentir parlar dels grups llatins va ser al propi institut on ja treballava mitjançant un alumne, i explica com durant el curs 2004-2005 va haver un increment d'alumnes estrangers que van acollir-se a la matrícula viva, tot i que no existien les aules d'acollida, i el centre va haver de programar un crèdit variable de català per poder atendre els nois. Entre els nouvinguts es van iniciar conflictes (per la música, maneres de vestir, comportament...) i amb

¹⁴⁸ Per posar algun exemple de com va ser aquest moment inicial, la S1, parla de que hi ha una primera detecció per part de la tècnica de prevenció municipal del territori en el que ella treballava i els dona l'alerta als educadors del programa A partir del Carrer (APC) d'aquest mateix territori. Parla de molt hermetisme i d'haver de fer una recerca de referents per a poder abordar el problema. Investigant, aconseguí posar-se en contacte amb Brotherton, i arran d'un congrés a Barcelona es va fer una trobada (2003-2004) amb diferents professionals del camp socioeducatiu. Els Serveis de Prevenció municipals inicien la recerca a través del CIIMU (Institut d'Infància i Món Urbà) i es donen les primeres reunions amb la cúpula dels Latin Kings.

Aquesta mateixa professional explica fins a quin punt el control de la informació condicionava la feina (ella, per exemple, no podia fer ús de la informació que n'obtenia a la feina a l'Ajuntament al grup de recerca al que també participava, així, ha d'entrar en contacte amb una cúpula de Nova York, per a poder accedir als Latin Kings de Barcelona i que confiessin en ella per poder treballar). Quan se li demana perquè creu que això passa, respon que creu que es perquè qui controla la informació relativa a aquests grups tindrà molt poder.

Així, si bé va haver un moment de molta recerca, però de forma sobtada es talla la investigació i desapareix l'interès a nivell polític i des dels serveis públics municipals de prevenció es passa el testimoni de la intervenció i el seguiment a FEDELATINA. Destaca diverses accions en relació al fenomen amb posterioritat (Unidos por el Flow, exposició de fotografia al CCCB, fomentar la formació de monitors de lleure amb l'Escola Lliure el SOL,... però reconeix reticències de certs capítols i grups per entrar a certs circuits)

Es va voler elaborar una base de dades d'experiències de treball amb les violències juvenils (Fòrum per a la Prevenció i Seguretat Urbana), per veure com s'aborda la violència des de les administracions i les entitats. Existeix preocupació cap al fenomen de les "bandes" llatines, però molt poca inversió, i la que es va fer, era cap a la mapificació, el diagnòstic i la identificació.

molta por explicaven que formaven part dels Latin Kings o Ñetas. Reconeix que existia cert pacte de silenci i que tot era de forma extraoficial¹⁴⁹.

La professional S9 considera (Entrevista 9, minut 01:00) que va tenir constància de la presència de grups llatins a Barcelona ciutat fa uns 12 anys, quan era educadora social d'atenció primària a l'Ajuntament de Barcelona. Així, parla de trobar pintades i certa simbologia a determinats espais, però que ningú sabia el que era (*"no hi havia res, ningú sabia res"*, Entrevista 9, minut 2:00). Als instituts de secundària amb els que treballava comencen a detectar incidents, baralles i la presència de certa simbologia. Davant de tot això, els professionals dels diferents serveis comencen a treballar, i reconeix que, en un inici, es fa un primer abordatge des de la patologia, ja que es troben paral·lelismes amb els grups sectaris¹⁵⁰. A partir d'aquí es van organitzar xerrades per professionals sobre el fenomen, indicadors de detecció i possibilitats d'abordatge. Es va fer molt, però reconeix que l'administració s'activa i s'incorpora tard. Al incorporar-se l'administració es quan es comença amb el procés de normalització/associacionisme i, conseqüència d'això, segueix una època de certa calma i es comença a tenir més informació i més "facilitat" en l'abordatge d'aquestes situacions. Com a conseqüència dels problemes d'intervenció derivats de la territorialització per barris i/o districtes de certs serveis municipals, es crea un grup específic (EIGO: Equip d'Intervenció amb Grups Organitzats¹⁵¹) per a treballar amb els grups organitzats, tenint aquest la ciutat de Barcelona com a àmbit o espai d'acció. Actualment, aquesta professional exposa que el fenomen ha perdut força i que el tipus de jove que s'apropa o s'adsciu, també. Es troben membres més grans (d'edat) i hi ha una major presència de grups més centrats en el delictes, donant-se la paradoxa que els grups han quedat o bé en formacions més "lighth", o bé s'han radicalitzat, especialment aquells grups en els que hi ha presència majoritària de joves de l'est i/o marroquins.

¹⁴⁹ Explica com a anècdota que un alumne li va dir que parlava amb ella, perquè era psicòloga, i això volia dir que es com un capellà, que no diria res (Entrevista 8, minut 3:50).

¹⁵⁰ Es comença a treballar amb AIS. <http://www.ais-info.org/> (Atenció i investigació en Socioadiccions) (Entrevista 9. Àudio 1, minut 2:40)

¹⁵¹ Al que pertany el professional S5.

5.3.3.2. Condicionants i evolució des les estratègies d'intervenció

Pel que fa a l'evolució de la feina, els professionals destaquen diversos condicionants. Hi ha una coincidència en assenyalar que, si bé els grups tenen les seves pròpies dinàmiques, és més decisiu l'abordatge polític, policial i judicial que se'n fa des dels diferents poders públics, i alhora, el treball socioeducatiu es veu condicionat a partir d'això. Des de diferents serveis i entitats s'intenta treballar amb aquests grups de joves, però certes actuacions policials i judicials dificulten poder mantenir certa continuïtat en la intervenció socioeducativa.

Des de les institucions educatives hi ha certa paràlisi i pànic moral, així com més interès per mapificar i fer diagnòstics que no pas en entendre el fenomen i escoltar les persones relacionades i/o afectades. Hi ha una tendència per abordar aquest tema des de la vessant policial i una absència d'una mirada pròpia per part del camp socioeducatiu, molt centrat en iniciatives personals¹⁵² i lluites entre els mateixos serveis pel control de la informació en relació als grups.

També s'assenyalen com a condicionants els models, les normes culturals que són vàlides als països d'origen i aquí no ho són. El canvi d'aquests models, ho condiciona tot.

La crisi, l'absència de papers i l'existència de polítiques reguladores o no, també és un condicionant important.

La professional S3 fa una aportació important: la poca flexibilitat i agilitat de l'administració davant el canvi social (Entrevista 3, minut 4:20). Exposa que des del Centre de Serveis Socials (CSS) es manté una línia estable d'abordatge i intervenció (afegeix que malauradament). Primer arriba la transformació social, després arriba el CSS i el canvi ja ha passat. Així, sempre es va tard i amb el component afegit que la burocratització no ajuda (Entrevista 3, minut 34:43).

¹⁵²Hi ha abordatges alternatius des de iniciatives personals, no com a línia general de treball de la institució o de l'entitat.

Des del Cos de Mossos d'Esquadra (CME), el professional S4 reflexiona sobre els condicionants de l'evolució de la feina i els grups. Pel que fa a perquè no va funcionar el procés de normalització (Entrevista 4, minut 28:55), parla de diferents causes i d'una responsabilitat col·lectiva: des de l'administració ha faltat mantenir l'impuls i el seguiment; per part dels grups, hi ha hagut una manca d'interès i desconfiança cap a les administracions i entitats (parla de que només el 20% dels membres creien en la normalització i de manca de líders consolidats que creguin en el procés), així, assenyala que la responsabilitat és de tots i de ningú.¹⁵³¹⁵⁴. Aquest mateix professional explica que en el seu moment, i des del CME, es van crear grups regionals de seguiment, més de proximitat, als llocs on es detectaven grups i l'any 2012¹⁵⁵, amb el canvi de línia política en l'abordatge, es va prioritzar la investigació del fet delictiu, amb la consegüent pèrdua de la visió estratègica, i preventiva. Es aleshores quan es fan grans operacions policials amb un component mediàtic important¹⁵⁶.

Pel que fa a l'evolució de la feina, el professional S5 considera que es va passar del diagnòstic, la mapificació i el treball per conflictes puntuals a fer un treball d'intervenció amb grups i accions comunitàries, i a treballar des de la invisibilitat per poder desestigmatitzar i fer un reconeixement des d'una altra perspectiva, sobretot amb mediacions (Entrevista 5, minut 1:07). Exposa que, en general, els membres tenen molts problemes per relacionar-se "fora" del grup, si no és com a membres d'aquest i en el marc d'aquest (s'ha de treballar

¹⁵³ Aquest mateix professional valora que potser si s'hagués mantingut la onada migratòria només en equatorians, i no haguessin vingut d'altres procedències, amb la consegüent arribada d'altres grups en diferents moments, potser hagués estat més fàcil mantenir el procés. I analitza el perquè no es atractiva la normalització i detecta que un dels elements atractius de la pertinença a la banda és el fet violent, clandestí, prohibit, d'estar al marge de la llei. L'adolescència recerca l'element transgressor i el límit. Si normalitza, elimina l'element alternatiu i transgressor, ja no té "gràcia". El fenomen de les bandes llatines no només es recerca l'element relacional entre iguals.

¹⁵⁴ En el cas del professional del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA explica que al 2003-2004 es coneix el fenomen, i si bé reconeix que la resposta policial davant certs fets, sempre és la mateixa, (per exemple, una baralla), la investigació posterior si que pot ser diferent, o l'abordatge posterior pot ser un o un altre, així, la seva unitat recollia informació sobre els grups i la transmetia a la resta del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA. Al 2005 es crea una unitat operativa que fa més treball de camp amb aquests grups i s'intenta fer prevenció (localitzar grups i intervenir abans de les dinàmiques violentes, ja que aquestes sempre són posteriors a la creació dels grups).

¹⁵⁵ Canvi d'estratègia policial, "la fi del bonisme"

¹⁵⁶ Aquest professional assenyala la paradoxa de que hi ha més detinguts a l'època que es va qualificar de "bonisme", però en aquell moment no es volia magnificar ni donar "bombo" innecessari, especialment amb els mitjans de comunicació.

per a recuperar la individualitat de la persona, i perquè es puguin relacionar de manera individual, sense el suport del grup. Així, en aquesta línia, es treballa per a vincular amb serveis locals, amb d'altres equipaments, i que s'intervinguin des d'allà amb el/la jove de manera individual). Tot això passa per fer el canvi de "mirar" a "intervenir". Aquest mateix subjecte explica que tot i els canvis polítics, la confiança en l'equip de treball quotidià es manté i no han patit entre ells grans diferències de criteris¹⁵⁷.

La professional S7 també exposa que el posicionament polític i de les institucions es determinant i reconeix que ha patit discrepàncies amb la institució en relació a com faria les coses. Detecta que l'abordatge que es fa des de les administracions ha estat fortament polititzat i polaritzat, en el sentit que en uns pocs anys es va passar de voler normalitzar i constituir associacions juvenils a tractar-los d'associacions criminals, i en el moment de l'entrevista explica que és molt difícil fer passes per canviar el model actual, fer intervenció socioeducativa sense que et recordin "*el que va passar*"¹⁵⁸ (Entrevista 7, minut 55:10).

Aquesta mateixa professional parla de la necessitat d'oblidar parcialment les causes del fenomen, la teorització i les anàlisi, i pensar més en els nois/es que hi ha al darrera i que es pot fer per facilitar la seva articulació social (Entrevista 7, minut 57:30). Del seu discurs es veu i es constata la necessitat de poder treballar amb ells coses concretes (gènere, prejudicis, visió de la societat catalana, visió del fet migrant...). En aquests sentit, assenyala com a condicionant silenciosos, transversal i d'enorme poder, l'estratificació i desigualtat de gènere, donant-se la paradoxa que és la darrera de les seves preocupacions i/o prioritats, tant per nois, com per a noies (Entrevista 7, minut 44:25).

Des d'altres serveis reconeixen que en origen, en detectar la presència dels grups, es van espantar, perquè era un fenomen que tenia a veure amb les

¹⁵⁷ En el moment de l'entrevista, a l'equip són 4 persones (3 al carrer i 1 coordinador) i parla de que tenen 500 membres localitzats i vinculats a grups.

¹⁵⁸ Es refereix a que et recordin que el procés de normalització no va desenvolupar-se com s'esperava.

creences, amb un funcionament radicalment diferent al nostre i una distància moral enorme que va portar a que es generés una forta alarma social. Ara la visió és més positiva.

També hi ha cert consens entre els professionals en assenyalar que des dels diferents serveis, el primer abordatge, un cop passat el “shock” inicial, passa per engegar diferents projectes i accions a nivell individual, grupal i comunitari amb l’objectiu principal de procurar la integració, fomentar la cohesió social i evitar el pànic moral de l’entorn social immediat, així com també de la societat d’acollida en general. Destaquen eines facilitadores de l’apropament com la música i els esports (principalment el futbol, que va permetre poder accedir a nois membres i poder veure que eren i que no eren).

Els professionals també assenyalen (més enllà de subvencions i de canvis en les polítiques d’abordatge) altres condicionants importants com poden ser la retallada de recursos, la manca de continuïtat en la recerca, la saturació de certs serveis que provoca un enfocament assistencial de l’acció socioeducativa, al mateix temps que les famílies no poden fer front més enllà de les seves necessitats més bàsiques i vitals, ja que les dinàmiques i necessitats quotidianes les superen.

Certes dinàmiques dels grups també són condicionants rellevants. Per exemple, el desplaçament a d’altres territoris dels joves provoca que s’acabi la intervenció la majoria de les vegades, ja que els professionals que intervenen estan adscrits, en el desenvolupament de la seva tasca, a un territori en concret: si els grups canvien de lloc, es perden els referents professionals d’alguns recursos i serveis. També els líders grupals del moment, que fan que els diferents membres o simpatitzants segueixin el que diguin aquests, i en algun moment, aquests controlen la informació i els recursos i fan que els professionals no es puguin dirigir directament als joves sense la interferència d’aquests líders¹⁵⁹. Un altre fet determinant és la vulnerabilitat i la motxilla

¹⁵⁹ La S7 relata que en algun moment hi havia nois/es que van deixar d’anar a l’equipament per consigna del líder de torn perquè volien desvincular-se del grup, o no havien seguit certa normativa del líder.

personal de cadascú i el com entenen la violència i fins a quin punt aquesta es normalitza en certs aspectes quotidians.

Si ens centrem en l'evolució dels grups i en els condicionants d'aquesta evolució, en general els professionals veuen el boom migratori i les fluctuacions dels moviments de població estrangera com un fet determinant, cadascú des de la perspectiva que els dona el treball al seu servei i les experiències professionals prèvies que hagin pogut tenir¹⁶⁰.

Hi ha professionals que ofereixen una temporalització de les migracions i la relacionen directament amb els canvis soferts pels grups (per exemple, el professional S4, Entrevista 4, minut 4:25). Aquest professional parla d'una primera fase de creixement molt ràpid amb la primera onada migratòria de persones que venien de l'Equador en la que parla d'un punt de partida zero i que estaria en els anys 2002-2003 fins als anys 2007-2008, un període en el que la migració creix i els grups també. Assenyala com a punt clau el Procés Barcelona¹⁶¹, en el sentit que es frena la progressió, sobretot a nivell de confrontació i aldarulls (entre LK i Ñetas). Posteriorment, es dona un nou moviment de població, en aquest cas de persones que provenen de la República Dominicana (on destaca l'inici de la presència del grup dels Black Panthers a Barcelona) i tornen a repuntar els nivells de violència. Assenyala com a tercera onada l'arribada de las Maras, amb poca vinculació directa amb el que són les Maras als països d'origen, coincidint amb l'arribada de persones de centre Amèrica, especialment d'Hondures i El Salvador.

El mateix professional S4 relata com el canvi d'estratègia policial¹⁶² de l'any 2012 va ser un element determinant en l'evolució dels grups i alhora un condicionant de la feina de la pròpia policia i dels altres serveis. Aquest canvi

¹⁶⁰ Una de les professionals entrevistades, la S3, exposa que al territori on desenvolupa la seva tasca, es va passar del 2% de població estrangera al 32% en un any (l'any 2000), majoritàriament llatina (Entrevista 3, minut 3:40). Des del seu servei es va plantejar fer grups informatius atès la gran afluència i demanda d'ajut i serveis. Explica com a anècdota que van arribar a rebre demandes d'ajuda per algú que encara no havia arribat, que no havia sortit del seu país d'origen.

¹⁶¹ En general, els professionals assenyalen el procés de normalització com a "clau" per a l'evolució dels grups, tot i assenyalar certes mancances i fer una crítica força constructiva d'aquest procés. Assenyalen que en algun sentit va ser "forçat", no donant-se amb l'espontaneïtat que hagués estat necessària per a la seva consolidació posterior i amb una manca d'acompanyament posterior a l'acte protocol·lari de normalització en si.

¹⁶² El que es conegut amb la "fi del bonisme"

coincideix amb l'estancament dels fluxos migratoris i amb sortides (abandonament de membres) dels grups. Els grups "creixen" en edat, en el sentit que els seus membres es fan adults i els que continuen formant part tenen una relació més directa amb fets delictius, no com a màfia organitzada, però sí de forma estructurada i organitzada. A les cúpules queden els joves més grans d'edat, que controlen el fet delictiu, i al voltant queden els nois/es més jovenets enlluernats pel discurs i pel fet de la pertinença a quelcom que els dota d'estructura, rellevància i personalitat.

El professional S5 exposa com en les dinàmiques anteriors dels grups sí que hi havia tendència a un apropament entre iguals, amb les mateixes circumstàncies personals (novinguts, reagrupats, entorn estrany i nou, recerca dels iguals i reproducció de formes de vida i de relació que ja havien tingut al país d'origen). Aquest funcionament, ara, està en crisi. Els grups mantenen cert ADN, però ara l'objectiu és diferent, els adolescents de l'any 2006 ara ja són adults i la "banda" la veuen d'una altra manera, ja no és un espai d'identificació, el potencial és el mateix grup, és un grup d'ajuda mútua¹⁶³ davant circumstàncies i mancances molt adverses. Quan ell va començar a treballar amb els grups, es va trobar amb uns orígens més purs, amb més presència de literatura, una estructura de càrrecs més marcada, un cert manteniment de la jerarquia. Això sembla haver degenerat, sí bé sí que hi ha alguns capítols que mantenen aquesta estructura. Assenyala com a fet diferencial per a l'evolució dels grups, la presència d'equips especialitzats, de programes específics... que poden resultar més o menys efectius, però que, com a mínim, existeixen.

La professional S6 parla que va començar a tenir notícia dels grups en iniciar la seva feina actual en un Centre de Serveis Socials d'Atenció Primària, i l'evolució d'aquests grups la relaciona directament amb el procés migratori. Descriu aquest de la següent manera: una mare migrant, que ve sola, i vol reagrupar els fills, en reagrupar-los sorgeix el desarrelament, que junt amb el

¹⁶³ Alhora, aquest professional reconeix que això es correspon amb els grups llatins a Barcelona, però que no té perquè ser representatiu dels grups a d'altres indrets (àrea metropolitana, Catalunya, Espanya)

no reconeixement de la figura materna com a tal¹⁶⁴ produeix l'apropament i posterior adscripció als grups.

La professional S7 explica, des de la seva experiència, que ella ha viscut una evolució dels grups, en la que destacaria l'increment de catalans, d'autòctons entre les seves files, essent, la majoria d'aquests, noies.

Pel que fa al boom migratori, els professionals assenyalen que aquest s'ha vist reduït considerablement i que aquest fet, novament, condiciona l'evolució dels grups.

Altres condicionants de l'evolució dels grups que assenyalen els professionals és el fet que hi ha hagut una part dels migrants que han retornat als seus països d'origen i que la precarietat i la crisi ha afectat més greument als que s'han quedat. Així, si han de parlar d'una constant que es manté en el temps i que no ha canviat, aquesta és la vulnerabilitat dels joves membres o simpatitzants, característica que alhora esdevé un potent nexa d'unió. Els professionals verbalitzen que, llatins o no, de joves al carrer sempre n'hi ha hagut, però assenyalen la manca d'il·lusions i de perspectives de futur com a condicionant per buscar aquests grups siguis llatí o no ho siguis. Així, identifiquen que es passa d'un primer moment en el que destaquen el creixement i la diversificació, per donar lloc tot seguit a la separació entre dominicans i equatorians i la proliferació de diferents grups que, en general, comparteixen la voluntat de reconeixement de la dignitat. En aquests orígens, els grups es vivien com a més "perillosos" i més "invasius". Actualment, l'apropiació de l'espai és menys intensa, si bé aquest fet també pot tenir a veure amb que al principi hi havia un major interès en visibilitzar-se, s'exhibia simbologia identificadora amb un o altre grup, mentre que en l'actualitat, per pressió policial i social, s'ha reduït en un afany per passar desapercebuts i s'ha adoptat cert caràcter "clandestí". Això dificulta la detecció i l'abordatge, ja que el fenomen és molt sensible a l'abordatge que se'n faci a nivell policial, judicial i social, en el sentit que aquest abordatge fa que es mostrin més visibles o no, a

¹⁶⁴ Aquesta professional és la que explicava com una de les joves amb les que havia treballat li havia manifestat que fins que no va venir a viure aquí, entenia que la mare era la persona que anava a veure-la de tant en tant i li duïa regals, referint-se als viatges puntuals que la mare havia fet al país d'origen abans del reagrupament dels fills. De cop i volta es troba vivint amb ella i que és qui li diu el que ha de fer i el que no.

que es desplacin (per pressió policial o veïnal), a que les “cúpules” es renovin, etc...

Per exemple, amb posterioritat a la normalització i a l'adopció de l'associacionisme, hi ha professionals que expressen que els grups “tradicionals” (Latin Kings i Ñetas) es mostren desil·lusionats i expressen la sensació que els han abandonat i de desconfiança cap als serveis i els professionals, ja que pensen que s'han aprofitat d'ells. Certs membres verbalitzen que moltes entitats van guanyar diners, però “ells” personalment, no, i ara es troben amb que aquestes entitats han marxat (en el sentit del tancament de projectes) i a ells no els queda res, tot adonant-se que la seva situació personal és la mateixa que abans de la normalització i això genera molta frustració cap al procés. Expressen, per exemple, que tot i ser una associació, quan demanen un local no els hi faciliten, tot alimentant-se, aleshores, el discurs del victimisme i del racisme institucional, i encara es “tanquen” més en ells mateixos i es reforcen aquelles actituds que precisament es volien combatre amb el procés i la normalització.

5.3.3.3. Valoració de les estratègies d'intervenció

- *Pel que fa a les estratègies d'intervenció cap als joves membres o simpatitzants, que valora el/la professional que ha funcionat i que no ho ha fet.*

Els diferents professionals entrevistats expliquen des de la seva experiència les estratègies d'intervenció que els han donat bons resultats.

Destaquen així la importància d'evitar la superioritat moral i els retrets, per exemple, la professional S1 menciona especialment aquest fet, i poder oferir des dels diferents serveis la figura del referent positiu¹⁶⁵.

¹⁶⁵ La figura de l'acompanyant proper, algú que esdevingui un referent per a ells, té un potencial important. El S2, per exemple, assenyala com a fet positiu l'existència d'algun model referencial positiu proper (Entrevista 2, minut 37:35), (comencen a haver professionals al món socioeducatiu llatins) Aquest

(...)Este col·lapse de les institucions socioeducatives al voltant d'aquest tema penso que està jugant un paper important, de no haver aconseguit tenir una perspectiva pròpia en l'abordatge d'aquest tema, està pendent, estar penjats de lo policial (...) i no s'ha tingut una veu pròpia des de lo socioeducatiu per abordar este fenomen (...) (Entrevista 1, Àudio 3, minut 34:28)

En el cas de l'equipament educatiu, la professional S8 exposa que creu que ha funcionat el fet que independentment de quina hagi estat l'evolució dels grups i els canvis, els alumnes sempre han tingut molt clar que les normes del centre són les del centre i les de fora són les de fora, fins i tot en l'època en que es verbalitzava obertament la pertinença i la captació a l'entrada del centre era molt evident. També explica com per més durs que siguin certs esdeveniments, cal saber aprofitar el potencial educatiu que poden arribar a tenir aquests grups per a poder prevenir i treballar amb els joves¹⁶⁶.

Alguns professionals destaquen com a element positiu per a la intervenció la creació de serveis i recursos especialitzats per al treball amb aquests grups. El professional S4, per exemple, exposa com va funcionar la creació del grup especialitzat del CME. Segons la seva valoració es va trobar un equilibri entre contundència en les intervencions quan calia i la prevenció i la reducció de danys. Si bé reconeix que dins de la policia eren una minoria (en el sentit d'equip minoritari), estaven molt a prop de la Direcció del cos (Entrevista 4, hora 1:19:00). Al haver canvis polítics (Entrevista 4, hora 1:21:00), es fa el canvi d'estratègia, amb el conflicte intern que això també suposa per al CME. Aquest canvi d'estratègia ha fet que s'hagin dedicat vuit anys per finalment haver de plegar, amb la pèrdua de bagatge de coneixement que això implica. Pel que fa a les accions policials relacionades amb els "escapçaments", si bé reconeix que han estat efectives, que són operacions contundents ben lligades

fet fa que s'elimini la distància entre els joves i els professionals que treballen amb ells. Professionals que hagin passat per circumstàncies semblants (origen migrant, reagrupaments...) que tingui crèdit pels joves, i que ara està adaptat, integrat, ha estudiat i té una vida normalitzada.

¹⁶⁶ Aquesta professional relata una baralla entre grups que va tenir com a conseqüència la mort d'un alumne com a fet detonant per a que els nois no volguessin relacionar-se, o directament abandonar el grup (Entrevista 8, minut 51:00).

policialment, també fa menció del fet que possiblement alguna d'aquestes operacions també s'hagués fet des de l'altre posicionament (previ a l'any 2012). Així, hi ha hagut cert aprofitament del coneixement anterior, però no un reconeixement de la feina feta dels altres. Un altre servei especialitzat que ha fet una feina significativa és l'EIGO (l'Equip d'Intervenció en grups Organitzats), vinculat a Gestió de Conflictes de l'Ajuntament de Barcelona. En aquesta mateixa línia, el coneixement del fenomen (vinculat a l'experiència i a la investigació), les trobades internacionals, la visibilització del CME a l'Eurogang, la projecció internacional, la interinstitucionalització, i el relacionar el CME amb l'abordatge de bandes en positiu, amb multiculturalitat, amb altres maneres de fer treball policial, és una altra estratègia que el professional S4 valora com a positiu pel treball amb els grups i que ha donat bons resultats, en general (Entrevista 4, hora 1:15:55).

El professional S5 destaca com estratègia positiva (Entrevista 5, minut 1:14) el mantenir la mirada global, però fer un abordatge individual, fer un reforç del JO dels membres, ja que la desvinculació natural es dona quan la gent fa un projecte vital. Quan aquest projecte es materialitza, és quan, com a molt, es manté el contacte de manera puntual, per esdeveniments i celebracions concretes del grup. Aquest mateix professional assenyala que no s'ha de perdre de vista que al carrer s'hi està perquè no es té altre lloc on anar (*"la presència al carrer es dona perquè no tenen altre lloc on anar"* (Entrevista 5, hora 1:15:14)).

Destaquen també la importància del treball amb l'administració, per a que s'atengui i s'entengui el fenomen, sobretot de cara a derivar i reconduir a d'altres equipaments i serveis més enllà del carrer, i alhora, el poder combinar feina policial i socioeducativa i fer xarxa entre els diferents recursos.

Ja centrats en els mateixos joves, diferents professionals parlen de la importància de la prevenció i de treballar amb ells, no per ells. Que hi hagi adaptació a les seves motivacions, fer-los sentir participants de la societat, dotar de lloc. No perdre de vista que hi ha canvis en les motivacions juvenils, en les aspiracions. La música els motiva molt, però també els professionals mantenen

el dubte (veient, per exemple, les lletres, el que transmeten...) que això sigui realment un treball socioeducatiu. Amb l'esport passa una mica el mateix, hi ha dubtes de com s'enganxen (es vol un torneig de Latin Kings, o es vol treballar certes actituds mitjançant l'esport?)¹⁶⁷.

La professional S9 parla de la importància de fer treball coordinat entre la institució gran (a nivell de ciutat) i altres serveis i institucions més petites (el Districte i el barri).

Per altra banda, dins dels elements que dificulten la feina, o que han pogut contribuir de forma negativa al fenomen, més enllà d'aquells elements obvis, com poden ser la crisi, i la precarietat, el professional del Cos de Mossos d'Esquadra fa l'autocrítica que no s'ha fet una avaluació rigorosa de l'estratègia de la prevenció, això fa que no s'hagi vist l'impacte d'aquesta mena d'estratègia d'intervenció duta a terme en l'anomenada època del "bonisme" i exposa com la prevenció planteja el handicap que es silenciosa i invisible, i es dona la paradoxa que allò que s'ha previngut, no ha succeït, i dificulta el poder contrastar si és perquè no havia de passar o perquè s'ha fet que no passi amb la feina duta a terme. És, per tant, un element difícil de mesurar. El mateix professional també assenyala que no s'ha fet una quantificació dels tipus de violències: intra, inter i extragrupal. I s'hauria de fer una comptabilització dels joves als que s'ha ajudat a sortir dels grups i un recompte actualitzat de membres realment vinculats als grups.

Diferents professionals exposen que l'administració ha respòs tard en la intervenció i abordatge i, alhora, el disseny i la implementació de protocols poc efectius i allunyats de la realitat han fet que no s'hagi abordat com cal el fenomen. En aquesta mateixa línia de responsabilitat de l'administració, la professional S7 considera que ha dificultat la feina el fet de moure's en la dicotomia "les bandes son bones/les bandes son dolentes" o el pas del "bonisme" a la "mà dura". Això ha cansat als professionals, ja que s'ha desfet

¹⁶⁷ La S7, de nou assenyala que en les noies no es pensa gaire, i posa el següent exemple: a una formació no ve cap, però al concurs de Miss Latinoamèrica en Catalunya, si cal, paguen per anar. I fa la següent reflexió: "el que les enganxa, realment, convé que les enganxi?" (Entrevista 7, minut 48:00)

una part del que s'havia fet i s'han condicionat les intervencions en funció de com es posicionés l'administració.

El professional S5 parla de la manca d'oportunitats, especialment de formació, i com aquesta manca de recursos condiciona que l'entrada al grup es vegi com una opció. Són necessaris recursos de "repesca", especialitzats en determinat tipus de jove.

5.3.3.4. Situació actual

- *Quina és la situació actual, com la definirien, com es treballa amb ells, quina feina es fa. Quina feina caldria fer i que creu que és farà*

Actualment¹⁶⁸ hi ha cert consens en parlar d'invisibilitat i por a que hi hagi algun incident greu i que aleshores es torni a prendre consciència del fenomen i es vulgui voler fer de nou un abordatge integral.

En els grups "tradicionals" ara existeix una "cúpula", en molts casos, de més de 35 anys, que controla nois molt joves. D'aquests membres més antics, alguns estan a presó acomplint diferents condemnes, i per sota d'aquests, hi ha nois/es més joves, amb poques fortaleces a tots nivells, enlluernats pel discurs i pel sentiment de pertinença a quelcom.

En general, tots mantenen la preocupació cap a el que pot suposar el fet grupal davant les circumstàncies personals dels adolescents i joves i no existeix un canvi significatiu en la percepció. Assenyalen que la vulnerabilitat segueix essent la mateixa i les circumstàncies dels individus també.

A nivell policial, el professional S4 exposa que des de certes regions es manté la línia preventiva, sobretot a certes àrees regionals i que les unitats segueixen treballant, però tenen diferents encàrrecs i que la coordinació ha canviat.

¹⁶⁸ En les dates de realització de les entrevistes (2015-2016)

Actualment, per abordar les “bandes” existeix una unitat central que pertany a investigació i centralitza la informació, les URPACS funcionen a nivell regional, algunes segueixen instruccions de la Unitat Central i prou, i d’altres, mantenen la feina preventiva. Davant la pregunta de que s’hauria de fer, reconeix que li agradaria recuperar la vessant preventiva, tot i tenir dubtes de si seria tan efectiva com en el seu moment, ja que hi ha hagut un increment de la mitjana d’edat dels membres dels grups i això fa més difícil la prevenció. Alhora, sinó hi ha prou “base jove” per a regenerar-se, es compromet i es dificulta la continuïtat del grup. I davant la pregunta de que creu que es farà, pensa que es mantindrà la duresa amb els delictes més greus (i opina que això és correcte i que ha de ser així).

El professional S5 assenyala com a accions que s’haurien de dur a terme (Entrevista 5, hora 1:19:15) el donar la volta al tema de la immigració (a les regulacions, als papers, a poder accedir a la ciutadania), i assenyala que la irregularitat vinculada a no tenir papers, la manca de ciutadania, està darrera de tots els considerats “grans temes” socials de Barcelona ciutat: els recollidors de ferralla, les treballadores sexuals africanes, els grups llatins... També exposa que s’haurien de fer polítiques de joventut en el sentit més ampli, fer les polítiques des dels joves, no des de la mirada de l’adult, no només estudis sobre la joventut (normalment fets per adults) i un major nombre d’equipaments juvenils. Critica que, en general, no hi ha voluntat per desenvolupar polítiques d’espai públic i les que es desenvolupen, amb l’excusa d’ordenar-lo, el privatitzen i el limiten. Davant la qüestió de que pensa que es farà, parla d’actuacions puntuals (“parxes”) en funció de les queixes i demandes concretes, ja que, assenyala, no hi ha una voluntat de canvi profund.

La professional S7 assenyala (Entrevista 7, minut 48:50) la preocupació per la desvinculació dels grups i dels joves pel que fa a les administracions i relata que el procés Barcelona va generar molta confusió i actualment no hi ha cap connexió solida amb cap recurs i això fa que actualment siguin més vulnerables. Valora que el procés hagués estat bé si s’hagués fet a la inversa: constituir l’associació al final, un cop vinculats als recursos i s’ha de fer feina

amb la banda, a nivell grupal i a nivell individual¹⁶⁹. Alhora, planteja que des de les administracions s'hauria de qüestionar el paper dels líders, ja que si se'ls dona massa espai, finalment es legitima el que fan i el funcionament que mantenen¹⁷⁰.

La professional S8 dona molta importància a la feina que es fa des del Pla d'orientació de centre, ja des de 1r ESO, perquè es fa un acompanyament en el creixement de la persona i això resulta més problemàtic amb els que s'incorporen a 3r i a 4rt d'ESO, perquè no han incorporat aquesta base, i no han integrat certs valors relatius a la gestió de conflictes i a la relació amb els altres. Dona una importància vital al treball emocional, que diu s'hauria de fer no només des dels centres educatius, i s'hauria de rescatar el potencial individual de cadascú i que siguin conscients i se'n faci ús en conseqüència per poder aconseguir l'èxit en funció de les seves capacitats (Entrevista 8, minut 57:28).

En general, existeix consens en destacar que s'hauria de poder treballar amb els joves des de la prevenció, abans de que certs indicadors es facin més visibles i la situació sigui més difícil de redreçar.

5.3.3.5. La relació professional-institució. Mirada compartida o divergent

- *Existeixen discrepàncies entre el professional i la institució a la que pertany? El professional voldria fer les coses d'una altra manera i se li*

¹⁶⁹ Aquesta professional fa una reflexió interessant, exposa que no hem d'oblidar que la "banda" els dona coses bones, que ells necessiten i que no poden trobar enlloc, coses, que al cap i a la fi, la societat no els està donant (Entrevista 7, minut 50:45).

¹⁷⁰ Aquesta mateixa professional posa com a exemple, el fet de dirigir-se a ells en català (Entrevista 7, minut 52:20), com a exemple de dirigir-te al mateix nivell. I la importància de no renunciar a segons que per poder arribar a ells, ja que fer-ho, afegeix, pot constituir un "engany". Ella relata que va tenir la sensació de que va ser la primera persona que els va parlar en català. I que, va rebre comentaris per part dels joves en els que expressaven que ningú els havia dit que el català era important fins al punt de que els havia condicionat el poder participar en certes formacions o poder treballar a certs sectors. Així, conclou, que rebre inputs d'altres entorns, d'altres persones diferents a ells, és bo pel seu aprenentatge i qüestiona fins a quin punt convé adaptar "l'entorn", la manera en com ens dirigim a ells per poder "enganxar" als nois, ja que això pot constituir una visió errònia de l'entorn perquè es dona el missatge de que el món s'adaptarà, i el món no s'adapta a ningú.

difficulta o directament no se li permet? Ha viscut un canvi en el posicionament de la institució per a la que treballa vers el col·lectiu?

La professional S1 assenyala la forta pugna pel control de la informació i l'existència d'una forta divisió entre les diverses administracions i les diferents entitats que haurien de treballar plegats, comproment-se així el treball en xarxa.

El professional S2 diu trobar-se en la línia de la institució en la que desenvolupa la seva tasca professional: Acollida incondicional i treball cap als més vulnerables, especialment els joves (Entrevista 2, minut 42:50).

La professional S3 fa autocrítica cap als professionals en general, assenyalant que es té més marge de maniobra del que sembla (Entrevista 3, minut 37:12), sempre que s'argumenti un projecte i es demostrï la seva necessitat. Ella personalment sempre ha pogut iniciar i desenvolupar els projectes, però cal justificar-los, definir necessitats i establir indicadors, demostrar la seva viabilitat, etc., però si tot això es fa, al final el projecte pot implementar-se.

El professional S5 parla obertament que sí ha tingut discrepàncies amb la institució per la que treballa i que voldria i li agradaria fer les coses de forma diferent. Fins i tot parla de discrepàncies entre els membres de l'equip, de l'oposició a dur a terme certes accions, de negatives per part de l'administració al trànsit d'informació de l'equip a d'altres serveis (tal i com apunten d'altres professionals) i de dificultats per fer i construir xarxa,... i exposa que la xarxa depèn molt dels professionals que hi intervenen i que hi coincideixen en un moment determinat.

La professional S7 parla de discrepàncies sobretot pel tema econòmic i de molta solitud professional¹⁷¹.

¹⁷¹ Aquesta professional explica que es va trobar sola i amb que tenia 0€ de pressupost per poder treballar. Això li va suposar un handicap, no poder comptar amb certs recursos i que estava sola a nivell professional (posa com a exemple que cada vegada que passava alguna cosa, la premsa trucava allà, que el procés de normalització es va escapar de cop i van deixar la seva entitat en una situació difícil, però

La professional S8 explica que sempre hi ha marge de millora i que és molt important la implicació de l'equip docent, el voler fer les coses d'una certa manera i assenyala els trastorns de conducta com el problema actualment més greu, i això afecta a tothom, no només té a veure amb el fet migratori. Des dels centres no es poden atendre totes les necessitats que presenten els alumnes i que hem provocat entre tots com a societat, existeix molt bloqueig emocional, molt poca connexió emocional (Entrevista 8, minut 59:25).

La professional S9 exposa que hi ha diferències d'abordatge moltes vegades amb els altres professionals que hi treballen i aborden el fenomen. Ella personalment focalitzaria ara amb els joves més grans (de 18 a 21 anys aproximadament), més enllà de les alertes que es reben dels Instituts de secundària.

5.3.3.6. Prospectiva. La mirada de futur dels professionals

- *Quin pronòstic general fan els professionals de la situació?*

En aquest apartat, els professionals parlen de cap a on pensen que evolucionarà el fenomen de les bandes llatines des de la seva visió personal i segons seva professió i experiència.

Entre els pronòstics més negatius assenyalen que des de les administracions no es fa un abordatge socioeducatiu, no es fa recerca aplicada i que es seguirà com fins ara, amb una inèrcia d'actuacions socioeducatives mínimes, tot pensant que la crisi econòmica i l'acció policial resoldran aquesta realitat. Els grups no es reduiran o desapareixeran per si sols, ja que les problemàtiques persisteixen, poden reforçar-se els delictes, especialment davant la manca de sortides (formatives i laborals), i existeix una pressió cap a l'economia

ahora, això (la manca de diners i la solitud professional) li va donar llibertat total, no li van dir el que havia de fer, però estava molt sola a nivell professional.

submergida i cap al delictes, de manera que es veu reforçada i justificada l'acció policial i la "fi del bonisme".

S'assenyala així, que mentre no es facin abordatges integrals i el treball en xarxa de professionals sigui una realitat, es mantindran els principals motius que afavoreixen l'apropament a aquests grups de determinats joves: la recerca de sentit i l'apoderament.

També condicionen el seu pronòstic a l'evolució de la crisi i es pensa que els nascuts aquí ho tindran més fàcil pel tema dels patrons culturals. S'aventuren fins i tot a pronosticar certs canvis, com per exemple: si es manté l'increment de la població llatina, haurà de canviar el sistema educatiu, s'haurà de regularitzar a persones que portin molt de temps i augmentarà la reivindicació de drets civils per part de les segones i terceres generacions, que ja seran d'aquí.

S'alternaran èpoques més tranquil·les amb d'altres que no ho seran i com a actuació dels poders públics hi ha professionals que assenyalen que, en un exercici de màrqueting, es vendrà que es fa més del que en realitat es faci.

Dins dels pronòstics, s'assenyala que si no es restableixen connexions amb ells, es tindrà menys marge de prevenció cap al fenomen, s'hauria d'evitar la consigna que "si no es parla, no existeix el problema"¹⁷², ja que si els nois/es segueixen igual i es van fent grans, esdevindran adults amb problemes, i això generarà problemes socials encara més greus.

El risc que suposaria la manca de prevenció sembla ser la major preocupació quan se li demana als professionals pels seus pronòstics i es fa especial èmfasi en els preadolescents i en l'acompanyament que s'hauria de fer en certs nens/es en el pas de primària a l'ESO, i en la sortida de l'ESO, en finalitzar

¹⁷² Una de les entrevistades (S7) explica que, per exemple, a certs municipis de l'extraradi de Barcelona, on més presència de certs grups hi ha, no es fa cap mena de prevenció, ni d'intervenció, mes enllà de la policial quan és necessària, i que a ella li ha passat, que ha anat a fer tallers i accions preventives a espais on no hi havia ni un jove llatí, ni cap noi/a que pogués ser susceptible d'estar en risc d'apropament, més enllà de conèixer l'existència de les bandes des de l'anecdota adolescent, més proper a la llegenda urbana que a la realitat quotidiana dels grups i els seus membres.

l'escolarització obligatòria. Caldria garantir que es pugui arribar a recursos post obligatoris i, en el cas dels adults que vulguin seguir formant part de la banda, seria necessari que poguessin aconseguir millores vitals i personals (formació laboral, assessorament jurídic, treball, habitatge, etc.).

Des dels cos policial, i focalitzant el pronòstic en els grups, s'assenyala que la vessant social ha quedat més reduïda als grups d'equatorians i de dominicans i que en criminalitat organitzada el repte el suposen les Maras, però reconeix que policialment hi ha temes que preocupen més (per exemple, el terrorisme). I remarca la necessitat d'un enemic públic comú que cohesioni la societat. Assenyala que l'origen de la presència de les bandes va coincidir amb la davallada dels que eren els "dimonis" d'aleshores: ETA, skins..., entre d'altres¹⁷³. També parla del paper de la premsa i de com aquesta pot condicionar l'evolució dels grups, posant com a exemple que en el moment que l'atenció mediàtica es redueix l'efecte positiu (a menys publicitat, menys joves poden rebre informació de les bandes), però també negatiu (en sentir-se menys vigilats, poden realitzar accions delictives més contundents). S'assenyala altres condicionants com que a Catalunya ha coincidit que quan els líders eren més grans d'edat i potser podien créixer delictivament parlant, el flux migratori s'ha reduït, així el relleu de les bases, amb membres joves, es dificulta. Han fet falta deu anys per a que els grups es plantegessin la criminalitat organitzada, i ha coincidit amb les grans detencions i grans operacions, de manera que es dificulta el relleu generacional¹⁷⁴.

¹⁷³ Exemplifica aquesta necessitat d'enemics públics amb la següent anècdota: L'agressió anomenada "la sonrisa del payaso" ja se li atribuïa fa anys als Skins Heads (https://elpais.com/diario/2003/12/07/madrid/1070799866_850215.html). En el moment de l'entrevista existeix la llegenda urbana de que són les bandes llatines les que practiquen aquesta agressió, i explica que, efectivament, no es més que això, una llegenda urbana, ja que, fins el moment de l'entrevista no hi ha cap constància d'una agressió així a enlloc (ni a urgències hospitalàries, ni a cossos policials, d'enlloc de Catalunya ni d'Espanya).

¹⁷⁴ De nou, des del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA, quan ha de parlar de la Mara, el discurs canvia. Hi ha més preocupació pel punt de partida del que venen els grups, en aquest cas, no venen dels EEUU, venen directament de Llatinoamèrica, de territoris on la violència del context és molt elevada. Parla d'un incident a Girona, d'un homicidi amb una "chimba" (2007), explica que és un arma de foc de fabricació casolana, això és importat d'allà, no té antecedents a aquí, i des del COS DE MOSSOS D'ESQUADRA valoren que existeix un cert risc de reproducció de conductes i de funcionament d'allà a aquí. Exposa que més enllà de la Mara, està el terrorisme, de fet, la Mara Salvatrucha ja es considera organització terrorista als EEUU i al Salvador.

Hi ha professionals que donen per segur que el fenomen dels grups organitzats acabarà quedant-se entre nosaltres i formarà part del nostre país. Aquí comptem amb certs avantatges per a la cohesió social, com poden ser el control d'armes (no és fàcil aconseguir determinades armes, especialment de foc i curtes); l'existència prèvia al nostre país de grans grups de delictes consolidats, que fan que certs espais delictius ja estiguin ocupats (tràfic de drogues, tràfic de persones...) i que no sigui fàcil fer-se un lloc. A més, i en sentit positiu, cal destacar que ja existeix una xarxa organitzada de serveis socials i comunitaris que contribueixen a dificultar que els grups puguin créixer delictivament parlant.

També hi ha professionals que es mostren optimistes en els seus pronòstics, ja que valoren que el jove de banda llatina acabarà per no ser equivalent a delinqüent i/o analfabet, i que el fenomen dels grups i de les bandes de joves llatins acabarà essent un moviment de recerca d'identitats, i per a que això passi serà imprescindible fer feina amb les famílies i la xarxa de l'entorn dels joves, principalment des dels tècnics de carrer i de proximitat, més propers a aquests joves i a les seves famílies. S'hauran de produir una sèrie de canvis estructurals, sobretot en les polítiques migratòries i en les regularitzacions, però no es donaran a curt termini, si es que alguna vegada es donen.

5.4. Aspectes comuns a destacar

Per cloure aquest apartat, destacarem els aspectes coincidents de les entrevistes realitzades als diferents professionals.

Pel que fa al contacte i la relació amb els grups, els professionals coincideixen en identificar un primer moment de sorpresa, desconeixement i de por cap a un fenomen totalment nou i desconegut i de fer moviments cap a saber més i cap a veure com i de quina manera es pot abordar aquest fenomen.

També coincideixen en assenyalar dificultats en poder treballar en xarxa, en que la informació es pugui compartir i en trobar una línia clara de treball pel que fa al posicionament ideològic envers el fenomen.

Els grups han anat canviant, però les circumstàncies que porten a que hi hagi joves vulnerables al carrer són les mateixes de sempre, i això, sovint, es passa per alt.

Tots els professionals poden identificar elements facilitadors de la feina, o d'altres que no ho són tant, o que directament, la dificulten, i alhora, són crítics amb la feina feta no només des dels poders polítics, sinó també en la quotidiana que els afecta directament a ells. Poden reconèixer coses que s'han millorat, però alhora, identifiquen també riscos i agreujants de la situació de cara al futur que senzillament no s'abordaran com cal.

Hi ha certa coincidència en parlar de que sembla que calguin "fets greus" (en el sentit de morts, baralles de molta transcendència, etc...) per a que es reprenguin certes accions, s'abordi la problemàtica de manera seriosa i s'abandoni aquesta espècie de invisibilització, de no parlar del problema per fer veure que no existeix.

Poder treballar de forma preventiva s'assenyala de manera unànime com a fonamental per a poder aconseguir cert grau d'èxit, i el poder oferir alternatives vitals als joves (educatives, laborals, xarxa social...) més enllà del grup i l'abordatge del fet de la immigració, el poder desprendre's de l'etiqueta d'irregular atès que és un condicionant a tots nivells.

**TERCERA PART: CONCLUSIONS I
RECOMANACIONS PER A LA INTERVENCIÓ
SOCIOEDUCATIVA**

A continuació s'exposa un seguit de conclusions que, en base a les informacions recollides en els apartats anteriors, puguin orientar la intervenció socioeducativa amb aquests grups de joves, especialment des del camp de l'educació social. Així, es recull la informació més destacats dels apartats anteriors, sintetitzant els aspectes més rellevants del treball i seguidament, s'ofereixen una sèrie de conclusions, en primer lloc contextuals i en segon lloc en relació a la intervenció socioeducativa. És en aquesta darrera part, la corresponent a les conclusions propositives, on es poden trobar aportacions personals de la doctoranda, fruit per una banda, de la reflexió personal en el procés d'elaboració d'aquest treball i, per altra banda, de l'experiència professional directament vinculada als serveis socials d'atenció primària com a educadora social.

En la primera part del treball, quan ens hem aproximat al fenomen de les bandes llatines, hem pogut veure com ens trobem amb un fenomen estretament relacionat amb els moviments demogràfics i migratoris des dels seus orígens.

Des dels posicionaments més crítics es vol anar més enllà de les actituds delictives i incíviques dels grups, analitzant els grups com a espais de reivindicació i d'apoderament per part d'aquells joves que pateixen la desigualtat social. Malgrat això, el discurs més estès i acceptat és aquell que parla de les "bandes" com a espais de criminalitat organitzada que comprometen la pau social d'un determinat context social. Com a conseqüència d'això, els poders públics es veuen en la responsabilitat de fer servir eines (normalment jurídic-policials) per al control i l'eradicació d'aquests elements "indesitjables".

Si bé a Espanya el fenomen dels grups juvenils organitzats no és nou, no és fins a l'arribada dels grups d'origen llatí que es comença a fer ús d'una terminologia que fa referència a l'activitat delictiva ("banda") i a l'origen ("llatí"), estigmatitzant així el fet migratori i generant un "ells" que evoca perillositat i que compromet l'*estatus quo* de bonança del "nosaltres".

A la ciutat de Barcelona, la visibilització del fenomen ve donada per la mort del jove Ronny Tapias l'any 2003 i provoca una onada de pànic moral al conjunt de la societat. A partir d'aquest fet, s'han fet diferents abordatges des de les administracions, primer des del desconeixement del fenomen, després des de la normalització dels grups dins de l'anomenat "procés Barcelona", fins la "fi del bonisme" i arribada de la "mà dura" amb una sèrie d'operacions policials d'"escapçaments" de certs grups realitzats amb àmplia cobertura mediàtica. Actualment ens trobem en un moment d'invisibilització d'aquest fenomen que transmet certa sensació de "problema superat", però que en realitat suposa una estratègia propera a la fal·làcia: si no se'n parla, no existeix el problema¹⁷⁵.

En la segona part del treball, dedicada a la informació de caràcter quantitatiu, hem detectat les dificultats per poder obtenir informació estadística fiable relativa als joves migrants llatins i del parany que sovint poden suposar certes categories. Precisament, el terme "jove", acaba per esdevenir un concepte que aglutina sota una mateixa categoria persones amb processos socioeducatius que poden no tenir res a veure entre ells. Pel que fa a les categories de "migrant" i "estranger" hi ha el risc de perdre dades d'aquelles persones que es troben en situació irregular i d'aquelles que ja han resultat nacionalitzades. Igualment passa amb les segones i terceres generacions, ja que són categories difícilment quantificables.

Si més no, resulta evident que elements com l'atur, les ocupacions precàries i el fracàs escolar impacten de manera més significativa en la població estrangera que en la autòctona. Alhora, el trobar-se en situació irregular suposa un condicionant absolut per al desenvolupament personal a tots nivells.

En aquesta segona part, trobem dos camps en els que és possible obtenir informació qualitativa per a la seva anàlisi. El primer camp, és el corresponent a la premsa. Hem pogut veure com la premsa és en gran part responsable de la imatge col·lectiva que té la societat envers el fenomen dels grups llatins, i com

¹⁷⁵ Quan torna a donar-se algun fet noticable (baralles entre grups, víctimes, ferits... o algun fet semblant especialment alarmant) sembla tornar a haver certa visibilització i de nou un cert "ressorgiment públic" del tema.

es mantenen i es transmeten estereotips basats més en l'alarmisme i el pànic moral que no pas en una realitat contrastada. Alhora, mentre es visibilitzen aquells aspectes que més ressò social provoquen, d'altres desigualtats estructurals de les que acostumen a ser objecte els membres o simpatitzants passen totalment desapercebudes i no se'ls dona cap publicitat. En aquesta mateixa línia, s'ha de destacar el poc seguiment mediàtic amb posterioritat a les intervencions policials, tot oferint en molts casos una visió parcial i superficial. Tampoc es pot passar per alt el fet que moltes vegades la premsa transmet quina és la línia política del moment en relació al posicionament dels poders públics pel que fa a l'abordatge del fenomen.

El segon camp, es correspondria amb la visió dels professionals entrevistats. En aquest sentit, hem vist com tot i els diferents entorns dels que provenen els professionals entrevistats, aquests coincideixen en assenyalar la vulnerabilitat i la manca d'alternatives a tots nivells com un element transversal que fa de nexa d'unió més enllà de l'origen i de la reivindicació identitària, i que contribueix de manera determinant a la fidelització i a la cohesió grupal.

Alhora, els professionals entrevistats assenyalen una presència als grups de conductes incíviques més que delictives i una manca de discurs uniforme per part dels poders públics implicats que faciliti el seu abordatge socioeducatiu: les "bandes" han de normalitzar-se i convertir-se en associacions o s'han d'eradicar perquè són grups propers al crim organitzat?

Les valoracions dels diferents professionals coincideixen amb les dades quantitatives que han estat analitzades, i assenyalen de nou l'atur, les ocupacions precàries, les dificultats que se'n deriven de no tenir papers o el fracàs escolar com a trets característics dels joves que formen part dels grups o que són susceptibles de formar-ne part, així com entre el seu entorn familiar i referencial més immediat.

Pel que fa al fracàs escolar, convé explicitar que quan es fa servir aquest terme no només s'està fent referència a la manca de resultats acadèmics positius, sinó que agrupa tot el que té a veure amb el món educatiu formal: les relacions

normalitzades entre iguals, la relació amb les figures d'autoritat i dels adults, l'adaptació a un entorn amb normativa explícita, la continuïtat amb els estudis postobligatoris o el fet inqüestionable d'haver fracassat en un aspecte fonamental (com és l'èxit en l'escolarització) pel desenvolupament i la integració del jove a tots nivells i amb tot el que això suposa. Tot l'anterior, afegit a la manca d'alternatives normalitzades no "estigmatitzants" i amb projecció "real" de futur¹⁷⁶, fa que la situació del jove que no ha obtingut èxit escolar esdevingui encara més fràgil.

¹⁷⁶ Les alternatives de les que es disposen actualment són segregadores i acaben per empitjorar una situació ja de per si, fràgil. Alhora, altres opcions formatives, amb perfil de baixa exigència i dissenyades per a assolir una inserció laboral, no atorguen les habilitats necessàries i no acaben per materialitzar-se en un accés al món del treball, veient-se així les expectatives dels joves no assolides i reforçant-se de nou la sensació de fracàs.

6. CONCLUSIONS CONTEXTUALS

Abans de centrar-nos en aquells aspectes que tenen a veure amb el treball amb aquests grups, cal començar enfocant el context en que ens trobem i veure com aquest també és un condicionant de la intervenció socioeducativa. Així, podem concloure que són necessaris tres grans canvis per millorar les possibilitats d'èxit de qualsevol acció socioeducativa amb aquests grups:

- Canvi en les **polítiques migratòries i de regularització**
- Canvi en les **polítiques educatives**
- Canvi en les **polítiques laborals**

Òbviament, es poden fer accions locals que tindran un major o menor èxit, però és important fer constar que aquests tres eixos d'acció esdevenen tres elements que incrementen la desigualtat i condicionen de manera determinant la situació sociopersonal i econòmica dels joves i de les seves famílies.

En primer lloc, el fet de trobar-se en situació irregular és un condicionant absolut a tots nivells, que no deixa més opció que mantenir-se al marge del sistema.

En segon lloc, el fet de no assolir cert èxit formatiu dins del sistema educatiu ordinari i obligatori, no sols significa no tenir una titulació o uns coneixements acadèmics determinats. El sistema educatiu és molt més que això i quan aquest falla es veuen afectats altres aspectes fonamentals del desenvolupament dels joves, com poden ser la pèrdua de l'oportunitat d'adquirir habilitats socials, la pèrdua d'hàbits de treball i el formar part d'un entorn normalitzat i la frustració que es genera quan això no és dona. Sense obviar que l'èxit educatiu condiona el com ens relacionem posteriorment amb el món laboral.

En tercer lloc, la posició que s'ocupa en l'entorn del treball remunerat condiona directament la nostra quotidianitat i qualitat de vida i la xarxa social i personal.

Un cop comentat aquests tres canvis que serien necessaris (per als joves membres o susceptibles de ser-ho, i per altres col·lectius que es veuen afectats

per la legislació actual en aquests tres temes), podem afirmar que, efectivament, certes accions poden arribar a tenir impacte local, tot essent necessari elaborar un model d'intervenció amb aquests grups que superi la dicotomia del "bonisme"/"mà dura".

Com hem pogut veure, el fenomen és extremadament sensible als canvis de l'entorn en tots els sentits. Per tant, les diferents polítiques que s'apliquen afecten, directament o indirectament, a les dinàmiques dels grups i als seus membres, provocant en alguns casos que certes accions que havien de servir per aconseguir millores, provoquin l'efecte contrari.

Ja hem mencionat al llarg de treball com el posicionament del poder polític és determinant en el desenvolupament del fenomen i per a l'obtenció de l'èxit de les intervencions. A nivell polític seria important poder mantenir l'estabilitat dels programes, de les sigles i de les línies educatives més enllà de discursos partidistes, per tal de poder oferir estructures sòlides i fer avaluacions rigoroses dels programes i recursos. El manteniment de la investigació-acció, de la recerca aplicada i la transformació del diagnòstic en línies d'intervenció genera un "saber" fonamentat que facilita el treball amb els grups i els joves. Alhora, és necessari que, més enllà de posicionaments ideològics i polítics i del "soroll" de l'entorn (premsa, alarma social...) des del món socioeducatiu es pugui tenir una veu pròpia, un discurs que es correspongui amb la realitat i que tingui com a finalitat el poder fer treball socioeducatiu.

En aquesta mateixa línia, no només els grups i els joves són sensibles a les dinàmiques de l'entorn. Pel que fa als professionals i al món científic, convé no oblidar que aquests sovint es veuen contagiats pels diferents discursos de les administracions públiques i dels mitjans de comunicació. Un exemple significatiu seria l'ús de categories excloents que acaben formant part de la nostra normalitat. Així, es distingeix entre una immigració *bona* que és aquella que arriba per treballar i per ocupar espais que no poden (o no volen) ser ocupats pels autòctons, que vol seguir la norma legal i els patrons culturals del país d'acollida i que està formada per migrants "integrables", i per altra banda una immigració *dolenta* que és aquella que té com a objectiu l'abús dels

sistemes de protecció social del país d'acollida, que transgredeix les normes socials i de convivència establertes i que posa en risc la convivència i la pau social, i que estaria formada per migrants "no integrables". Sota aquest discurs, tota la responsabilitat de la integració recau sobre el propi migrant, mentre que la societat d'acollida esdevé un subjecte passiu, sense cap responsabilitat en relació a les oportunitats i a les desigualtats.

Un exemple de la perversitat del concepte d'"integració" com a acte de responsabilitat voluntària el trobaríem en els nens, adolescents i joves de les anomenades "segones" i "terceres" generacions, és a dir, aquells que ja han nascut al país d'acollida i com, de vegades, la seva presència acaba per esdevenir un indicador de posteritat i assentament inoportú per a la societat d'acollida. Aquests passen d'estar "integrats", de no ser conscients de l'existència d'una alteritat i de sentir-se part del context (atès que no en coneixen cap altre), a prendre consciència de l'existència d'uns "altres" en accedir al circuit dels recursos (normalment educatius), donant-se així un procés invers, passant d'estar "integrat" a no estar-ho, un procés que podem anomenar d'**antigració**¹⁷⁷. Un exemple molt rellevant de com es materialitza això es veu en l'accés a les escoles en les que una excessiva presència de fills d'immigrants és poc acceptada pels autòctons i aquests busquen alternatives on la presència sigui menor.

És necessari adquirir la capacitat d'identificar la presència del que des d'aquest treball volem anomenar **indicadors d'alteritat** (aquells elements destinats a identificar als "altres"), fomentant així la frontera i la bretxa social i que fan que el fet migratori sigui permanent, és a dir, els nens/joves es veuen reduïts a l'origen dels seus ascendents i es troben "atrapats" en el moment de la migració, siguin ells mateixos migrants o no i independentment de si aquest jove ja ha nascut al país o dels molts anys que ja hi porta vivint.

¹⁷⁷ Fem ús d'aquest terme, un neologisme, per poder etiquetar d'alguna manera aquest procés mitjançant el qual es passa de sentir-se'n part d'un context a sentir-se etiquetat com a "altre", revertint-se així el procés d'integració.

Un altre exemple de concepte que condiciona l'abordatge és el de la inclusió/exclusió. Si l'exclusió s'aborda des de recursos excloents, es genera encara més exclusió i s'incrementa l'estigma. Aquest fet s'ha de tenir especialment en compte a l'hora d'implementar recursos "especialitzats". Precisament els recursos especialitzats són una demanda recurrent dels professionals, però no s'ha de perdre de vista que es pot obtenir el resultat invers i hi ha el risc de l'estigmatització i de fomentar o intensificar els processos d'exclusió i de guetització. Passa també amb l'adaptació de certs recursos, ja que una adaptació excessiva, fa que no s'assoleixin nivells mínims que són els que després faciliten el funcionament normalitzat a nivell social. És freqüent parlar amb joves que han participat de diferents projectes i formacions i que verbalitzen que no els hi ha representat cap utilitat o benefici sociopersonal, ja que no han pogut materialitzar fites vitals bàsiques (accedir a formacions de més nivell, obtenir titulacions oficials, inserir-se laboralment...). Convé fer constar, doncs, que el veritable potencial resideix en el recurs normalitzat i en l'assoliment de les fites que procura aquest i en aconseguir que aquests recursos normalitzats siguin integradors i puguin incorporar amb èxit a persones diverses (entre elles els joves a que ens referim tot al llarg del treball).

Es convenient, però, no fomentar que els joves puguin caure en el victimisme, atès que tampoc contribuirà a millorar la seva situació. Es tractaria de treballar la presa de consciència, amb l'objectiu que puguin arribar a reivindicar drets socials i polítics, però essent també conscients de quines són les seves responsabilitats envers el sistema i la societat.

Hi ha un buit important pel que fa a l'existència d'un associacionisme que -més enllà d'activitats de caràcter festiu, cultural, religiós o identitari- reivindiqui, de forma central o secundària, els drets civils, els drets de ciutadania i vulgui aconseguir la igualtat social i econòmica, independentment del lloc de procedència del subjecte o de la seva família.

El fet que els joves expressin de forma recurrent i reiterada un reclam de "**respecte**" i que els grups esdevinguin l'espai on s'instrumentalitza i vehicula aconseguir aquest respecte, esdevé el símptoma de les mancances que

aquests joves pateixen a tots nivells. Des dels serveis que intervenen amb ells no s'hauria de perdre de vista aquest fet. Potenciar actuacions que contribueixin a desenvolupar l'esperit crític dels joves i obtenir eines per a canalitzar les seves demandes per poder adquirir una mena de cultura de "mobilització", de reclam de drets civils, pot ser una via d'apoderament i de retorn de la dignitat.

El que es va anomenar com a "procés Barcelona" passava per la normalització mitjançant la constitució en associació dels dos principals grups del moment: els Latin Kings i els Ñetas. Les reflexions sobre aquest procés són recurrents per part dels professionals que han participat d'aquest estudi, i si bé la majoria coincideixen en assenyalar les bones intencions dels ideòlegs que hi havia darrere del procés, també assenyalen mancances com són la no acceptació del procés per part de la majoria dels membres dels grups, el poc acompanyament per al manteniment de tot el que implica l'activitat associativa i una certa precipitació, en el sentit que possiblement el més adient hagués estat assolir en primer lloc altres fites amb els grups per arribar a esdevenir, finalment, en associació, i no a la inversa. Un cop es va materialitzar l'associació, es donava la paradoxa que s'apropaven a certs recursos públics i es trobaven amb que tot i ser associació, no podien fer-ne el mateix ús que la resta d'entitats juvenils.

En convertir-los en associació, es legitima el grup i el seu funcionament, aleshores no resulta lògic que després això sigui un problema per poder funcionar amb normalitat, com qualsevol altre entitat i es fomenta el discurs del victimisme i del racisme i la sensació que han estat enganyats. Hagués estat necessari fer una pedagogia de funcionament en la quotidianitat en l'accés i ús dels serveis públics i el que això implica, i alhora, canviar certes pràctiques dels grups per poder garantir l'accés als recursos sense trobar-se amb negatives que van acabar per generar encara més frustració, ja que els joves entenien que la negativa era pel fet de ser llatins, no pel fet de mantenir certs ritus i dinàmiques que podien entrar en conflicte amb la normativa dels equipaments públics.

En definitiva, des d'aquest estudi volem manifestar la necessitat de fer una anàlisi crítica que qüestionaria si el principal objectiu dels poders públics era la normalització o bé una certa "domesticació" i "control" dels grups.

7. CONCLUSIONS PROPOSITIVES

Com a conclusions propositives per al treball amb aquests grups de joves, convé assenyalar que a l'hora d'**implementar polítiques** des de les administracions públiques convé trobar l'equilibri entre el que és necessari oferir i el que es vol o es pot oferir, així com avaluar la implementació d'aquestes accions i els resultats d'aquestes un cop ja s'han dut a terme.

En el moment de dissenyar accions socioeducatives és també important no obviar que existeix certa similitud en els valors de la societat que rebutja i els de la banda, i que els objectius vitals de les persones són els mateixos. La diferència rau en que si tu no els pots obtenir dintre del sistema, els obtens al marge d'aquest en una estructura *outsider*.

En aquest sentit, s'han de poder ajustar les expectatives no només dels joves, sinó també dels professionals per tal d'arribar a assolir cert equilibri entre, per una banda, unes expectatives de futur molt elevades en plans de treball lògics però poc realistes, i per altra banda, no plantejar-se treballar absolutament res i ni tan sols demanar-li a un jove que vol ser de gran o que no vol ser de gran perquè fem una projecció de futur crítica justificada en la seva situació actual. Entre ambdós posicionaments hi ha una àmplia gamma de matisos en funció de cada cas.

Seria convenient, doncs, que els professionals desenvolupin la capacitat de detectar **indicadors de resiliència** en els joves i poder-se centrar en les potencialitats de cada cas per poques que siguin aquestes. Aquests indicadors poden donar-se en diferents aspectes de vida del jove, en aquells casos més crítics en els que els indicadors del procés socioeducatiu es veuen seriosament afectats i pot semblar que no hi ha res rescatable. Pot ser interessant fer una anàlisi sobre com i en què empra el temps el jove i en base a això poder rescatar elements que, si més no, puguin facilitar l'apropament dels professionals. No s'ha d'oblidar que sense un mínim apropament dels professionals a aquests joves i els seus grups, mai es podrà donar un pla de treball ni aconseguir cap canvi que pugui atribuir-se a programes d'acció socioeducativa de les diverses administracions. Un cop arribats a aquest punt, poder valorar en quins aspectes el jove ha estat capaç de desenvolupar certa

resiliència, per poc rellevants que puguin semblar, pot ser l'inici del disseny d'un pla de treball i de millora el més ajustat possible a la seva realitat i evitar certes frustracions derivades de la projecció d'expectatives poc ajustades a la realitat dels joves.

L'**exercici de l'empatia** és una altra eina important que convé que es tingui ja des de la fase de disseny de les diferents polítiques i projectes i, òbviament, que tinguin els diferents professionals que han de treballar amb els joves. No és viable per a tenir certes garanties d'èxit el pensar en assolir objectius sense fer una anàlisi del context dels joves i de la seva situació personal i història prèvia des d'un apropament personal que passi per posar-se en el lloc de l'altre. En aquest cas, és fonamental diferenciar entre l'empatia emocional i l'empatia cognitiva. La primera passaria per fer un exercici des de les pròpies emocions de posar-se en el lloc de l'altre i es corre el risc d'establir un vincle poc sà des del punt de vista professional. En el cas de l'empatia cognitiva, es tracta de posar-se en el lloc de l'altre des de l'anàlisi objectiva de quina és la situació del jove i poder arribar a conclusions que permetin millorar-la i canviar-la des del raonament justificat. Els professionals haurien de poder desenvolupar aquesta segona per evitar caure en un mimetisme excessiu amb els subjectes (que és el principal risc de desenvolupar empatia emocional) i en la superioritat moral i en la llunyania cap al subjecte amb el que s'ha d'intervenir (en el cas de que no es desenvolupés cap empatia).

En aquest sentit de proximitat, per exemple, certs membres o exmembres adults (de més edat) poden ajudar a donar missatges positius (del que costa sortir endavant, dels riscos que es corren si s'adopten determinades conductes, de la seva trajectòria personal, de les errades comeses...) i poden esdevenir figures referencials molt potents i properes, ja que els joves poden veure's reflectits en aquestes figures.

L'**acompanyament** en el procés socioeducatiu convé que sigui individualitzat i adaptat amb un vincle sà i productiu, és a dir, que és el que volem aconseguir amb cada intervenció, contacte i apropament. Convé concretar al màxim i poder valorar i avaluar el que s'aconsegueix i el que no. I, si cal, poder

modificar i adaptar els plans de treball en funció de com es desenvolupi la intervenció. És especialment interessant que el pla de treball pugui elaborar-se de manera conjunta entre el professional-jove/professional-grup i treballar fent **xarxa quotidiana** entre els diferents recursos que tenen a veure amb els joves. Això passaria per menys “reunions” professionals i més “unions” professionals en el treball quotidià, evitar el control tòxic de la informació i el mal us d’aquesta (en el sentit de fer-la servir no per abordar, sinó per assenyalar, estigmatitzar, generar més alerta i voler eliminar elements “indesitjables” dels diferents recursos obviant les necessitats reals dels joves), i reclamar per als propis professionals la formació necessària que pugui dotar d’eines per abordar, per evitar el “efecte contagi” i la captació.

Si els professionals han de fer xarxa en els termes exposats, no cal oblidar que els joves obtenen dels grups la “xarxa” que no obtenen enlloc més, així, més enllà de teixir xarxa entre els professionals, s’ha de teixir la **xarxa alternativa** dels membres i/o simpatitzants.

Hi ha dos temes que inquieten especialment als professionals i que causen una especial alarma social en relació als grups. Un és el tema del recurs a la **violència en general** i al delictes; l’altre és el tema de la desigualtat entre nois i noies i la **violència de gènere** en aquest context.

Pel que fa a la violència i al delictes, s’ha de reconèixer que la majoria dels grups no s’entendrien sense el recurs a certes dosis de violència. Si més no, convindria poder analitzar l’ús i l’abast d’aquesta i valorar la simbologia i el capital que suposa a nivell individual i grupal per poder treballar-la i poder substituir aquest capital per d’altres més saludables i constructius.

La violència s’exerceix principalment a nivell intragrupal (per aplicació de la disciplina interna dels grups, per l’accés i fidelització a aquests, i/o per disputes i desacords entre els seus membres), a nivell intergrupals (per conflictes entre diferents grups) i a nivell extragrupal (cap a persones que no tenen res a veure

amb els grups)¹⁷⁸. Aquesta violència esdevé un llenguatge, una eina de comunicació a diferents nivells que ha de ser reemplaçada per d'altres, per això convé oferir alternatives aquesta i no oferir només un discurs circular que la violència no es pot exercir.

Els delictes poden ser comesos a títol personal o com a grup, (per exemple, si un dels membres o simpatitzants comet un delicte de tràfic de drogues, s'hauria de veure si ha estat una decisió personal per "x" motius, o bé ha estat una decisió de grup i la finalitat és poder finançar-se).

Així, seria necessari poder fer una inversió de recursos i analitzar quina mena de violència és la que s'exerceix i cap a qui, quins delictes són comesos a nivell personal i en quins existeix l'agreujant del fet grupal i anar més enllà de les detencions i els càrrecs imputats en inici i poder veure quin és el final de la majoria de processos judicials (condemnes i absolucions). Fer aquesta anàlisi sobre el fet delictiu i l'ús de la violència ajudaria a conèixer millor el fenomen (per tant a poder ajustar millor les intervencions) i veure fins a quin punt està justificat el pànic moral en relació als grups.

Pel que fa al tema del gènere, aquelles accions destinades a impulsar un treball per assolir una nova masculinitat i de crítica cap a l'heteropatriarcat, poden acabar esdevenint eines poderoses per a la prevenció de certes dinàmiques i conductes (tant a nivell individual com a nivell grupal), en provocar canvis en la manera de relacionar-se dels joves, entre ells i amb l'entorn.

Un cop més, hem de parlar de la importància del context que envolta als grups. Al nostre país existeixen certes circumstàncies que dificulten que aquests puguin arribar a esdevenir grups de criminalitat organitzada. Tal i com exposa en entrevista el professional S4, per exemple, quan els grups van arribar a Espanya ja existien grups criminals organitzats que controlaven certes quotes de delicte molt solvents (com són el tràfic de drogues o de persones), les dificultats per l'accés a les armes de foc, l'existència de certa cohesió social i d'un sistema de serveis socials i de salut, el funcionament del sistema penal,

¹⁷⁸ El professional S4, a la seva entrevista, en fa menció de les diferents classes de violència.

etc. Aquests són elements que dificulten que a Catalunya es puguin reproduir certs funcionaments i comportaments dels grups llatins en origen.

Així, per tal de prevenir la fidelització als grups, modificar l'exercici de les diferents violències i el fet delictiu, és fonamental no perdre de vista que s'han de **donar alternatives** a allò que es vol modificar. Mai la violència, el masclisme, l'apropament als grups, la comissió de delictes... podran ser eradicats si no s'ofereixen altres valors que esdevinguin un nou "capital" personal. Ens trobem amb que s'ha de dir que no a la "banda", però per a què? Quina és l'alternativa que s'ofereix? De fet, la prova més evident d'això la trobem en el que podríem anomenar "**desvinculació natural i progressiva**", que és la que es dona quan els membres o simpatitzants comencen a vincular-se a diferents recursos formatius i/o laborals o bé la seva situació personal canvia (formen una família, tenen fills...) i la seva presència al grup perd intensitat de forma gradual i progressiva fins que, en molts casos, desapareix del tot o acaba per esdevenir una participació residual.

Si bé en l'actualitat entre els membres i simpatitzants dels grups també hi ha autòctons, el fet migratori està molt present en la majoria dels joves dels agrupaments. L'impacte del procés migratori en si mateix ja suposa una vulnerabilitat: implica la pèrdua de la xarxa, la necessitat d'habituar-se a un nou entorn, la pèrdua d'estatus, la pèrdua de condicions laborals, haver d'homologar una formació que aquí no és reconeguda i molts altres tràmits llargs i esgotadors que contribueixen a augmentar més encara la vulnerabilitat.

El procés de reagrupament ha marcat la vida de la majoria dels joves i és important que els professionals no perdin de vista això per poder treballar les conseqüències que se'n deriven. És necessari que es puguin recuperar els vincles i els lligams afectius amb les famílies tenint en compte el punt de trencament d'aquests i restaurar aquests tenint en compte les pèrdues i les emocions en joc: la idealització del que es trobaran, la culpa per l'abandó, els retrets... I per poder recuperar aquests vincles cal el poder accedir a recursos destinats a l'assessoria i/o teràpia familiar amb la finalitat de restablir vincles de manera sòlida.

Aquest treball començava amb la intenció de voler valorar la participació dels adolescents i joves en els grups llatins i veure quin és l'impacte en el seu procés socioeducatiu, es vol deixar palès que es corre el risc de caure en l'error de pensar que el procés socioeducatiu dels joves es veu malmès com a conseqüència de l'apropament als grups. La norma no acostuma a ser aquesta, es donen les condicions per a que des de aquest treball puguem concloure que **la “banda” no és la causa d'una sèrie de problemes que condicionen el procés socioeducatiu dels joves, sinó que la “banda” esdevé la conseqüència quan el procés socioeducatiu s'ha vist compromès.** Podem veure també si la pertinença al grup ha acabat per comprometre del tot la situació dels adolescents i joves, però en cap cas la “banda” esdevé l'únic motiu pel qual el procés socioeducatiu dels joves es veu afectat. Així, a la principal pregunta que ens fèiem al principi d'aquest estudi, veure si l'apropament era per una voluntat de reforç identitari o bé era per manca d'opcions i alternatives, hauríem de respondre que sí a ambdues preguntes, però que el fet que esdevé determinant i genera cohesió de grup és la vulnerabilitat i la fragilitat de la majoria dels seus membres i simpatitzants.

A la primera part del treball hem mencionat unes paraules de Pierre Bourdieu sobre la *circularitat i la conservació de la violència* que volem recuperar en aquest punt:

“No se puede bromear con la ley de la conservación de la violencia: toda violencia se paga y, por ejemplo, la violencia estructural que ejercen los mercados financieros, en forma de despidos, precariedad laboral, etcétera, tiene su contrapartida, más pronto o más tarde, en forma de suicidios, delincuencia, crímenes, droga, alcoholismo y pequeñas o grandes violencias cotidianas”. (Bourdieu P. , 2003, pág. 58)

En aquesta mateixa línia, jo voldria finalitzar el meu treball tot alertant dels riscos de generar pànic moral. Una societat immersa en una situació de pànic moral que identifica com a enemics públics als membres de les “bandes” (Queirolo Palmas, 2017), amb l'afegitó que en el context s'han donat certs canvis en els que una part important de la població ha patit de manera flagrant i

injusta els efectes de la crisi econòmica, acaba provocant el sorgiment d'ideologies radicals i extremistes que acaben per portar a l'auge de moviments propers a l'extrema dreta i el feixisme. En el moment de la finalització de la redacció d'aquesta tesi, es poden trobar des d'ONG's que presumeixen de prestar la seva ajuda només a espanyols ("Hogar Social Madrid"), fins a l'arribada al poder de líders marcadament xenòfobs i misògins (Trump, Salvini, Bolsonaro, apogeu de Le Pen a França, i l'obtenció de diputats de la formació política de VOX a Espanya).

Així, no es pot obviar la responsabilitat que té la classe política, els professionals i els mitjans de comunicació per no contribuir a que s'estenguin missatges distorsionats i demagògics que acabaran per causar un impacte tòxic les conseqüències del qual pagarem tot el conjunt de la societat, i, especialment, les persones i els grups social i econòmicament més fràgils i vulnerables.

ANNEXOS

ANNEX 1. Introducció sobre el treball de tesi lliurada als professionals a entrevistar.

El text-resum lliurat al professionals per a situar-los a l'abast de l'estudi, ha estat el següent:

“El tema d'aquesta tesi parla de valorar l'impacte sobre el procés socioeducatiu dels adolescents i joves que se'n derivaria de la participació i/o pertinença a les bandes llatines. Es vol valorar si existeix un determinat "perfil de jove" susceptible de formar-ne part o de poder simpatitzar amb aquests grups i quines son les conseqüències que se'n derivarien d'aquesta participació mes o menys "activa".

A la primera fase d'aquest estudi s'ha fet un anàlisi de la bibliografia i de diferents fonts documentals sobre el fenomen de les agrupacions de carrer i les bandes llatines.

La segona fase d'aquest estudi es la corresponent a l'anàlisi de dades quantitatives relatives a indicadors relacionats amb el procés socioeducatiu dels joves. Així, s'ha fet esment de que es veu determinant poder observar dos aspectes: quin es el perfil de jove que es pot sentir convidat a participar i veure quins son els trets significatius que compartirien els joves membres o simpatitzants relatius als indicadors que esdevenen determinants per al procés socioeducatiu dels joves. Els indicadors que es consideren determinants per a poder valorar aquests dos aspectes, son els que tenen a veure amb els que s'han considerat elements clau del procés socioeducatiu dels joves: família; escola; iguals; entorn socioeconòmic i cultural; altres espais de desenvolupament complementari o d'oci (esport, educació en el lleure, participació en organitzacions de caràcter cultural o religió, música...); la participació o no al mercat laboral i en quines condicions es dona aquesta, si es

que es dona; i a que es dedica el temps lliure, entenent aquest com a temps "desocupat".

A la tercera fase, en la ens trobem, es vol obtenir informació qualitativa relativa als mateixos indicadors i elements clau dels que a l'anterior fase se n'ha obtingut informació quantitativa: aquells indicadors que condicionen el procés de socialització. El procés de l'obtenció d'aquesta informació qualitativa es mitjançant la realització d'entrevistes en profunditat a professionals que intervenen, des de diferents vessants, amb aquests joves, des dels simpatitzants o susceptibles de formar-ne part, fins als membres consolidats.

La quarta i darrera fase, correspondria a poder arribar a conclusions a partir de la informació obtinguda a les anteriors fases que poguessin oferir eines per a la intervenció amb aquests joves.”

ANNEX 2. Guió de l'entrevista als professionals.

DADES INFORMANT: Es recull el nom, lloc i data de naixement, la formació, trajectòria professional i lloc de treball que desenvolupa en la actualitat.

PRIMERA PART: Elements clau del procés socioeducatiu i indicadors a valorar.

En aquesta primera part es recollirà quina informació disposa el professional sobre els que s'han definit com a elements/indicadors claus en aquest estudi per al procés socioeducatiu dels joves participants o susceptibles de formar-ne part i sobre que sap dels grups llatins i com valora l'evolució que han seguit des que varen arribar a Barcelona fins ara.

- FAMÍLIA

Quina informació es disposa de la situació familiar dels adolescents/joves: la composició del nucli familiar (nuclear, monoparental, reconstituït...) i la situació socioeconòmica de la família i veure si disposen de llar pròpia, de llar compartida i en quines condicions.

Com a element important, dins d'aquest apartat, recollir si el professional té coneixement del procés migratori, si els joves han estat separats de les seves famílies biològiques com a conseqüència d'aquest, si se'n deriven dificultats familiars fruit d'aquest reagrupament i quines son aquestes, i quin es el procés que acostumen a fer els joves i les famílies arran del reagrupament.

- ESCOLA

Dins d'aquest apartat es vol recollir informació sobre el rendiment i resultats acadèmics, la ubicació al curs corresponent, l'adaptació a l'entorn acadèmic, la

relació amb els iguals al centre educatiu i entre gèneres (nois-noies). Si es donen relacions entre joves de diferents procedències i orígens, o si hi ha tendència a relacionar-se per orígens, per nacionalitats. Recollir també la relació amb els adults, amb les figures d'autoritat al centre educatiu

- IGUALS

Aquí es vol veure com és la relació entre els iguals. Si tenen més presència les relacions entre autòctons, amb nois/es que provenen d'altres orígens, amb nois/es del mateix origen, la presència o no de companyies de carrer, de l'entorn educatiu, d'altres espais...

Es vol parar especial atenció a quin és el paper de les noies, a com són les relacions de parella i si es detecten comportaments homòfobs.

- ENTORN SOCIOCULTURAL MES IMMEDIAT

Es recollirà informació sobre les zones de residència, el nivell econòmic, les opcions d'oci i de participació ciutadana i l'aprofitament de recursos i equipaments públics

- ALTRES ESPAIS DE DESENVOLUPAMENT COMPLEMENTARI O D'OCI (ESPORT, EDUCACIO EN EL LLEURE, PERTINENCA O VINCULACIO A ORGANITZACIONS DE CAIRE CULTURAL O RELIGIOS)

Veure si hi ha participació a entitats esportives, musicals, d'arrels culturals comuns, associacionisme, vinculació amb congregacions religioses...

- FEINA, PARTICIPACIO O NO EN EL MERCAT LABORAL.

Explorar si treballen i quines són les característiques i condicions de la feina que desenvolupen i veure les condicions de la seva ocupabilitat, en aquest sentit, es vol obtenir informació en relació als joves membres o susceptibles de formar-ne part, i de les seves famílies i/o entorn de convivència més immediat.

- TEMPS LLIURE/DESOCUPAT

Aquí es vol recollir informació sobre en que s'empra el temps que no està ocupat per l'escola i/o la feina, els que han estat espais tradicionals de normalització i inserció social. Aquells que no participen a d'altres espais de desenvolupament complementari o d'oci, en que empren el temps lliure?

SEGONA PART

A partir de la informació obtinguda i, en funció de l'experiència i de l'àmbit de treball de cada professional, explorar:

- Com i quan van entrar en contacte, com han actuat en el passat i com ha evolucionat aquesta relació i el treball desenvolupat, de l'origen al moment actual. Quins han estat els condicionants de l'evolució de la feina? Quin diagnòstic va fer de la situació dels joves llatins en el seu dia, i quin en fa ara. Ha canviat la seva percepció??
- Com creuen que han evolucionat aquests grups. Com valoren que ha evolucionat la seva feina, quins elements valorarien determinants en aquests evolució. Condicionada per les dinàmiques dels grups? Per la crisi? Pel posicionament de les institucions? Pels canvis de línies polítiques?

- Pel que fa a les estratègies d'intervenció cap als joves membres o simpatitzants, que valora el/la professional que ha funcionat i que no ho ha fet.
- Quina és la situació actual, com la definirien, com es treballa amb ells, quina feina es fa. Quina feina caldria fer (possibles idees per reformular polítiques) i que creu que és farà.
- Existeixen discrepàncies entre el professional i la institució a la que pertany? Voldria fer les coses d'una altra manera i se li dificulta o directament no se li permet? Ha viscut un canvi en el posicionament de la institució per a la que treballa vers el col·lectiu??
- Quin pronòstic general fa de la situació??

REFERÈNCIES

- Aguillar Villamariona, J. (2006). Los efectos contraproducentes de los planes Mano Dura. *QUORUM: Revista de Pensamiento Iberoamericano*, 81-94.
- Barcelona, A. d. (2015). *La població estrangera a Barcelona. Gener de 2015*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut d'Estadística.
- Barcelona., A. d. (2005). *La població estrangera a Barcelona. Gener de 2005*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut d'Estadística.
- Barrios, L. (2003). *The Almighty Latin King and Queen Nation and the spirituality of resistance: Agency, social cohesion, and liberating rituals in the making of a street organization*. In *Gangs and society*, ed. L. Kontos, D. Brotherton, and L. Barrios. New York: Columbia University Press.
- Bartolomé Gutierrez, R., & Rechea Alberola, C. (2006). Violent youth group in Spain. *A Young* (Vol. 14, p. 332).
- Becker, H. S. (2009 (V.O 1963)). *Outsiders: hacia una sociologia de la desviación*. Madrid: Siglo XXI.
- Benedicto, J., & Feixa, C. (2015). Los estudios sobre la juventud en España: pasado, presente, futuro. *Revista de estudios de juventud*.
- Berga i Timoneda, A. (2015). Los estudios sobre juventud y perspectiva de genero. *Revista de Estudios de Juventud*, 191-200.
- Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance. Against the tyranny of the Market*. New York: The new press New York.
- Bourdieu, P. (2003). *Contrafuegos. Reflexiones para servir a la resistencia contra la invasión neoliberal*. Barcelona: Anagrama.
- Brotherton, D. C. (2015). *Youth Street Gangs. New directions in critical criminology*. Routledge.
- Brotherton, D. C., & Barrios, L. (2003). *The Almighty Latin King and Queen Nation. Street politics and the transformation of a new york City Gang*. New York: Columbia University Press.
- Cachón, L. (2003). Desafíos de la juventud migrante en la Nueva España inmigrante. *Revista de Estudios de Juventud*.
- Cachón, L. (2005). *Informe Juventud en España 2004. Parte VI. Inmigrantes Jóvenes en España*. Madrid: INJUVE.
- Campbell, A. (1986). *The girls in the gang*. New York & Oxford: Blackwel.

- Canelles, N., & Feixa, C. (Enero-junio / 2006). De Bandas latinas a organizaciones juveniles. La experiencia de Barcelona. *JOVENes, Revista de Estudios sobre Juventud*, 40-55.
- Catalunya., G. d. (2006). *Agrupacions de joves llatinoamericans en l'àmbit de la justícia a Catalunya*. Barcelona: Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
- Catalunya., G. d. (2015). *Afiliació a la Seguretat Social de persones estrangeres*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Observatori del Treball i Model Productiu.
- Catalunya., G. d. (2015). *Butlletí de població estrangera i mercat de treball*. Barcelona: Departament d'Empresa i Ocupació. Observatori d'Empresa i Ocupació.
- Catalunya., G. d. (2015). *Panorama de l'Estadística educativa no universitària. (Actualització 20 de juliol de 2015)*. Barcelona: Departament d'Ensenyament. Subdirecció General d'Organització, Coneixement i Sistemes d'Informació de la Direcció de Serveis del Departament d'Ensenyament.
- Cerbino, M. (2004). *Pandillas juveniles: cultura y conflicto de la calle*. Quito: Abya-Yala - El Conejo.
- Cerbino, M. (2005). Medios de comunicación, sociedad y cultura. *Revista El Buho*.
- Cloward, R. A., & Ohlin, L. E. (1966). *Delinquency and opportunity: a theory of delinquent gangs*. New York, London: Free Press, Collier Macmillan.
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent boys: the culture of the gang*. New York: The Free Press.
- Cohen, P. (1972). Subcultural conflict and working class community. *Working papers in cultural studies. University of Birmingham*, 5-51.
- Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics*. Londres: MacGibbon & Kee.
- Conquergood, D. (sense data). *YOU TUBE. A heart broken a half*. Consultat el 15 / Juny / 2018, a YOU TUBE. A heart broken a half: https://www.youtube.com/watch?v=np7WkGxYHy4&list=PL85C-gxx5vv8ObJ3H_-I6t9mPOOYusKj2
- Costa, O., Pérez Tornero, J. M., & Tropea, F. (1996). *Tribus Urbanas*. Barcelona: Paidós.
- Cruz, R. R. (1991). *En la calle otra vez: las bandas. Identidad urbana y usos de la comunicación*. Tlaquepaque, Jalisco: ITESO.
- Curbelo Cora, N. L. (15 / Octubre / 2004). Expresiones culturales de las pandillas. ONG Ser Paz.

- Curbelo Cora, N. L. (2007). Ejemplo de intervencion en grupos juveniles organizados que utilizan la violencia urbana. *I Congrés Internacional: Conflictes, Conflictologia i Pau*. Barcelona: UOC.
- Dassetto, F. (1990). Pour une théorie des cycles migratoires. A A. Bastenier, & F. Dassetto, *Inmigrations et nouveaux pluralismes. Una confrontations de sociétés* (p. 11-40). Bruselas: Boeck-Wesmael.
- De Prada, M., Pereda, C., Actis, W., & Giliberti, L. (2012). *Inserción en la escuela española del alumnado inmigrante latinoamericano. Análisis longitudinal de trayectorias de éxito y fracaso*. Madrid: Colectivo IOE.
- D'ESQUADRA, C. D. (2017). *Balanç de seguretat i activitat policial 2017*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior.
- Estadística, I. N. (2009). *Encuesta Nacional de Inmigrantes 2007: una monografía*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- Estadística, I. N. (2015). *Encuesta de Población Activa (EPA)*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- Estadística, I. N. (2005). *Encuesta de Población Activa (EPA)*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- FEDAIA. (2012). *FEDAIA. El fracàs escolar a Catalunya. Informe FEDAIA, 2012*. Barcelona: FEDAIA.
- Feixa, C. (1999). *De joves, bandes i tribus. Antropologia de la joventut*. Barcelona: Ariel, S.A.
- Feixa, C. (2004). Monogràfic: De las tribus urbanas a las culturas juveniles. *Revista de Estudios de la Juventud*, 64.
- Feixa, C. (2006). Generacion XX. Teorias sobre la juventud en la era contemporanea. *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, 21-45.
- Feixa, C., & García, J. S. (2015). De las culturas juveniles a los estilos de vida: etnografías y metaetnografías en España, 1985-2015. *Revista de Estudios de Juventud*, 105-129.
- Feixa, C., Porzio, L., & Recio, C. (2006). *Jóvenes 'latinos' en Barcelona*. Barcelona: Anthropos.
- Feixa, C., Porzio, L., Gutierrez, I., & Bordonada, M. (2004). *Culturas juveniles en España*. Madrid: INJUVE.
- Foot White, W. (1943). *The street corner society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Generalitat de Catalunya. ((Cursos 2004-2005; 2006-2007; 2007-2008; 2014-2015)). *Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Estadístiques*. Consultat el Març / 2019, a <http://ensenyament.gencat.cat/ca/departament/estadistiques/>

- Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. (2012). *Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Ofensiva de país a favor de l'èxit escolar. Pla per a la reducció del fracàs escolar a Catalunya 2012-2018*. Consultat el Juny / 2018, a http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Departament/Publicacions/Monografies/Ofensiva_exit_escolar/Ofensiva_exit_escolar.pdf
- Goffman, E. (2003 (V.O 1963)). *Estigma. La identidad deteriorada*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Hagedorn, J. (2006). *The global impact of gangs. In Studying youth gangs, ed. J. F. Short and L. A. Hughes*. Lanham: Altamira.
- Hagedorn, J. (2007). *Gangs in the global city. Alternatives to traditional criminology*. Urbana: University of Illinois.
- Hall, S., & Jefferson, T. (. (1975). Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain. *Working papers in cultural studies*, 7-8.
- Herrero Blanco, S. (2015). La llegada de las Maras a Catalunya. *Policia y Seguridad Pública*, 75-102.
- INJUVE. (2004). *Informe de la Juventud en España 2004*. Madrid: INJUVE.
- Kazyrytski, L. (2008). *Consideraciones criminológicas en torno a las bandas callejeras de origen latinoamericano en Cataluña*. Girona: Universitat de Girona, Departament de Dret Públic.
- Klein, M. W. (1971). *Street gangs and street workers*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Klein, M. W. (1995). *The American Street Gang: its nature, prevalence and control*. New York: Oxford University Press.
- Klein, M. W., & Maxson, C. L. (2006). *Street gang patterns and policies*. Oxford University Press.
- Kontos, L., & Brotherton, D. C. (2008). *Encyclopedia of gangs. (edited by Louis Kontos and David C. Brotherton)*. Westport, Connecticut-London: Greenwood Press.
- Lahosa, J. M. (2008). Bandas latinas en Barcelona, una respuesta de recuperacion social. X *Coloquio Internacional de Geocrítica. Diez años de cambios en el mundo, en la geografía y en las ciencias sociales, 1999-2008*. Barcelona.
- Lopez Blasco, A., Cachón, L., Comas, D., Andreu, J., Aguinaga, J., & Navarrete, L. (2005). *Informe Juventud en España 2004*. Madrid: Edición INJUVE.
- López Riocerezo, J. M. (1970). *Problemática mundial del gamberrismo y sus posibles soluciones*. Madrid: Studium.
- Madrigal Martínez-Pereda, C. (2015). *Memoria de la Fiscalía General del Estado*. Madrid: Fiscalía General del Estado Español.

- Martín, J. M. (2017). *Memoria de la Fiscalía General del Estado*. Madrid: Fiscalía General del Estado Español.
- Migraciones., S. d. (2005). *Ministerio de Trabajo, Migraciones y seguridad social del Govern d'Espanya*. Consultat el 2019, a http://extranjeros.mitramiss.gob.es/es/Estadisticas/operaciones/concertificado/Antes_2008/Extranjeros31Diciembre2005/index.html
- Migraciones., S. d. (2015). *Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social del Gobierno de España*. Consultat el 2019, a <http://extranjeros.mitramiss.gob.es/es/Estadisticas/operaciones/concertificado/index.html>
- Miller, J. (2001). *One of the Guys: Girls, Gangs and Gender*. New York: Oxford University Press.
- Miller, W. B. (1958). *Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency*.
- Moreno, A. (2015). Produciendo la juventud: la imagen de los jóvenes en los estudios generales sobre la juventud española. *Revista de Estudios de Juventud*, 35-47.
- Nuñez, M. Z. (2008). Las dos familias: la sustitución de las relaciones primarias en tres relatos de vida de miembros de pandillas salvadoreñas. Costa Rica: Instituto de Investigaciones Sociales, Universidad de Costa Rica.
- Pasolini, P. P. (1955). *Ragazzi di vita*. Milan: Garzanti.
- Pasolini, P. P. (1981 (1958)). *Una vita violenta*. Milan: Garzanti.
- Pedone, C. (2004). *"Tú siempre jalas a los tuyos". Las cadenas y las redes migratorias de las familias ecuatorianas hacia España*. Barcelona: Universidad Autònoma de Barcelona.
- Pedone, C. (2009). D'Equador a Catalunya: la gestió de la vida quotidiana de les famílies migrants. *Revista de coneixement i anàlisi social*, 81-87.
- Portes, A., Aparicio, R., & Haller, W. (2009). *La segunda generación en Barcelona: un estudio longitudinal*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas.
- Queirolo Palmas, L. (2013). *Gangs policies: youth amb migration in local contexts. The case of Madrid and Barcelona*. Yougang project N. IEF 272200.
- Queirolo Palmas, L. (2017). *Como se construye un enemigo público? Las "bandas latinas"*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Queirolo Palmas, L., Giliberti, L., & González Morandi, J. (2012). *Un marco teórico para una intervención pública sobre el fenómeno de las bandas*. . Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Area de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports. .

- Reguillo, R. (2000). *Estrategias del desencanto. Emergencia de culturas juveniles*. Buenos Aires: Editorial Norma.
- Reguillo-Cruz, R. (1991). *En la calle otra vez: las bandas. Identidad urbana y usos de la comunicacion*. Tlaquepaque, Jalisco.: ITESO.
- Romaní, O., Porzio, L., Rodriguez, A., Canelles, N., & Giliberti, L. (2009). De Nacions, Reialeses i Marginacions. L'organització dels Reyes y Reinas Latinos de Catalunya. Un estudi de cas. 419-438.
- Romo, N. (2001). *Mujeres y drogas de síntesis. Género y riesgo en la cultura del baile*. Donostia: Hirugarren Prentsa.
- Savenije, W. (2007). Las pandillas Transnacionales o "Maras": violencia urbana en centroamerica. *Foro Internacional, XLVII()*, (p. 637-659).
- Savenije, W. (22 / enero / 2009). *ICI*. Consultat el 15 / Març / 2016, a ICI: <http://americalatina-ici.blogspot.com.es/2009/01/la-mara-salvatrucha-y-el-barrio-18-st.html>
- Savenije, W. (2009). *Maras y Barras. Pandillas y violencia juvenil en los barrios marginales de Centroamérica*. San Salvador: Flacso, Programa el Salvador.
- Scandroglio, B. (2009). *Jovenes, grupos y violencias: de las tribus urbanas a las bandas latinas*. Barcelona: Icaria.
- Thrasher, F. (1963 (la primera publicació original és del 1927)). *The gang: a study of 1.313 gangs in Chicago, (editada amb la nova introducció de Short J. F)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Timoneda, A. B. (2015). Los estudios sobre juventud y perspectiva de género. *Revista de Estudios de Juventud*, 191-200.
- Torres-Dulce Lifante, E. (2014). *Memoria de la Fiscalía General del Estado*. Madrid: Fiscalía General del Estado Español.
- Ubieto, J. R. (22 / Junio / 2011). *Blogspot*. Consultat el 20 / Diciembre / 2018, a Blogspot: <http://joseramonubieto.blogspot.com.es/2011/06/que-encuentran-los-jovenes-latinos-en.html>
- Viotti Barbalato, M. (2017). *El sendero punitivo de las denominadas "pandillas" en Perú*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Ciencias Políticas y Sociología.
- Viotti Barbalato, M., & Delgado-Romero, M. (2010). Poder y juventud: la experiencia de las pandillas en Lima. *Perifèria*(13).
- Wolf, S. (27 / Febrer / 2017). *NEXOS*. Consultat el 5 / Agost / 2018, a NEXOS: <https://seguridad.nexos.com.mx/?p=49>

- Young, J. (1999). *The exclusive society: Social Exclusion, crime and difference in Late Modernity*. London: Sage Publications.
- Zarraga, J. L. (2015). A los 30 años del Informe de Juventud de 1985. Investigación empírica y cuestiones teóricas. *Revista de Estudios de Juventud*, 14-33.
- Zúñiga Núñez, M. (2008). *Las dos familias: la sustitución de las relaciones primarias en tres relatos de vida de miembros de pandillas salvadoreñas*. Costa Rica: Instituto de Investigaciones Sociales.
- Zúñiga Nuñez, M. (2008). Pandillas como familias sustitutas: una aproximación desde los recuerdos de niñez de pandilleros/as salvadoreños/as. *Perfiles de la Cultura Cubana, Revista del Intituto Cubano de Investigación Cultural Juan Marinello*.
- Zúñiga Nuñez, M. (2010). Heridas en la memoria: la guerra civil salvadoreña en el recuerdo de niñez de un pandillero. *Revista Historia Critica*, 245.